

312.2
6. 851
1.3

การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน

ปริญญาบัตร

ของ

สันหนิ อามวรรัตน

21 เม.ย. 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2528

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ท 101565

177552

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปัญหานี้นับ
ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

..... ประธาน

..... กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

..... กรรมการ

..... กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โมรี
จีนสารานู ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์ ชวิช ปุณโณทก กรรมการ อาจารย์
ปราณี ชวิญแก้ว กรรมการสอบปากเปล่า ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง
ด้วยความเอาใจใส่ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวรัตน์ การวางษ์ ที่กรุณาให้คำ
แนะนำ และให้ความอนุเคราะห์ทราบจนกระทั่งปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณ อาจารย์บุบผา ชนดีสังกูร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภณ
สมจิตรศรีปัญญา อาจารย์อุดม บัวบุตร ผู้ช่วยเหลือในการค้นหาค้นฉบับ ให้ยืมต้นฉบับ
เรื่องมาดัยหมื่นมาดัยแสน และเอกสารอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ อีกท่าน
หนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เพ็ญพร ละลอกแก้ว
ผู้ให้ความสนับสนุน ผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป ชุมพล อาจารย์วรกิต วัคเข้าหลาม
อาจารย์ยุพิน วัคเข้าหลาม อาจารย์สหัส หาญสินธุ์ อาจารย์พันทิพา สังข์เจริญ
อาจารย์สัมพันธ์ รุ่งระวี มิตรผู้ให้ความช่วยเหลือตลอดมา

เฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยระลึกถึงพระคุณของ พ่อ แม่ ผู้เล็งเห็นความสำคัญของ
การศึกษา เพียรพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ลูกได้รับการศึกษาอย่างดียิ่ง และ "ชวิญ"
ผู้เป็นกำลังใจอย่างแท้จริง

สันที อาบัวรัตน์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
✓ จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
✓ ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
✓ วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	8
2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน	16
ชาวอีสานกับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง	16
ลักษณะประชาคมอีสาน	17
แนวคิดเรื่องการกำเนิดโลก	18
แนวคิดในการควบคุมสังคม	18
อุดมการณ์ของสังคม	19
ความเชื่อและศาสนาในดินแดนอีสาน	20
ความเชื่อในสังคมอีสาน	20
ศาสนาในดินแดนอีสาน	23
วรรณกรรมในท้องถิ่นอีสาน	25
วรรณกรรมศาสนา	27
พระไตรปิฎก	29

วรรณกรรมชาดก	33
วรรณกรรมพุทธศาสนาในอีสาน	36
พระมาลัยในโลกทัศน์ของคนไทย	37
ความเป็นมาของเรื่องพระมาลัย	37
พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องพระมาลัย	41
3 รูปแบบและเนื้อหาของ "มาลัยหมื่นมาลัยแสน"	55
ลักษณะเอกสารเรื่อง "มาลัยหมื่นมาลัยแสน"	55
รูปแบบตัวอักษร	55
ประวัติอักษรตัวธรรม	55
รูปอักษรตัวธรรมอีสาน	57
ลักษณะคำประพันธ์ใน "มาลัยหมื่นมาลัยแสน"	66
ลักษณะคำประพันธ์ประเภท	66
รายในมาลัยหมื่นมาลัยแสน	68
จำนวนคำในราย	68
สัมผัส	72
การจบบท	75
กลวิธีการนำเสนอ	77
การขึ้นต้น	78
การดำเนินเรื่อง	79
การจบเรื่อง	85
การใช้โวหารเปรียบเทียบ	86
โวหารอุปมา	87
โวหารอุปลักษณ์	93

โหราบุคลาภิธาน	97
อติพจน์	101
โหราบุชา - วิชันนา	106
การใช้สัญลักษณ์	109
เนื้อหาของเรื่อง "มาลัยหมื่นมาลัยแสน"	112
เนื้อเรื่องย่อของมาลัยหมื่นมาลัยแสน	113
จุดมุ่งหมายในการแต่งมาลัยหมื่นมาลัยแสน	132
บุคคลในเรื่อง	138
สถานที่	147

4 วิเคราะห์สภาพสังคมอีสาน และสภาพสังคมยุคพระศรีอารียที่ปรากฏใน

มาลัยหมื่นมาลัยแสน	149
สภาพสังคมอีสาน	150
ความเชื่อ	151
การทำบุญและอันสงัดของการทำบุญ	152
กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด	168
นรก - สวรรค์	175
สภาพชีวิตโดยทั่วไป	180
สภาพสังคมยุคพระศรีอารียที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสน	185
สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป	185
ภูมิประเทศ	185
สภาพดินฟ้าอากาศ	187
สภาพบ้านเมือง	188
ลักษณะของมนุษย์	189

สถาบันครอบครัว	192
เศรษฐกิจ	195
การปกครอง	200
โลกทัศน์ของชาวอีสานที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสน	203
โลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์	203
โลกทัศน์เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง	205
โลกทัศน์เกี่ยวกับความงาม	205
5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	208
สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	208
ข้อเสนอแนะ	210
บรรณานุกรม	212
ภาคผนวก	219
ภาคผนวก ก. วิธีการปริวรรตต้นฉบับ ตัวอย่างต้นฉบับ และต้นฉบับที่ ปริวรรตแล้ว	220
ภาคผนวก ข. ศัพท์านุกรมภาษาอีสานที่ปรากฏในเรื่อง	249

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ตารางแสดงจำนวนกำไรในวรรคของราย	69
2 ตารางจำแนกเหวคาตามฐานะทางสังคมย่อยคือชาติ	160
3 ตารางจำแนกเหวคาตามลักษณะการทํานุญในมาลัยหมื่นมาลัยแสน	161

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

1	ตัวอย่างต้นฉบับเรื่องมาลัยหมื่น	223
2	ตัวอย่างต้นฉบับเรื่องมาลัยแสน	236

ภูมิหลัง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทย เป็นดินแดนที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองในอดีต จากการศึกษาค้นคว้าของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นักวิชาการ และผู้สนใจพบว่า มีวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ทั้งวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งจารบนใบลาน ด้วยอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย ใบลานเหล่านี้มีทั้งที่อยู่ในวัดและเป็นสมบัติส่วนตัวของชาวบ้าน ชวชัย ปุณโณทก¹ กล่าวว่า วรรณกรรมจำนวนมากของอีสานมีลักษณะเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เนื่องจากการเผยแพร่พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง* และแพร่กระจายไปในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ชาวอีสานซึ่งยอมรับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงจึงรับวรรณกรรมเหล่านี้สืบมา นอกจากนี้ชาวอีสานนิยมนำวรรณกรรมมาอ่านหรือเทศน์ในวาระต่าง ๆ เช่น งานบุญบั้งไฟ งานแห่เทียน^{**} และงานบุญพระเวสส์ เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้วรรณกรรมเหล่านี้ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

มาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งของท้องถิ่นอีสาน เนื่องจากการรวมมาลัยหมื่นมาลัยแสนเข้าเป็นหนังสือที่ใช้ในงานบุญพระเวสส์ หรืองานเทศน์มหาชาติ อันเป็นประเพณีที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันมาในเทศกาลเดือนสี่ของทุกท้องถิ่น

---

¹ชวชัย ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น หน้า 157

*คำทั้งสองนี้ คร.ประเสริฐ อนุสรณ์ เสนอให้ใช้ ล้านนา และ ล้านช้าง แต่ในปฏิญญาพนมดงรักนี้จะยังคงใช้ล้านนา และ ล้านช้าง เนื่องจากเป็นคำที่ใช้กันโดยทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อความเข้าใจอันดี

^{**}งานแห่เทียน คือ งานศพ

ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณในภาคอีสานเรียกว่า งานบุญพระเวสส์ ถือเป็นงานใหญ่ของท้องถิ่น งานนี้ต้องอาศัยความร่วมมือเพียงของทั้ง ชาวบ้านและชาวกัด นับว่าเป็นจารีตที่ต้องกระทำประจำปีด้วย¹ งานบุญพระเวสส์เลือกทำ ในเดือนสี่ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เสร็จจากการงานที่เป็นอาชีพประจำแล้ว เมื่อถึงวันเริ่ม งานที่เรียกว่า มื้อโสม ทั้งพระและภุชงค์จะถือเครื่องบูชาและบริวารไปตามแม่น้ำ และ หนองน้ำเพื่ออาราธนาพระอุปคุต* มาช่วยป้องกันภัยอันตรายในระหว่างงานบุญนี้ ต่อจากนั้น จะเริ่มแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยเชิญผู้เฒ่าชายหญิงที่คนเคารพนับถือคนหนึ่ง สมมุติเป็น พระเวสสันดรกับพระนางมัทรี จัดกระบวนแห่มาที่ศาลาโรงธรรม ตอนบ่ายเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน จบแล้วสวดมนต์ แห่ชาวพันก่อนบูชาข้าวพันก่อนแล้วเทศน์ดังภาค รุ่งขึ้นจึงเทศน์ เวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ เทศน์ฉลองมหาชาติอีกหนึ่งกัณฑ์ จากนั้นตั้งพิธีปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยสัตว์ต่าง ๆ ที่เอามาขังตั้งประดับอยู่นั้นทั้งหมด เป็นเสร็จพิธี

การนำวรรณกรรมเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนมาเทศน์ก่อนการเทศน์เวสสันดรชาดก เพราะ มาลัยหมื่นมาลัยแสนเป็นเรื่องราวซึ่งชี้ให้เห็นมนุษย์สร้างบุญกุศลประกอบคุณงามความ ดี เพื่อจะได้ประสบกับผลกรรมดีในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาตอนที่ว่าด้วยคำสั่งสอน ของพระศรีอาริยเมตไตรยซึ่งตรัสสั่งพระมาลัย ให้มาบอกชาวแคว้นชมพูทวีปว่า ผู้ใดใครจะ พบพระศรีอาริยเมตไตรยเมื่อพระองค์มาตรัสรู้และนำมาบุญไปนิพพาน จะต้องฟังเทศน์มหาชาติ ให้จบภายในหนึ่งวันและบูชาด้วยเครื่องของหอม ข้าวตอกดอกไม้สังฆะพัน คำสั่งสอนนี้นับได้ ว่ามีส่วนช่วยในการดำรงรักษาประเพณีเทศน์มหาชาติให้คงอยู่ ชาวอีสานเล็งเห็นความสำคัญ ของเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน และนำมาเทศน์ก่อนเวสสันดรชาดกเพื่อเป็นการชี้แจงสาเหตุว่า

---

¹พิฑูร มลิวัลย์ "ประเพณีเอาบุญพระเวสภาคอีสาน" ใน เทศน์มหาชาติ กัณฑ์
ชูชกทางสำนวน หน้า 112

* พระอุปคุตเป็นพระอรหันต์ที่มีอิทธิฤทธิ์ปราบมาร ชาวอีสานเชื่อว่าพระอุปคุตนี้ จะช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะมากัดขวางการเทศน์มหาชาติ

ทำไมจึงมีประเพณีเทศน์มหาชาติเกิดขึ้น อันนับได้ว่าเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง และเป็นเหตุให้มาดัยนั้นมาดัยแสนยังคงเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่ใช้ในประเพณีสำคัญของอีสานตลอดมา ในขณะที่วรรณกรรมเรื่องพระมาดัยกลอนสวดของภาคกลางและภาคใต้ได้ถูกนำไปใช้ในงานอวมงคล เช่น งานศพ และลักษณะการสวดถูกดัดแปลงเสริมแต่งให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินจนขาดรูปแบบที่เป็นพิธีการ เกือบสิ้นเชิง

นอกจากนี้จากการศึกษาประวัติศาสตร์อีสาน ทำให้พบว่าหลายยุคหลายสมัยที่ผ่านมาผู้นำท้องถิ่นได้รวบรวมประชาชนท้องถิ่นของตน และในสถานที่ใกล้เคียงเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ ด้วยการอ้างตนว่าเป็นผู้มีบุญมาเกิดเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก ผู้ที่ได้รับการอ้างถึงเสมอ ๆ คือ พระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งได้รับพุทธทำนายว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป หลังจากพระพุทธศาสนาของพระสมณโคตมเสื่อมสูญ เมื่อพุทธศักราช 5000 ปี อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความเชื่อเรื่องพระศรีอารีย และรอคอยบังเกิดแห่งพระองค์อย่างมุ่งมั่นยิ่ง

เรื่องราวเกี่ยวกับพระมาดัย* มีปรากฏในมาดัยสูตรอันเป็นพระสูตร นอกคัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและสมัยที่แต่ง แต่เป็นที่เชื่อถือในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยอย่างมากมาและนิยมกันมาช้านาน¹ ร.ท.ท.แสง มนวิthur² สันนิษฐานว่า มาดัยสูตรเป็นเรื่องที่ภิกษุชาวลังกาแต่งขึ้นตามประวัติลังกาวงศ์ ในสมัยพระเจ้าปรักรักรมพาหุ มหาราชองค์หนึ่งของลังกา ซึ่งครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 1696 และคงจะแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ก่อนกรุงสุโขทัยแล้ว เสนีย์ วิลาวรรณ กล่าวว่า "ภิกษุชาวลังกา

---

* คำนี้ในเอกสารต้นฉบับใช้ "พระมาไล" แต่ในปัจจุบันใช้ "พระมาดัย" ปริยญาณิพนธ์ฉบับนี้จึงใช้ทั้งสองคำโดยใช้ "มาไล" เมื่อกล่าวถึงต้นฉบับเดิม และใช้ "พระมาดัย" เมื่ออธิบายข้อความทั่ว ๆ ไป

¹สนิท อยู่โพธิ์ "มูลเหตุที่นิยมเทศน์มหาชาติ" ใน เทศน์มหาชาติกัณฑ์อุทกต่าง
สำนวน หน้า 30

²ร.ท.ท.แสง มนวิthur "คำนำ" ใน เรื่องมาดัย หน้า ช - ฉ

แต่งไว้ก่อนสุโขทัย ประมาณพุทธศักราช 1700" และในสมัยสุโขทัยมีวรรณคดี กล่าวถึง โลกพระศรีอาริย์หลายแห่ง อาทิเช่น คิลาจารย์กวีศรีชุม จาริกนครชุม จาริกวัดสรีศักดิ์ จาริกวัดเขากบ และไตรภูมิพระร่วง แสดงให้เห็นว่าประชาชนชาวไทยสมัยนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอาริย์เมตไตรยอยู่แล้ว วรรณคดีดังกล่าวจะน่าขึ้นในสมัยพระมหาธรรมราชา ที่ 1 (พระยาสิโห) ซึ่งเป็นสมัยที่พุทธศาสนาในสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย แผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ พระมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรหรงนิพนธ์ "พระมาลัยคำหลวง" ด้วยความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อพระศรีอาริย์เมตไตรย ทำให้เรื่องราวของพระมาลัยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของคนไทยในยุคต่อมา และเป็นเหตุให้เรื่องพระมาลัยแพร่หลายอย่างกว้างขวางในท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น เรื่อง พระมาลัย เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" วรรณกรรมท้องถิ่นของอีสาน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน และยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนอยู่เป็นประจำทุกปี ผู้วิจัยจึงเลือกเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสนเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา ถ้อยคำการนำเสนอและสำนวนภาษาของวรรณกรรม เรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน
2. เพื่อวิเคราะห์การสะท้อนสภาพสังคมของชาวอีสานในสมัยนั้นและสภาพสังคมในโลกพระศรีอาริย์ ที่ปรากฏในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบ เนื้อหา ถ้อยคำการแต่ง และสำนวนภาษาของวรรณกรรม เรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน
2. ทำให้ทราบถึงสภาพสังคมของชาวอีสานยุคหนึ่ง และสภาพสังคมอุดมคติในโลกพระศรีอาริย์ที่ปรากฏในเรื่อง

3. เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรม เรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน ให้คงอยู่ และเป็นที่ยึดมั่นทั่วไป

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จำกัดขอบเขตเฉพาะข้อมูลเอกสารโบราณ เรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่จารด้วยอักษรตัวธรรมฉบับของวัดนาควิชัย 1 ฉบับ และของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม 2 ฉบับ เท่านั้น เอกสารที่นอกเหนือจากนี้อาจมีที่แตกต่างออกไปถือว่าเป็นนอกเหนือขอบเขตของการศึกษา แต่จากการศึกษาเชิงสำรวจแล้วพอจะสรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่ใช้เทศน์ในบุญพระเวสส์นั้น เป็นสำนวนที่คัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน

ขอบเขตของเบื้องต้น

1. เนื่องจากมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีผู้คัดลอกเป็นอักษรธรรมหลายฉบับอยู่ตามวัดต่าง ๆ หลายแห่ง ฉบับที่วัดนาควิชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นฉบับหนึ่งที่สมบูรณ์ มีตัวอักษรชัดเจนและงดงาม ผู้วิจัยจึงใช้เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

2. นอกจากนี้ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม มีเอกสารโบราณจารด้วยอักษรธรรม เรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน 2 ฉบับ ลักษณะเอกสารค่อนข้างสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ใช้เป็นเอกสารปฐมภูมิด้วย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. อีสาน ในงานวิจัยฉบับนี้หมายถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยที่มีภาษาและวัฒนธรรมของตัวที่เรียกว่า ไทย-ลาว มี 16 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร หนองคาย อุดรธานี สกลนคร ขอนแก่น มหาสารคาม เลย กาฬสินธุ์ นครพนม ร้อยเอ็ด และบางส่วนของนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ

2. มาลัยหมื่นมาลัยแสน หมายถึงวรรณกรรม เรื่อง พระมาลัยฉบับวัดนาควิชัย 1 ฉบับ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม 2 ฉบับ วรรณกรรมเรื่องนี้จารด้วยอักษรธรรมในใบลาน 2 ผูก ผูกแรกมีเนื้อหากว่าถึงการสนทนาระหว่างพระอินทร์กับพระมาลัย ถึงการสร้างบุญกุศลของเทวดาที่มาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี เทวดาเหล่านี้มีบริวารติดตามมาด้วยตั้งแต่ 100 ถึง 100,000 เรียกว่า มาลัยหมื่น ผูกสองเนื้อหาต่อมาจากผูกที่หนึ่งโดยเริ่มบรรยายถึงผลบุญของเทวดาที่มีบริวารติดตามมา 100,000 จนถึงพระมาลัยสนทนากับพระศรีอารียเมตไตรยจนเสด็จกลับยังชมพูทวีป เรียกว่า มาลัยแสน

3. พระมาลัย หมายถึง พระอรหันต์องค์หนึ่งที่มีอิทธิฤทธิ์ เป็นผู้นำชาวจากนรกและสวรรค์มาแข่งเกมมนุษย์โลก

4. รูปแบบ (Form) หมายถึง วิธีเขียนซึ่งประกอบด้วยลักษณะคำประพันธ์ และวิธีการนำเสนอ

5. สำนวนภาษา หมายถึง ลักษณะภาษาที่ใช้และสำนวนโวหาร 4 ประเภท คือ

5.1 โวหารอุปมา (Simile)

5.2 โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor)

5.3 โวหารอติพจน์ (Hyperbole)

5.4 โวหารบุคคลาธิฐาน (Personification)

6. เนื้อหา หมายถึง เนื้อเรื่อง และอุดมการณ์ในการแต่ง

7. สภาพสังคมของชาวอีสานในยุคหนึ่ง หมายถึง สภาพที่ปรากฏในชมพูทวีปจากเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน

8. สภาพสังคมในโลกพระศรีอารีย หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ที่ปรากฏในเรื่อง ตอนที่กล่าวถึงโลกของพระศรีอารีย คำณสภาพครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมาดัยหมื่นมาดัยแสน
2. นำเอกสารโบราณเรื่อง มาดัยหมื่นมาดัยแสน ฉบับวัดนาควิชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มาปริวรรตเป็นภาษาไทย โดยการรักษอักขรวิธีให้ใกล้เคียงแบบเดิมมากที่สุด และเพิ่มระดับเสียงวรรณยุกต์ตามอักขรวิธีอักษรไทยปัจจุบัน
3. ปริวรรตเอกสารเรื่อง มาดัยหมื่นมาดัยแสน ฉบับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำมาตรวจสอบเอกสารในข้อที่ 2
4. ศึกษาพระมาดัยคำหลวง และพระมาดัยฉบับต่าง ๆ เพื่อประกอบการศึกษา
5. ศึกษาเรื่องมาดัยหมื่นมาดัยแสนในคำรูปแบบ สำนวนภาษา และเนื้อหาดังนี้

รูปแบบ พิจารณาในคำ

1. ลักษณะคำประพันธ์
2. วิธีการนำเสนอ

ภาษา ศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ลักษณะการใช้ภาษา
2. การใช้สำนวนโวหารที่ปรากฏในวรรณกรรม
  - 2.1 โวหารอุปมา (Simile)
  - 2.2 โวหารอุปดัด (Metaphor)
  - 2.3 โวหารอติพจน์ (Hyperbole)
  - 2.4 โวหารมุขอาชิวฐาน (Personification)

เนื้อหา ศึกษาในคำ

1. เนื้อเรื่อง
2. จุดมุ่งหมาย

6. ศึกษาสภาพสังคมของชาวอีสาน และสภาพสังคมในโลกพระศรีอารียที่ปรากฏในเรื่อง มาดัยหมื่นมาดัยแสน

7. ศึกษาความเชื่อของชาวพุทธในภาคอีสานต่อวรรณกรรมพุทธศาสนา เรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน

8. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เทว บุนนาค ได้ศึกษาเรื่อง ขบถผู้มีบุญภาคอีสาน ร.ศ. 121 เมื่อ พ.ศ. 2510 จากการศึกษาค้นคว้าได้พบว่า ใน ร.ศ. 121 มณฑลอีสานเกิดการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อก่อการกบฏ โดยผู้นำของชาวบ้านเหล่านั้นอ้างตัวเป็นผู้มีบุญ หรือท้าวธัมมิกราช ผู้บุญจะมาเป็นใหญ่ในโลกนี้ แต่ผู้บุญเหล่านี้ได้ถูกทางการปราบลงอย่างรวดเร็ว

สุชาติ เคนีส* (Eugene Denis) เสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก Universite' de la Sorbonne เรื่อง Bran Malēyyadevattheravat thum เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1963 (พ.ศ. 2516) โดยตรวจชำระ คัมภีร์มาเลย์เทวัตถ์จากเอกสารต้นฉบับ 5 ฉบับ เป็นเอกสารต้นฉบับตัวเขียนจากสถาบัน ประเทศฝรั่งเศส 3 ฉบับ ต้นฉบับตัวเขียนจากสถาบันพุทธศาสนากรุงพนมเปญ 1 ฉบับ และ ต้นฉบับตัวเขียนจากหอสมุดแห่งชาติประเทศไทย 1 ฉบับ สรุปว่า เรื่องราวของพระมาลัย ไม่น่าจะมีที่มาจากประเทศลังกา เพราะเรื่องราวนี้ไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป รวมทั้งไม่พบ ต้นฉบับภาษาสิงหลในประเทศลังกาเลย ต้นฉบับภาษาสิงหลซึ่งได้พบในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ประเทศอังกฤษ (British Museum) มีลักษณะค่อนข้างใหม่เกินกว่าจะถือว่าเป็น ต้นฉบับที่แท้จริงได้

---

* ดร.สุชาติ เคนีส (Eugene Denis) เป็นอาจารย์แผนภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประทีป ชุมพล เสนอบทความเกี่ยวกับพระมาลัยและพระศรีอารียเมตไตรย
3 เรื่อง เมื่อปี พ.ศ. 2517 คือ ข้อสันนิษฐานเรื่องพระมาลัย ประทีป ชุมพล เสนอ
ความคิดว่าเรื่องราวของพระมาลัยนั้น คนไทยน่าจะเป็นผู้เขียนขึ้นเอง โดยนำเอาคัมภีร์ทาง
พุทธศาสนา ทำนองและพงศาวดาร ของลังกามาผสมผสานกัน เข้าแล้วอ้างว่ามาจากลังกาเพื่อ
ให้ดูศักดิ์สิทธิ์ และนำเรื่องตือยงขึ้น นอกจากนี้ยังเสนอว่า เรื่องราวตอนที่กล่าวถึง เทวคา
องค์ที่ 7 และองค์ที่ 8 ซึ่งบ่งไว้ชัดแจ้งว่า คือ ท้าวศิขราศรัทธา และท้าวอภัยภูธร จอม
มงกุฎในลังกา คงได้มาจากพระคัมภีร์อุปัฏฐก

บทความเรื่องที่สองคือ Propaganda. ในพระมาลัยคำหลวง กล่าวว่า
การที่เรื่องราวของพระมาลัยเข้าถึงประชาชน และทำให้ประชาชนเชื่อถือได้เพราะวิธีการ
โฆษณาชวนเชื่อว่าทุกคนมีสิทธิจะขึ้นสวรรค์ และพบกับพระศรีอารียเมตไตรยได้ทั้งสิ้นถ้าทำบุญเพียงพอ

บทความเรื่องที่สามคือ ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย
ตอนต้น ประทีป ชุมพล สรุปว่า วรรณกรรมศาสนา ก่อนสมัยสุโขทัย มีลักษณะมุ่งเข้าหา
นิพพาน เมื่อถึงสมัยสุโขทัย จุดประสงค์ของการทำบุญกุศลเปลี่ยนจากความมุ่งหวังใน
นิพพานเป็นการปรารถนาจะเกิดในยุคพระศรีอารียเมตไตรย

สุภาพร มากแจ้ง เสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษา
ตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง "มาเลยยเทวทูเถวทู :
การตรวจสอบชำระ" เมื่อ พ.ศ. 2520 โดยใช้คัมภีร์ที่พบในหอสมุดแห่งชาติ 10 ฉบับ
ต้นฉบับหอสมุดแห่งชาติประเทศฝรั่งเศส 3 ฉบับ และในสถาบันศาสนาแห่งกรุงเทพมหานคร
1 ฉบับ* รวมต้นฉบับทั้งสิ้น 14 ฉบับ การตรวจสอบชำระนั้นเพื่อให้ได้คัมภีร์มาเลยยเทวทู-
เถวทู ฉบับที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงที่มาของเรื่องว่า น่าจะเกิดในประเทศ
พม่าเป็นแห่งแรก และแพร่กระจายไปสู่ภูมิภาคใกล้เคียง โดยกล่าวว่า เรื่องราวของ

---

* ต้นฉบับหอสมุดแห่งชาติประเทศฝรั่งเศส กับต้นฉบับสถาบันศาสนาแห่งกรุงเทพมหานคร
เป็นฉบับที่ ดร.สุชาติ เกอนีส ศึกษาไว้ในวิทยานิพนธ์ ปี ค.ศ. 1963

พระมาลัยน่าจะได้นำแนวคิดจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาหลายคัมภีร์ คือ คัมภีร์สวาหิตี และ คัมภีร์สหัสวัตถุปรกณในส่วนที่เป็นแก่นของเรื่อง คัมภีร์มหาวงศ์และคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย

อรอนงค์ พัดพาดี เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง "พระนิพนธ์ประเภทคำหลวง ของ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์" เมื่อ พ.ศ. 2521 โดยศึกษาเรื่องนั้นโทปนิทสุตรคำหลวง และ พระมาลัยคำหลวง ทั้งคำที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่อง ตัวละคร อิทธิพลที่มีต่อสังคม และ วรรณกรรมในยุคต่อมา รวมทั้งสรุปลักษณะของวรรณกรรม "คำหลวง" อันเป็นลักษณะร่วม ที่ปรากฏ

สุภาพร มากแจ้ง ศึกษาเรื่อง พระมาลัยกลอนสวด สำนักวัดศิรชะกระปือ เมื่อ พ.ศ. 2523 โดยการตรวจสอบชำระพระมาลัยกลอนสวดที่พบในวัดศิรชะกระปือ 5 สำนัก เพื่อให้ได้พระมาลัยกลอนสวด สำนักวัดศิรชะกระปือที่สมบูรณ์ และปริวรรตจาก อักษรขอมเป็นอักษรไทย รวมทั้งเปรียบเทียบ พระมาลัยกลอนสวด พระมาลัยคำหลวง และ มาเลียบเทวรัตนา ในคำานเนื้อเรื่อง และลักษณะคำประพันธ์ เนื้อเรื่องโดยส่วนใหญ่ คล้ายคลึงกัน ส่วนที่แตกต่างกันคือ ตอนพรรณนาสัตว์นรกต่าง ๆ และลักษณะคำประพันธ์ใน พระมาลัยกลอนสวด ประกอบด้วยกาพย์ยานี 11 กาพย์ฉมัง 16 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และคำประพันธ์กลอนกลอน วรรคละ 4 คำ แต่งสลับกัน นอกจากนี้ยังมีรายแทรกอยู่ 1 บท และคำประพันธ์กลอนกาพย์ฉมัง 16 แต่มีจำนวนคำบทละ 12 - 15 คำ อยู่อีก 1 ตอนด้วย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เสนอบทความเรื่อง แนวความคิด ผู้มีบุญ - พระศรีอารียะ - พระมาลัย ใน พ.ศ. 2524 สรุปว่า กรณีกฎไฟในกรุงศรีอยุธยา 3 ครั้ง คือ กบฏนาง พิเชียร เมื่อ พ.ศ. 2124 เกิดขึ้นเนื่องจากผลกระทบของการจัดสังคมในระบบมุนาย และ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ผู้นำทั้งหลายต่างอ้างตนเป็นผู้มีบุญซึ่งจะมาช่วยแก้ปัญหานั้นขณะที่โลกอยู่ในยุคมิกสัญญ์ และกลียุค บรรดาหัวหน้ากบฏจะใช้ประโยชน์จากสภาพการณ์อันเลวร้ายที่ แวดล้อมอยู่และสามารถจะเรียกร้องความสนับสนุนจากประชาชนได้โดยง่าย เพราะประชาชน มีความเชื่ออยู่แล้วว่า หลังจากเกิดกลียุค พระศรีอารียะจะลงมาโปรดโลก โลกจะสงบสุข และอุดมสมบูรณ์ขึ้น

ชฎาลักษณ์ สรรพพานิช เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
ต่อคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2525 โดยศึกษาจากพระมาลัย
กลอนสวด จากวัดราชบัลลังก์ และวัดเนินซ้อ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ค้นฉบับเป็น
สมุดข่อยรวมทั้งสิ้น 3 ฉบับ โดยศึกษาลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏอยู่ในเอกสารที่
ใช้เป็นข้อมูล และแปลจากอักษรขอมมาเป็นอักษรไทย รวมทั้งศึกษาประวัติความเป็นมา
ของเรื่อง ประเพณีการสวดพระมาลัย หน้าศพในเขตอำเภอกาหลง อิทธิพลของเรื่อง
พระมาลัย ที่มีต่อวงวรรณกรรมไทย และจิตใจของพุทธศาสนิกชน

สุนทรี อาสะไวย์ ศึกษาจากอุคมการพระศรีอารียถึงขมณผู้มีบุญภาคอีสาน เมื่อ
พ.ศ. 2525 โดยศึกษาถึงขบวนการผู้มีบุญภาคอีสาน พ.ศ. 2444 - 2445 พบว่า ใน
สภาวะของสังคมที่มีความระส่ำระสาย มีความอดอยากยากแค้น ชาวบ้านได้รับทุกข์ร้อนแสน
สาหัส อุคมการพระศรีอารียจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่ให้ความหวังว่าจะนำชาวบ้านไปสู่
สังคมที่ดีขึ้นกว่าเดิม ชาวบ้านจึงยอมรับและตอบสนองอย่างกว้างขวาง แม้ว่าขบวนการผู้
มีบุญจะถูกรัฐปราบปรามอย่างรวดเร็ว แต่อุคมการพระศรีอารีย ผู้มีบุญ ยังคงอยู่ใน
สังคมชาวบ้าน และยังคงถูกนำมาใช้อยู่ตลอดเวลา

วิภา กงกะนันทน์¹ ได้เสนอความกึกเห็นเกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดีว่า ก่อนที่
นักศึกษาจะรู้จักวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าต่าง ๆ ของงานประพันธ์ขึ้นใดขึ้นหนึ่งอย่างมีระเบียบวิธี
เขาควรรู้จักองค์ประกอบพื้นฐานและกลวิธีของการประพันธ์โดยทั่วไปเสียก่อน เมื่อมีความรู้
ขั้นต้นนี้อย่างมั่นคงแล้ว เขาก็จะอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่ว่าด้วยการวิจารณ์วรรณคดีและรู้จัก
พิจารณาตัดสินคุณค่าของงานประพันธ์อย่างมีอิสระ มีหลักเกณฑ์และยุติธรรม

องค์ประกอบพื้นฐานของวรรณคดีที่กล่าวข้างต้น ได้แก่

1. ภาษา ประกอบด้วย

1.1 ไวยากรณ์

เนื้อหา กล่าวไว้ว่า ควรจะต้องศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. เนื้อเรื่องย่อ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจเรื่อง
2. จุดมุ่งหมายในการแต่ง ซึ่งสามารถดูได้จากสารัตถะของเรื่อง
3. การวิเคราะห์เนื้อเรื่องในวรรณคดีนั้น อาจดูได้จาก โครงเรื่อง
สารัตถะของเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก ท่วงทำนองการแต่ง ฯลฯ

เกี่ยวกับโวหารภาพพจน์ (Figure of speech) ปุณฺณลาภ มัลลิกะมาส ใช้คำว่า ภาพพจน์และอธิบายว่า "ภาพพจน์คือ ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างใช้โวหาร ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้ โดยมีเจตนาให้เป็นที่น่าสนใจและให้ความรู้ลึกกว่าการใช้ถ้อยคำปกติ"¹ ลักษณะการสร้างภาพพจน์มีหลายวิธี คือ

1. การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย
  - 1.1 Simile เปรียบเหมือน เหมือน ดูจ
  - 1.2 Metaphor เปรียบเป็น
2. บุคลาธิษฐาน (Personification)
3. สัญลักษณ์ (Symbol)
4. ความขัดแย้งคู่ขนาน (Paradox)
5. การกล่าวเกินจริง (Hyperbole)
6. กล่าวค่าน้อยแต่เกินความมาก (Understatement)
7. การใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ (Rhetoric question)
8. การกล่าวเยี่ยงกล่าวประชดประชัน (Irony)
9. การกล่าวทวนความ (Allusion)
10. การเรียบเรียงถ้อยคำที่มีเสียงสัมผัส ความหมายและน้ำหนักของเสียง

เท่าเทียมกัน

---

¹ปุณฺณลาภ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 126

ล่อม เฟิงแก้ว¹ กล่าวถึงแนวทางการศึกษาวรรณคดีไว้อย่างน่าสนใจ โดยเสนอให้พิจารณาส่วนประกอบ 3 ส่วน ของวรรณคดี คือ รูปแบบ ศิลปะการประพันธ์ และเนื้อหา

รูปแบบ เป็นการแสดงความสามารถของกวี เพราะฉะนั้นการวิเคราะห์รูปแบบควรใช้บรรทัดฐานทางวิชาการ เนื่องจากรูปแบบเป็นสิ่งที่กำหนดรู้และมีหลักวิชาอยู่อย่างชัดเจน เช่น การดำเนินเรื่อง การใช้คำประพันธ์ เป็นต้น

ส่วนการวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ ควรใช้บรรทัดฐานทางศิลปะซึ่งมีแนวศึกษากว้าง ๆ อยู่สองแนว คือ แนวปรัชญา และแนวจิตวิทยา แนวปรัชญา คือ ฐานความรู้ได้จากการศึกษาคนคิดหรือจากการเรียนรู้ ส่วนแนวจิตวิทยานั้น ฐานความรู้ได้จากการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้แต่งว่า อะไรทำให้เขาแสดงออกเช่นนั้น และการแสดงเช่นนั้นหมกจุกหรือไม่เพียงใด

ในเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหานั้น ควรใช้บรรทัดฐานทางสังคมและการเมือง เพราะวรรณคดีเป็นเครื่องมือของสังคม แม้ว่าจะมีใช้วรรณคดีสังคมโดยตรง แต่สภาพสังคมก็จะมีส่วนไม่ทางใดก็ทางหนึ่งในวรรณคดีนั้นเป็นแน่นอน และในทางตรงกันข้ามวรรณคดีย่อมมีผลกระทบต่องานสังคมได้เช่นเดียวกัน

กระแสร มัลยาภรณ์² ได้ให้หลักในการวิเคราะห์วรรณคดีไว้ 3 ประการ คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบทางภาษา อันประกอบด้วย รูปแบบ ลีลา แนวคิด และสุนทรียะเชิงการประพันธ์ ต่อมากล่าวถึงการวิเคราะห์สัมพันธภาพของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ โดยอธิบายถึงสัมพันธภาพส่วนบุคคลและสัมพันธภาพเชิงวัฒนธรรม ประการสุดท้ายอธิบายถึงเกณฑ์การประเมินค่า ซึ่งแบ่งออกเป็น การตีความและการหาข้อสรุป ซึ่งหลักการทั้ง 3 ประการนั้น ผู้เขียนได้ให้ความเห็นว่า ในการนิจาวรรณคดีเรื่องใด ๆ ก็ตาม ผู้อ่าน

¹ล่อม เฟิงแก้ว วาทะวิจารณ์วรรณคดี หน้า 17

²กระแสร มัลยาภรณ์ วรรณคดีวิเคราะห์ : หลักทางประการ หน้า 140

ควรพิจารณาโดยมีหลักการหรือทฤษฎีแนวใดแนวหนึ่งเป็นหลัก แล้วใช้ "ทางสายกลาง" เป็นแนวทางในการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล จะเป็นการปลอดภัยที่สุด

วิทย์ ศิวะศรียานนท์¹ กล่าวถึงการศึกษาวรรณคดีว่า วรรณคดีเป็นเครื่องแสดงออกของสังคม ดังนั้นเมื่อศึกษาวรรณคดีเราจึงมักเห็นร่องรอยอิทธิพลของสังคมปรากฏอยู่เสมอ จะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ผู้แต่งวรรณกรรมนั้นย่อมหลีกเลี่ยงอิทธิพลของวรรณกรรมในยุคนั้นไปไต่ยาก

พิทยา สายหู² กล่าวถึงการศึกษาสภาพของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมทราบเท่าที่เขายังเป็นสมาชิกในกลุ่มซึ่งอาจศึกษาได้จากสิ่งต่อไปนี้

1. ความเชื่อถือและระบอบสังคม
2. ระบบเศรษฐกิจ
3. จริยศาสตร์ เรื่องที่เกี่ยวกับความประพฤติโดยส่วนรวม
4. สุนทรียศาสตร์

---

¹วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 141 - 143

²พิทยา สายหู ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม หน้า 29

บทที่ 2

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน

ชาวอีสานกับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

ชาวอีสาน คือ ประชากรที่อยู่ในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประชากรอีสานส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง*

จากการศึกษาทางโบราณคดีในภาคอีสาน ได้พบร่องรอยของอารยธรรมโบราณ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนบ้านเชียง นับเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก ในช่วงยุคหินใหม่ถึงยุคสำริด เมื่อราว 5,600 ปีมาแล้ว¹ โบราณวัตถุที่ค้นพบเป็นของที่มีมาแต่ยุคโลหะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาจนถึงสมัยทวารวดี และลพบุรี บ้านเชียงดูเหมือนจะเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีการสืบเนื่องมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ เพราะถ้าขุดขึ้นมาจากชั้นดินได้พบวัตถุโบราณยุคทวารวดีและลพบุรี ปะปนกันอยู่

ระยะเวลาระหว่างศตวรรษที่ 12 ดินแดนภาคอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี เจริญรุ่งเรืองเป็นบ้านเป็นเมืองแล้ว จากการศึกษาแผนที่เมืองฟ้าแดด-สูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน พระพุทธรูปศิลปะแบบ

*ลักษณะวัฒนธรรมในดินแดนภาคอีสานจำแนกตามภาษาพูดได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง หรือ วัฒนธรรมไทย-ลาว
2. กลุ่มวัฒนธรรมเขมรส่วย
3. กลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช
4. กลุ่มวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย

¹ศรีศักร วัลลิโภคม "อีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 16" ใน หนังสือ
บทความรวมรักอีสาน หน้า 30

หวาราวดี เทวรูปพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ กับศิลาจารึกซึ่งจารึกด้วยภาษาสันสกฤต อักษร บัลลวะ หรือเรียกว่าอักษรอินเดียใต้ พบอยู่ในหลายท้องถิ่นทั่วภาคอีสาน ตลอดจนถึงพระ- พินพิที่อำเภอนาแก จังหวัคมหาสารคาม ปรากฏภาษามอญปะปนอยู่ด้วย แสดงให้เห็นว่า ในระยะเวลานี้ศาสนาพุทธนิกายมหายานเข้ามาสู่ดินแดนอีสานอย่างมั่นคงแล้ว¹

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 จากการศึกษาทางโบราณคดี แสดงว่าในยุคนี้ ชุมชนอีสานได้รับวัฒนธรรมจากขอมสมัยพระนคร นักโบราณคดีเรียกศิลปะและสถาปัตยกรรม ยุคนี้นว่า ศิลปะลพบุรี² ศิลปวัฒนธรรมขอมแพร่กระจายทั่วไปในบริเวณภาคอีสาน เช่น เทวรูป ปราสาทหิน และศาสนสถาน แสดงให้เห็นว่าการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิเทวราช แพร่หลายอยู่ทั่วไปในยุคนี้ ความคล้ายคลึงทางศิลปวัฒนธรรมจากศิลปะหวาราวดีมาเป็นศิลปะ ลพบุรีเป็นไปพร้อม ๆ กับกลุ่มชนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่หลังรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1750) ไปแล้ว อิทธิพลวัฒนธรรมของขอมก็ค่อยเสื่อมลงเป็นลำดับจนถึงการสิ้นสุด ของเมืองพระนคร วัฒนธรรมในภาคอีสานก็สิ้นสุดลงด้วย

ศตวรรษที่ 20 ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงของภาคอีสานเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา สืบเนื่องจากการเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้าง หลังพุทธศตวรรษที่ 21 ลงไปแล้ว ศิลปะและ สถาปัตยกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมทางอักษรศาสตร์ และจารึกประเพณี แพร่หลายทั่วไปใน ภาคอีสาน

1. ลักษณะประชาคมอีสาน

ปรัชญาชีวิตและมโนทัศน์ร่วมของสังคมอีสานในลุ่มแม่น้ำโขง แตกต่างจาก ลักษณะของสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ถ้าศึกษาวรรณกรรมอีสานจะพบว่า ปรัชญาชีวิต และอุดมการณ์ของสังคม ที่สอดคล้องอยู่ในวรรณกรรมมีบทบาทเหนือการดำรงชีวิตหรือเป็น

¹ ชวิธ ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น หน้า 24

² คงเดช ประทีปทอง การวิจัยเอกสารโบราณเบื้องต้น หน้า 9

ประหนึ่งปักษีล้านหรือบทบัญญัติแห่งสังคม¹ เน้น อีตลิมสองคองลิมลี^{*} นิทานเรื่อง ขุนบรม
ธรรมคาสอนโลก และวรรณกรรมคำสอนอื่น ๆ ประจักษ์วิถและมโนทัศน์ร่วมของสังคมอีสาน
มีปรากฏอยู่หลายประการ

1.1 แนวความคิดเรื่องการกำเนิดโลก จากนิทานเรื่อง ขุนบรม หรือ
พงศาวดารลานช้าง² แสดงถึงการประสมประสานความคิดระหว่างความเชื่อในลัทธิขงจื๊อ
วิญญาณ (Animism) กับปรัชญาพุทธศาสนา โดยกล่าวว่าผีฟ้าแดนเป็นผู้สร้างโลก
และพยายามอธิบายให้เข้ากับเทพเจ้าในศาสนาพุทธ เช่น แดนฟ้าชั้น คือ พระอินทร์ แดนแดง
คือ พระวิฆณุกรรม ส่วนความคิดในเรื่องการแบ่งชนชั้นได้ชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นปกครองมีกำเนิด
ต่างไปจากประชาชน เพราะผีฟ้าแดนบัญชาให้มาเกิดเพื่อเป็นใหญ่ ส่วนประชาชนมีฐานะต่ำ
ต้อยมาแต่กำเนิดต้องเกิดจากน้ำเต่ามุง (น้ำเต่าใหญ่) ร่วมกับสัตว์และสรรพสิ่งอื่น ๆ

1.2 แนวความคิดในการควบคุมสังคม ยึดหลักจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญ
ได้จากนิทานเรื่อง ขุนบรม แดนฟ้าชั้น (พระยาแดน หรือ ผีฟ้าแดน) สั่งสอนขุนบรมให้
ลงมาปกครองเมืองจุม (ล่าง) โดยให้ยึดมั่นในราชธรรมสิบประการ อันได้แก่ รักษาศีล
มีพรหมวิหาร และละกิเลสทั้งมวล นอกจากนี้ยังเสนอแนวคิดแบบนครรัฐ คือ สถาบันครอบ
ครวที่ใหญ่ขึ้น มีความสัมพันธ์กันฉันท์เครือญาติ ขุนบรมชี้แนะให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่
เบียดเบียนและแก่งแย่งกัน แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยลัทธิขงจื๊อวิญญาณยังยึด
ถือกันอยู่อย่างมั่นคง

¹วิช ปุณโณทก "บทบาทควบคุมสังคมในวรรณกรรมอีสาน" โลกหนังสือ

7 : 45 กรกฎาคม 2525

^{*}อีตลิมสอง คือ จารีตที่ประชาชนพึงปฏิบัติในรอบ 12 เดือน คองลิมลี คือ
ครรถลิมลีประการ ที่ผู้ปกครองพึงประพฤติปฏิบัติใน 12 เดือน

²กรมศิลปากร "นิทานเรื่อง ขุนบรม" ใน ประชุมพงศาวดารภาค 70

ในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช (พ.ศ. 2059 - 2091) ทรงมีพระราชประสงค์จะฟื้นฟูพุทธศาสนาให้กลับคืนมา¹ จึงประกาศให้ประชาชนเลิกนับถือผีสงเวทคา และสร้างวัดสังคโลกเทวาลัยขึ้นแทนที่² พร้อมทั้งได้พยายามใช้แนวคิดในการควบคุมสังคม จากปรัชญาพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ในการปกครองบ้านเมืองตามลักษณะที่เรียกว่า "ธรรมราช" ดังที่อาณาจักรสุโขทัยได้เคยใช้มาแล้ว ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท³

1.3 อุดมการณ์ของสังคม ในความคิดของกลุ่มชนไทยภูมิภาคอีสาน อุดมการณ์ของสังคมอีสาน ในด้านการเมืองการปกครอง เป็นแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง

ระบอบของสังคม น่าจะเชื่อได้ว่าชนชั้นปกครองเป็นผู้เสนอแนวคิด โดยเชื่อมโยงจากหลักธรรมทางพุทธศาสนากับจารีตดั้งเดิม แล้วนำมาสร้างกฎเกณฑ์ของสังคมและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า สัตถิสองคองสิบสี่ อันเป็นเสมือนบทบัญญัติในการควบคุมสังคมอีสาน เป็นการกำหนดระเบียบที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติเหมือนกันทั้งผู้ปกครองและประชาชน ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติจะเกิดอุปมงคล (ภาษาถิ่นเรียกว่า ชะล่า)

บทบัญญัติที่เรียกว่า สัตถิสองคองสิบสี่นี้ เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างมโนทัศน์ร่วมของสังคมอีสาน และได้แพร่แนวความคิดมาอยู่ในรูปวรรณกรรมคำสอน นั่นคือ กวีพยายามปลุกฝังความคิดของชาวอีสานให้มีความหวังในโลกหน้าด้วยการรู้จักอกตณ อกออม และอกถันต่อความลำบากยากแค้นในชาติปัจจุบัน สร้างสมบุญบารมีเพื่อส่วยสุขในชาติหน้า หรือหวังจะได้เกิดในศาสนาพระศรีอาริย์ นักปราชญ์ได้จินตนาการสร้างความสุขสบายในสังคมอุดมคติมาเสนอในวรรณกรรมตามแนวทางพุทธศาสนา ในขณะที่เกี่ยวกับความเชื่อลัทธิภูติผี วิญญาณก็ยังคงอยู่ในสังคม เพราะพุทธศาสนาปฏิเสธอำนาจที่เหนือธรรมชาติ ไม่ยอมอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติตามความเชื่อของท้องถิ่น เช่น ผนตก น้ำท่วมอย่างฉับพลัน ความ

¹ วิชา ปุณโณทก วรรณกรรมอีสาน หน้า 32 - 35

² กะขวงลีกลาสิกาน (ลาว) พงสาวดารลาว (พ.ศ. 2505) หน้า 100

³ ชลธิรา กลัคอยู่ วรรณคดีปวงชน หน้า 20 - 46

หนาวเหน็บแสนสาหัส ความแห้งแล้งและความออดอยากที่ชาวอีสานเผชิญอยู่ทุกยุคทุกสมัย ชาวอีสานจึงต้องยึดถือลัทธิภูติผีวิญญาณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและความต้องการที่พึงทางใจเมื่อได้รับภัยพิบัติจากธรรมชาติ ทำให้ชาวอีสานยอมรับระเบียบสังคมทั้งที่เป็นหลักปรัชญาพุทธศาสนา และลัทธิภูติผีวิญญาณโดยชุมชนภาพ เนื่องจากมีความคิดว่าแม้จะได้รับความทุกข์ยากลำบากในชาตินี้ แต่ก็ยังมีความหวังในชาติหน้า

ปรัชญาและความคิดต่าง ๆ ในวรรณกรรมได้ถูกถ่ายทอดไปถึงประชาชนอีสาน โดยอาศัยสถาบันวัดเป็นตัวเชื่อมโยง ดังนั้น แม้สถาบันศาสนาจะไม่มีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมสังคม แต่ก็มีส่วนบทบาทในการแพร่กระจายแนวความคิด การปกครอง ควบคุมสังคม โดยยึดแนวศีลธรรมของพุทธศาสนากับฮีตบ้านคองเมืองเสมอมา ฉะนั้น ปรัชญาชีวิตของสังคมอีสานจึงผูกพันอยู่กับปรัชญาทางพุทธศาสนาและลัทธิภูติผีวิญญาณตลอดมา

2. ความเชื่อและศาสนาในดินแดนอีสาน

2.1 ความเชื่อในสังคมอีสาน ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนามตามธรรมชาติ เนื่องจากความกลัว ความวิตกกังวลกับการต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้มนุษย์พยายามมองหาสิ่งพิ้ง ภูตผี จิตต์กรรม ไก่กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า

ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน¹

มนุษย์จะยินยอมรับในพลังเหนือธรรมชาติว่าจะให้คุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ได้ แม้ว่าจะเป็นสิ่ง

---

¹ วิทยุ จิตต์กรรม ความเชื่อ หน้า 2

ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและเชื่อถือ¹ เพราะเหตุว่ามนุษย์ไม่สามารถเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฝนตก น้ำท่วม พายุ และไม่สามารถอธิบายได้ ด้วยเหตุผล มนุษย์จึงอธิบายด้วยไสยศาสตร์ เพราะความไม่รู้หรือวิชาทำให้มนุษย์เข้าใจว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ จึงพากันสร้างผี วิญญาณ และเทวดาขึ้น² โดยเฉพาะชาวอีสานต้องเผชิญกับสภาพแห้งแล้ง ความอดอยากยากแค้น จึงจำเป็นต้องหาที่พึ่งและยึดเหนี่ยวทางใจ

ความเชื่อของชาวอีสานซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นความเชื่อในเรื่องภูติผีวิญญาณ คือ เชื่อว่าในธรรมชาติและในตัวมนุษย์มีวิญญาณดำรงอยู่และวิญญาณนั้นสามารถจะบันดาลให้เกิดสิ่งดีและสิ่งไม่ดีขึ้นได้ ดังนั้นมนุษย์จึงเกรงกลัวไม่ล่วงเกินภูติผีวิญญาณ และพยายามเซ่นสรวงบูชาเพื่อช่วยให้มนุษย์อยู่เย็นเป็นสุข ความเชื่อเรื่องผียังคงมีอิทธิพลอยู่ในสังคมอีสานอยู่มาก ยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับเรื่องผีที่สำคัญ ๆ หลายพิธีกรรม เช่น

1. ผีแถน หรือ ผีฟ้าแถน ชาวอีสานเชื่อว่าแถนยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลาย มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี กล่าวคือ เป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก สามารถควบคุมได้ ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมการแห่ขึงไฟเพื่อให้แถนช่วยบันดาลให้ฝนตก บางครั้งมีการรำผีฟ้าแถนเพื่อรักษาโรค โดยมีความเชื่อว่าโรคที่เกิดจากการกระทำของภูติผีวิญญาณ หรือโรคที่หาสาเหตุไม่พบ ญาติพี่น้องจะหาหมอยา (ธรรม) มาทำพิธีเชิญพระยาแถนมาช่วยปกป้องคุ้มครองแก่คนไข้

¹ชวัญ ปุณโณทก "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน" ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน หน้า 1

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "ข้างสังเวียน" สยามรายวัน (12 กุมภาพันธ์ 2521) หน้า 7

2. คุ้มปู่ตา เป็นดวงวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน จะทำหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาหมู่บ้าน ในชนบทภาคอีสานทุกหมู่บ้านจะมีศาลปู่ตาอยู่นอกหมู่บ้านไม่ไกลนัก ตามปกติจะสร้างในที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง และมีต้นไม้สูงใหญ่มาก ๆ เรียกว่า คอมนู่ หรือ กงปู่ตา

3. คุ้มเหล็กคือหลักเมือง บางครั้งเรียกว่า อาฮัก (อาร์กซ์) มีลักษณะเช่นเดียวกับหลักเมืองของภาคกลาง แต่มีอยู่ในหมู่บ้านเรียกว่า หลักบ้าน มักจะตั้งในบริเวณที่เด่น เช่น ทางเข้าหมู่บ้าน หรือทางสามแพร่งภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าหมู่บ้านจะอยู่เป็นปกติได้เพราะมีอาฮักคุ้มครอง ถ้ามีความเดือดร้อนวุ่นวาย เชื่อว่าเพราะหลักบ้านไม่เที่ยงตรง ต้องทำพิธีถอดหลักบ้านแล้วตอกใหม่

4. ปีศาจเอก หรือ พระภูมินา ชาวอีสานในภาคอีสานมักจะตั้งศาลกลางนา หรือบูชาปีศาจเอก เพื่อให้ช่วยคุ้มครองข้าวในนาไม่ให้มีอันตรายจากสิ่งสาธัตว์และสิ่งอื่น ๆ ประคับประคองแม่โพสพให้ปลอดภัย และเพื่อให้ได้ผลเต็มที่

5. พ่อเจ้าแม่เจ้าประจำตระกูล พ่อเจ้าแม่เจ้า เป็นผีประจำตระกูล บ้านที่เป็นต้นตระกูลจะมีทั้งบูชาพ่อเจ้าแม่เจ้า ลูกหลานที่จะแยกครอบครัวจะต้องมากราบไหว้บูชาขอให้คุ้มครองภยันตราย

ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีของชาวอีสานก่อให้เกิดพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ขึ้น ประเพณีเหล่านี้สืบเนื่องอยู่ในวงจรชีวิตของชาวอีสาน อันแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องภูติผียังคงฝังแน่นอยู่ในกระแสน้ำของชาวอีสานอยู่ แม้ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนอีสาน ทำให้เกิดประเพณีเกี่ยวกับศาสนาขึ้นในอีสาน เช่น งานบุญพระเวสส์ งานวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา แต่ก็จะมีประเพณีที่เกี่ยวพันระหว่างความเชื่อเรื่องภูติผีกับพุทธศาสนา เช่น งานบุญข้าวประดับดิน ซึ่งทำกันในเดือน 9 แรม 13 ค่ำ¹ ชาวบ้านจะเตรียมอาหารจำนวนมากโดยแบ่งอาหารนั้นออกเป็นสี่ส่วน ส่วนหนึ่งถวายพระที่วัด ส่วนที่สอง

---

¹ปริญญาณ ภิกขุ ประเพณีโบราณไทยอีสาน หน้า 199

เลี้ยงลูกหลานในครอบครัว ส่วนที่สามแจกญาติมิตรข้างเคียง ส่วนที่สี่จัดแยกเป็นหอ ๆ ไว้อาสน์นอนเพื่อให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

ความเชื่อในสังคมอีสานเกี่ยวกับภูติผีวิญญาณ แม้ว่าจะเสื่อมคลายลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงมีปรากฏอยู่โดยทั่วไป และได้นำเข้าไปผนวกเข้ากับปรัชญาพุทธศาสนาผสมผสานรวมกัน

2.2 ศาสนาในดินแดนอีสาน จากการศึกษาทางโบราณคดีได้พบว่า ชุมชนอีสานได้รับการติดต่อวัฒนธรรมจากอินเดีย โดยเฉพาะศาสนาพุทธและการขยายตัวของวัฒนธรรมเหล่านี้ ได้เข้ามาในดินแดนอีสานหลายครั้งหลายหนซ้ำซ้อนกัน

ระหว่างศตวรรษที่ 12 - 16 ดินแดนในภาคอีสานซึ่งประกอบด้วย บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำมูล และลุ่มแม่น้ำชี เจริญขึ้นเป็นบ้านเป็นเมืองสมบูรณ์แล้วและได้รับวัฒนธรรมด้านศาสนา การปกครอง ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ จากอินเดีย ซึ่งแพร่กระจายเข้ามาหลายทาง ได้แก่ วัฒนธรรมจากภาคกลาง ซึ่งผ่านเข้ามาทางเทือกเขาเพชรบูรณ์ กองภูเขายืน และพนมทงรัก ซึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมทวารวดี อันเป็นวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของอีสาน พุทธศาสนาในยุคแรกนี้เป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน แพร่หลายอยู่ทั่วไปในเขตบริเวณตอนกลางลุ่มแม่น้ำมูลในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และนครราชสีมา นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมจากลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ เขมร และญวน แพร่กระจายเข้ามาในลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำมูล บริเวณจังหวัดอุบลราชธานี นครพนม จกบุรีรัมย์ วัฒนธรรมที่แพร่หลายเข้ามาในดินแดนแถบนี้เป็นวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะระหว่างศตวรรษที่ 16 - 18 ดินแดนอีสานได้รับอิทธิพลจากเขมรอย่างมากมาย แต่ไม่ได้กลายเป็นอารยธรรมเขมรทั้งหมด ได้มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองของตน ด้วย ศรัศกร วลัยโกคม¹ ศึกษาเรื่องเสมาหินในแถบดินอีสานและยืนยันได้ว่า ชาวอีสาน

---

¹ศรัศกร วลัยโกคม "เสมาหิน" ใน หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีภาคอีสาน หน้า 105

โบราณทั้งหมดนับถือพุทธศาสนา แม้จะมีอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมของเขมรเข้ามาผสมผสาน แต่ก็ไม่ได้ทิ้งวัฒนธรรมของตน และเมื่อเขมรหมดอำนาจ ชาวอีสานก็หันไปนับถือศาสนาพุทธ และต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้ลี้ภัยจากวงศ์แห่งหลายเข้ามา ชาวอีสานก็สามารถรับลี้ภัยทางศาสนาและวัฒนธรรมใหม่ที่แพร่เข้ามาได้

พุทธศาสนาได้ลี้ภัยจากวงศ์เข้าสู่ดินแดนอีสานในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช ประมาณ พ.ศ. 2059 - 2091* นักปราชญ์ของอาณาจักรลานช้างได้ศึกษาพระธรรมวินัย และคัมภีร์ทางศาสนาพุทธจากอาณาจักรลานนาเป็นส่วนใหญ่ และนอกจากนี้ยังได้พบว่าพระเจ้าโพธิสาลราชได้ส่งราชทูตมาขอพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ จากอาณาจักรลานนา เมื่อ พ.ศ. 2066 อีกด้วย¹ ในยุคนั้นพุทธศาสนาในอาณาจักรลานนาเจริญรุ่งเรืองมาก จนมีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 เมื่อ พ.ศ. 2020 รัชสมัยพระเจ้าติโลกราช แห่งอาณาจักรเชียงใหม่ นับแต่นั้นมาดินแดนอีสานก็รับนับถือพุทธศาสนาได้ลี้ภัยจากวงศ์ โดยมีการผสมผสานลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมกับหลักปรัชญาทางพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตน พุทธศาสนาได้ลี้ภัยจากวงศ์ที่รับเข้ามาทางอาณาจักรลานนา เชียงใหม่ เป็นรูปแบบของพุทธศาสนาที่ชาวอีสานยึดถือสืบเนื่องมาและได้เสริมสร้างกันเป็นสถาบันคองเมืองของสังคมอีสาน ก่อให้เกิดพิธีกรรมที่เนื่องด้วยศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีเฉพาะถิ่น ที่สำคัญก็คือศาสนาเป็นสถาบันกลางของการสรรค์สร้าง และอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสานสืบเนื่องมา

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเพื่อรวมหัวเมืองประเทศราชเข้ามาเป็นรัฐชาติเดียวกัน กล่าวคือ ใ้ส่งข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นข้าหลวงทางพระเนตรพระกรรณ เข้าควบคุมการเมืองการปกครองแทนเจ้าเมือง

---

* ความจริงศาสนาพุทธลังกาวงศ์ น่าจะเข้าสู่อีสานก่อนหน้านี้แล้ว แต่มีหลักฐานปรากฏชัดในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช

¹ กะขวงลีลลิต (ลาว) พงสาวคานลาว (พ.ศ. 2505) หน้า 99

และลคอำนาจเจ้าเมืองท้องถิ่น เป็นสาเหตุให้จารีตประเพณีและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นถูกจำกัดหรือละเลยไป บทบาทของสถาบันศาสนาในอีสานต่อประชาคมจึงลดน้อยลงตามลำดับ ประกอบกับมีการส่งเสริมให้พระภิกษุเข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมในส่วนกลาง และมีการใช้ธรรมเนียมการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลางเพื่อปรับวัตรปฏิบัติ และธรรมเนียมคณะสงฆ์เป็นรูปแบบเดียวกัน เหมือนปัจจุบัน

วรรณกรรมในดินแดนอีสาน

หนังสือประชุมพงศาวดารภาค 1 พงศาวดารล้านช้าง ได้กล่าวถึงวรรณกรรมอีสานไว้ว่า เมื่อขุนบรมหรือขุนบรมลงมาสร้างบ้านแปงเมือง แดนฟ้าหลวงได้ส่งแสนกลอนมาสอนคำแปลคำ¹ ชาวอีสานจึงมีภาษาและตัวอักษรใช้มาช้านานร่วมสมัยกับตัวอักษรไทยสมัยสุโขทัย ดังศิลาจารึกลายเส้นที่ผืนผ้าด้านาง อันห่างจากเมืองหลวงพระบางไปทางทิศตะวันตก 24 ก.ม. เป็นอักษรรุ่นเดียวกับอักษรสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พอสรุปได้ว่า อาณาจักรล้านช้างมีส่วนได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมมาจากอาณาจักรล้านนาไทยไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลายราชวงศ์มังราย อาณาจักรล้านนาได้เชิญพระไชยเชษฐาธิราชมาครองเมืองเชียงใหม่* (พ.ศ. 2086 - 2091) ต่อมาเมื่อพระเจ้าโพธิ์สาลราชพระราชนิคาสินพระชนม์ พ.ศ. 2091 พระไชยเชษฐาธิราชเสด็จกลับมาครอบครองอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ได้นำสรรพวิชาการและนักปราชญ์ราชบัณฑิตมาจากอาณาจักรล้านนาเป็นอันมาก วรรณกรรมพุทธศาสนาซึ่งเจริญรุ่งเรืองมากในปลายราชวงศ์ล้านนา จึงเข้าสู่อาณาจักรล้านช้างในครั้งนั้นอย่างมากมาย²

¹ กรมศิลปากร "พงศาวดารล้านช้าง" ใน ประชุมพงศาวดารภาค 1 เล่ม 2 หน้า 14

* พระไชยเชษฐาธิราช มีพระมารดาเป็นเจ้าหญิงเชียงใหม่ ครั้นทางล้านนาขาดผู้สืบสันตติวงศ์ ขุนนางและพระสงฆ์พร้อมใจกันเชิญพระองค์มาครองเมืองเชียงใหม่

² ชรัส ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น หน้า 157

รวมทั้งวรรณกรรมนิทานนิยายของล้านนาก็คงจะเข้าสู่ดินแดนล้านช้างในระยะเวลาที่ด้วย เมื่อชาวอีสานรับวัฒนธรรมจากล้านช้างจึงเป็นธรรมดาว่า วรรณกรรมอีสานจำนวนมากมีลักษณะเหมือนวรรณกรรมล้านนา เช่น ท้าวกำกาคำ ลั่นทอง จำปาสีทัน ท้าวสีหนัด นางนมหอม เป็นต้น

แม้ว่าวรรณกรรมอีสานจะได้รับโครงเรื่องจากล้านนา แต่เมื่อมาแพร่กระจายอยู่ในอีสานเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ย่อมมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามแนวความคิดและค่านิยมของคนอีสานไม่น้อย เรื่องใดที่เข้ากับแนวความคิดและค่านิยมของชาวอีสานก็จะเป็นที่ชื่นชอบและแพร่กระจายได้มากกว่าวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

การจัดประเภทของวรรณกรรมอีสาน อาจจำแนกได้ไม่เด่นชัด เนื่องจากวรรณกรรมอีสานมีลักษณะเป็นวรรณกรรมอเนกประสงค์ คือ มุ่งทั้งความบันเทิง มุ่งสอนศีลธรรม จรรยา และสอนปรัชญาทางศาสนาให้แก่คนพร้อม ๆ กันไป ดังนั้น การจะจำแนกประเภทวรรณกรรมให้เกิดชัดเจนย่อมทำไม่ได้ แต่อาจจะแบ่งประเภทวรรณกรรมได้ตามลักษณะเนื้อหา¹ ดังนี้

1. วรรณกรรมพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องทางพุทธศาสนา ชาดก ตำนานทางพุทธศาสนา และนิทานคติธรรมต่าง ๆ

2. วรรณกรรมประวัติดาวเคราะห์ ได้แก่ เรื่องราวประวัติของบุคคลสำคัญ ประวัติดาวเคราะห์ และเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เช่น ท้าวอุ่ง ตำนานขุนบรม พงศาวดารนครจำปาศักดิ์ เป็นต้น

3. วรรณกรรมนิทาน เรื่องราวที่เป็นเรื่องเล่าเหล่านี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในภาคอีสาน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่ได้รับแนวความคิดจากพุทธศาสนา ตัวละครมักดำรงชีวิตตามค่านิยมของสังคม พุทธศาสนา ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตได้ เช่น กำพร้าผีน้อย ปลาแกล-ปลาสมอ ลั่นทอง ลินไซ (ศิลป์ชัย) เป็นต้น

---

¹ วิชา ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น หน้า 176 - 182

4. วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก จุดมุ่งหมายในการแต่งเรื่อง เพื่อจะสอนแนวประพฤติปฏิบัติตนโดยยึดคตินิยมของพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องวิญญาณ เช่น ธรรมคาถาสอนโลก อินพิณาสอนลูก กายปุณฺณสอนหลาน กายหลานสอนปู่ สิริจันโทวาทคำสอน เป็นต้น

5. วรรณกรรมตำนานบ้าน ตำนานเมือง วรรณกรรมประเภทนี้เป็นวรรณกรรมเชิงประวัติ ซึ่งอาจเป็นประวัติสถานที่ ชาวอีสานถือว่าเป็นเรื่องจริง มีสถานที่หรือเรื่องราวยืนยันเป็นหลักฐาน เช่น

พระกิตพระพาน ชื่อสถานที่และเหตุการณ์ในเรื่อง ได้มาปรากฏเป็นชื่อสถานที่ในท้องถิ่นอีสาน เช่น หอนางอุษา (วัดพ้อตา กับวัดลูกเขย) อ.บ้านดือ จังหวัดอุดรธานี

พระลักพระราม ฉบับร้อยแก้ว เป็นการอ้างอิงชื่อสถานที่ในภูมิภาคอีสานผสมผสานกับเนื้อเรื่อง เป็นการเล่ามูลเหตุของการเกิดเรื่องนี้

ท้าวปลาจิตกับนางอรพิมพ์ ทำนากการสร้างเมืองพิมาย

ผาแดงนางไอ่ ทำนากหนองหาร ซึ่งยังปรากฏชื่อสถานที่อยู่ในปัจจุบัน

6. วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด คือ วรรณกรรมที่จัดเข้าประเภทอื่น ๆ ไม่ได้ เช่น บทสวดขวัญ (สู่ขวัญ) บทเซิ้ง ญา นิทานก้อม และนิทานที่เล่าสืบต่อกันมา นับเป็นวรรณกรรมย่อย ๆ ไม่มีรูปแบบที่เป็นแบบแผนและเป็นบทสั้น ๆ

วรรณกรรมศาสนา

วรรณกรรมไทยในอดีตส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยอิทธิพลของศาสนา โดยเฉพาะอิทธิพลจากศาสนาพุทธ ทั้งนี้ เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ วินัย ภูะหงษ์¹ กล่าวถึงวรรณกรรมศาสนาว่า หมายถึง เรื่องราวที่เขียนขึ้นโดยอาศัย

---

¹วินัย ภูะหงษ์ "คำบรรยายภาษาไทย 4" คำบรรยายมหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราช อ.ส.ม.ท. 6 มิถุนายน 2526 เวลา 19.00 - 19.30 น.

เนื้อหาสาระทางศาสนา เรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ ทางศาสนา ได้แก่ ศาสดา สาวก รวมทั้งเรื่องราวของศาสนสถาน

ประคอง นิมมานเหมินท์¹ ให้ความเห็นว่า วรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นวรรณกรรมที่เขียนด้วยภาษาบาลี เนื่องจากการนับถือพุทธศาสนานิยายเถรวาท คือ ถือตามอย่างพระอรหันตสาวก พยายามรักษาพระไตรปิฎกซึ่งได้ทำสังคายนาไว้เป็นภาษาบาลี

ส่วน นิพนธ์ สุขสวัสดิ์² กล่าวว่า พุทธศาสนากับวรรณคดีมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก เพราะวรรณคดีไทยนั้นแต่งขึ้นเพื่อแสดงคำสอนทางพุทธศาสนา กล่าวถึงพุทธประวัติ พรรณนาถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนานับแต่แผ่นดินไทย แม้กระทั่งพระพุทธรูปที่ประทานแก่พระภิกษุแต่ละครั้งก็เพราะจะจับใจ

ผู้รู้ทางวรรณกรรมได้กล่าวถึงวรรณกรรมศาสนาในความหมายต่าง ๆ กัน แต่ความหมายเหล่านั้น เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ เรื่องราวของวรรณกรรมศาสนาเป็นเรื่องราวที่อาศัยเนื้อหาสาระทางศาสนา อันได้แก่ ศาสนประวัติ ประวัติศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ประวัติศาสดา สาวก และเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาในด้านอื่น ๆ วรรณกรรมพุทธศาสนาจำแนกได้เป็น 2 ประเภท³ คือ

1. คัมภีร์ทางศาสนา อันได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ต่าง ๆ
2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพุทธศาสนา วรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา แบ่งได้ดังนี้

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ หน้า 23

²นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ วรรณคดีไทยเกี่ยวกับพุทธศาสนา หน้า 1

³วินัย ภูรีหังษ์ "คำบรรยายภาษาไทย 4" คำบรรยายมหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช อ.ส.ม.ท. 6 มิถุนายน 2526 เวลา 19.00 - 19.30 น.

2.1 วรรณกรรมพุทธศาสนาเชิงประวัติ ได้แก่ วรรณกรรมที่กล่าวถึงพุทธประวัติ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระปฐมสมโพธิกถา ชินกาลมาลีปกรณ์ นันโทปนิสสสูตรคำหลวง ลิลิตวิสูตร และพุทธประวัติ

2.2 วรรณกรรมศาสนาเชิงชาดก ได้แก่ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าในอดีต นับเป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนำหลาย

2.3 วรรณกรรมเชิงคำสอน เป็นวรรณกรรมที่น่าปรัชญาคำสอนในพุทธศาสนา มาแต่งเป็นบทกวีให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน วรรณกรรมประเภทนี้ได้แก่ โคลงโลกนิติ สุภาษิตพระร่วง

2.4 วรรณกรรมเชิงปรัชญาพุทธศาสนา ได้แก่ วรรณกรรมที่น่าปรัชญาในพุทธศาสนา มาอภิปราย หรือมาประกอบในวรรณกรรมอื่น ๆ เช่น นาคกฐแห่งกรรมมาแสดงไว้ในเรื่อง ลิลิตพระลอ หรือ มาลัยหมื่นมาลัยแสน แสดงถึงกฎการทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว

1. พระไตรปิฎก

คำว่า "ไตรปิฎก" แปลว่า ตะกร้า 3 ใบ พระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนา จำแนกออกเป็น 3 ปิฎก¹ คือ

1.1 พระวินัยปิฎก ได้แก่ ปิฎกที่รวบรวมข้อปฏิบัติอันเนื่องด้วยระเบียบที่ทรงตั้งไว้เป็นหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เป็นสิกขาบทและอภิสังการ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้สม่ำเสมอหรือเป็นเครื่องบริหารหมู่คณะให้เรียบร้อย พระวินัยปิฎกแบ่งออกเป็น 3 หมวด หรือ 3 คัมภีร์² ดังนี้

¹สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทศบาลมีในพุทธศาสนาเถรวาท หน้า 3

²พระราชวรคุณ (ประยูร พยุหโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ หน้า 57

1.1.1 วิภังค์ หรือ สุตตวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในปาฏิโมกข์
แบ่งเป็น 2 คัมภีร์ คือ

1.1.1.1 อาทิกัมมิกะ หรือ ปาราชิก (อา) ว่าด้วย
สิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติหนัก ตั้งแต่ปาราชิกถึงอนิยต

1.1.1.2 ปาจิตตียะ (ปา) ว่าด้วยสิกขาบทที่เกี่ยวกับ
อาบัติเบา ตั้งแต่สนัตตคิยปาจิตตีย์ ถึงเสขียะ และรวมภิกขุณีวิภังค์ไว้ด้วย
หรืออาจแบ่งอีกลักษณะหนึ่ง

1.1.1.1 มหาวิภังค์ หรือ ภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทใน
ปาฏิโมกข์ฝ่ายภิกษุสงฆ์

1.1.1.2 ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในปาฏิโมกข์ฝ่าย
ภิกษุณี

1.1.2 ชันชกะ ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ รวมเป็นบท ๆ
เรียกว่าชันชกะ จำแนกออกเป็น

1.1.2.1 มหาวรรค (ม.) ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์
ตอนต้น มี 10 ชันชกะ

1.1.2.2 จุลวรรค (จุ.) ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์
ตอนปลาย มี 12 ชันชกะ

1.1.3 ปรีวาร หรือ ปรีวารปาฐะ (ป.) เป็นคัมภีร์ที่บรรจุคำถาม
คำตอบ สำหรับข้อมความรูทางพระวินัย

1.2 พระสุตตันตปิฎก หรือ พระสูตร ได้แก่ ปิฎกที่รวบรวมธรรมะอันเป็น
ข้อปฏิบัติที่ไม่เนื่องด้วยระเบียบ เป็นหลักปฏิบัติสำหรับฝึกกาย วาจา ใจ ให้สงบ ทำให้ผู้ปฏิบัติ
นั้น ๆ ได้รับความร่มเย็น พระสุตตันตปิฎกแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ 5 หมวด เรียกว่า
นิกาย คือ

1.2.1 ทีฆนิกาย

1.2.2 มัชฌิมนิกาย

1.2.3 สังยุตตนิกาย

1.2.4 อังคุตตรนิกาย

1.2.5 ขุททกนิกาย

พระสูตร 4 นิกายแรก ประกอบด้วยพระสูตรต่าง ๆ เป็นพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าบ้าง พระสาวกบ้าง โดยจะเริ่มเล่าถึงสาเหตุของการแสดงพระธรรมเทศนา พระสูตรส่วนใหญ่เป็นร้อยแก้ว บางพระสูตร เป็นร้อยกรอง และบางพระสูตรปะปนกันระหว่างร้อยกรองกับร้อยแก้ว

พินนิกาย (พ.) ประกอบด้วยพระสูตรขนาดยาว มักเป็นเรื่องโต้แย้งกับความคิดที่มีมาก่อนพระพุทธศาสนาอุบัติ แสดงให้เห็นว่าน่าจะเป็นพระสูตรที่ตรัสสอนในระยะต้นของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา เป็นพระสูตรที่เก่าแก่มาก

มัชฌิมนิกาย (ม.) ประกอบด้วยพระสูตรที่มีขนาดยาวปานกลาง คือ เป็นพระสูตร ที่เก่าแก่มากรวมเกี่ยวกับพินนิกาย พระสูตรในมัชฌิมนิกายนี้ทั้งพระธรรมเทศนาและบทสนทนาธรรม เนื้อหามักเกี่ยวข้องกับปริชาฎาสำคัญๆ เช่น อริยสัจจกรรม นิพพาน และยังมีการแก้ปัญหามีมาก่อนหรือที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล

สังยุตตนิกาย (ส.) ประกอบด้วยพระสูตรที่เรียงตามหมวดบุคคล หรือสถานที่เป็นการประมวลเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ เรื่องราวเหล่านี้คงรวบรวมขึ้นในสมัยที่พระพุทธศาสนาตั้งมั่นแล้ว¹

อังคุตตรนิกาย (อ.) ประกอบด้วยพระสูตรที่แจกแจงข้อธรรมะเป็นหมวด ๆ เรียกว่า นิบาต จัดเรียงตามลำดับจำนวนหัวข้อธรรม จัดเป็น 11 นิบาต (หมวด 1 - 11)

ขุททกนิกาย (ข.) เป็นนิกายสุดท้าย มีลักษณะแตกต่างออกไปจาก 4 นิกายแรก คือ เป็นการชุมนุมพระสูตร ข้อธรรม คำอธิบายและเรื่องราวเบ็ดเตล็ดรวบรวมคัมภีร์ที่จัดเข้า 4 นิกายแรกไม่ได้มีทั้งหมด 15 คัมภีร์ ดังนี้ ขุททกปาฐะ ธรรมบท

¹ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทศบาลมีในพุทธศาสนาเถรวาท หน้า 4

อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาตก
 นิทเทส (แบ่งเป็นมหานิทเทส และ จุฬนิทเทส) ปฏิสัมภิทามัคค์ อปทาน พุทธวงศ์ และ
 จริยาปิฎก คัมภีร์เหล่านี้รจนาขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สุตตนิบาต และ
 ขรรณบทกึ่งที่สุดในพุทธทศนิกาย ในสุตตนิบาตถือว่า ปารายณวรรค และ อัญญกวรรคใน
 พระสุตตรกถาที่สุก อาจเขียนก่อนพระสุตตรอื่นทั้งหมด ทั้งนี้พิจารณาจากภาษาที่ใช้
 รองลงมาได้แก่ อิติวุตตกะ อุทาน นิทเทส ขุททกปาฐะ เถรคาถา เถรีคาถา ส่วน
 อปทาน พุทธวงศ์ และ จริยาปิฎก เข้าใจว่าแต่งขึ้นหลังคัมภีร์อื่น ๆ โดยทั่วไป เชื่อกันว่า
 แต่งในช่วงเวลาระหว่างการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 - 3 ในสมัยพระเจ้าอโศก-
 มหาราช¹

1.3 พระอภิธรรมปิฎก มีเนื้อหากล่าวถึงหลักธรรมคล้ายคลึงกับพระสุตตันต-
 ปิฎก เป็นการประมวลหลักธรรมและคำอธิบายในรูปหลักวิชาล้วน ๆ มีลักษณะเป็นตำรา
 คือ จำแนกและอธิบายศัพท์คล้าย ๆ พจนานุกรม ไม่อ้างเหตุการณและบุคคลประกอบ นับว่า
 พระธรรมสังคีตการจารยแยกธรรมออกจากพระสุตตรมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ แล้วอธิบายให้
 กว้างขวางออกไป² แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ คือ

1.3.1 ชัมมสังคณี หรือ สังคณี (ส) รวบรวมข้อธรรมเป็นหมวดหมู่
 แล้วอธิบายเป็นประเภท ๆ เช่น กุศล อกุศล และอัปายากุศล

1.3.2 วิภังค์ (วิ) อธิบายข้อธรรมที่รวมเป็นหมวดหมู่แยกแยะออก
 ชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด เช่น การแจกแจงชั้น 5

1.3.3 ชาตุกกถา (ชา) สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในชั้น
 อายตนะ และ ชาตุ

¹สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทศบาลมีในพุทธศาสนาเถรวาท หน้า 4

²ก. หน้า 5

1.3.4 บุคคลบัญญัติ (ป) บัญญัติความหมายบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีในบุคคลนั้น ๆ

1.3.5 กถาวัตถุ (ก) แสดงวินิจฉัยทัศนะต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน ระหว่างนิกายทั้งหลายสมัยศตวรรษก่อน

1.3.6 ยมก (ย) ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบเป็นคู่ ๆ เช่น มุขยมก ชนชยมก ฯลฯ

1.3.7 ปัญฐาน (ป) หรือ มหาปกรณ์ ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุมีจับคู่ กันและกัน¹

2. วรรณกรรมชาคก

สารานุกรมวรรณคดีให้ความหมายไว้ว่า "ชาคก" มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า เกิดแล้ว คือ หมายถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่เกิดขึ้นในชาติต่าง ๆ ชาคก จะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ คือ เป็นสัตว์ผู้แสวงบุญเพิ่มพูนบารมี เพื่อหา ทางหลุดพ้น นับตั้งแต่เป็นสัตว์เคี้ยวจวน เป็นมนุษย์และเป็นเทวดาก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติ เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ²

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า "ชาคก แปลว่า กล่าวถึงสิ่ง ที่เกิดมาแล้ว หมายความว่า แสดงนิทานประกอบสุภาษิตเพื่อให้เข้าใจสุภาษิตได้ง่ายขึ้น"³ นอกจากนี้ ฐานิสรุ ชาคริตพงศ อธิบายคำว่า ชาคกไว้ว่า "เมื่อกล่าวตามมติของโบราณจารย์และในแง่ที่เป็นวรรณคดีของพระพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องของพระโพธิสัตว์ หรือคติ ชาติของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงบทบาทความเป็นวีรบุรุษหรือบทบาทอื่น ๆ ฉะนั้น คำนี้จึงอาจแปล

¹ พระราชวรานุณี (ประมุข ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ หน้า 59

² ประพัฒน์ ศรีณรงค์ และ สงวน อึ้งคง สารานุกรมวรรณคดี หน้า 163

³ ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน หน้า 6178

8. ชาคก 8 คาคา เรียก อัญญนิบาตชาคก มีจำนวน 10 เรื่อง
9. ชาคก 9 คาคา เรียก นวกนิบาตชาคก มีจำนวน 12 เรื่อง
10. ชาคก 10 คาคา เรียก ทสกนิบาตชาคก มีจำนวน 16 เรื่อง
11. ชาคก 11 คาคา เรียก เอกทสกนิบาตชาคก มีจำนวน 9 เรื่อง
12. ชาคก 12 คาคา เรียก ทวทสกนิบาตชาคก มีจำนวน 10 เรื่อง
13. ชาคก 13 คาคา เรียก เทรทสกนิบาตชาคก มีจำนวน 10 เรื่อง
14. ชาคก 14 - 17 คาคา เรียก ปกิตตนิบาตชาคก มีจำนวน 13
มีคาคาไม่แน่นอน
15. ชาคก 20 คาคา เรียก วิสตีนิบาตชาคก มีจำนวน 14 เรื่อง
16. ชาคก 30 คาคา เรียก หิงสตีนิบาตชาคก มีจำนวน 10 เรื่อง
17. ชาคก 40 คาคา เรียก จัตทาสีสนิบาตชาคก มีจำนวน 5 เรื่อง
18. ชาคก 50 คาคา เรียก บัญญนคนิบาตชาคก มีจำนวน 3 เรื่อง
19. ชาคก 60 คาคา เรียก สัจญนิบาตชาคก มีจำนวน 2 เรื่อง
20. ชาคก 70 คาคา เรียก สัตตีนิบาตชาคก มีจำนวน 5 เรื่อง
21. ชาคก 80 คาคา เรียก อสตีนิบาตชาคก มีจำนวน 10 เรื่อง
22. ชาคกมีคาคาเกิน 80 คาคาขึ้นไป เรียกมหานิบาตชาคก มีอยู่
10 เรื่อง คือ

1. เทมียชาคก
2. มหาชนกราชชาคก
3. สุวรรณสามชาคก
4. เนมิราชชาคก
5. มโหสถชาคก
6. ภูริทัตชาคก
7. จันทกุมารชาคก
8. พระนารทชาคก

9. วิทูรชาคก

10. เวสสันดรชาคก

2.1 ชาคกนอกนิบาต เมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 - 2200 ในสมัยพระเจ้า
 จิโลกราช ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 พุทธศาสนาในลานนาเจริญรุ่งเรืองมาก
 พระภิกษุชาวเชียงใหม่พากันไปเรียนภาษาบาลีในประเทศลังกา แล้วกลับมาแต่งหนังสือภาษา-
 บาลีเป็นคัมภีร์ใบลาน 50 ผูก เป็นนิทาน 50 เรื่อง เรียกว่า "ปัญญาสชาคก" เกี่ยวกับ
 ปัญญาสชาคกแพร่กระจายในประเทศไทย ลาว กัมพูชา และพม่า ชาวพม่าเรียกว่า "เชียงใหม่
 ปัญญาส" แต่ในประเทศพม่านั้นมีพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์หนึ่งทรงว่าเป็นชาคกปลอม จึงรับสั่ง
 ให้เผาเสีย ปัญญาสชาคกนี้เป็นต้นเค้าให้วันต่อมาแต่งวรรณคดีไทยหลายเรื่อง แต่เนื่องจาก
 ปัญญาสชาคกไม่ได้อยู่ในพระไตรปิฎก หรือในนิบาตชาคก จึงเรียกกันว่า "ชาคกนอกนิบาต"

3. วรรณกรรมพุทธศาสนาในอีสาน

ความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวอีสานเป็นเหตุให้เกิดวรรณกรรมลักษณะต่าง ๆ
 กัน คือ ประการแรกเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทคำขวัญ คำแข็ง ซึ่งใช้ประกอบ
 พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอีสาน เช่น ใช้คำขวัญเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวบุคคล ส่วน
 คำแข็งอาจเป็นการกล่าวอ้อนวอนหรือเล่าเรื่องประกอบ เช่น คำแข็งบั้งไฟ เป็นการเล่า
 เรื่องเหตุการณ์ที่ทำให้การแห่บั้งไฟขึ้น รวมทั้งเป็นการอ้อนวอนขอให้ฝนช่วยให้ฝนได้ตกต้อง
 ตามฤดูกาล

ต่อมาเมื่อมนุษย์มีศรัทธาในลัทธิศาสนามากขึ้น โดยเฉพาะศาสนาพุทธ วรรณกรรม
 ศาสนาของอีสานจึงมีลักษณะเป็นการรับวรรณกรรมพุทธศาสนาจากดินแดนภายนอก โดยเฉพาะ
 จากอาณาจักรล้านนา แต่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจัง จึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่า
 วรรณกรรมพุทธศาสนาของอีสานมีจำนวนเท่าใด และอีกประการหนึ่งวรรณกรรมอีสานมีลักษณะ
 ประสมประสานจึงยากจะชี้ชัดลงไปว่า เรื่องใดเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เรื่องใดเป็น
 วรรณกรรมคำสอน ถ้าจะพิจารณาจากเนื้อหาสาระของเรื่องเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาแล้ว
 อาจจำแนกวรรณกรรมพุทธศาสนาได้เป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

- 3.1 ชาตก เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ในนิบาตชาตก ได้แก่ มหาชาติ
เวสสันดรชาตก
- 3.2 ชาตกนอกนิบาต ได้แก่ ท้าวกำกาคำ ท้าวสีทน เสียววาสสิ
นางผมหมอม
- 3.3 ทำนทานการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ทำนทานอุรังคธาตุ
สังฆอมธาตุ ทำนทานพระบาง ทำนทานพระแก้ว
- 3.4 คัมภีร์ทางพุทธศาสนาซึ่งนำมาจากพระไตรปิฎก ได้แก่ พระธรรม
3 ไตร คัมภีร์แปดหมื่น วิสุทธิมรรค วิสุทธิญาณ ชนฉันทะ
- 3.5 วรรณกรรมทางพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อของลัทธิผีสงเวทคา
ได้แก่ ปฐมมุล ปฐมกัลป์

พระมาลัยในโลกทัศน์ของคนไทย

1. ความเป็นมาของเรื่องพระมาลัย

เรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทย พม่า ลาว และ เขมร โดยมีชื่อเรียกคล้ายคลึงกัน คือ ในพม่าเรียก เชียง มาเล เบี้ยว แปลว่า กายพระมาลัย ประเทศลาวเรียก มาลัยหมื่นมาลัยแสนเหมือนฉบับภาคอีสานของไทย ประเทศเขมรเรียก มาเลียบเทวทูเถรวชฎ เหมือนฉบับมาลัยสูตรของประเทศไทย¹

ในประเทศไทย พระมาลัยแพร่หลายไปในทุกภาคมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป คือ ภาคเหนือ เรียกมาลัยตันมาลัยปลาย ภาคอีสานเรียกมาลัยหมื่นมาลัยแสน ภาคใต้เรียก พระมาลัยคำกาพย์ หรือกายพระมาลัย ภาคกลางเรียกพระมาลัยกลอนสวด รวมทั้งมี มาเลียบเทวทูเถรวชฎ และ พระมาลัยคำหลวง ฉบับราชสำนักอีกด้วย เนื้อหาของเรื่อง

---

¹ดูภาพ มากแจ้ง มาเลียบเทวทูเถรวชฎ : การตรวจสอบชำระและการศึกษา
เชิงวิเคราะห์ หน้า 28

พระมาลัยแต่ละฉบับที่กล่าวมาเป็นไปในทำนองเดียวกัน โดยกล่าวถึงพระอรหันต์องค์หนึ่ง ชื่อพระมาลัยเทวเถระ อาศัยอยู่ในบ้านสมโพธิคาม โทณชนบท ดังกาฬีป พระมาลัย เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์เทียบเท่ากับพระโมคคัลลานะ สามารถเหาะลงไปโปรดสัตว์ในนรก วันหนึ่ง พระมาลัยได้รับดอกบัว 8 ดอก จากชายคนหนึ่ง จึงเหาะไปนมัสการพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ หลังจากนั้นได้พบสนทนากับพระศรีอาริย์เมตไตรย ถึงการสิ้นสุดของศาสนา พระสมณโคดมใน ระยะเวลา 5000 ปี หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว ช่วงระยะเวลานั้นจะเป็นช่วงกลียุค อายุขัยของมนุษย์จะลดน้อยลง เกิดการทำลายล้าง เช่นฆ่ากันล้มตาย ศาสนาพระสมณโคดม จะสิ้นสุด จากนั้นศาสนาพระศรีอาริย์เมตไตรยจะอุบัติ พระองค์ตรัสสั่งพระมาลัยให้บอกแก่ ชาวชมพูทวีปว่า ผู้ใดปรารถนาจะพบพระศรีอาริย์เมื่อพระองค์เสด็จมาโปรดสัตว์โลก ให้งด เว้นการทำชั่ว ทำลายสิ่งปลูกเจดีย์ ตัดต้นพระศรีมหาโพธิ์และอนันตริยกรรม 5 ประการ แล้ว ให้เร่งกระทำความดีให้ทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพึงเทศน์มหาชาติให้จบภายในหนึ่งวัน พร้อมทั้ง บูชาด้วยเครื่องบูชาสิ่งละพัน คือ ประทีป ฉัตร วง ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ และบูชาข้าว พันก้อน ฯลฯ พระมาลัยได้นำเรื่องราวเหล่านี้มาเล่าให้ชาวโลกฟัง จึงได้พากันสร้างบุญกุศล โดยทั่วไป

ร.ท.ท.แสง มนวิthur¹ สันนิษฐานว่า เป็นเรื่องที่ภิกษุชาวลังกาแต่งขึ้นตาม ประวัติลังกาวงศ์ ในสมัยพระเจ้าปรักรักรมพาดูที่ 1 มหาราชองค์หนึ่งในพงศาวดารลังกา ซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. 1696 พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกได้ทรงอาราธนาพระมหา- กัสสปเถระ เป็นประธานการทำสังคายนา พระพุทธศาสนาครั้งที่ 7 เป็นเหตุให้ศาสนาเจริญ รุ่งเรืองมาก มีคัมภีร์ทางศาสนาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในครั้งนั้น เช่น คัมภีร์อรธรรคคา ทาง ๆ คัมภีร์มหาวงศ์ เข้าใจว่ามาเลยเหวติเถรวัตถุ ก็คงเกิดขึ้นในสมัยนี้ด้วย เพราะ เนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของลังกาทุกตอน เช่น พระนามของกษัตริย์ลังกา และ ความศรัทธาของพระองค์ที่มีต่อศาสนา อาชีพของบุคคลในเรื่องเป็นอาชีพเลี้ยงโค ซึ่งพบ เห็นอยู่ทั่วไปในลังกา รวมทั้งการออกชื่อสถานที่ที่เป็นสถานที่ในลังกา แสดงว่าผู้แต่งเป็น

¹ร.ท.ท.แสง มนวิthur "ลำน่าน" ใน เรื่องมาลัย หน้า ช - ฉ

คนลังกา และค่านิยมของคนลังกาจึงปรากฏอยู่ทั่วไปในเรื่อง ต่อมาเมื่อเขียนคำอธิบาย มาลัยสูตร เรียกว่า ทัพนี้ฎีกามาลย์ หรือเรียกโดยสามัญทั่วไปว่า ฎีกามาลย์ ผู้แต่ง เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ ชื่อ พุทธวิลาส สันนิษฐานว่าคงแต่งสมัยพระเมืองแก้วครองนคร- ลานนา รว. พ.ศ. 2020 ซึ่งเป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาในลานนากำลังเจริญรุ่งเรืองมาก มีวรรณกรรมพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายเรื่อง เช่น มงคลที่ปนี จินกาลมาลีปกรณ์ สารัตถ สังคหะ จักรวาลที่ปนี เป็นต้น¹

สุภาพร มากแจ้ง ศึกษาเรื่องสถานที่แต่งและผู้แต่ง มาเลย์ยเหวชูเถรวชอุ ผลการศึกษาค้นคว้าแตกต่างไปจากความคิดของ ร.ท.ท.แสง มนวิthur คือ สันนิษฐานว่า "มาเลย์ยเหวชูเถรวชอุ ได้มาจากคัมภีร์รสุวาทินี คัมภีร์สหัสวัตถุปกรณ์ คัมภีร์มหาวงศ์ และไตรยละเอียดเพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่ ประทีป ชุมพล สันนิษฐานว่า เนื้อเรื่องพระมาลัยน่าจะมีที่มาจากพระคัมภีร์ปวงศมากกว่าคัมภีร์มหาวงศ์ และคงจะแต่งใน ประเทศไทย โดยเอาคัมภีร์พุทธศาสนา ทำน่านและพงศาวดารมาผสมปะปนกัน² ส่วนเรื่อง ผู้แต่งที่ปนีฎีกามาลย์ ซึ่ง ร.ท.ท.แสง มนวิthur อ้างว่า เป็นภิกษุชาวเชียงใหม่ ชื่อ พุทธวิลาส ไม่ปรากฏว่ามีชื่อพุทธวิลาสในทำเนียบสมณศักดิ์ของเชียงใหม่ หรือแม้แต่ในพม่า ก็ตาม ชื่อนี้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 9 (จารึกวัดป่าแดง) ว่าเป็นพระเถระองค์หนึ่งซึ่งได้ เข้ามาประชุมระงับอิทธิฤทธิ์ ระหว่างพระธรรมกิติมหาสวามีกับพระสารีบุตรมหาเถระ และ พระพุทธวังสะมหาเถระ ใน พ.ศ. 1969 ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า "น่าจะถือได้ว่าพุทธวิลาส รูปนี้เป็นผู้เขียนฎีกามาลย์ดังกล่าว"³ และ "อาจเป็นไปได้ที่จะเขียนขึ้นในรัชสมัยของพระ- มหาธรรมราชาธิไท อันเป็นยุคทองของวรรณคดีมาลี"⁴

¹ร.ท.ท.แสง มนวิthur "คำนำ" ใน เรื่องมาลัย หน้า ช - ฉ

²ประทีป ชุมพล "ข้อสันนิษฐานเรื่องพระมาลัย" ใน วรรณคดีวิเคราะห์ หน้า 11

³สุภาพร มากแจ้ง มาเลย์ยเหวชูเถรวชอุ : การตรวจสอบชำระและการศึกษา-เชิงวิเคราะห์ หน้า 37

⁴ก. หน้า 40

เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป¹ ได้ให้ความเห็นว่า เรื่องพระมาลัย น่าจะเป็นคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน ผู้นับถือในกายเถรวาทได้นำแนวความคิดนี้มาสร้างเป็นเรื่องราวในลัทธิของตน เพราะเนื้อเรื่องชักชวนให้คนทำบุญเพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์และได้พบพระศรีอารียะ ไม่ได้มุ่งเพื่อบรรลุนิพพาน อันเป็นคติสำคัญของฝ่ายเถรวาท และกล่าวว่า "พระมาลัยเถระ เป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงมาแล้วถึงพันปี"² ชื่อของพระมาลัยเถระปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาวงศ์ ปรีเฉพที่ 32³ และคัมภีร์อุปวงค์⁴ ว่ารัชสมัยพระเจ้าพุทธคามณีกษัตริย์เกิดพุทฺธิกษัตริย์ ขวากมากแพงในมโหชนบท พระมาลัยเถระนำพระภิกษุ 5 รูป มารับนิพพานที่วัดมเปรี้ยวจากพระเจ้าพุทธคามณีกษัตริย์ ในคัมภีร์อรรถกถาชาดกและมุคกขชาดก⁵ (ของไทยคือ เรื่องเตมียชาดก) ว่าเป็นพระเถระผู้ร่วมอยู่ในที่ร่วมประชุมในการเกิดของกุกกฬกุกุมาร มุคกขกุกุมาร (เตมียกุกุมาร) อชชกุกุมารและหัตถิปาละกุกุมาร นอกจากนี้ยังเชื่อว่า พระมาลัยคือ พระกนิษฐกรรม พระโพธิสัตว์องค์หนึ่งในพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีผู้นับถือกันมากในประเทศจีน ญี่ปุ่น และญวน จีนเรียกว่า ที่จังหู่สะ ญี่ปุ่นเรียกปีโซ และญวนเรียกว่า เคียวตางโบตัก⁶ เชื่อกันว่าพระโพธิสัตว์องค์นี้จะเป็นผู้ช่วยมนุษยชาติให้พ้นจากการทรมานในขุมนรก และเปิดทางให้สัตว์บาปกลับใจประพฤติแต่คุณงามความดี

¹พระยาอนุমানราชชน และ พระสารประเสริฐ ลัทธิของเพื่อน โดย เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป (นามแฝง) หน้า 577

²พระยาอนุমানราชชน เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง หน้า 73

³มหานาม มหาวงษ์ พงศาวดารลังกาทวีป หน้า 661

⁴วาจิสสะเถระ พระคัมภีร์อุปวงค์ หน้า 119

⁵สุภาพร มากแจ้ง มาเลย์บเทวเถรวาท : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์ หน้า 29

⁶พระยาอนุमानราชชน "ภาคผนวก" ใน ตำราพิชัยพระญวน หน้า ค.

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นมาของเรื่องพระมาลัยนั้น ยังไม่มีหลักฐานระบุไว้อย่างแน่นอนว่า ผู้แต่งและสถานที่แต่งที่แน่นอนคืออะไร มีผู้ค้นคว้าและเสนอความเห็นไว้เป็น 4 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. ร.ศ.ท.แสง มนวิthur เชื่อว่า มาลัยยเหตุอุเทรวชฎ แต่งโดยภิกษุชาวดังกาในสมัยพระเจ้าปรักรมพนาที่ 1 ส่วนฎีกามาลัยแต่งโดยพุทธวิลาสภิกษุชาวลานนาในสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว

2. สุภาพร มากแจ้ง เชื่อว่า มาลัยยเหตุอุเทรวชฎ แต่งโดยภิกษุชาวม้า ในประเทศพม่า แล้วแพร่กระจายมาทางลานนา ส่วนฎีกามาลัยแต่งโดยพุทธวิลาส ภิกษุชาวสุโขทัย ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท

3. ประทีป ชุมพล เสนอความคิดว่า เรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยนั้น ผู้แต่งน่าจะเป็นคนไทย แต่งโดยนำตำนาน พงศาวดาร และเรื่องราวในศาสนาของลังกามาผสมผสานกัน โดยเฉพาะเรื่องราวในคัมภีร์ปาวงศ์

4. เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป เชื่อว่า พระมาลัยเป็นเรื่องราวที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทรับมาจากฝ่ายมหายาน แล้วนำมาดัดแปลงเรื่องให้เข้ากับพุทธศาสนาเถรวาท

2. พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องพระมาลัย

2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องพระมาลัยในสังคมไทย

เรื่องพระมาลัยเป็นที่นิยมแพร่หลายในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย และความนิยมนี้ มีมาช้านานแล้ว แต่ละท้องถิ่นมีการนำเรื่องพระมาลัยไปประกอบพิธีกรรมในลักษณะต่าง ๆ กัน

2.1.1 การสวดพระมาลัย คัมภีร์พระมาลัยนั้นนับว่าเป็นสิริมงคล เช่นเดียวกับมหาเวสสันดรชาดก ระยะแรกพิธีสวดพระมาลัยใช้ในงานแต่งงาน พระยา-

อุปกิตศิลปสารกล่าวไว้ว่า "ท่านโบราณเล่าว่า ครึ่งก่อนไข่ดิบ* นี้นำไปสวดมาลัยในการ
กล่อมหอบุบาวสาวควย เพราะหนังสือมาลัยนั้นแต่งไว้สำหรับสั่งสอนบุบาวสาว ผู้จะออก
เรือนไปเป็นพ่อบ้านแม่บ้าน จึงควรรู้บาปบุญคุณโทษ"¹ ประเพณีการแต่งงานแต่เดิมนั้น
จะไม่ส่งตัวเจ้าสาวในวันแต่ง จะต้องรอจนถึงฤกษ์วันเรียงหมอน เจ้าบ่าวต้องนอนเฝ้า
หอบประมาณ 3 - 7 วัน หรือกว่านั้น ระหว่างนั้นญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย จะหาบัณฑิตผู้
รอบรู้ฝ่ายละ 2 คน มาสวดมาลัยสูตรให้ฟัง ลักษณะการสวดเป็นทำนองโอศุครวญอ่อนหวาน
เพื่อความบันเทิง และเพื่อสั่งสอนเจ้าบ่าวให้ประพฤติกิริยามารยาท และวางใจงาน
บริสุทธ์ รัฐบาลบุญคุณโทษ แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้สวดในงานศพ ดังพระยา
อนุমানราชชนโคกลาวไว้ว่า

---

* ไข่ดิบพระอภิธรรม

¹พระยาอุปกิตศิลปสาร "ไวยาษา" ใน หนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์
โดย อ.น.ก. (นามแฝง) หน้า 91

การสวดศพนั้นมีทำนองเป็นแบบที่มีชื่อ เช่น สวดกะ (แบบราชการ)
 สังคะ พระธรรมใหม่ (อย่างที่เขาบ้านสวดกัน) เป็นต้น ...
 ... ทราบว่าบางแห่งมีการสวดมาลัยก็มี แปลกอยู่ เพราะทราบว่าการ
 สวดมาลัย เขาใช้กันในงานขึ้นหอ* เป็นการสั่งสอนมอญ - บาปให้แก่
 เจ้าบ่าว ผู้เข้าหอ ที่เอามาใช้สวดเป็นทำนองสำหรับสวดศพเพราะอะไร
 ไม่ทราบชัด¹

ขณะที่เจ้าบ่าวเฝ้าหอยู่จะมีการสวดมาลัยกล่อมหอทุกคืน จนได้เวลายามหนึ่ง
 ก็เลิก ปัจจุบันไม่มีการสวดมาลัยในงานแต่งงาน บางแห่งเปลี่ยนมาเป็นการใช้ผู้มากล่าว
 สั่งสอนเป็นทำนองกล่อมหอเช่นเกี่ยวกับการทำขวัญ แต่ประเพณีนี้สูญหายไปเกือบหมดเสียแล้ว

---

* นักปราชญ์หลายท่าน เช่น พระยาอนุমানราชชน และ พระยาอุปกิตศิลปสาร กล่าว
 ว่า มีการสวดมาลัยสูตร เพื่อกล่อมหอและสั่งสอนเจ้าบ่าวให้ประพฤติกิริยามารยาทในสังคม
 บริสุทธ์ และให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบดูเนื้อหาแล้วยังไม่เข้าใจว่า เพราะเหตุ
 ไฉนจึงใช้มาลัยสูตรสำหรับกล่อมหอ เนื่องจากไม่มีข้อความตอนใดที่น่าจะเป็นการสั่งสอนคู่บ่าว
 สาว นอกจากตอนกล่าวถึงสภาพครอบครัวในอุดมคติ คือ ครอบครัวในโลกพระศรีอารียะ ว่า

อันว่าฝูงคนทั้งหลายฝูงเป็นผิวเมียกัน อวิวาทกา บิวิวาทนิคเคียงกัน

อันว่าผู้ชายทั้งหลายก็ฮักคอมเมียน อุตถิโย ผู้หญิงทั้งหลายกระทำ
 สันโคธฮักยังผิวแห่งตนแล ผู้ชายทั้งหลายบ่หอนกระทำมิจจาจารกับคอมเมียน
 ท่าน ผู้หญิงทั้งหลายบ่กระทำชู้จากผิวแห่งตน คนทั้งหลายบ่อมสังวรอินทรีคี่แล

นอกจากนี้ถ้ากล่าวถึงพระมาลัยกลอนสวด เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงนรกต่าง ๆ ยิ่งไม่
 น่าจะนำมาสวดในงานมงคลยิ่งขึ้น

¹พระยาอนุमानราชชน ประเพณีเก่าของไทย : ประเพณีเนื่องในการตาย โดย
 เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 71

ความนิยมการสวดพระมาลัยมีมาก จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประกาศว่า พระมาลัยเป็นเรื่องราวของพุทธศาสนานิกายมหายาน พระองค์ซึ่งเคร่งครัดต่อนิกายหินยานจึงห้ามพระภิกษุสวดมาลัย¹

พระราชประกาศห้ามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้การสวดมาลัยชะงักอยู่ชั่วขณะหนึ่ง โดยเฉพาะในวัชรธรรมบุตินิกาย หรือวัชรหลวง แต่ก็มิได้ยกเลิกการสวดมาลัยอย่างสิ้นเชิง เพราะเหตุว่าวัดที่เป็นมหานิกายที่อยู่ห่างไกลไม่ค่อยรับรู้ประกาศนี้มากนัก แต่อาจมีบางวัดใช้ฆราวาสเป็นผู้สวดแทน ต่อมาเมื่อสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การสวดมาลัยเป็นที่นิยมของชาวบ้านอีกครั้งหนึ่ง สำหรับวัดมหานิกาย พระภิกษุก็ยังสวดมาลัยอยู่ แต่ในบางท้องถิ่นใช้ฆราวาสเป็นผู้สวด

ปัจจุบันนี้ การสวดมาลัยใช้ในการสวดหน้าศพอย่างเคี้ยว และประเพณีการสวดมาลัยหน้าศพยังแยกออกเป็นสองลักษณะ คือ วัดในกรุงเทพมหานครนั้น ตามปกติจะมีการสวดอภิธรรม สังคหะ นาน ๆ จะพบการสวดมาลัยสักครั้ง การสวดมาลัยจะเริ่มเวลาประมาณ 3 ทุ่ม หรือ 4 ทุ่ม หลังจากสวดพระอภิธรรมจบ พระที่สวดอาจเป็นชุกเกี่ยวกับที่สวดพระอภิธรรมหรืออาจเป็นพระชุกใหม่เลยก็ได้ การสวดใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง หรือ 1 ชั่วโมงครึ่ง ระหว่างการสวด มีตู้พระอภิธรรมตั้งอยู่ข้างหน้าพระสงฆ์ด้วย

ในชนบทบางแห่ง แต่เดิมเจ้าภาพจะนิมนต์พระสวดจนสว่าง เพื่อให้ญาติและเพื่อนฝูงไถ่บังพียง เมื่อพระสวดเป็นท่านองเรียบ ๆ คนฟังก็จะหลับ ต่อมาได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งคิดวิธีสวดให้ตกลงเพื่อคนจะได้สนใจ สนุกสนาน แต่ก็มีผู้เห็นว่าไม่สมควรจะให้พระสวดตกลงนอนงเช่นนั้น จึงได้เปลี่ยนให้ฆราวาสสวดแทน บางท้องถิ่นเรียกการสวดนี้ว่า "การสวดคฤหัสถ์"² บางท้องถิ่นเรียกว่า "สวดมาลัย" ผู้สวดมีประมาณ 4 ถึง 9 คน เป็นชายหรือหญิงก็ได้ พระมาลัยฉบับที่นำมาใช้สวดหน้าศพ เรียกว่า "พระมาลัยกลอนสวด" การสวด

¹ประทีป ชุมพล เอกสารคำบรรยายวรรณคดีศาสนา หน้า 13

²จุลสม (นามแฝง) "ชุมนุมคติชาวบ้าน" วรรณสารราชบัณฑิตยสถาน 4 : 2 :

มาลัยหน้าศพยังคงมีแพรหลายอยู่ทั่วไปในแถบ จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และจังหวัด
ตราด¹ นักสวดทั้งหลายจะรวมตัวกันเป็นวง นักสวดเหล่านี้จะได้รับการถ่ายทอดจากเจ้าภาพ
ให้ไปสวดเพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพ บางครั้งสวด 1 คืน บางครั้งจะสวดทุกคืนตลอดงาน การ
สวดมาลัยจะเริ่มขึ้นหลังจากพระสงฆ์สวดอภิธรรมจบแล้ว และจะสวดไปตลอดคืนจนรุ่งเช้า
การสวดจะใช้ทำนองลำน้อย่างไพเราะ ทำนองสวดจะเขียนไว้ท้ายคำประพันธ์แต่ละตอน
เช่น ฉันท (ฉันท) ราม (กาพย์สุรางคนางค์) เขิก รัสสัน (วสันตคิลก) และมังกร²

ประเพณีดั้งเดิมการสวดมาลัยจะใช้พระมาลัยกลอนสวดเป็นคัมภีร์สำหรับสวด
มีการตั้งตู้พระอภิธรรมไว้ข้างหน้าผู้สวด เมื่อเริ่มสวด ผู้สวดทุกคนจะไหว้สมุทมาลัยก่อน
แล้วตนบทจะเริ่มสวดวรรคแรก ต่อจากนั้นผู้สวดคนอื่นๆ ก็จะสวดขึ้นพร้อมกันไปจนจบบทหรือ
จบตอน เมื่อขึ้นบทใหม่หรือเปลี่ยนทำนองใหม่ ตนบทจะต้องเริ่มสวดนำก่อนทุกครั้ง ระหว่าง
จบตอนใดตอนหนึ่ง อาจมีการหยุดพักชั่วคราวเพื่อพักเหนื่อยก็ได้ เนื้อเรื่องจะเริ่มตั้งแต่ภาคแรก
ต่อจากนั้นก็จะเป็นแปรตลิ่ง ภาคสวดวรรคนั้นจะสวดในเวลาใกล้เคียง ซึ่งจะจบบทเมื่อรุ่งเช้าพอดี³
แต่ปัจจุบันอาจมีการนำวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เช่น ขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง ไกรทอง มา
แทรกในตอนช่วงคึกมาก ๆ เพื่อให้ผู้ฟังสนุกสนานขึ้นจะได้ไม่เบื่อหน่าย โดยใช้ทำนองเดียวกับ
สวดพระมาลัย ถ้านำเนื้อเรื่องจากวรรณคดีอื่น ๆ เข้ามาสวดเรียกว่า "สวดนอก" คือ
สวดนอกเรื่องพระมาลัยนั่นเอง

ส่วนในภาคใต้มีประเพณีการเล่นดนตรีหน้าศพ เรียกว่า "กาหลอ" กาหลอ
เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดหนึ่งนิยมประโคมในงานศพ หลังจากพระสวดพระอภิธรรมเสร็จ
แล้ว คณะกาหลอจะเริ่มเล่นต่อและจะสวดกาพย์พระมาลัยประกอบการเล่นดนตรีกาหลอนั้น

¹ ฐาถลักณ์ สรรพานิข พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หน้า 35

² สุภาพร มากแจ้ง พระมาลัยกลอนสวด (สำนวนวัดศิระกระบือ) : การตรวจ-
สอบชำระและการศึกษาเปรียบเทียบ หน้า 136

³ ฐาถลักณ์ สรรพานิข ล.ค. หน้า 40

ต่อมาได้มีการใส่ทำนองแปลก ๆ เข้าไปเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน และมีการทำ "ลำนอก" คือ เรื่องอื่น ๆ แทรกเข้าไปด้วย เช่น เรื่อง พระอภัยมณี รามเกียรติ์ ลักษณะวงศ์ รวม ทั้งเอาทำนองเพลงต่าง ๆ แทรกเข้าไปด้วย¹ ลักษณะการเล่นหน้าศพของคณะกลองของ ภาคใต้ ในปัจจุบันนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับการสวดมาลัยหน้าศพ ของคณะสวดมาลัยของภาคกลาง มากทีเดียว

สรุปได้ว่าการสวดพระมาลัยแต่เดิมนั้นสวดในงานมงคลและถือเป็นคัมภีร์สิริมงคล จากคำกล่าวของพระยาอนุมานราชชน การสวดในงานแต่งงานนั้นคัมภีร์ที่ใช้สวด คือ คัมภีร์-มาลัยสูตร ซึ่งน่าจะเป็นไปได้ เพราะเรื่องราวในคัมภีร์มาลัยสูตร กล่าวถึงความมั่งคั่งมั่งมี สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และความอุดมสมบูรณ์ ความสนุกสนาน ความสะดวกสบายในโลก พระศรีอารียะ ผู้ฟังได้ฟังการสวดแล้วย่อมจะมีจิตใจชื่นบาน นับเป็นส่วนช่วยให้เกิดความ บันเทิงได้ ต่อมาเมื่อเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์นิพนธ์พระมาลัยคำหลวงแล้ว น่าจะได้มีการนำ พระมาลัยคำหลวงไปสวดกล่อมหม้าง เพราะผู้ฟังย่อมเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น แต่ "พระมาลัย-กล่อมสวด" นั้น ไม่น่านำมาสวดในงานแต่งงาน เพราะโดยเนื้อหาก่อให้เกิดความรู้สึกสลด ใจ ขวนให้เศร้าโศกมากกว่าชื่นบาน

---

¹ จงสม (นามแฝง) "ชุมนุมคหิชาวสาน" วารสารราชบัณฑิตยสถาน

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนำพระมาลัยมาใช้สวดงานศพ คัมภีร์ที่ใช้สวด คือ พระมาลัยกลอนสวด* ถ้ากล่าวโดยเนื้อหาแล้วเหมาะสมกับลักษณะของงาน เพราะ เนื้อหากล่าวถึงชีวิตภายหลังการตาย จุดมุ่งหมายของการสวดก็เพื่อจะสอนผู้ยังมีชีวิตอยู่ให้ เกรงกลัวบาป มุ่งทำความดีเพื่อจะมีชีวิตภายหลังความตายที่ดี โดยมีศพที่อยู่เบื้องหน้าเป็น อุทาหรณ์

---

* ขุนวิจิตรมาตรา กล่าวว่า เวลาที่คนตายทั้งศพต้องมี "สมุคมาลัย" ไว้กับ ศพด้วย ทำนองเดียวกับ "มรณคัมภีร์" ของอียิปต์ ถ้าวิเคราะห์ดูเนื้อหาจะพบว่า กล่าวถึงเรื่องสำคัญ 2 เรื่อง คือ ดอกบัว และการเทศน์เวสสันดรชาดก ตามความ เชื่อของชาวอียิปต์ ดอกบัวนับว่าเป็นดอกไม้ที่ใช้เป็นเครื่องบูชาที่สำคัญยิ่ง ส่วนเวสสันดร ชาดกก็ฉัพทุมาร มีการอ้างถึง "ส่าเกา" ที่จะนำไปสู่พระโพธิญาณอันน่าจะเปรียบเทียบได้ กับ "เรือทรง" ของพระราชนุริยเทพพาคคนตายไปส่งถึงดินแดนใหม่ ที่พึงปรารถนาของ คนในชาติหน้า มีความอุดมสมบูรณ์ ความสุขสงบ และแผ่นดินเหมือนคนปรานีให้ราบเรียบ ลักษณะเกี่ยวกับโลกยุคพระศรีอารียะ แสดงว่าเป็นการปรับความเชื่อของเก่ากับของใหม่ คือ เมืองสวรรค์เดิมไปได้ควย "เรือทรง" ของราชนุริยเทพ ศาสนาพระศรีอารียะไปได้ควย อาศัยการฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก เป็น "ส่าเกาทอง" ซึ่งจะพาไปถึงที่หมาย ดังนั้น จึงมีการฟังเทศน์เวสสันดรชาดก เข้าไปเกี่ยวข้อสัมพันธ์อยู่ในมาลัยสูตร และเมื่อท่องเรื่อง พาดพิงไปทางลัทธิอียิปต์ มีนรกสวรรค์ แบบมรณคัมภีร์ แสดงว่า คงจะต้องแต่งให้เป็น อย่างมรณคัมภีร์ สำหรับใช้ในพิธีศพ งานศพของไทยเราจึงได้มี "สมุคมาลัย" เป็นคู่ กับศพคนตาย เป็นประเพณีเรื่อยมา

2.1.2 การเทศน์พระมาลัยในภาคอีสาน นิยมเทศน์คู่ท่านองปูลงา - วิสัชนา เรียกว่า สามธรรมมาส พระภิกษุเทศน์จะแบ่งบทบาทกันไปตามถนัด ตำแหน่งที่สำคัญในการเทศน์มี 3 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งพระมาลัย ตำแหน่งพระอินทร์ และ พระศรีอารียะ พระภิกษุผู้รับตำแหน่งพระศรีอารียะ จะต้องรับตำแหน่งชายผู้ถวายคอกบัว 8 คอกด้วย เพื่อจะไม่ตองหาภิกษุขึ้นมาอีก 1 รูป ซึ่งเป็นเรื่องต้องยุ่งยากไปอีก

ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือและในพม่า มีประเพณีการฟังเทศน์ มหาชาติซึ่งชาวลานนาเรียกว่า "พิธีตั้งธรรม" งานนี้นิยมจัดในเดือนยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือน 12) มีกำหนดการจัดงาน 2 วัน วันขึ้น 14 ค่ำ เทศน์มาลัยต้นมาลัยปลาย* วันขึ้น 15 ค่ำ เทศนาเวสสันดรชาดก ในประเทศพม่า ศาสตราจารย์ จี เอช ลูซ (G.H. Luce) พบศิลาจารึกที่มะละแหม่ง ข้อความในจารึกกล่าวว่า มีการเทศนาเรื่องพระมาลัย ในวันขึ้น 14 ค่ำ เทศนาเวสสันดรชาดกในวันขึ้น 15 ค่ำ และเทศนาธรรมจกกับรัตนสูตร ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนมถุคสิร พ.ศ. 1744¹ ซึ่งแสดงว่าประเทศพม่าก็มีการเทศน์พระมาลัยก่อนการเทศน์มหาชาติเหมือนภาคเหนือของไทย

ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและในลาว ประเพณีการเทศน์พระมาลัยนำมาใช้ในงานเทศน์มหาชาติเช่นกัน ทั้งชาวอีสานและชาวลาว เรียกงานเทศน์มหาชาติว่า "งานบุญพระเวสส์"^{**} งานนี้จัดในเดือน 4 โดยไม่กำหนดวัน แต่จะตกลงกันเป็นคราว ๆ ไป² เหมือนกันทั้งในอีสานและในลาว

* มาลัยต้นมาลัยปลาย หรือ ปฐมมาลัย ทุติยมาลัย คือ เรื่องพระมาลัยฉบับของภาคเหนือ

¹อ้างจาก สุภาพร มากแจ้ง มาเลียบเทวทูตเกรวทูต : การตรวจสอบชำระและ
การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หน้า 34

^{**} ออกเสียงว่า งานบุญพะเวส คือ งานบุญเทศนาเวสสันดรชาดก นั่นเอง

²พระมหาสุคนธ์ ธรรมรส "บุญมหาชาติที่นครเวียงจันทน์" ใน เทศน์มหาชาติ
กัณฑ์ชกต่างสำนวน หน้า 109

งานบุญพระเวสกำหนดให้กระทำการหว่างเดือน 4 ข้างแรม ถึงเดือน 5 ส่วนจะใช้วันใดเป็นวันทำบุญก็ได้ เมื่อถึงเดือน 3 หรือเดือน 4 คณะกรรมการ วัดและชาวบ้านจะประชุมกันเรื่องการจัดงาน โดยกำหนดวันและเตรียมนิมนต์พระจากวัดใน ละแวกใกล้เคียงที่สามารถเทศน์ได้มาเทศน์ในกัมมัทธการ ๗

เมื่อใกล้ถึงวันงาน ผู้หญิงจะเริ่มเก็บดอกไม้ป่ามาเตรียมไว้ เป็นดอกไม้บูชา ฝ่ายชายจะปลูกตูป (กระท่อม) ที่ปักชั่วคราวสำหรับแขกจากหมู่บ้านอื่นที่มาร่วมทำบุญด้วย และจัดทำประรำพิธี ดัดรงทิวประดับแต่งศาลาโรงธรรมให้มีลักษณะคล้ายสถานที่ต่าง ๆ ในเรื่องเวสสันดร รวมทั้งตกแต่งเป็นพิเศษ ตั้งแต่ทางเข้าศาลาโรงธรรม ให้เหมือนเขาวงกต ประดับธงปราชญ์ประจำแปดทิศเพื่อป้องกันพระยามาร¹ ทางทิศตะวันออกของ ศาลาโรงธรรมสร้างหอพระอุปคุต คล้าย ๆ ศาลเพียงตาสำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระอุปคุต ภายในบรรจุเครื่องบริวาร ได้แก่ บาตร รม กระจอน กาน้ำ และจีวร

---

¹จารุวรรณ ชรรณวัตร ขนบประเพณีอีสาน หน้า 41

* มีเรื่องเล่ากันสืบมาว่า พระอุปคุต เป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ นิรมิตภูมียู่กลาง มหาสมุทร เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า จากสถานที่ต่าง ๆ มาบรรจุไว้ในสถูปที่พระองค์สร้างขึ้น แล้วจัดงานฉลอง ทรงวิทกถึง มารที่เคยเป็นศัตรูของพระพุทธเจ้าจะมารังควาน จึงมีรับสั่งให้นิมนต์พระอุปคุตมาร่วมพิธีด้วย บรรดาภิกษุทั้งหลายเมื่อรู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราช จะจัดงานฉลองสถูปเจดีย์ ก็แสดงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ พระอุปคุตแสดงอิทธิฤทธิ์โต้ตอบ และเนรมิตสุนัขเฝ้าเขวนค่อมารไว้ มารยอม แพ้พระอุปคุตจึงปลดสุนัขเฝ้าให้ แต่กักตัวมารไว้บนยอดเขา จนเสร็จพิธีจึงปล่อยไป

ชาวอีสานเชื่อว่า พระอุปคุตจะช่วยปราบมารที่จะมาทำลายพิธีเทศน์มหาชาติได้ จึงมีพิธีเชิญเชิญพระอุปคุตมาร่วมพิธีด้วย

ก่อนถึงวันโฮม* จะจัดเตรียมเครื่องบูชาทั้งหลายให้เรียบร้อย

คือ

ธูป	1,000	ดอก
เทียน	1,000	เล่ม
คอกบัวหลวง	1,000	ดอก
บัวขาว (บัวแบ้, บัวซี่แบ้)	1,000	ดอก
บัวทอง (บัวเหลือง)	1,000	ดอก
คอกสามหว (คอกผักขบ)	1,000	ดอก
คอกก้านทอง (คอกป๊อบ)	1,000	ดอก
เหมี้ยง	1,000	คำ
หมากพลู	1,000	คำ
บุหรี	1,000	มวน
ขาวดอกแฉก	1,000	กระทง
ขาว	1,000	กอน
ขง (กระดาม)	1,000	อัน

เครื่องบูชาเหล่านี้วางไว้หน้าธรรมาสน์ สำหรับเทศน์

ประมาณบ่าย 3 โมงของวันโฮม ชาวบ้านจะเตรียมขบวน
แห่ไปนิมนต์พระอุปคุต ทั้งพระและภคินี ถัดเครื่องบูชาและบริวารใส่พานไปให้แม่น้ำหรือ
หนองน้ำ เมื่อถึงตั้งเครื่องบูชา รับศีลแล้วกล่าวอาราธนาพระอุปคุตจนจบก็ยกขบวนแห่กลับ
เชิญพานใส่เครื่องบริวารตั้งไว้ที่หอพระอุปคุต จัดรับคาวหวานตั้งไว้ประจำ

---

* วันโฮม คือ วันก่อนวันงาน หรือ วันสุกดิบ

ต่อจากนั้นจัดขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยสมมุติชายหญิงคู่หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ควรแก่การเคารพแต่งตั้งเป็นพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี จัดขบวนแห่มีฉัตรชงทิว เครื่องประโคมพร้อมมูล แห่มาที่ศาลาโรงธรรม เวลาเย็นพระสวคมนตรีเจ๊ก-ท่านานแล้วเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน กลางคืน มีมหรสพสมโภช

ครั้นถึงเวลาตี 3 หรือ ตี 4 ของวันงาน มีการแห่ชาวพื้น-ก่อนไปบูชาพระอุปคุต แล้วประกาศเหวคา อาราธนาพระเทศน์สังกาค* จบแล้วเริ่มเทศน์เวสสันดรชาดก ตั้งแต่กัณฑ์เทศน์ถึงนครกัณฑ์ ติดต่อกันไปตามลำดับ ไม่มีการหยุดพักเลยจนจบในวันเดียว ตามลำดับ ดังนี้

1. สังกาค
2. ทศพร
3. หิมพานต์
4. ทานขัน (ทานกัณฑ์)
5. วณปเวส
6. ชูชก
7. จุลพน
8. มหาพน
9. มะที (มัทรี)
10. กุมารบันตน - กุมารบันปลาย
11. ลักกะบัน (ลักขรรพ)
12. มหาราช
13. ฉะชัตติ (ฉกษัตริย์)
14. นครกัณฑ์
15. สล่อง (ฉลอง)

---

* เทศน์สังกาค คือ การเทศน์พรรณนาอายุแห่งศาสนาพุทธ ตั้งแต่เริ่มต้นประกิจฐานพระพุทธรศาสนาจนถึงพุทธพยากรณ์กาลที่ศาสนาจะเสื่อม

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระมาลัยในสังคมไทย

ด้วยเหตุที่คัมภีร์พระมาลัยกล่าวถึงผลของการทำบุญทำบาป ว่าผู้ใดทำความชั่วจะต้องไปประสบความทุกข์ยากในนรก ตามสภาพกรรมชั่วที่ตนได้กระทำ และผู้ใดทำบุญให้ทานจะได้ไปเกิดบนสวรรค์มีบริวารแวดล้อมและมีทิพย์สมบัติมากมาย รวมทั้งการกล่าวถึงความสุขสบายในยุคของพระศรีอาริย์เมตไตรย มีอิทธิพลทำให้คนมุ่งกระทำความดี เพื่อการไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่า ดังนั้นมาลัยสูตรจึงได้รับการแปลเพื่อนำมาสั่งสอนประชาชนให้เกรงกลัวความบาป ละเว้นความชั่ว และมุ่งทำบุญกุศล เพื่อชีวิตที่สุขสบายในโลกหน้า ตลอดจนการรอคอยที่จะได้ไปเกิดในโลกพระศรีอาริย์

ความเชื่อเรื่องพระมาลัยมีอิทธิพลต่อความรู้ลึกลึกคึก คิลปกรรม และประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทยหลายประการ เช่น

2.2.1 ด้านจิตรกรรม พบได้ทั้งภาพจิตรกรรม และประติมากรรม ปรากฏอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั่วไป ภาพจิตรกรรมผาผนังเกี่ยวกับเรื่องราวของพระมาลัย พบที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง และวัดพระธาตุทรีบุญไชย อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เป็นภาพเรื่องพระมาลัยไปรตนรก สนทนากับพระอินทร์และพระศรีอาริย์เมตไตรย จนจบเรื่อง นอกจากนี้ภาพจิตรกรรมที่วัดคูสิดาราม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า เป็นภาพเกี่ยวกับไตรภูมิ¹ ตอนที่กล่าวถึงการลงโทษสัตว์นรก มีภาพพระมาลัยปรากฏอยู่ในภาพนั้นด้วย แสดงว่าคตินิยมเรื่องพระมาลัยมีอิทธิพลต่อจิตรกรรมไทยมาช้านาน

ส่วนประติมากรรม ได้พบประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์ศรีอาริย์เมตไตรยและพระมาลัย ซึ่งเก็บอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และขณะนี้ตามวัด

---

¹จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ บรรยายประกอบสไลด์ เรื่อง จิตรกรรมผาผนังเกี่ยวกับไตรภูมิ ในการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง วรรณกรรมเกี่ยวกับโลกศาสตร์ และศุภานิตพระรวง ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 8 กันยายน 2527 เวลา 15.15 - 16.00 น.

พุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน นิยมปั้นรูปพระศรีอารียเมตไตรยไว้บูชา เช่น ที่วัดเชิงเนินี หรือ วัดมังกรกลลาวาส เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

2.2.2 การทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้คนตาย ความเชื่อนี้ สืบเนื่องมาจากเรื่องราวตอนที่พระมาลัยได้เข้าไปโปรดสัตว์นรก สัตว์นรกขอให้พระมาลัยมา บอกแก้ทุกข์ที่ตนเองของคนให้ทำบุญแล้วกรวดน้ำไปให้ตนจะได้รับผลบุญนั้น และหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานในนรก ปัจจุบันนี้จึงมีประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้คนตายเป็นระยะ ๆ คือ การทำบุญเจ็ดวัน ห้าสิบวัน ร้อยวัน และการทำบุญครบรอบวันตาย ซึ่งเชื่อว่า บุญกุศล นั้นจะส่งผลไปถึงผู้ตายได้

2.2.3 ความเชื่อที่ติดมาในสังคมของภาคกลาง และภาคใต้ อีก ประการหนึ่งก็คือ ถ้าใครได้ไปร่วมสวดพระมาลัยในงานศพจะได้บุญ ความเชื่อนี้ทำให้มี คนสมัครเข้าไปอยู่ในคณะนักสวดมาลัย และจะไปร่วมในงานศพโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย

2.2.4 ประเพณีเกี่ยวกับการให้ผู้ตายถือกรวยดอกไม้เพื่อไปบูชา พระเจดีย์จุฬามณี¹ จากเรื่องทีกล่าวถึงพระมาลัยขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี และได้มีโอกาส พบสนทนากับพระศรีอารียเมตไตรย ทำให้เกิดความคิดที่จะนำกรวยดอกไม้ไปให้ผู้ตาย เพื่อ ผู้ตายจะได้มีโอกาสไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี และได้พบพระศรีอารียเมตไตรยบ้าง

2.2.5 ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ จากคำกล่าวของพระศรีอารียเมตไตรยว่า ผู้ใดต้องการพบพระองค์ให้ฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในหนึ่งวัน ความเชื่อ เช่นนี้มีอิทธิพลทำให้เกิดวรรณกรรม เรื่องกาพย์มหาชาติและร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกขึ้น เนื่องจากมหาชาติคำหลวงซึ่งเคยใช้สวดมาก่อนหน้านั้น มีคำแปลภาษาไทยสั้นเกินไปและยังมีคาถาภาษาบาลีสลับทุกวรรค ทำให้ผู้ฟังไม่ค่อยเข้าใจ รวมทั้งเนื้อเรื่องยาวจนกระทั่งไม่สามารถจะสวดให้จบภายในหนึ่งวันได้ เมื่อถึงรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2163 - 2171) จึงได้มีการประมูมนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อปรับปรุงมหาชาติให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น²

¹พระยาอนุমানราชชน ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด - ตาย หน้า 172

²ลิตธา พิณภูวคณ และคนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า 83

และมีเนื้อหาสั้นลงพอที่จะนำมาเทศน์ให้จบได้ภายในหนึ่งวัน ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - 3) มหาชาติคำหลวงที่ตกทอดมาจากกรุงศรีอยุธยา มีข้อความขาดหายไปถึง 6 กัณฑ์ จึงได้มีการแต่งเสริมจนครบ 13 กัณฑ์¹

สรุปว่า พระมาลัยนั้นเป็นที่นิยมแพร่หลายในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยอย่างยิ่ง แม้ว่าในแต่ละท้องถิ่นจะนำวรรณกรรมเรื่อง พระมาลัยไปใช้ประกอบพิธีกรรม และความเชื่อที่แตกต่างกันแต่ทุกชนชั้นมีความเชื่อมั่นในเรื่องราวของพระมาลัยเท่าเทียมกัน

---

¹ลิตธา พิณภูวคด และคนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย

รูปแบบและเนื้อหาของ "มาลัยหมีนมมาลัยแสน"

ลักษณะเอกสารเรื่อง "มาลัยหมีนมมาลัยแสน"

เอกสารต้นฉบับเรื่องมาลัยหมีนมมาลัยแสน เป็นใบลานมีขนาดกว้าง 4.5 เซนติเมตร ยาว 58 เซนติเมตร ด้านริมใบลานหาสีคำคาคั่วยสีทอง "ปึกทองล่องรัก" เอกสารแบ่งเป็น 2 ผูก คือ มาลัยหมีนม 1 ผูก และมาลัยแสน 1 ผูก ปกเป็นใบลานเปล่าไม่มีลวดลาย จารว่า "มาลัยหมีนม" และ "มาลัยแสน"

"มาลัยหมีนม" มีใบลานจำนวน 16 ลาน "มาลัยแสน" มี 17 ลาน ไม่นับใบรองปกหน้าและปกหลัง ใบลานนั้นจารทั้ง 2 หน้า หน้าละ 4 บรรทัด แต่ละบรรทัดมีตัวอักษรประมาณ 87 ตัวอักษร ตัวอักษรที่จารเรียกว่า "อักษรตัวธรรม" ซึ่งเป็นตัวอักษรที่ชาวอีสานใช้บันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนา

รูปแบบตัวอักษร

1. ประวัติอักษรตัวธรรม¹

จากการศึกษาศิลาจารึกที่พบอยู่ในประเทศไทยนั้น อาจแบ่งตัวอักษรออกได้กว้าง ๆ เป็นสองสมัย คือ

1.1 ตัวอักษรสมัยก่อนประวัติศาสตร์ไทย (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 18) ได้แก่ ศิลาจารึกที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ซึ่งพบในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำ-

---

¹อิริย ปุณโณทก "อักษรไทยกับการตีความเรื่องชนชาติ" ศิลปวัฒนธรรม

เจ้าพระยา แม่น้ำสาละวิน และดินแดนใกล้เคียง เมื่อพิจารณารูปแบบตัวอักษรและยุคสมัยที่นิยมใช้อักษรนั้น ๆ น่าจะแบ่งอักษรนี้ได้เป็น 2 แบบ ดังนี้

1.1.1 อักษรปัลลวะ หรือ อักษรอินเดียใต้ ได้แก่ ตัวอักษรที่มีรูปแบบเหมือนอักษรอินเดียสมัยราชวงศ์ปัลลวะ อักษรชนิดนี้ใช้จารึกทั่วไปในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 เช่น จารึกในดินแดนกัมพูชาปัจจุบัน จารึกในดินพม่าปัจจุบัน ส่วนในประเทศไทยได้พบในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณจังหวัดนครปฐม ราชบุรี ลุ่มแม่น้ำป่าสัก บริเวณจังหวัดลพบุรี และจังหวัดปราจีนบุรี เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา และจารึกด้วยภาษาบาลีเป็นส่วนใหญ่ และมีภาษามอญโบราณปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย นอกจากนี้จารึกในบริเวณลุ่มแม่น้ำชี เช่น ที่เมืองฟ้าแดด-สูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และที่อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ปรากฏว่ามีภาษามอญปะปนอยู่บ้างบางคำ

ส่วนจารึกบริเวณปากแม่น้ำมูล จังหวัดอุบลราชธานี พบว่ามีจารึกที่ใช้อักษรปัลลวะยุคเดียวกับตัวอักษรที่พบในจังหวัดนครปฐม ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และลุ่มแม่น้ำป่าสัก แต่เนื้อหาด้านเป็นเรื่องราวของศาสนาพราหมณ์ และจารึกด้วยภาษาสันสกฤต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอารยธรรมอินเดียได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือชนชั้นสูงในดินแดนประเทศไทย สมัยพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 อย่างมาก

1.1.2 อักษรอินเดียกลาง จารึกที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำป่าสัก และจังหวัดปราจีนบุรี รวมทั้งภาคอีสานในยุคหลังต่อมา คือ ระหว่างศตวรรษที่ 16 - 18 รูปแบบของตัวอักษรได้แตกต่างไปจากเดิม โดยพัฒนา รูปแบบตัวอักษรปัลลวะให้แปลกออกไป จึงเรียกอักษรอินเดียกลาง

ภาษาที่ใช้จารึกนิยมใช้ภาษาสันสกฤตปนกับภาษาขอม กล่าวถึงเรื่องราวศาสนาพราหมณ์ลัทธิเทวราช และปรากฏรวมอยู่กับโบราณสถานแบบขอม จึงมักเรียกอักษรชนิดนี้ว่า "อักษรขอมโบราณ" ต่อมาได้พัฒนารูปแบบมาเป็นอักษรขอมบรรจงและอักษรขอมหวัค

ส่วนในดินแดนภาคเหนือของไทยกลับพบว่า สมัยเดียวกันนี้ ศิลาจารึกที่ใช้ภาษามอญได้คลี่คลายไปจากอักษรปัลลวะเช่นเดียวกัน แต่แตกต่างไปจากอักษร-

ขอมโบราณมาก แสดงว่ามีการคลี่คลายไปคนละแบบไม่ได้ลอกเลียนกัน อักษรอื่นเทียบกลาย
กลุ่มนี้เรียกว่า "อักษรมณฺเฑโบราณ" ซึ่งต่อมาได้พัฒนารูปแบบมาเป็นอักษรลานนาไทย และ
อักษรตัวธรรมอีสาน

1.2 อักษรสมัยประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ ศิลจาริกที่พบในดินแดน
ประเทศไทย สมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 18 และส่วนใหญ่ใช้จารึกภาษาไทย จาริกที่พบนี้แบ่ง
ออกเป็นสามกลุ่ม คือ

1.2.1 กลุ่มอักษรไทย ได้แก่ อักษรพ่อขุนรามคำแหงเป็นต้นแบบ
(**Prototype**) และได้วิวัฒนาการเป็นอักษรไทยต่าง ๆ เช่น อักษรสมัยอยุธยา อักษร
ฝักขาม (ในภาคเหนือ) อักษรไทยน้อย (ในภาคอีสานและลาว) และอักษรลาว

1.2.2 กลุ่มอักษรขวน ได้แก่ อักษรลานนาไทย ซึ่งเป็นต้นแบบของ
อักษรไทยลื้อ เช่น รวมทั้งอักษรตัวธรรมในภาคอีสานและลาวด้วย

1.2.3 กลุ่มอักษรธรรมอีสานและอักษรธรรมลาว ซึ่งวิวัฒนาการมา
จากอักษรขวนของภาคเหนือ

2. รูปอักษรตัวธรรมอีสาน

ลักษณะของอักษรตัวธรรมอีสานที่ปรากฏในเอกสารโบราณเรื่อง มาลัยหมื่น-
มาลัยแสน ที่ใช้เป็นเอกสารต้นฉบับ มีความงดงามและชัดเจน ลายมือจารสม่ำเสมอ รูปร่าง
ตัวอักษรอาจแบ่งได้ดังนี้

2.1 พยัญชนะ

ก	อ/ฮ	ค	ฃ	ง
ก	ช	ค	ฃ	ง
จ	ฉ	ช	ฃ	ญ
จ	ฉ	ช	ฃ	ญ

บ	ป/อ ๒	จ	ก
ภ	ฐ	ท	ฌ
ด	ถ	ด/อ ๑	น
ค	ก	ท/อ ๑	ธ
ช	ผ	ฝ	พ
ป	ผ	ฝ	พ
ภ	ย	ร/อ ๑	ล
ย	ทย	ร/อ ๑	ล
ว	อ	ม	ห
ฟ	อ		

นอกเหนือจากพยัญชนะทั้ง 37 ตัว อันนับเป็นรูปพยัญชนะซึ่งใช้เป็น
พยัญชนะต้นและตัวสะกดตามปกติแล้ว ยังมีพยัญชนะอีกรูปหนึ่ง เรียกว่า "ตัวเพื่อง" ใช้
สำหรับเป็นตัวสะกดในคำภาษาถิ่น ใช้เป็นตัวตามและตัวความกล้าในภาษามาดิ ตัวเพื่อง
มีรูปดังนี้

(ก)	ใช้เขียนบนพยัญชนะ ตัวอย่างเช่น	๒๐	นอก
(ง)	ใช้เขียนบนพยัญชนะ ตัวอย่างเช่น	๒๐	ของ
(ง)	ใช้เขียนใต้พยัญชนะ ตัวอย่างเช่น	๒๐	แห่ง

(ก) ใช้เขียนใ้ตัวพยัญชนะ

ตัวอย่างเช่น

ဝတ

วัตถุ

(ข) ใช้เขียนใ้ตัวพยัญชนะ

ตัวอย่างเช่น

ပုထု

พุทธ

(พ) ใช้เขียนใ้ตัวพยัญชนะ

ตัวอย่างเช่น

ထေပုဉ်

เทพบุค

(เทพบุตร)

(ส) ใช้เขียนหลังตัว ส. เมื่อเป็นพยัญชนะซ้อน เรียกว่า ส.สองห้อง

ตัวอย่างเช่น

တမ္မ

ทม

2.2 สระ ในอักษรตัวธรรมมีสองแบบ คือ

2.2.1 สระลอย คือ รูปสระที่ใช้เขียนเมื่ออยู่ต้นศัพท์ สระลอยที่ปรากฏอยู่ในเอกสารต้นฉบับบาลีมีมาลยแสน มีสี่ตัว คือ

က

(อะ) ตัวอย่างคำว่า

ကု

อัน

ကု

(อา) ตัวอย่างคำว่า

ကုဗ

อาบ

ဓ

(อิ) ตัวอย่างคำว่า

ဓဇ္ဇဝိဋ္ဌ

อินทนิราช

ဥ/ဉ

(อุ) ตัวอย่างคำว่า

ဥပ္ပမာ

อุปมา - อุปมา

2.2.2 สระจม คือ สระที่ใช้ประสมกับพยัญชนะ มีรูปดังนี้

- ๐ (อะ) ท້วอย่างค้ำว่า **ฆาว๑๓:** สาขกะ
(สาขก)
- ๑ (อา) ท້วอย่างค้ำว่า **ข๑๗** มหา
- ๐ (อิ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๓๑๑๑๑** โพิธัท
(โพิธัท)
- ๑ (อี) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑๑๑๑** อริยเมตไทย
(อารียเมตไทย)
- ๑/๒ (อี) ท້วอย่างค้ำว่า **ข๑** มี
- ๐ (อี) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑๑** มโหมี
(มโหมี)
- ๑ (อุ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑** พรพุทธิ (พระพุทธิ)
- ๑ (อุ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑๑** อภิรูป
- ๑ (เอ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑๑๑๑** มหาเถรเจ้า
- ๑ (แ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑** แหง (แหง)
- ๑ (แ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑๑** เล็ดแลว (เล็ดแลว)
- ๑-๒ (โอ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑๑** นโม
- ๑ (โอ) ท້วอย่างค้ำว่า **๑๑๑๑** โสค

๑/๕	(ออ) ทัวอย่างคำว่า	ออ	ชอก
๐	(อัว) ทัวอย่างคำว่า	อัว	ฉัว
๑/๖	(เอีย) ทัวอย่างคำว่า	เอีย	เสีย
๑/๗	(เอือ) ทัวอย่างคำว่า	เอือ	เมือ
๑/๘	(เออ) ทัวอย่างคำว่า	เออ	เจิง
๑/๙	(อำ) ทัวอย่างคำว่า	อำ	ล่ำวิทธิ (ลัมฤทธิ์)
๑/๑๐	(ไอ) ทัวอย่างคำว่า	ไอ	ไปโต (ไปไ้)
๑/๑๑	(เอา) ทัวอย่างคำว่า	เอา	เทา (เท่า)
๑/๑๒	(ออย) ทัวอย่างคำว่า	ออย	ซิ่นชอย (ซิ่นช้อย)
		ออย	สอย (สร้อย)

นอกจากนี้ยังมีสระพิเศษที่ปรากฏอยู่ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน

อีก ดังนี้

๐

(นิคหิต) ใช้เป็นเสียง ออ เมื่อไม่มีตัวสะกด เช่น

บ่อเตน

บ่ตอแต้น

หรือใช้เป็นเสียงตัว ง. สะกด เช่น

ไวย

ไวยัง

หรือใช้เป็นไม้ไ้คู่ ในคำว่า

อ

ก็

(ไม้กง) ใช้เขียนบนพยัญชนะ แสดงว่าเป็นสระ โอะ ลครูป เช่น

อ
อ
อ

คน

คน

๗ (อา) สระอายาว ใช้เขียนกับตัว ว. ในคำว่า

อ

ว่า

ใช้แทนไม้หันอากาศ และแทนการหัวเสียงให้สั้นลง เช่น

อ
อ

ทั้งไว้

อ
อ

กับทั้ง

2.3 ตัวเลข มีรูปดังนี้ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕

๖ ๗/๗ ๘/๘ ๙ ๑๐

2.4 คำพิเศษ เป็นคำที่นิยมใช้เพี้ยนย่อจากคำเต็มหรือมีรูปร่างต่างออกไปจากที่ควรจะเป็น คำเหล่านี้มีพบอยู่โดยทั่วไป ในมาดัยจะมีมาดัยแสนก็นิยมใช้ด้วย คำพิเศษ มีดังนี้

อ

อ่านว่า

อันว่า

อ
อ

อ่านว่า

ทั้งหลาย

อ
อ

อ่านว่า

คี่หสิ

อ
อ

อ่านว่า

แด

วิชาแล้วยามงายแก่ มีวัน 2 เดือน 9
 ขึ้น 11 ค่ำ สังกะหลาดวงแล้ว 2 พัน
 4 รอย 40 3 พันสา ปีสวค
 สมเด็จพระสังฆราชเสวย

สมเด็จพระสังฆราช

คำว่าสมเด็จพระสังฆราชนั้นเป็นตัวเขียนซึ่งเขียนด้วยอักษรไทยปัจจุบัน
 น่าจะสันนิษฐานได้ว่า อาจจะเป็นการเขียนเพิ่มเติมขึ้นภายหลังก็ได้

ตัวอย่างต้นฉบับมาลัยหมื่นมาลัยแสน

๑. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ
 มหาพรหมมหาราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ
 กรมหลวงชินวราลงกรณ กรมหลวงชินวราลงกรณ
 กรมหลวงชินวราลงกรณ กรมหลวงชินวราลงกรณ
 กรมหลวงชินวราลงกรณ กรมหลวงชินวราลงกรณ

ตัวอย่างการแปลตรงตามอักขรวิธี

1. นโมตสสตุสุรนามที่รับพุทธเสตถันมิตวา ...
2. สุตาทังหลายขอทศกัณฐ์อันนี้อาจานเจ้าคนแบ่งก่าพิมพ์ได้ ...
3. อันนี้ทวยแพแห่งคณาอันนี้มักปาสเจ้าผู้มีบุญเพ็งรุ้งวิสาข ...
4. หากควรสักกรบูชา บัดเท่านั้น ซากี้ไหวขมุ้มยังพรนวด ...

ลักษณะคำประพันธ์ใน "มาลัยหมื่นมาลัยแสน"

1. ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร่าย

"มาลัยหมื่นมาลัยแสน" แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่าย ซึ่งมีมาช้านาน อีราวดี ไทลิ่งคะ สันนิษฐานว่า "รายน่าจะเกิดจากการพูดคล้องจองในภาษาไทย ลักษณะของร่ายแสดงให้เห็นถึงการสร้างคำประพันธ์แบบง่ายที่สุด"¹ โดยการส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคหน้า ไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป จนจบเนื้อความ นอกจากนี้ได้ศึกษาพบว่า² ร่ายไม่ใช่คำประพันธ์ที่วางระเบียบแบบแผนมาตั้งแต่ต้น แต่ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งสามารถแบ่งช่วงพัฒนาการนั้นได้เป็น 3 ยุค คือ

1. ร่ายยุคต้น ร่ายยุคนี้เน้นที่เนื้อความ จึงมิได้มีการกำหนดจำนวนคำในแต่ละวรรคว่า ควรจะมีวรรคละกี่คำ ทำให้จำนวนคำในแต่ละวรรคแตกต่างกันมาก การส่งสัมผัสค่อนข้างสม่ำเสมอ ส่วนการจบบทในขั้นต้นยังไม่มีแบบแผน และเริ่มมีพัฒนาการให้มีแบบแผนการจบแบบโคลงสองสุภาพ แต่ก็ยังไม่ได้กำหนดควรผูกคัตตามแบบโคลงสองสุภาพอย่างแท้จริง ตัวอย่างร่ายลักษณะนี้ปรากฏใน "โองการแช่งน้ำ"

2. ร่ายยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ ร่ายยุคนี้มีพัฒนาการที่สำคัญคือการจบบท เพื่อให้ร่ายมีความไพเราะมากขึ้น โดยให้จบด้วยโคลงสองสุภาพ เรียกว่า ร่ายสุภาพ และจบด้วยบาทที่ 3 และ 4 ของโคลงสี่กัณ เรียกว่า ร่ายคั่น แต่ถึงอย่างไรแบบแผนนี้ก็คงเพิ่งเริ่มต้น เพราะยังไม่นิยมใช้แพร่หลายนัก

3. ร่ายยุคพัฒนาการขั้นสูงสุด ร่ายได้พัฒนาการมาถึงขั้นที่มีความไพเราะที่สุด และมีระเบียบแบบแผนที่สุดแล้ว ร่ายยุคนี้มีจำนวนคำสม่ำเสมอ มีสัมผัสสม่ำเสมอ และจบบทอย่างมีระเบียบแบบแผน คือ จบด้วยร่ายสุภาพและร่ายคั่น

---

¹อีราวดี ไทลิ่งคะ การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย หน้า 55

²ก.

ร่ายเป็นคำประพันธ์ซึ่งไม่กำหนดจำนวนบทหรือจำนวนบาท จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ แต่เรียงคำให้ถูกต้องตามลักษณะบังคับเท่านั้น

ร่ายแบ่งออกได้เป็นสี่ประเภท ตามลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้ คือ

ร่ายสุภาพ   วรรคหนึ่งควรมี 5 คำ หรือถ้าเกินก็ควรให้ไม่เกิน 5 จังหวะในการอ่านบทหนึ่งจะแต่งยาวกี่วรรคก็ได้ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะสัมผัสกับคำที่ 1 - 2 - 3 ของวรรคต่อไป แต่ตอนจบจะต้องจบด้วยโคลงสองสุภาพเสมอ และตอนสุดท้ายของบทอาจเพิ่มสร้อยคำได้สองคำ หรือจะเพิ่มทุก ๆ วรรคก็ได้ แต่พอถึงโคลงสองต้องจบเวนแตร้อยของโคลงสองเอง

ร่ายกั้น   วรรคหนึ่งมี 2 - 7 คำ บทหนึ่งจะแต่งกี่วรรคก็ได้ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 - 2 - 3 ของวรรคต่อไป ตอนจบบทจะจบด้วยบาทที่ 3 และ 4 ของโคลงคั่นวิวิธมาลี

ร่ายโบราณ   ร่ายโบราณมีนิยมเอก - โท และนิยมใช้คำเท่ากัน บทหนึ่งจะแต่งกี่วรรคก็ได้ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสกับคำที่ 1 - 2 - 3 ของวรรคต่อไป ตอนจบไม่มีกฎเกณฑ์บังคับใด ๆ

ร่ายยาว   วรรคหนึ่งไม่จำกัดจำนวนคำ จะใช้คำมากเท่าไรก็ได้ แต่ไม่ควรน้อยกว่าห้าคำ การส่งสัมผัส ให้คำสุดท้ายของวรรคหน้า จะสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งของวรรคต่อไป โดยไม่กำหนดว่าจะต้องเป็นคำไหน แต่อย่าให้ผู้อื่นขัดกับคำสุดท้าย เมื่อจบความตอนหนึ่ง ๆ มักจะลงท้ายด้วย

คำว่า "นั่นแล" "นั่นเกิด" ด้วยประการฉะนี้¹

2. รายในมัลลหิมามัลลแสน

วรรณกรรมเรื่องมัลลหิมามัลลแสนประพันธ์ด้วยราย ซึ่งเหมาะแก่การเทศน์ ลักษณะของรายที่ปรากฏใน "มัลลหิมามัลลแสน" มีลักษณะแตกต่างจากรายภาคกลาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ "มัลลหิมามัลลแสน" เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ผู้แต่งมุ่งจะเล่าเรื่องมากกว่าเพ่งเล็งระเบียบแบบแผนของคำประพันธ์หรือความไพเราะของภาษาประการหนึ่ง หรือเป็นเพราะลักษณะร่องรอยของอีสานมีพัฒนาการเฉพาะของตนจากการใช้ถ้อยคำคล้องจองกันในภาษาพื้นถิ่นซึ่งเป็นผลให้รายของอีสานแตกต่างจากรายของภาคกลางอีกประการหนึ่ง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม จากความเชื่อว่าคุณลักษณะคำประพันธ์จะมีการถ่ายทอดเปลี่ยนแปลงกันระหว่างชุมชน จึงจะศึกษาเปรียบเทียบรายในมัลลหิมามัลลแสน กับรายภาคกลางในชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจรายในมัลลหิมามัลลแสนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.1 จำนวนคำในราย

ใน "มัลลหิมามัลลแสน" มีราย 1,979 วรรค มีจำนวนคำในวรรคแตกต่างกันอย่างมาก คือตั้งแต่ 2 คำถึง 15 คำ วรรคที่มีจำนวนคำ 5 คำ มีมากที่สุดคือ 331 วรรค วรรคที่มีจำนวนคำ 6 คำ รองลงมาคือ 306 วรรค ส่วนวรรคที่มีจำนวนคำ มากเกินไปหรือน้อยเกินไป คือวรรคที่มีจำนวนคำ 2 - 3 คำ หรือ 14 - 15 คำ มีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับวรรคที่มีจำนวนคำ 5 - 6 คำ คือไม่เกิน 20 วรรค แต่ทั้งนี้ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างจำนวนคำในวรรคอันทำให้เกิดจังหวะเสียงที่ไม่สม่ำเสมอขึ้นในการอ่าน

---

¹กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย หน้า 566 - 568

จำนวนคำที่ต่างกัันนี้อาจแสดงให้เห้นได้ชัดเจนจากตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนคำในวรรคของราย

	รวม														
จำนวนคำ	5	6	7	8	9	10	11	4	12	13	2	3	14	15	
จำนวนวรรค	331	306	234	217	188	134	71	57	54	27	20	15	15	10	1,979

ถ้าเปรียบเทียบจำนวนคำของรายใน "มัลลยหิมมมัลลยแสน" กับจำนวนคำของรายใน "โองการแข่งน้ำ" ซึ่งเป็นรายในยุคแรกก็จะมีลักษณะซึ่งแตกต่างกัน รายในโองการแข่งน้ำ ซึ่ง อีราวดี ไตลังคะ¹ ศึกษาพบว่า มีจำนวนคำตั้งแต่ 3 - 10 คำ รายซึ่งมีจำนวนคำ 5 คำ มีมากที่สุดคือ 46 วรรค รายที่มีจำนวนคำ 3 - 4 - 6 คำ รองลงมา ส่วนรายที่มีจำนวนคำมาก คือ 7 - 8 - 9 - 10 คำ มีน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วรรคที่มีจำนวนคำ 10 คำ มีเพียงวรรคเดียว ส่วนรายในมัลลยหิมมมัลลยแสน นิยมใช้รายซึ่งมีจำนวนคำมากในแต่ละวรรค คือ วรรคที่มีจำนวนคำ 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 คำ จะมีใช้มากกว่าวรรคที่มีจำนวนคำ 3 - 4 คำ นอกจากนี้ถ้านำรายในมัลลยหิมมมัลลยแสน เปรียบเทียบกับรายยาวในมหาชาติคำหลวงจะพบว่า มหาชาติคำหลวงมีจำนวนคำตั้งแต่ 3 - 15 คำเช่นกัน แต่มหาชาติคำหลวงยังคงนิยมใช้วรรคที่มีจำนวนคำน้อย คือ 4 - 5 - 6 คำ เหมือนกับโองการแข่งน้ำ ดังตัวอย่าง

¹อีราวดี ไตลังคะ การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย หน้า 42

ร่ายจากโองการแข่งน้ำนิยมใช้คำน้อย

โอมลิตธิสรวงศรีแก้ว แฉ่มฤทฺธ เอาจูเป็นแท่น
 แกว่นกลืนฟากสิ้นดิน บินเอาครุฑมาชี สีมือถือสังข์-
 จักรคทาธรณี ภิรุอาวตาร อสุรแลงลาญหัก ทหคปิจรนาย¹

ร่ายจากมหาชาติคำหลวงนิยมใช้คำน้อยเช่นกัน

ยชุต ปุพฺพเพ อณิกานิ พระเฮอยเคยแตกอนป้าง
 สำเอนางคเสนารีก หัตถคานิกมารถรบ กณฺธิการาว
 ปุบฺบิตา ธีรวรยบพาทยาตรา พิศโสภานานาเนก
 เณกรรณิกการบานคคสี ฌายนุทมนุยานุติ เหมื่อยเหมื่อย-
 มีเมื่อโซย โดยเล่นสวนเป็นอาที่ แห่งดูกรักราชคนใด
 สุวชฺเชโกว คมิสฺสติ อนนว่าลูกสายใจนันทา
 คือพระแพศยนนครคิลก จะจากอกแม่ไปเอ ณ วันนี้

(มหาชาติคำหลวง หน้า 75)

ร่ายในมาลัยหมื่นมาลัยแสน นิยมใช้วรรคที่มีจำนวนคำมากกว่า และวรรคที่มีจำนวนคำน้อยกับ
 วรรคที่มีจำนวนคำมากจะวางสลับกันโดยไม่มีแบบแผนแน่นอน นอกจากนี้มีข้อน่าสังเกตว่า
 ร่ายในมาลัยหมื่นนิยมใช้จำนวนคำในแต่ละวรรคน้อยกว่าร่ายในมาลัยแสน ดังนี้

---

¹จิตร ภูมิศักดิ์ โองการแข่งน้ำ หน้า 383

ตัวอย่างรายจากมาลัยหมื่น *

อบุโร เทพบุตรโต อันว่าเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวาร
ประหมั่นเจ็ดหมื่น ยืนยกถือเครื่องบูชา เข้ามา-
เพื่อจักไหว้พระธาตุแก้วจุลาลา มไลอรหันตาคนวิเศษ
อยู่ประเทศชมพู ล่าไปแต่ไกลลงมายัง จึงถาม-
พระยาอินทรวา คุรามหากษัตริย์ เทพบุตรตนมาบัดนี้
มีบริวารมากหนักวิสัย แม่นเมตไทยแล้วลือ¹

ตัวอย่างรายในมาลัยแสน

สถโก ที่นั่นบันอินทราธิราช จักสำแดงบุญสมภาร
แห่งเมตไทยโพธิสัตว์ตั้งเขไปด้วย นับอุปไมยดังสัตว์-
สองฟ้า อันหนึ่งคือคังข้างสารภุชรราช จักปราศจาก-
เสียประสาทตา จักกวักก้าวขึ้นสู่จอมคอยอันสูงปราศจากคนสูง
จักกล่าวด้วยบุญไปตามแต่ไฉนวนชวาย²

---

* คุรามละเอียดยกจากภาคผนวก ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

** ในต้นฉบับมาลัยหมื่นมาลัยแสน เขียน เมตไทย ในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ จึงยังคง
ใช้เมตไทย ถ้ากล่าวยกตัวอย่างจากต้นฉบับ

¹ ภาคลผนวก หน้า 233

² คุ. หน้า 240

2.2 สัมผัส

รายในมาลัยหมื่นมาลัยแสน ส่วนใหญ่มีสัมผัสตามลักษณะของรายทั่วไป โดยคำสุดท้ายของวรรคหน้า จะส่งสัมผัสไปยังวรรคต่อ ๆ ไป แต่การส่งสัมผัสยังไม่มีแบบแผนตายตัวว่าจะส่งไปที่คำใด เนื่องจากจำนวนคำในแต่ละวรรคไม่เท่ากัน การส่งสัมผัสจึงมักเลื่อนไปตามจำนวนคำในวรรค ถ้าวรรคใดมี 5 หรือ 6 คำ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 - 2 หรือ 3 ถ้าวรรคใดมีจำนวนคำ 6 - 7 - 8 คำ การส่งสัมผัสก็จะเลื่อนไปยังคำที่ 4 - 5 - 6 เป็นต้นนี้เรื่อยไป ดังตัวอย่าง

โส เทวบุตโต	อันว่าเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวาร
ประหมานไคสองหมื่น	ชมชื่นไหว้บูชา
ของหอมดวงดอกไม้	ไหวแล้วโสโสคคิ
ลีลามานั่งเฝ้า	พระชาตุเจ้าเมืองบนก็มีแล ¹

บางตอนแม้มีจำนวนคำในวรรคมากก็ยังคงส่งสัมผัสที่คำแรกก็มี เช่น

ขอมบัวระบัดสะพาด	กวาดกราดในเขตวัดวาอาราม
ตามประทีปไต้บูชา ²	

¹ดูภาคผนวก หน้า 230

²ดู หน้า 233

หรือถ้าวรรคใดมีจำนวนคำมาก สัมผัสอาจเลื่อนไปจนถึงคำเกือบสุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

บางมองมีสุขขนาด	บางมองทุกข์โศกแสงฉาย
สุขิตา	บางมองมีสุขหลายเหลือแหล่
บางมองเป็นทุกข์แต่หัวใจ ¹	

บางครั้งการส่งสัมผัสนั้น อาจใช้คำเดียวกันสัมผัสกันก็ได้ ดังตัวอย่าง เช่น

ทศวา	ได้ให้ผาขาวพราวล้ำยิ่ง
คอกไม้ถึงสี่ขาว	จวงจันทน์ขาวดูบไล้ ²

เนื่องจาก "มาลัยหมิ่นมาลัยแสน" เป็นวรรณกรรมที่แปลจากคาถาภาษาบาลี ดังนั้นจะมีการยกคาถาภาษาบาลีขึ้นก่อน แล้วแปลเป็นร้อยอธิบายความ การส่งสัมผัสในช่วงวรรคที่มีคาถาภาษาบาลีคั่นอยู่นั้น บางตอนคำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสกับคาถาภาษาบาลี ดังตัวอย่าง

อุปาสกกุราอุปาสก	ผู้ยกคอกไม้ให้เป็นทาน
ปฐสก	มานโส คนทั้งหลายมีในสงสาร ³

เมตเตยโย	โพธิสัตโต
อันว่าเมตไทยโพธิสัต	วธวา กล่าววาทาไหว้เจ้า ⁴

¹ ฎีกาฉนวนก หน้า 240

² ฎ. หน้า 238

³ ฎ. หน้า 225

⁴ ฎ. หน้า 240

แต่บางตอนการส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคหน้าไปยังวรรคต่อไป จะข้ามคาถาภาษาบาลีไปส่งสัมผัสกับวรรคหลังจากนั้นก็มิ คังเช่น

เมตไทยโพธิสัตว์		ยังจักมาบูชาพระชาตุนี้บจา
สกุโก	อันว่าพระยาอินทราธิราช	บอกไปให้แจ้งว่า
กนุเต	ข้าไหว้มไฉนมีนยาวองไวแต่เค้า ¹	

บางตอนคำสุดท้ายของวรรคจะใช้คำ อาลปนะ เช่น แล จา เป็นสร้อยคำ การส่งสัมผัสในวรรคที่มีสร้อยคำเช่นนี้มีทั้งสองลักษณะคือ บางตอนคำอาลปนะนั้นก็จะทำหน้าที่ส่งสัมผัสไปยังวรรคต่อไป หรือบางตอนจะตัดคำอาลปน่ออกเสียก่อน แล้วใช้คำถัดขึ้นไปเป็นคำส่งสัมผัสดังตัวอย่าง

พระเมตไทยโพธิราช		มาไหว้พระชาตุ
เมื่อวันโค่นจ่า	สกุโก	เมื่อนั้นอินทราธิราช ²

หรือ

คนทั้งหลายยอมสังวรอินทรีที่แล ชมชื่นยินดีซึ่งกันไปมากก็มีแล³

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 228

²ดู . . .

³ดู. หน้า 243

แต่อย่างไรก็ตาม มีรายจำนวนมากที่ไม่มีการลงสัมผัสระหว่างวรรค เช่น

อันว่าญาติหากคลาดคลาเสีย	อนุปาเททวา
บให้บังเกิดสัญญาว่า	ผู้นั้นเป็นลูกหญิงกู
เป็นหลานหญิงกู	คำดังนี้ก็หามิได้ นิรชรา
หาคำลักอวยบได้	เขาก็เสปชมเชยกันไปมา
เหมือนดังสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย ¹	

2.3 การจบบท

รายใน "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" เมื่อจบเนื้อความก็จบบทโดยใช้คำแสดงการจบบท เช่น "ก็ข้าแล" "ก็มีแล" "แล้วแล" "นี้เหิน" เป็นต้น ดังตัวอย่าง

บุญสมภารตนได้สร้างท่อนั้น	บุพพชนชาติเมืองคน
ก็ได้เอาตนมาเกิด	ในชั้นฟ้าเลิศเมืองสวรรค์
เป็นดังนี้ก็ข้าแล ²	

อันว่าเทพบุตรคนนั้นมาแล้ว	กระทำเวียนวัตร-
ปทักษิณบชาค	ไหว้พระธาตุแก้วเจดีย์ ลีลาม-
นั่งเฝ้า	เทพบุตรเจ้าตนมากอนนั้นก็มีแล ³

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 242

²ดู หน้า 235

³ดู หน้า 232

หรือ

ให้อุปลาสกได้เสวยเข้าของศรีสมบัติทั้งมวล อย่าให้ขาดทุกชาติ
อย่าได้คลาดตั้งคำปรารภนี้นั้นเทิน¹

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นถึงรูปแบบของรายใน "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" ตามลักษณะคำประพันธ์ของรายอันประกอบด้วย จำนวนคำ การสัมผัสและการจบบท ได้พบว่า จำนวนคำใน "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" แต่ละวรรคนั้นมีจำนวนไม่แน่นอน การส่งสัมผัสยังไม่สม่ำเสมอ แสดงว่ารายในมาลัยหมื่นมาลัยแสน ยังไม่ได้พัฒนามาจนถึงขีดที่เป็นต้นลักษณะของ รายที่สมบูรณ์ ส่วนการจบบทโดยไม่มีแบบแผนแต่อย่างใด เมื่อจบเนื้อความก็จบบท ใน "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" นิยมจบบทด้วยสร้อยคำ อันเป็นความนิยมในการจบรายยาว

อิราวดี ไตลังคะ² กล่าวถึงรายยาวไว้ว่า ในสมัยอยุธยาปรากฏ รายยาวขึ้นครั้งแรกในมหาชาติคำหลวง และกาพย์มหาชาติ ลักษณะของรายยาว คือ มี จำนวนคำตั้งแต่ 7 - 14 คำ หรือมากกว่านั้น การจบบทไม่มีแบบแผนแต่อย่างใด พระยา- อูปกิตติศิลปสาร³ กล่าวว่า รายยาวนิยมใช้แต่งเรื่องศาสนา ซึ่งใช้แต่งเพื่อร้อง หรือ เพื่อสวด

รายยาวเกิดขึ้นในช่วงใดไม่อาจจะระบุได้แน่ชัด เนื่องจากพบวรรณคดี ที่แต่งด้วยรายยาวในช่วงยุคที่ 2 ของพัฒนาการรายในภาคกลางจากมหาชาติคำหลวง และ กาพย์มหาชาติ รายยาวจากมหาชาติคำหลวงนับได้ว่ามีพัฒนาการสืบต่อมาจากโองการแข่งน้ำ เนื่องจากการใช้จำนวนคำในวรรคคล้ายคลึงกัน คือ ใช้จำนวนคำวรรคละ 3 - 15 คำ การ

¹ ฎีกาคนนก หน้า 225

² อิราวดี ไตลังคะ การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย หน้า 52

³ พระยาอูปกิตติศิลปสาร หลักภาษาไทย หน้า 422

สัมผัสเชื่อมในแต่ละวรรคของโองการแข่งน้ำ และมหາชาติคำหลวงค่อนข้างสม่ำเสมอ คือ ส่วนใหญ่ส่งสัมผัสไปที่คำที่ 1 - 2 - 3 ของวรรคต่อไป แต่มีบางตอนในมหาชาติคำหลวงนี้ มีการส่งสัมผัสไปจนเกือบถึงคำสุดท้ายของวรรค ส่วนการจบบทของมหาชาติคำหลวง คง เริ่มพัฒนาแยกออกจากพัฒนาการของรายสุภาพและรายคั้น คือ จบบทเมื่อจบเนื้อความ โดยไม่มีแบบแผนเฉพาะ แต่นิยมใช้สร้อยคำเพื่อแสดงการจบบท เช่น คำว่า แล เทอญ เพื่อ ให้การจบข้อความนั้นไม่หวนจนเกินไป ดังตัวอย่าง

... ฎาเป็นจ่านฤเทศ ลูกชีเบศรีแห่งตน ไปพูนแล

... ชลาคจะไคดกงก่งดา ลูกข้างจื่อวันนี้หนักกว่าขึ้นแล

... ผู้ยี่งูชาติอยู่กลโค มากูจะไปให้คลเคียงถนัด หน้อยหนึ่งเทอญ
(มหาชาติคำหลวง หน้า 70)

นั้นแสดงว่ารายยาวได้มีพัฒนาการมาอีกขั้นตอนหนึ่ง จากรายในโองการแข่งน้ำ ทำให้มีลักษณะเฉพาะตัวเองขึ้น และนำมาใช้แต่งเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาซึ่งต้องบรรยายความเพื่อก่อให้เกิดภาพพจน์ และศรัทธาต่อเรื่องราวในศาสนานั้น ๆ

กลวิธีการนำเสนอ

มาลัยหมื่นมาลัยแสนเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา ซึ่งแปลมาจากคัมภีร์มาลัยสูตร* ในภาษาบาลี ลักษณะการนำเสนอเป็นดังนี้

---

* สูตร คือ หัวข้อธรรมทั่ว ๆ ไป หรือข้อความที่ร้อยกรองขึ้นอย่างย่อ ๆ ซึ่งมีผู้แต่งเลียนแบบพระพุทธรำจนะในพระไตรปิฎก จึงเรียกกันว่า พระสูตรนอกคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสูตร หรือ พระสูตรตันตปิฎก คือ ชื่อคัมภีร์หมวดหนึ่งในพระไตรปิฎก เป็นเรื่องราวที่จบสมบูรณ์ในตอนหนึ่ง ๆ พระสูตรเป็นพระพุทธรำจนะที่พระอานนตจกจำไว้และนำมาถ่ายทอดในที่ประชุมสังคายนา

1. การขึ้นต้น

การเริ่มเรื่องมาด้วยท่อนมาด้วยแสน เริ่มด้วยคำคาถาภาษาบาลีเป็นบทประณาม-
พจน์ หรือมนัสการพระรัตนตรัย ดังนี้

นโม	กฤษณ	สุรนามหิณ	พุทธเสฏฐ	
นมิทวา	สุตตปถ	ธมม	สาธุสงฆ	นทวา
สกุกรชน	ปาสาทิ	สกลชน	ปาสาทิ	มเลยย
นวมชดู	ปรมต	นวิจิต	อาลภิส	สมมา
สาธโว ¹				

แปลความจากคาถาได้ว่า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด อันเทวคา
และมนุษย์พึงบูชา นอบน้อมพระธรรมอันมีพระสุคตเป็นแดนเกิด
และพระสงฆ์อันคิ่งาม แล้วจักปรารภเรื่องเพื่อกล่าวคำภีร์พระมาลัย
อันเป็นที่เลื่อมใสของชนทั้งมวล อันมีนัยอันวิจิตรอย่างยิ่ง โดยย่อ²

หลังจากการมนัสการพระรัตนตรัยแล้วจึงเป็นการเกริ่นเรื่องด้วยคำประพันธ์ ประเภทร่าย
เพื่อบอกให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจถึงเรื่องราวที่จะกล่าวต่อไปว่า "ดูรา สัปปริสาทั้งหลาย
ขอคคาถาพันอันนี้ อาจารย์เจ้าตนแปลงคัมภีร์มใด หากตั้งไว้เพื่อให้เป็น ... กังวิสาชน-
จาไปภายหน้านี้เทิน"³ จากนั้นก็กล่าวบูชาพระรัตนตรัยอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการแปลความจาก

¹ดูภาคผนวก หน้า 224

²ดูภาพ มากแจ้ง มาเลยยเทวตเถรวัตถุ : การทรวสอบชำระและการศึกษา-
เชิงวิเคราะห์ หน้า 195

³ดูภาคผนวก หน้า 224

คาถาภาษาบาลีข้างต้น และอธิษฐานขอให้ผู้อ่านเกิดศรัทธาต่อเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนนี้สืบไป
ดังนี้

อาหิ อันทว่านุชา นตฺวา ไวแล้ว พุทธเสฏฐิ
ยังพระพุทธเจ้าตนประเสริฐนรเทพคา อันคนแลเทวคา
หากควรสักการบูชา บทเท่านั้น ข้าก็ไหว้ขมุ
ยังพระนวลโลกุตตรธรรมเจ้า 9 ประการ 10 กับทั้ง
ปริยัตถกรรมเจ้าดวงประเสริฐ อันเกิดแต่หัวอกพระฉัพพัญญูเจ้า
บทเท่านั้น นมิตฺวา ข้าก็ไหว้ยังอริยสงฆ์ทรงบริสุทธิศีลา
ไปสู่คเป็นปฐิสาทังหลาย ค้วยทวารทั้ง 3 ประการ
ไปคายนัยอันประเสริฐ อันจักให้บังเกิดปสาทสัทธา
แก่คนและเทวคาทังหลายควย อันห่อให้แคบแล¹

การขึ้นต้นเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นลักษณะของการขึ้นต้นวรรณกรรม
พุทธศาสนาโดยทั่วไป ซึ่งจะต้องเริ่มต้นด้วยบทประณามพระรัตนตรัยและบทอธิษฐานขอพร
แล้วจึงเป็นการเริ่มเนื้อหาของเรื่องต่อไป

2. การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีลักษณะดังนี้

2.1 ใช้คาถาภาษาบาลีนำก่อนตอนเริ่มเรื่อง และใช้ภาษาบาลีแทรกอยู่
ตลอดเรื่อง หลังจากจบบทประณามพจน์ด้วยคาถาภาษาบาลีแล้ว ได้เริ่มเรื่องด้วยเนื้อเรื่อง
ที่เป็นคำประพันธ์ ประเภทร้อย และยกคาถาภาษาบาลีสั้น ๆ แทรกเป็นตอน ๆ ไป มีลักษณะ
เหมือนยกคาถาขึ้นมาแล้วแปลจบเนื้อความในคาถานั้น ดังตัวอย่าง

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 224

เอวทิส ยังมีในวันหนึ่ง เถโร อันว่าเทพมไลเถรเจ้า
อุบาสย อาสนน จุกจากอาสนา ในกาลเมื่อเช้า¹

คนทวา ชายผู้นั้นก็ไปสู่สระ เพื่อว่าจักชำระเนื้อตน
นทาธุวา ชายผู้นั้นไปสระที่นั่น เพื่อจักชำระเนื้อตนเสียแล้ว
คทวา ที่นั่น หาริธุวา ชายผู้นั้นอาบแล้วก็มา ทิธุวา
จึงมาเห็นคอกนิดูบล 8 คอก คเหตุวา ชายผู้นั้นถือเอาying
คอกนิดูบล 8 คอก อันจักมาที่นั่นแล²

บางคนจะแทรกคาถาภาษาบาลีสั้น ๆ แล้วบรรยายด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยขยายความ
จนจบข้อความ ซึ่งมีความยาวมากกว่าคาถาภาษาบาลีที่ยกมาแทรก ดังตัวอย่าง

อุปาสกคฺฐราอุปาสก ผู้ยกคอกไม้ให้เป็นทาน
ปสฺสก มานโส คนทั้งหลายมีในสงสาร มีใจหวาน
เหลือแหล่ ย่อมแผ่ให้ยังทานสิ่งนี้ เทียนย่อมบูชาเบิก
ให้บังเกิดเข้าของ แก่กองแก้วทั้งมวล ดังคำปรารภนา
อันใดแต่เค้า ให้อุปาสกได้ส่วยเข้าของศรีสมบัติทั้งมวล
อย่าได้ขาดทุกชาติ อย่าได้คลาดดังคำปรารภณานี้เห็น³

การแทรกคาถาภาษาบาลีนั้นจะแทรกเป็นตอน ๆ ไปตลอดทั้งเรื่อง

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 225

²ดู.

³ดู.

2.2 ใช้วิธีบูชา - วิชฌนา หรือ การถาม - การตอบ เป็นวิธีหนึ่งในการดำเนินเรื่อง โดยกำหนดให้พระมาลัยเป็นผู้ไปพบปะสนทนากับพระอินทร์ และพระศรีอารียเมตไตรย เมื่อคราวไปนมัสการพระเจดีย์จุฬามณี

การบูชา - วิชฌนา เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมากในทางพุทธศาสนา ทั้งในการแต่งหนังสือเทศน์ และในการแสดงธรรมเทศนา เช่น การเทศน์มหาชาติ ในบางครั้งอาจใช้การเทศน์แบบ บูชา - วิชฌนา ซึ่งเรียกว่า เทศน์สองขรรมาสน์ คือการเทศน์ที่มีผู้เทศน์ซักถาม (บูชา) และ ผู้เทศน์ตอบ (วิชฌนา)

เรื่องมาลัยหมั้นมาลัยแสน ดำเนินเรื่องด้วยการบูชา - วิชฌนา เกือบตลอดเรื่อง คือ เมื่อพระมาลัยได้เห็นเทวดาที่เข้ามานมัสการพระเจดีย์จุฬามณี พระมาลัยก็จะถามถึงการทำบุญของเทวดาผู้นั้น และพระอินทร์จะเป็นผู้ตอบให้ทราบว่าเทวดานั้น ๆ ใดทำบุญอะไรบ้าง จึงได้มาเกิดบนสวรรค์ และเมื่อได้พบพระศรีอารียเมตไตรย พระมาลัยถามถึงการทำบุญซึ่งจะทำให้ไปเกิดในยุคพระศรีอารีย พระศรีอารียเมตไตรยเป็นผู้ตอบถึงวิธีการที่จะทำให้มนุษย์พบพระองค์เมื่อพระองค์ลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังตัวอย่าง

อุบโธ เทพบุตรโธ อันว่าเทพบุตรอันมีบริวาร ประหมาม
ได้แสนหนึ่ง ก็เข้ามาเพื่อจักให้บูชาพระธาตุ ยักระยาตรา
เทพอรหันตาคณวิเศษ ทอดพระเนตรลีลาของว่า แม่นเมตไตรยตน
บุญมาก กล่าวพากย์คานจารจาวา ดูราอินทราองอาจ
ธรรมชาติกษัตริยา เทพบุตรตนมาก่อน บั้วระบัดในช่วงเขตบัดนี้
แม่นเจ้าตนโพธิสัตว์แล้วสื่อ สดุดิโก อันว่าพระยาอินทร์
ไต่ยืนยั้งจึงกล่าวว่า ไต่ยืนยั้งจึงกล่าวว่า ภูเต ข้าให้เจ้า
คนมีบุญเป็นอรหันตา เทพบุตรตนมาบัดนี้ ไปแม่นเมตไตรย
ศรีสมโวแจจโสด¹

---

¹ ฎีกาถกคณวณก หน้า 234

2.3 กล่าวบรรยายรายละเอียดแล้วจึงสรุปความในการสนทนาถึงเรื่องราวแต่ละตอน หลังจากมีการถาม-ตอบ อธิบายความจนจบแล้วจะมีการกล่าวสรุปความ เพื่อย้ำให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น เช่น

ตอนที่พระมาลัยเหาะขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี หลังจากที่ยังบรรยายว่าพระมาลัยเหาะไปถึงพระเจดีย์จุฬามณีและบรรยายถึงพระเจดีย์จุฬามณีแล้ว จึงกล่าวสรุปถึงการเหาะไปของพระมาลัยอีกครั้งหนึ่งว่า

เตน เหตุคังนั้นบันคาถาอันนี้ อาจารย์เจ้าตนแบ่งคัมภีร์มไลอันนี้ ไซกล่าวไว้ให้เป็นสัทธา ให้แจ้งแก่อัตถาภายหลังว่า สาชโว คุรา สัปปริสาทั้งหลาย เถโร อันว่าเทพมไลเจ้าเข้าจุตถญาณ บัณฑิตนริบออก เสด็จเมื่อสู่อากาศ งามพิลาส คังราชหงส์คำตัวผ่านแล้ว เมื่อออกช่วงเขต พระเกตุแก้วจุลลา¹

หรือเมื่อกล่าวถึงการสนทนายะหว่างพระมาลัยกับพระอินทร์จบในแต่ละตอน เช่น สนทนาถึงการทำบุญของเทวดาผู้มีบริวาร 100 หรือเทวดาผู้มีบริวาร 1,000 โดยพระอินทร์จะเป็นผู้เล่าให้พระมาลัยฟังว่า เทวดาผู้มีบริวาร 100 นั้น เมื่ออยู่ในโลกมนุษย์ได้ให้ข้าวแก่กา และเทวดาผู้มีบริวาร 1,000 นั้น ได้ให้ข้าวแก่เพื่อนซึ่งมาเลี้ยงโคด้วยกัน ผลบุญจึงส่งผลให้มาเกิดเป็นเทวดา มีบริวาร 100 และ 1,000 ตามมาตามลำดับ หลังจากพระอินทร์กล่าวอธิบายจบ จะสรุปข้อความให้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง ดังตัวอย่าง

เตน วชถิ เหตุคังนั้น บันคาถา อันอาจารย์เจ้า-ตนแปลงคัมภีร์มไล ไว้ให้ไซขาว ว่าสาชกให้แจ้งแก่ภายหลังนั้น ว่า สาชโว คุรา สัปปริสาทั้งหลาย บุคคละผู้ใดได้ให้เข้าเป็น-ทาน แก่สัตว์เคี้ยวจวน มีกาเป็นประธาน มีบริวาร้อยหนึ่ง-ตามตน สันนี้ก็ข้าแล²

¹ ฎภาคผนวก หน้า 226

² ฎ.

หรือ

แทน เหตุคั้งนั้นบันคาถาอันนี้ อาจารย์เจ้าแบ่งคัมภีร์มโห
ผู้มีฌว่องไวองอาจ ประสาทกล้าวไ้เป็นสาชก บุคคลละฝุงโค
ให้เข้าเป็นทวน แก่ผู้หาศีลหาบุญบ่ไ้ในเมืองคน ก็ด้วยอาณิสังสา
ทรงปริวารประมาณพันหนึ่งก็มีแล¹

2.4 กล่าวส่วนสรุปหรือส่วนสำคัญแล้วไปสู่รายละเอียด วิธีการนี้ตรงกัน
ข้ามกับวิธีการข้อที่ 3 คือ จะกล่าวถึงส่วนสำคัญก่อนแล้วจึงอธิบายรายละเอียดทีหลัง เช่น
ตอนที่กล่าวถึงพระศรีอารียไ้ชักถามพระมาลัยว่า มนุษย์ในชมพูทวีปต้องการสิ่งใด พระมาลัย
จึงเล่าถึงมนุษย์ในชมพูทวีป ดังนี้

กูรามหาราช ชาวเมืองที่ปชมพูนัน เขาก็อนุโมทนา
เพียนยอมปรารณาเห็นหน้ามหาราช เมื่อจักลงไปตรัสสัพพัญญ
ในชมพูที่ปวก ทราบโคพระอริยมตโดยเลิศแล้ว ไ้ลงมาเป็น
พระแผวโลกา สงสารนุโธ เราเจ้าข้ายังหวัระไวไปมาในวัฏสงสาร
ขออย่าไ้ไปสู่อายสัถเพื่ออีกข้าเห็น คนทั้งหลายไ้ลุ่มพ้า ถวนหน้า
หมุ่หญิงชาย ขวนขวายกระทำบุญมาก พร้อมทุกภาควันฉา
ยอมปรารณาเห็นหน้ามหาราชทุกคน หัวมณฑลชมพูทวีปก็มีแล

โพธิสตุโธ อันว่าเมตโดยตนบุญกว้างสร้างสมภาร สชวา
ไ้ยินข่าวสารชมพูที่ปดงนั้น มีใจชมชื่นยินดี อาห กล่าวว้า
ข้าไ้เจ้ากู คนทั้งหลายในชมพูที่ปนั้น เขายังปรารณาเห็นหน้าผู้ข้า
เมื่อจักลงไปเป็นพระบคฺฉาค จงให้เข้าตั้งโศคประสาทพัง บังมหา
เวสสันดรชาคก ให้แล้วมือหนึ่งวันเดียว แลคนทั้งหลายผู้นั้น
จงนำมายังเครื่องบูชาหลายสำ ประทีปพ้าพหันทวง คอกบัวหลวงพหพันงามอิง

¹ ญาณวณก หน้า 226

คอกบัวน้อยไคหนึ่งลึงสิ้นเดียว คอกผักตบเขียวงามบานแบ่ง
 พันหนึ่งแท่งบุชา คอกกานของอย่างน้อยพันหนึ่งคอยชวนชวาย
 ขอหุงฝ้ายสะพาด เข้าพันก่อนอาจุบุชา ชวนกันมาทุกประเทศ
 ตั้งใจเจตน์จงฟัง มหาเวสสันดรयाคาค อยาประหมาดจักคน
 ก็จักไคถึงอรหันตองค์ประเสริฐ ลำเลศกว่าโลกา ในกาลจักมาภายหน้า
 เมื่อผู้ช้ ไคตรัสศัพท์ัญญเป็นพระบอปากี่ชาแล¹

2.5 การเริ่มต้นข้อความใหม่ หรือเริ่มต้นรายบทใหม่จะใช้คำขึ้นต้นตามแบบ
 วรรณกรรมพุทธศาสนาอื่น ๆ คือ ใช้คำว่า "ในกาลเมื่อ" "ในกาลเมื่อเช้า"
 "ในกาลยามใด" "ในกาลยามนั้น" "คังนั้น" "ยามนั้น" "ที่นั้น" "เหตุคังนั้น"
 "เมื่อนั้น" "อันว่า" ซึ่งคงจะสืบเนื่องมาจากคำขึ้นต้นคาถาในภาษาบาลีว่า "ยถา"
 "ตथा" "ถล" อันเป็นคำที่นิยมใช้อยู่เสมอ ดังตัวอย่าง

"ในกาลยามเช้า อาทายเจ้าก็ถือเอาบาตรแลผ้าด้วยมือแห่งตน"
 "ในกาลยามนั้น ยังมีชายทุกข์โง่ใจผู้หนึ่ง"
 "ตथा ในกาลเมื่อเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวาร ประหมามันหนึ่ง"
 "ยถา ในกาลยามใด ตथा ในกาลยามนั้น ส่วนคังตนแก้วโพธิสัตว์
 อันมีสัตพัญญุสืบสร้าง ทั้งอาจอาศัยชื่อว่า อริยมตไทยตนสลาค"
 "คังนั้น บัณอริยมตไทยโพธิสัตว์เจ้า ก็เข้ามาไหว้พระแก่นไ้
 "อันว่าเมตไทยโพธิสัตว์

ลักษณะของคำขึ้นต้นข้อความในมาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นลักษณะการขึ้น
 ต้นของวรรณกรรมพุทธศาสนาทั่วไป อันได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีบาลีนั้นเอง

---

¹ ภูภาคผนวก หน้า 242

3. การจบเรื่อง

มาลัยหมื่นมาลัยแสนมีการจบเรื่องเป็น 2 ตอน ตอนแรกได้นำเหตุการณ์ตอน
เริ่มเรื่องทีกล่าวถึงชายยากไร้นำคอกบัว 8 คอกมาถวายพระมาลัย และพระมาลัยได้นำ
คอกบัวทั้ง 8 คอกนี้ไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผลแห่งการถวายคอกบัว
ทำให้ชายผู้นั้นไปเกิดเป็นเทพบุตรในนิมิตปราสาท มีกลิ่นกายหอมดังคอกบัว และมีคอกบัวม
รองรับยามเมื่อเดินไปมา ดังเทพบุตรตนนั้นกล่าวเอาไว้ว่า

อันว่าผู้ข้าได้เป็นชายทุกข์โศกมาแต่ปางก่อน ชวนชวายน
เลี้ยงพ่อแม่แต่อยู่เมืองคน ก็จึงเห็นคอกนี้ลบลามนแบ่งสร้อย
ชานอยลวดนำมาทานแกมหาราชเจาตนหนึ่ง อันตระ-
เดินไปมาบิณฑบาต ผู้ข้าก็ได้ให้คอกอุบลเป็นทานประมาณ
8 คอก อุปปลาว่า อันว่าคอกอุบลทั้งหลาย
ก็สืบเอามาถวายแด่ผู้ข้าเมื่อเที่ยวไปมา มม จอจุ
อันว่าตาแห่งผู้ข้าอันชาวามจุจดังคอกนี้ลบล ตนผู้ข้า-
ก็หอมช้อยโชด จุจดังคอกนี้ลบลามนคินี้ก็ข้าแล¹

การนำผลการทำบุญด้วยการถวายคอกบัวของชายยากไร้มากล่าวถึงนั้น เป็นการย้ำให้ผู้อ่าน
ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นว่า การทำบุญแต่ละครั้งไม่ว่าจะมากหรือน้อย ผลบุญนั้น
จะตอบสนองต่อผู้กระทำเสมอ

นอกจากนี้ตอนจบเรื่องได้บอกต่อไปอีกว่า เทพบุตรตนนี้มีความสุข สนุกสนาน
อยู่ในสวรรค์ จนถึงยุคพระศรีอารีย์ จึงได้ไปเกิดในสำนักพระศรีอารียเมตไตรยและเป็น
พระอรหันต์ไปในที่สุด รวมทั้งได้บอกกล่าวบอกทั่วไประบุว่า การทำบุญรักษาศีลจะช่วยให้คน
ทั้งหลายได้ไปอยู่ในสำนักพระศรีอารียเมตไตรยซึ่งเป็นความหวังสำคัญของชาวพุทธด้วย
ดังตัวอย่าง

---

¹ ฎีกาฉนวนก หน้า 247

อันว่าเทพบุตรคนนั้น ก็สนุกยินดีในไตรทึงสา
 อนุราชิตวา ได้เสวยสมบัติทิพย์มาบ่ขาด เมื่อภายุจน
 ก็จักได้อาตนาไปเกิด ในสำนักเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้าตนล้ำเลิศ
 ได้เกิดเมืองคนแต่จักได้ถึงอรหันตา มกุฏญาณ
 ในสำนักเมตไตรยบ่คลาด อันนี้จักเป็นผลบุญสืบไว้
 ก็ได้ให้ดอกไม้เป็นทานนั้นแล¹

และได้ย้ำต่อไปว่า ผู้ใดต้องการไปเกิดในสำนักพระศรีอาริยเมตไตรย ให้กระทำบุญ ให้
 ทาน รักษาศีล สืบเนื่องกันไป ดังนี้

ตสฺมา เหตุคังนัณ ปณฺธิโต บุริโส
 อันว่านรหญิงชายผู้มียัญญา ปรรณนาถึงธรรมล้ำเลิศ
 ไปในสำนักเมตไตรย กุเรยย เทิงกระทำกุศลบุญ
 ทั้งหลาย หมายมีอันให้ทาน รักษาศีลเป็นเคา-
 เทาวันเทิน²

การใช้โวหารเปรียบเทียบ

คำว่า โวหาร แต่เดิมหมายถึง กระบวนความทำนองหนึ่งซึ่งมีถ้อยคำเรียบ-
 เรียงได้ความดี เนื้อเรื่องกะทัดรัดเหมาะสม จำแนกตามลักษณะเนื้อความได้เป็น 5
 ลักษณะ คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร และ
 สาธกโวหาร โวหารทั้ง 5 ลักษณะนี้นิยมใช้กับการเขียนเรียงความ ในปัจจุบัน

¹ ญาณคณวาท หน้า 247

² ฎ. หน้า 243

วิชา กงกะนันท์¹ ใช้คำว่า Figure of speech ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า "โวหาร" ส่วนกุหลาบ มัลลิกะมาส² ใช้คำว่า "ภาพพจน์"

วิชา กงกะนันท์³ ได้อธิบายความหมายของโวหารไว้ว่า โวหารเป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง คือ การพูดหรือเขียนอย่างหนึ่ง แต่ให้ความหมายเป็นอย่างอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายความให้ชัดเจนขึ้น หรือถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ หรือความรู้ให้กว้างขวางขึ้น หรือน้อยลงตามภูมิปัญญาของผู้อ่านผู้ฟัง โวหารเป็นภาษาที่ก่อให้เกิดมโนทัศน์ หรือจินตนาการอย่างชัดเจน

การใช้โวหาร คือ การใช้ภาษาเปรียบเทียบสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม อย่างน้อยที่สุดก็สองอย่าง เพื่อช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบมากขึ้น

"มาลัยหมื่นมาลัยแสน" มีการใช้โวหารหลายลักษณะเพื่อก่อให้เกิดมโนภาพแก่ผู้อ่านได้กระจ่างชัดขึ้น โวหารที่นิยมใช้เป็นไปตามรูปแบบของวรรณกรรมศาสนา ดังต่อไปนี้

1. โวหารอุปมา

อ้อม เฟื่องแก้ว⁴ ให้ความหมายว่า อุปมา คือ การเปรียบเทียบของสองสิ่งว่า เหมือนกันหรือเท่ากัน โวหารอุปมาจึงเป็นถ้อยคำแหลมคมที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ หรือถ้อยคำที่ใช้ในการเปรียบเทียบเพื่อโน้มน้าวให้เกิดความจับใจ เพราะโดยปกติข้อความที่ยกขึ้นมากล่าวนั้นอาจเป็นเรื่องไกลตัว เป็นความรู้สึก ยากที่ผู้อ่านผู้ฟังจะเข้าใจได้ จึงต้องยกสิ่งที่พบเห็นบ่อย ๆ มาเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเข้าใจอย่างชัดชัด

โวหารอุปมานี้จะมีคำเชื่อม ได้แก่ ราว คึง ดุจ เหมือน ประหนึ่ง เพียง คล้าย เปรียบ ฯลฯ

¹วิชา กงกะนันท์ วรรณคดีศึกษา หน้า 37

²กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 17

³วิชา กงกะนันท์ น.ก.

⁴อ้อม เฟื่องแก้ว วैयाววรรณคดี หน้า 78

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีโวหารอุปมาปรากฏอยู่ทั่วไปตลอดทั้งเล่ม โวหารประเภทนี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจ จินตนาการ และความประทับใจต่อผู้อ่านผู้ฟัง โวหารอุปมาในมาลัยหมื่นมาลัยแสน อาจแบ่งได้เป็นสองลักษณะตามวิธีการเปรียบเทียบ คือ

1.1 การเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม โดยยกสิ่งใดบุคคลทั่วไปรู้สึก มองเห็นภาพ หรือเข้าใจอย่างชัดเจน แล้วมาเป็นตัวเปรียบเทียบ (อุปมา) ดังตัวอย่าง

อริยมะตไทยทนสลาก มีนางฟ้าหยาดยายตาม
ยังเทพบุตรงามช้อยโชติ ไคลแสนโกฏีหี เหมือนดัง
รัศมีพระจันทร์เพ็ญไคล 15 คำ ไสแจจพรำพอลา
อันเสด็จขึ้นมาในอากาศ อันปราศจากหลิมฝามาเมฆอันหนาตา
รากณบริวตโต อันมีหมู่ดาวอันมากแลนักษัตรฤกษ์ทั้งหลาย
หากแวคล้อมเป็นบริวารแล้วแล¹

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ขบวนพระศรีอริยมะตไทย ซึ่งมีนางฟ้าและเทพบุตรแวคล้อมเป็นท้าวตั้ง (อุปมา) โดยมีพระจันทร์ที่หอแสงอยู่กลางฟ้าในคืนวันเพ็ญ และมีหมู่ดาวเป็นบริวาร แวคล้อมเป็นท้าวเทียบ (อุปมา) การเปรียบเทียบเช่นนี้จะทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพและเกิดความเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น เพราะความงามของพระจันทร์วันเพ็ญนั้นเป็นสิ่งที่รู้จักคุ้นเคยกันอยู่แล้ว

หรือ

สวรรค์โลกอันกว้างไค้หมื่นโยชน์ โชติยุนทิ
ก็ให้อุ้งเสียงกัวยรัศมีแห่งตนก็มี กัวยรัศมีแห่งนางฟ้า
แลเทพบุตรหนุ่มทั้งหลายก็คื โกฎิพา วย เหมือนดังรัศมี
พระจันทร์หลายพอกฎิ ออกแจ้งโสดที่เคียวกันนั้นแล¹

การเปรียบเทียบตอนนี้ เปรียบถึงแสงสว่างจากกายของพระศรีอารีย-
เมตไตรยกับเหล่าบริวารว่ามีความสดใส สว่างไสวเท่ากับความสว่างของพระจันทร์ที่ฉาย
แสงพร้อมกันที่เคียว กฎิคงซึ่งผู้อ่านคงนึกภาพไค้ว่าจะมีความสว่างไสวมากเท่าใด
ตอนที่พระมาลัยเหาะขึ้นไปนมัสการพระเจดีย์จุฬามณี ไขว้โหวารเปรียบเทียบ-
เทียบไค้ว่า

อันว่าเทพมโธเจ้าเข้าจุตตญาณ บัณฑิตนริบออก
เสด็จเมื่อสู่อากาศ งามพิลาศคังราชหงส์คำตัวผ่านแผ้ว²

อุปมาพระมาลัยกับหงส์ทอง หงส์ไค้รับการยกย่องว่าเป็นนกที่งดงามที่สุด ยิ่งเมื่อเป็นหงส์
ทองคำ ยิ่งงดงามมากขึ้น และสีทองของหงส์ย่อมลุดกลาวเปรียบไค้กับสีเหลืองของผ้ายอม
ผาดแห่งพระมาลัย การเปรียบเทียบนี้ให้ภาพที่ชัดเจนมาก
บางตอนลิ่งที่นำมาอุปมานั้นอาจเป็นสี กลิ่น หรือความนุ่มนวลของ
ดอกไม้อื่น

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 237

²ดู หน้า 226

อันว่าตาแห่งภูเขาอันขาวงามดุจดังดอกไม้ผล
 ทนุชาท์หอมช้อยโชน ดุจดังกลิ่นดอกไม้ผล
 บานดีนี้ก็ซาแล¹

ความตอนนี้นำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพดวงตาที่มีสีขาวแจ่มใส และเกิดความรู้สึกรับรู้ถึงกลิ่นกาย
 ของบุคคลที่ได้กล่าวถึง

1.2 การเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เมื่อจะกล่าว
 ถึงนามธรรม เช่น การทำบุญ ก็จะนำมาแสดงให้เป็นรูปธรรมที่ผู้อ่านผู้ฟังจะเข้าใจได้ง่ายขึ้น
 ดังตัวอย่าง

อันว่าเทพาททั้งหลาย บางองค์มีบุญสมภารอันน้อย
 แต่เมื่อครั้งไค้ลวดเอาตนมาเกิดในชั้นฟ้า ภายหน้าย่อมหมดไป
 มีวิสัยดังเขาเปลือกอันน้อย คนเลือกไว้ในพ้อมในสิน
 กินหมดไปนานยาม ตามคนมีสมภารอันน้อยก็ช้านา
 เทวา อันว่าเทพาผู้มมีสมภารอันมาก ไค้สร้างแต่เมืองคน
 มีใจตนผายแผ่สมภาร แต่ครั้งพาตนไค้มาเกิด
 ในชั้นฟ้าเลิศทวาทิงสา ไค้นำตนมาสู่เมืองฟ้า
 ภายหน้าย่อมเหิงนาน มีอาการดังเขาเปลือกหลายแสนลำ
 ไค้พรอมพรำเยี่ยหลวง ตักดวงกินบุญหมกบุญเลี้ยงก็ช้านา²

---

¹ ภูเขาผมนวก หน้า 247

² ภู. หน้า 227

หรือ

พหูชนา อันว่าคนทั้งหลายอันมาก ทุกข์ยากไม่มีสิ่ง
 พหุสิปป์ มีศาสตร์ศิลป์อันมากเหลือหลาย โลกชน
 แลชวนชวายกระทำไชนาค้าขายเลี้ยงชีวิตสืบไป มีวิสัยอันมาก
 บล่ำบากลักอันแล มีฉันทันนั้นจา อุปป ปุณฺณ
 เทวา อันเทพคายังไคสร้างบุญน้อยแต่เมืองคน พาทน-
 ไคเมื่อเกิด ในชั้นฟ้าเลิศทาวตึงสา มาบูชามหาธาตุ
 บล่ำบากลักวันศีล เพื่อว่าไฉนก็แต่เค้า ภายหน้าเล่าหลายที
 จึงไคเสวยศรีสมบัติ ในเมืองฟ้าเลิศ ถึงผู้ซำซัก-
 อุปมานั้นก็ข้าแล¹

และ

เทชนา อันว่าคนทั้งหลายผู้มิเข้าเปลือก
 เลือกไว้ในเล้ามากเหลือหลาย บชวนชวายกระทำไชนาค้าขาย
 สืบภายหน้าลวกได้เป็นกำพร้าวเมื่ออายุจน ส่วนคัง
 เทวคาผู้มิบุญมาก หากไคสร้างแต่เมืองคน
 หมกบุญคนเท่านั้นแล้วแล บมาไหว้พระเกตแก้วจุลลา
 จูฏทา ครั้นว่าคลากจากเมืองฟ้า ภายหน้าย่อมหมกบุญ
 ก็ข้าแล²

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 227

²ก.

อันว่าคนทั้งหลาย ผู้มีเจ้าของเงินทองหลายกั้วเกา
 ข้าล้นเล้าหลายที เป็นคังเหวคาผู้มียู่มาก หากได้สร้าง..
 แต่เมืองคน ย่อมเอาตนมาเกิดในเมืองฟ้า ลวดอวยหน้ามวสมา
 บูชามหาธาตุ บัชาดทุกวันคือ เขียนยอมยินดี
 มีศรีสมบัติอันประเสริฐ ในชั้นฟ้าเลิศกายบน บัทนลงภายต่ำ
 เสวยสุขสำหลายประการ เป็นอันนานบัคลาด ทรายต่อเท่าถึง-
 เมืองแถวลวดนัรพาน ถ้วยอาการคังผู้ชา อุปมาดังนี้ก็ชาแล¹

จากตัวอย่างข้างต้น ได้ยกเอาผลบุญของเหวคาบนสวรรค์เป็นตัวตั้ง
 (อุปมา) ส่วนตัวเปรียบ (อุปมา) คือ ชาวเปลือก เจ้าของเงินทอง และเปรียบเทียบ
 สะสมผลบุญของเหวคาโดยการมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณีกับการสะสมทรัพย์โดยการทำไร่นา
 ค้าขาย การเปรียบเทียบนั้นได้พยายามชี้ให้เห็นทุกชั้นตอนว่า เหวคาที่มีบุญน้อยนานไปผล
 บุญนั้นย่อมหมดไป ถ้ามีบุญมากย่อมอยู่ได้นาน เช่นเดียวกับผู้มีชาวเปลือกสะสมอยู่ ถ้ามี
 นอยย่อมหมดไปโดยเร็ว ถ้าสะสมไว้มากก็จะใช้ได้ได้นาน แต่ถ้ามีบุญน้อยแล้วได้พยายาม
 สร้างผลบุญเพิ่มขึ้นก็จะมีผลบุญมากขึ้น เหมือนผู้มีชาวเปลือกสะสมอยู่น้อย แล้วพยายามหา
 เพิ่มเติมก็จะมีมากขึ้นได้ ถ้าผู้ใดมีมากอยู่แล้วก็ไม่พยายามหาสะสมเพิ่มเติม วันหนึ่งก็
 ย่อมหมดไป ในขณะที่เดียวกันถ้าผู้ใดมีมากอยู่แล้วยิ่งได้สะสมเพิ่มเติมก็จะยิ่งมีมากขึ้นไปอีก
 ทวีคูณ

เมื่อพระมาลัยถามพระอินทร์ว่าพระศรีอารียเมตไตรยได้สร้างผลบุญ
 อะไร จึงได้เสวยทิพย์สมบัติยิ่งนัก พระอินทร์กล่าวถึงความสามารถของพระองค์เองว่า

ผู้ชาบอาจจักคณนาได้ ยังบุญสมภารแห่งอริยเมตไตรยได้แล
 เอกเทศน์ วุฑฒา ผู้ชาก็กล่าวอุปมาเป็นคังกระต่ายตัวน้อยน้อย

ลอมขามน้ำสมุทรสาระคอนประการหนึ่ง อุปมาดังข้างธารกัวเสีย
ประสาทตา จักวกักวาวขึ้นสู่ออกเขาสูง อันหาคนจับได้
แลกลิ้งกลับไปมา หาที่เพ่งที่อาศัยจับได้ ก็อุปมาดังนั้นแล¹

โวหารอุปมาที่กล่าวมานี้มีตัวตั้ง (อุปมา) คือ บัญญาความสามารถของ
พระอินทร์ แต่มีตัวเปรียบ (อุปมา) 2 ตัว คือ กระต่ายตัวน้อยที่จะลอมขามมหาสมุทรโดย
ไม่มีพาหนะ กับข้างตาบอดที่จะเดินขึ้นภูเขาสูงโดยไม่มีผู้ช่วยเหลือ จากอุปมานี้ผู้อ่านจะ
มองเห็นภาพได้ทันทีว่า ทั้งกระต่ายและข้างตาบอดไม่มีความสามารถจะทำการสิ่งที่ยากนั้นได้
และผู้อ่านก็จะทราบได้ว่าพระอินทร์นั้นก็คงไม่มี ความสามารถที่จะจกจำหรือพรรณนาถึงการ
ประกอบการณ์บุญกุศลของพระศรีอารียเมตโตไทยทั้งหมดได้เช่นกัน

2. โวหารอุปลักษณ์

โวหารอุปลักษณ์ หรือโวหารเปรียบเทียบ เป็น โวหารที่ใช้เปรียบเทียบของ
สองสิ่งว่าเป็น หรือเท่า หรือคือสิ่งเดียวกัน โวหารอุปลักษณ์มีทั้งที่ระบุคำเชื่อม ได้แก่
คำว่า เป็น เท่า คือ และไม่ระบุคำเชื่อม ดังตัวอย่าง

ผู้ข้าจักเอาญาณดวงประเสริฐให้พ้นจากทุกข์
ให้ถึงสุขอันประเสริฐคือเมืองแก้วเลิศนิรพาน
ผู้ข้าสร้างสมภาร เพื่อโยคในสงสารแสนสา
อวิชาพ่าหลงหลาย กลั่นเกล้าตายในข้ายคือโมหะ
จายจำไปสู่ที่มีคือโอฆะสงสาร ผู้ข้าจักปองเอาข้าม
ให้พ้นจากทุกข์ในสงสาร ถึงนิรพานเป็นที่แล้ว

ตอนที่กล่าวถึงเหตุคามุขีบริวาร 9 หมื่น ว่าทำบุญอย่างไรในโลกมนุษย์ ได้กล่าวไว้ว่า

อธิษฐานนมเหสีหัว ให้บันเป็นดวงดอกไม้ ตั้งไว้แล้วบูชา
อธิษฐานตาทั้งคู่ ให้เป็นประทีปทั้งสองหมู่ อธิษฐานปาก
หากเป็นประทีปของหอม สังขโมใจจากโทษ บักริวโกรชโกชา
บุญชกมาได้เกิด ในชั้นฟ้าเลิศดาวตึงสาธุข้าแล¹

โฆหารูปลักษณะตอนนี้ใช้คำเชื่อม "เป็น" โดยการอธิษฐานเอาอวัยวะภายในร่างกายเป็นเครื่องบูชา และเปรียบเทียบที่ละคู่ คือ นมกับดอกไม้ ตา กับ ตะเกียง (เทียน) ปาก กับเครื่องหอมสำหรับบูชา การบูชาพระธาตุ รูป เจตีย์ หรือบูชาพระรัตนตรัย สิ่งของที่ใช้ประกอบการบูชามักจะประกอบด้วย ดอกไม้ รูป เทียน แต่ชายผู้นี้ได้ใช้ ตา ปาก นม รวมทั้งจิตใจที่บริสุทธิ์ต่าง ดอกไม้ รูป เทียน นั่นคือการตั้งมั่นที่จะให้กายและจิตบริสุทธิ์ห่างจากมลทินทั้งปวง

โฆหารูปลักษณะนี้มีที่ปรากฏเด่นชัดอยู่อีกหลายตอน อันได้แก่ ตอนที่เปรียบเทียบถึงลักษณะการทำบุญในโลกมนุษย์ กับจำนวนบริวารที่แวดล้อมเหวคา 12 องค์ ซึ่งพระมาลัยได้พบ ดังตัวอย่าง

บุคคละผู้ใดได้ให้เข้าเป็นทาน แก่สัตว์เฝ้าเจจาน
มีกาเป็นประธาน มีบริวารฮ้อยหนึ่งตามตนสันนี้ข้าแล²

---

¹อุฎาณนวก หน้า 234

²อุ. หน้า 229

บุคคลผู้ใดให้เขาเป็นทาน แก่ผู้หาศีลหาบุญมิได้-
ในเมืองคน ก็ด้วยอาณิสัสสา ทรงบริวารประมาณพันหนึ่ง
ก็มีแล¹

บุคคลผู้ใดให้เขาเป็นทาน แก่คนผู้มีศีลทุกเมื่อ
ได้บุญเฟื่องมากล้น มีบริวารพหลหมื่น ได้ชมชื่นในสวรรค์-
ทุกวันก็มีบิณฑา²

การเปรียบเทียบในตัวอย่างข้างต้นเป็น ไวยาหารอุปลักษณะชนิดไม่ระบุค่าเชื่อม
ผู้อ่านจะคงตัดสินใจเองว่า อะไรคือตัวตั้ง (อุปไมย) และอะไรคือตัวเปรียบเทียบ (อุปมา)
ในที่นี้ใช้ลักษณะการทำบุญเป็นตัวตั้ง และใช้จำนวนบริวารของเทวดาเป็นตัวเปรียบเทียบ โดย
เปรียบเทียบว่า จำนวนของการทำบุญ กับจำนวนของบริวารเทวดานั้นเท่ากัน การเปรียบเทียบนี้ช่วย
ให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น เพราะการจะกล่าวว่าการทำบุญเท่าไรจะได้รับผลเท่าไรตอบแทน
เป็นเรื่องยาก เพราะสิ่งที่พูดถึงนั้นเป็นนามธรรม เมื่อเปรียบเทียบผลบุญให้เป็นรูปธรรม คือ
จำนวนบริวารของผู้ทำบุญจึงช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

ในบางกรังการใช้ไวยาหารอุปมา กับไวยาหารอุปลักษณะ จะใช้ร่วมกัน เช่น
ในตอนที่กำลังถึงการทำบุญของเทวดาหนึ่งแสน ดังนี้

ชายผู้นั้นเขาผู้เม่น้ำผู้เคียว เหลียวเห็นทรายงามยิ่ง
มีพระณะเพียงสิ่งเห็นเดียว วิยูธิชวา กวาดกองตบแต่ง
ให้เป็นเจดีย์ เพียงงามดี มีใจไปสัมผัสฐาน อโหสิ
วิติเจยอรณ พระเจดีย์ทรายแห่งภูนี้งามใสสุด ทุกทั้ง
แก้วพิรุณคงประเสริฐ ให้บังเกิดพระณะยิ่งหนักหนา

¹ ฎภาคผนวก หน้า 230

² ฎ.

วฤติควา มีข้าก็ให้อย่างพระแก่นไท้เจดีย์ทราย อันผู้ชา
หากกฎหมายแบ่งไว้ ผู้ชาเอาดอกไม้หลายประการ กับทั้งลาย
วรีทวารมโนทวารมูชา¹

การเปรียบเทียบตอนนี้ใช้โวหารทั้งสองประเภท คือ อุปมา และ อุปลักษณ์
โวหารอุปมา ใช้เปรียบเทียบ เม็กทราย กับ แก้วไพฑูรย์ แสดงให้เห็นภาพว่า ทราย
ริมแม่น้ำที่ชายผู้นั้นพบและนำมาถือเป็นเจดีย์นั้นมีสีขาวใสสะอาด งดงามยิ่ง เนื่องจาก
ตัวเทียบ (อุปมา) ไพฑูรย์ คือ พลอยสีขาวเป็นเครื่องบ่งชี้ ส่วนโวหารอุปลักษณ์ที่ใช้
2 ประเภท คือ โวหารอุปลักษณ์ชนิดที่มีคำเชื่อม “เป็น” โดยเปรียบเทียบกองทรายกับ
เจดีย์ การเปรียบเทียบครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบลักษณะภายนอก ซึ่งเป็นประเพณีของชาว
พุทธ ประการหนึ่ง ที่นิยมก่อเจดีย์ทรายเป็นพุทธบูชา โดยเชื่อว่าการทำเช่นนั้น จะไถ่ลด
บุญช่วยให้ไปเกิดในสวรรค์ / โวหารอุปลักษณ์ที่ใช้อีกชนิดหนึ่ง คือ ชนิดไม่ระบุคำเชื่อม คือ
เปรียบเทียบ วาจา และใจ กับ เครื่องบูชา อันได้แก่ รูป เทียน และเครื่องหอม
การบูชาพระเจดีย์ทรายครั้งนี้ ปราศจากเครื่องบูชาทั้งปวง ผู้บูชาจึงใช้ กาย วาจา และ
ใจ อันบริสุทธิ์นั้นเอง เป็นเครื่องบูชา

3. โวหารมุคตาสัมฐาน

โวหารมุคตาสัมฐานแต่เดิมเคยใช้เป็นโวหารที่ใช้ในการเทศนาเกี่ยวกับธรรมา
สัมฐาน ดุจดล มัลลิกะมาส กล่าวว่า “มุคตาสัมฐาน (Myth) เป็นศัพท์มาจาก
ศาสนาทางตะวันตก คือ การยกเอาสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้น เช่น ใน
ศาสนาพุทธ มีมารคือความชั่ว ก็เล็ดซึ่งผจญพระพุทธเจ้าในวันตรัสรู้”²

โดยศัพท์ทางพุทธศาสนา อธิบายว่า “มุคตาสัมฐานเทศนา คือ การเทศนา
ที่มีบุคคลเป็นที่ตั้ง หรือเทศนาอ้างคน หรือแสดงโดยยกขึ้นอ้าง หรือยกคนเป็นหลักฐานใน

¹ ญาณจนวก หน้า 235

² ดุจดล มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 37

การอธิบาย (Exposition in terms of person) ส่วนธรรมชาติฐานเทศนา
คือการเทศนาที่มีธรรมเป็นที่ตั้ง หรือเทศนาอย่างธรรม แสดงโดยยกหลักธรรมหรือตัว
สภาวะขึ้นอ้าง (Exposition in Terms of ideas)¹

จากคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า โวหารบุคลาธิษฐานในทาง
พุทธศาสนาหมายถึง การยกสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม หรือการยกสิ่งที่ไม่มีชีวิต
หรือสิ่งที่ไม่ใช่คนให้สามารถประพฤติปฏิบัติได้เหมือนคน ซึ่งโวหารบุคลาธิษฐานนี้ตรงกับคำ
ภาษาอังกฤษว่า Personification

ในมาลัยหมี่มาลัยแสน ใ้บุคลาธิษฐานเพื่อเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรม
ให้เป็นรูปธรรมที่เป็นบุคคล หรือเปรียบสิ่งที่ไม่ใช่คนให้มีความรู้สึกนึกคิดอย่างเดียวกับคน
บุคลาธิษฐานนิยมใช้ในวรรณกรรมศาสนาโดยทั่วไป ดังตัวอย่าง

สัตว์เดียระฐานทั้งหลาย ผู้เป็นข้าเลิกศัตรูกันมีกันว่า
กาก็จักมีใจไมตรีกับค่อมนกเค้าทั้งหลาย มธูขารี อันว่าแมว
ก็จักมีใจไมตรีกับค่อมหนูทั้งหลาย ราชสีห์ก็จักมีใจไมตรีกับ
ค่อมเนื้อน้อยทั้งหลาย นกุลลา อันว่าพังพอนทั้งหลาย ก็จักมีใจ-
ไมตรี กับค่อมงูเห่า สัตว์เดียระฐานทั้งหลายผู้นั้น เป็นมิตร-
แห่งกันทุกเมื่อ²

ความตอนนี้เป็นการนำความรู้สึกนึกคิดของคนไปใส่ให้กับสัตว์เครื่องจตุรกาย เช่น
กา นกเค้าแมว หนู แมว ราชสีห์ เนื้อ พังพอน และงูเห่า จะมีความรู้สึกเป็นมิตร
ต่อกัน จากเดิมซึ่งเคยเช่นฆ่าหรือเป็นศัตรูกันก็เปลี่ยนเป็นมิตร ความรู้สึกถึงความ
เป็นมิตร หรือเป็นศัตรู เป็นความรู้สึกที่จะเกิดขึ้นกับคนเท่านั้น ดังนั้นการจะนำความรู้สึกเหล่านั้นไป

¹พระราชนิพนธ์ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ หน้า 36

²ดูภาคผนวก หน้า 244

ใส่ให้กับสัตว์จึงเป็นการพยายามจะช่วยให้เห็นภาพที่เด่นชัดขึ้น

เมื่อโคผู้เข้าได้ถึงศรีสมโพธิ เป็นพระโคสร้างสงสาร
พระยามารผู้ใจบาป กับนายแพแก่ผู้ชราสักคน¹

พระยามารที่กล่าวถึงในตอนนี้ คือ ความชั่วร้าย หรือกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจของคนนั่นเอง แสดงให้เห็นในบุคของพระศรีอารียเมตไตรย กิเลส ค้นหา และความชั่วร้ายทั้งหลายจะไม่ปรากฏในแผ่นดินของพระองค์ บุคของพระองค์จึงมีแต่ความสงบสุข เพราะพระยามารเหล่านั้นไม่มีโอกาสชนะพระองค์ได้เลย พระยามารในฐานะที่เป็นบุคลาธิษฐาน คือ วสวัตทีมาร มารเทพบุตรผู้อยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวดี ซึ่งล่อให้คนหลงติดอยู่กับความสุขและละเลยกับความสงบสุขของพระนิพพานเสียสิ้น

นอกจากนี้เรื่องมาลัยหมิ่นมาลัยแสน เป็นเรื่องที่มุ่งแสดงถึงกฎแห่งกรรมและหลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังนั้นตัวบุคคลในเรื่อง เช่น พระมาลัย พระอินทร์ พระศรีอารียเมตไตรย รวมทั้งเทวดาและนางฟ้าทั้งหลาย ถ้าพิจารณาในลักษณะเป็นบุคลาธิษฐานล้วนเป็นการถ่ายทอดคณาธรรมมาเป็นรูปธรรมทั้งสิ้น ดังเช่น

พระศรีอารียเมตไตรย คือ พระอนาคตพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในลำดับต่อไป พระศรีอารียเมตไตรยน่าจะเป็นบุคลาธิษฐานที่สร้างขึ้นจากพุทธพจน์บทหนึ่งว่า "โลโก ปตุณฺณภิกขา เมตฺตทา" เมตตธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก เพราะถ้าจะดูจากนาม "ศรีอารียเมตไตรย" ซึ่งเกิดจากรูปศัพท์ "สิริ อริย เมตตทา" หมายถึง เมตตาคือเป็นความดีอันประเสริฐ² แสดงให้เห็นว่าธรรมะบทนี้มีความสำคัญยิ่งเพราะถ้าสังคมใดมี

* แพ ในภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า ชน

¹อุฎกณนวก หน้า 245

²คิเรก ศักดิ์สิทธิ์ "โลกพระศรีอารีย : ความหวังของชาวพุทธ" วารสารพุทธจักร 11 : 41 พฤศจิกายน 2520

ความเมตตาเป็นเครื่องคำจูน สังคมนั้นก็จะเป็นสุข

ภาพจำลองของพระศรีอาริย์เมตไตรยของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เป็นรูป
พระทรงเครื่อง แบบมีปรากฏอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ส่วนภาพจำลองพระศรีอาริย์เมตไตรยของฝ่ายมหายานนั้น มีพระพักตร์ป้อมเป็น
สุขุมุเสมอ เกศาห้อยลงมาตลอด พระกรยาว พระองค์อ้วนท้วม พระปรากฏน้อย
เป็นพวง พระโอษฐ์กว้าง พระอุระและพระอุทรทอนบนเปิดให้เห็นหัตถ์ขวาทรงย่ามกายสิทธิ์
เรียกว่า เคียนคู่แพ บรรจุลมกรรค์ พระองค์เป็นโอรสของท้าวจักรวรวรรคิราษ มีพระนาม
เป็นภาษาจีนว่า มิหล่อซุก หรือมิเทกซุก รูปพระศรีอาริย์ มักทำด้วยกระเบื้องเคลือบเป็น
รูปพระอ้วนท้วมพลุ้ยหนังหัวเราะ ถือสร้อยประคำสีค่า หรือบางครั้งมีเด็กหลาย ๆ คนเกาะ
อยู่ตามร่างกายด้วย¹

พระมาลัย คือ ตัวแทนของมนุษย์ผู้สื่อสาร ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ
ระหว่างนรก สวรรค์ และโลกมนุษย์ ตามปกติมนุษย์มักมีความสงสัย ความไม่แน่ใจ
พระมาลัยเป็นเสมือนการพยายามแสวงหาคำตอบในสิ่งที่มีมนุษย์สงสัย และดูเหมือนจะเป็นตัวชี้
นำให้มนุษย์เลือกดำรงชีวิตตามแนวทางของพุทธศาสนิกชน

ในเชิงมุขลางนิฐาน พระมาลัยเป็นพระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์ สามารถเหาะเหิน
เดินอากาศได้ เคยเหาะไปนรกและสวรรค์ และได้นำเหตุการณ์ที่พบเห็นในนรก สวรรค์
มาเล่าให้ชาวโลกได้รับรู้

คติของฝ่ายมหายาน พระมาลัยคือ พระโพธิสัตว์กนิษฐาภี ผู้เป็นใหญ่ในนรก แต่
ไม่ต้องการทรมานสัตว์นรก กลับเป็นผู้เปิดทางแก่สัตว์นรกที่สำนึกในบาปของตนให้พ้นจากนรก
ไป พระโพธิสัตว์นี้ชาวจีนเรียกว่า ตี้จิ้ง อ้วง พูสะ²

---

¹พระยาอนุমানราชชน และ พระสารประเสริฐ ลัทธิของเพื่อน โภย
เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป (นามแฝง) หน้า 537

²ก. หน้า 576

พระอินทร์ เป็นบุคลาธิษฐานของความคึกส่วนดีในจิตใจของมนุษย์ ความสุข ความรื่นรมย์ พระอินทร์เป็นตัวแทนของคนดีในอุดมคติ เป็นผู้ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี บูชา พระรัตนตรัยเป็นนิมิต กระทำความดีตลอดเวลา ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน พระอินทร์เป็นตัวแทนเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์และบุคคลในเรื่องให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ถ้าไม่มีพระอินทร์ เรื่องราวเกี่ยวกับผลบุญของเทวดาทั้งหลายและความรู้เกี่ยวกับพระศรีอารียเมตไตรยก็จะไม่ปรากฏขึ้น

เทวดาและนางฟ้า เป็นบุคลาธิษฐานของความดีงาม บุญกุศล การสร้าง ความดีขึ้นเป็นรูปร่างของเทวดาและนางฟ้า เพื่อผู้อ่านจะได้เห็นภาพของความงาม สง่างาม รื่นเริง สว่างไสว เพราะการทำความดีย่อมทำให้ใจเกิดความสุข รื่นเริง สดชื่น และบริสุทธิ์สว่างกายบุคคลนั้น

4. โวหารอธิพจน์

โวหารชนิดนี้ คือ คำกล่าวแสดงความเกินจริงพันวิสัยโลก กว้างจุดมุ่งหมาย เพื่อเน้นความรู้สึกจับใจและเกิดทัศนะ ผู้อ่านไม่ควรเอาความจริงมาจับ เพราะโวหารนี้ เป็นการช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงจินตนาการมากกว่าข้อเท็จจริง

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีโวหารอธิพจน์หลายตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่กล่าวถึง โลกของพระศรีอารียเมตไตรย หรือตอนที่กล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทั้งหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เอกทัชชา อันว่าเข้าสาลีเม็คเคียวหากเกิดมีเหนือแผ่นดิน
และเข้าสาลีเม็คนั้นยิ่งหลากแล รวมมากหนักหนา สังขยาได้
สองพันเกวียนปลาย สองร้อยเจ็ดเกวียนปลาย สิบหก-
หมื่นปลายเจ็ดหมื่น เป็นเข้าชาวพราววิสุทธิที่ ย่อมเป็น
เข้าสารทั้งมวลก็มีแล¹

ความตอนนี้นำกล่าวถึงยุคของพระศรีอาริยมุตไตรย ว่าในยุคของพระองค์นี้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง เพราะแม่น้ำสาละมีคเคียวที่ตกลงพื้นดิน ก็จะงอกขึ้นมาและมีรวงที่ออกมาเป็นข้าวสารขาวบริสุทธิ์ถึงสองพันสองร้อยเจ็ดเกวียน สิบสองพ้อม เจ็ดโหลวม ไหวหารนี้มุ่งจะแสดงความสมบูรณ์สูงสุดในแผ่นดินพระศรีอาริยมุตไตรย ซึ่งเป็นความปรารถนาของคนทั่ว ๆ ไปที่ยากจะเป็นไปได้ แต่อาจจะตีความได้ว่าโลกในอนาคตจะมีความเจริญทางวิทยาศาสตร์เพียงพอที่จะทำให้ระบบการผลิตอาหารเป็นไปอย่างรวดเร็วทันกับความต้องการของมนุษย์ จนไม่ต้องคิดรนอีกต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่งได้แก่ ตอนที่กล่าวถึงสัตว์ดิรัจฉานกับ กับตอนเริ่มยุคพระศรีอาริยมุตไตรยได้กล่าวถึงอายุของคนในสองยุค ดังนี้

เท มนุสสา คนทั้งหลายผู้มียายุได้ 5 ขวบปี
ก็จักเอากันเป็นผัวเป็นเมีย อายุได้ 10 ปีก็จักตายไป¹

เมื่อมีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล แล้ว อายุของคนเหล่านั้นก็เปลี่ยนแปลงไป คือ

ในกาลยมนั้น มนุสสเทวโถ ลูกหลานเขาผู้มียายุ 10 ปี
ก็จักมียายุได้ชาวยุ 30 ปี 40 ปี 50 ปี ลำขึ้นไปได้
สัวยปี พันปี หมื่นปี แสนปี ทราบต่อเท่าใดถึง--
อสงโขยปีก็มีแล²

และต่อมาเมื่อคนเหล่านั้นเกิดการประมาท ขาดการทำบุญให้ทาน อายุของเขาก็จะเปลี่ยนไปอีก

---

¹อุทกคณนวก หน้า 242

²ค.

อายุแห่งเขาก็ถอยจากอายุได้อสงไขยปี ลงมาได้
 เก้าโกฏิปี หย่อนมาได้แสนปี ลำดับลงมา
 ทราบต่อเท่าถึงหมื่นปีก็มีแล¹

การกำหนดอายุของบุคคลใน 2 บุคนี้ กำหนดให้แตกต่างกันมาก คือ ใน
 สัตตฉัตตกับคนอายุได้ 10 ปี ก็ตาย ต่อมาเมื่อเขาวิชาคือ ไม่ประพฤตินิค อายุเขา
 เปลี่ยนไปจนถึงอสงไขยปี และเมื่อเขาประมาทอายุของเขาก็ลดลงจากอสงไขยปีลงมา
 จนถึง 10,000 ปี* ก็จะเริ่มยุคพระศรีอารียเมตไตรย อายุของคนเพิ่มขึ้นจนถึงอสงไขย
 ปีนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และอายุของคนในสัตตฉัตตกับ 10 ปี ก็น้อยเสียจนน่าใจหาย
 แต่การเปรียบเทียบที่ต่างกันมากเช่นนี้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกถึงภาพของสองยุคสมัยได้ดีขึ้น
 โวหารอดีตจนถึงกล่าวถึงระยะเวลาอีกตอนหนึ่ง คือ ที่กล่าวถึงการบำเพ็ญ
 บารมีของพระศรีอารียเมตไตรยว่า

อันว่าผู้ข้าบำเพ็ญบารมีธรรมมามากหนักหนา เสียเงิยระ-
 กาลนาน ประหมานว่าได้สิบหกอสงไขยปลายแสนมหากัป²

เพื่อจะบอกว่าระยะเวลานี้นานมาก ผู้แต่งใช้เวลาอสงไขยเป็นเครื่องบอก
 ผู้อ่านเองก็คงไม่ทราบว่าเป็นช่วงเวลาเท่าใด แต่ก็รู้สึกได้ว่าต้องนานมาก

โวหารอดีตอีกตอนหนึ่ง เป็นการแสดงอิทธิทธิปาฏิหาริย์ของพระมาลัยซึ่ง
 รับคอกบัวจากชายยากจนแล้ว จึงนำคอกบัวนั้นขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ตั้งความว่า

¹ดูภาคผนวก หน้า 243

* ยุคพระศรีอาริย์จะบังเกิดเมื่อมนุษย์มีอายุ 100 ปี ถึง 100,000 ปี

²ดูภาคผนวก หน้า 244

เจ้าหมเพิงคังนี้แล้วเล่า ทะยานขึ้นเหนืออากาศ
 มาตราวลักนิ้วมือเดียวเป็นประมาณ ค่ายอาการสบสอ
 ก็จึงเมื่อออกช่วงเขต พระเกตุแก้วจุลลอันประจิตรแล้ว
 ค่ายแก้วอินทนิล¹

การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระมาลัยอาจแสดงได้ว่า พระมาลัยมีความ
 สามารถที่จะทำอะไรเกินมนุษย์ธรรมดาสามัญ ทั้งนี้เพราะท่านเป็นพระอรหันต์ซึ่งเลิศกว่า
 มนุษย์และสัตว์ทั้งปวง การเดินทางไ้รวดเร็วในพริบตาเดียวเช่นนี้ อาจตีความได้ว่า
 พระมาลัยเดินทางไปด้วยจิต คือ เข้าฌานทำสมาธิจิตเพื่อไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี

นอกจากนี้การบรรยายถึงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองในยุคพระศรี-
 อาริยมณฑลไตรย ได้ใช้โวหารอติพจน์เกือบทุกตอน ดังตัวอย่าง

ททา ในกาลยامنัน เทโว อันว่าฝน วสุสสิ
 ก็ตกลงมาจำเริญรสแห่งแผ่นดิน เมื่อฤดูหนาว 10 วันตกที่หนึ่ง
 เมื่อฤดูร้อน 15 วันตกที่หนึ่ง เมื่อฤดูฝน 5 วันตกที่หนึ่ง
 เมื่อตกก็ตกในกาล เมื่อพอละเอยังคืนฟุ้ง ๆ รุ่งแล้วเอิรเสี
 ก็มีแล²

ในแผ่นดินเกษตรกรรม ฝนมีความสำคัญที่สุด เพราะฝนเป็นสิ่งที่ทำให้แผ่นดิน
 มีความชุ่มชื้น ทำให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตสมบูรณ์ แต่สิ่งที่นอกเหนือจากประโยชน์ที่ได้รับ
 ทางด้านเกษตรกรรมแล้ว จะมีผลเสียคือ ขณะที่ฝนตกการเดินทางไปไหนย่อมไม่สะดวก
 สกปรก และชื้นแฉะ ดังนั้น ในยุคพระศรีอาริย์ฝนจะตกในเวลากลางคืน ตกลงมาพอ

¹ ภูภาคผนวก หน้า 226

² ฎ. หน้า 243

สมควรแล้วก็หยุด แสดงว่ายุคพระศรีอารียสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและภูมิอากาศมีความเหมาะสมกับความต้องการของมนุษย์ เท่าที่ควรจะเป็น หรืออาจจะเปรียบเทียบไปในโลกอนาคตได้ว่า เทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้นทำให้มนุษย์สามารถควบคุมธรรมชาติได้ หรืออาจแสดงได้ว่าในยุคนั้นความเมตตากฎาจะเกิดขึ้นทั่วแผ่นดิน ทำให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อย และเป็นสุข

เมื่อกล่าวถึงสภาพบ้านเมือง สิ่งที่น่าปรากฏในยุคนั้นพระศรีอารียเมตไตรย คือ

ทหา ในกาลยมนั้น ชมพูที่บุโป อันว่าชาวชมพูที่ป-
ทั้งมวลก็จักสำคัญเป็นคิแล เคียรคานเคิมไปคัวยอุมอุมอุมอุมไม้
แล โขกเขาอันทรงลูกแล คอกมานงามในกาลทุกเมื่อแล เคีย-
ระคานเคิมไปคัวยบ้านน้อยและเมืองใหญ่ ราชธานีคิคคิกกันไป
พอนมไก่อินไปสอคกัน คือว่าหาเสี้ยนหาหนาม คือว่าหาลัทธิหาโจร-
บได้ หาผู้ถือมิจนาหิณฐิได้¹

บ้านเมืองในยุคนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ถึงที่สุด มีไม้ดอกไม้ผลงามสะพรั่งในทุก
ฤดูกาลบ้านเรือนปลูกอยู่หนาแน่น คนทั้งหลายมีความซื่อสัตย์สุจริต รักษาศีล บำเพ็ญกรรม
และมีเมตตา สิ่งเหล่านี้ทำให้โลกพระศรีอารียเต็มไปด้วยความสุขสงบ ผู้คนยิ้มแย้มแจ่มใส
งกงาม และราเริง อันอาจกล่าวได้ว่า สังคมลักษณะนี้แหละที่มนุษย์ต้องการ

การใช้โหวตหาอธิพจน์บรรยายยุคของพระศรีอารียก็เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดภาพ
พจน์ตามที่ผู้แต่งต้องการ แม้ว่าโดยแท้จริงแล้ว สภาพแผนที่ตกในเวลาที่ยังคิน แล้วหยุด
แผนที่ตกตามเวลา 5 วัน 10 วัน 15 วัน ตกครั้งหนึ่งตามฤดูกาล หรือแผ่นดินที่มีความอุดม-
สมบูรณ์ตามที่มนุษย์ต้องการ มีความสงบ มีความสบาย ไม่มีอุปสรรคใด ๆ เลยจะเป็น
เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่โหวตนี้ก็ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจน

5. โวหารปุจฉา - วิสัชนา

โวหารนี้ หมายถึง โวหารที่ใช้คำถามที่ต้องการคำตอบ หรือการอธิบายขยายความเพื่อให้การอธิบายความนั้นเป็นไปตามลำดับขั้นตอน หรือทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนขึ้น

วิธีปุจฉา - วิสัชนานั้น นับเป็นความนิยมประการหนึ่งในพุทธศาสนา ที่ใช้ในการแต่งหนังสือ หรือเทศน์ หรือการแสดงธรรมเทศนา มักใช้วิธีการแบบปุจฉา - วิสัชนา เช่น การเทศน์พระมาลัยในภาคกลาง มักใช้การเทศน์แบบปุจฉา - วิสัชนา ซึ่งเรียกว่า การเทศน์สามธรรมาสน์ คือ จะมีพระผู้เทศน์ซักถาม (ปุจฉา) กับผู้ตอบคำถาม (วิสัชนา) โดยกำหนดตัวผู้เทศน์เป็น พระมาลัย พระอินทร์ และพระศรีอารียเมตไตรย เทศน์โดยวิธีปุจฉา - วิสัชนา ว่าด้วยเรื่องราวและหลักธรรมต่าง ๆ ในหนังสือเทศน์อื่น ๆ จะปรากฏโวหารลักษณะนี้ เช่น กาพย์มหาชาติ ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า โวหารปุจฉา - วิสัชนา เป็นโวหารดั้งเดิมของการแต่งหนังสือเทศน์

การใช้โวหารปุจฉา - วิสัชนา ในหนังสือเทศน์ มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "ปุจฉา" และ "วิสัชนา" แต่ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนไม่ได้ขึ้นต้นด้วยคำทั้งสอง คือ เมื่อกล่าวถึงบุคคลแล้ว จะใช้คำว่า "ถาม" "จา" "จารย์จา" "กล่าวว่" "ชานคำ" "บอก" เป็นคำแทน "ปุจฉา" และ "วิสัชนา" ซึ่งคงเป็นการแปลคำทั้งสองมาจากภาษามาลีนันเอง

การดำเนินเรื่องในมาลัยหมื่นมาลัยแสน ใช้วิธีการปุจฉา - วิสัชนา หรือ การถาม - ตอบ ตลอดเรื่อง การถาม - ตอบนั้น จะกำหนดให้ตัวละครเป็นผู้ตั้งคำถาม และเฉลยคำตอบเพื่อเป็นการอธิบายความหรือให้รายละเอียดให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อันว่ามหาเทพมโล ปุจฉิ ก็ถามพระยาอินทร์ไปภายหน้า
บ่ชากว่บ่ญูว่า ... เมตไทยโพธิสัตว์ยังจักมาบูชาพระธาตุ-
นึบจา

สกุโก อันว่าพระยาอินทราธิราช ... บอกไม่ให้แจ้งว่า
ภญเต ข้าไหว้มไลตนมีผยาว่องไวแต่เค้า เมตไทยโพธิสัตว์เจ้า
จักเข้ามาบูชามหาธาตุ บัชาคทุกวันศีลก็ข้าแล

เถโร เมื่อนั้นบันเทมไล ก็ถามพระยาอินทร์ไปภายหน้าว่า
พระเมตไทยโพธิราช มาไหว้พระธาตุเมื่อวันไคนี้จา

สกุโก เมื่อนั้นอินทราธิราช ... จากกับความเทมไลตน-
ยังจึงกล่าวว่า ภญเต ข้าไหว้เจ้าตนล้าเลิศ พระเมตไทยล้าเลิศ
ประเสริฐกว่านรเทพคา มาบูชาไหว้ชาตุมุขาคทุกวัน เมื่อเคื่อน-
ไค 7 คำ และ 8 คำ แผผายไปตรามตอเท้าวีสัย 15 คำ ก็ข้าแล¹

เถโร อันว่าเทมไล ก็ถามไปแจ้งจอก อยากผู้ชอก-
ทุกอันว่า วันนีก็เป็นวันเคื่อนไค 8 คำ หากเป็นจารีตคำเมืองคน
เมตไทยตนวิเศษ จักมาบวระบักพระเกตุแก้วจุลลา ในวันนี้ก็มจา

พระยาอินทร์ตนยศยิ่ง จึงกล่าววว่าพระเมตไทยเจ้า
จักมาวันนีก็ข้าแล²

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นตอนที่พระมาลัยเหาะไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี และ
ไคพบปะสนทนากับพระอินทร์ถึงเหตุทั้งหลายที่มาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี พระมาลัยจึงถามถึง
พระศรีอาริยมะตไทยว่าจะเสด็จมาด้วยหรือไม่ พระอินทร์ตอบว่าพระศรีอาริยมะตไทยจะ
เสด็จมาในวัน 7 คำ 8 คำ และ 15 คำ และวันนีก็เป็นวัน 8 คำ พระศรีอาริยมะตไทย
ยอมจะต้องเสด็จมาอย่างแน่นอน

การดำเนินเรื่องทั้งหมดใช้วิธีการถาม - ตอบ โดยให้พระมาลัยเป็นผู้ถาม
ให้ละคำถาม และพระอินทร์เป็นผู้ตอบ ในการเริ่มต้นคำถามและคำตอบจะใช้คำว่า "ถาม"

---

¹ ฎภาคผนวก หน้า 228

² ฎ.

"บอก" "จา" "กล่าวว่า" เป็นเครื่องบอก คำถามและคำตอบเหล่านี้จะเป็นเครื่องช่วยให้เรื่องราวดำเนินต่อไป ไม่ติดขัด

บางตอนจะใช้โวหารปูจนา - วิสัชนา เพื่อจะอธิบายความให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจหรือเกิดความเชื่อถือ ดังเช่น เมื่อพระมาลัยเห็นเทวดามาไหว้เจ็ดยุทตามนั้นก็ซักถามว่าใช้พระศรีอารียเมตไตรยหรือไม่ พระอินทร์ก็จะปฏิเสธแล้วอธิบายถึงผลบุญของเทวดาแต่ละองค์จนครบ 12 องค์ ทั้งตัวอย่าง

- พระมาลัย จึงออกปากถามพระยาอินทร์สุรินทราเจ้าว่า เทพบุตรตนอ้วนหน้า
มาแต่ไกลบัดนี้ แม่นเมตไคยแล้วลือ
- พระอินทร์ พระยาอินทร์กล่าว ไปแม่นเจ้าแก่นไท่เมตไคย หากวิสัยคนอื่น
ไคยขึ้นให้ยังทาน สร้างสมภารตนบ่ขาด ในเมืองคนนุราชบุรี
ชื่อว่าช่างหูกผู้พิจิตร เลี้ยงชีวิตบริสุทธิ์ดีทุกเมื่อ ใจกว้างเผื่อมีบุญ
ไปเผาะเลี้ยงยังซากคนตาย จิบนายหาที่เฟิงบ่ไค้ ทั้งของไว้ให้เป็นทาน
สมภารตนก็มาก กระทำบุญฝากไปหา ผูกมรณาตายแล้ว
ก็จึงมาเกิดในเมืองฟ้า กุสิดากก็ข้าแล¹

การตอบในลักษณะอธิบายความเพิ่มเติมเช่นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว
ได้ชัดเจนขึ้น เพราะเป็นการพยายามให้รายละเอียดจากคำตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ ที่พระ
มาลัยถามว่า "ใช้พระศรีอารียหรือไม่"

บางตอนโวหารปูจนา - วิสัชนา ใช้เพื่อบรรยายสภาพการดำเนินชีวิต หรือ
การบอกเล่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ดังเช่น การสนทนาของพระมาลัยกับพระศรีอารีย
ถึงสภาพของคนในชมพูทวีป ดังนี้

- พระศรีอารีย ชมพูทวีปมนุสุตา ข้าไหว้เจ้าตนมีบุญ คนทั้งหลาย-
ผูกอยู่ในประเทศเขตชมพูนั้น เขายังคอยให้เป็นทาน
ถวายประการสันโดสนั้นจา

-พระมาลัย

อาท กล่าวเป็นเนยโวหาร ไปภายหน้าว่า ตูรามหาราช
 คนทั้งหลายผู้อยู่อาศัยในคามมพู เลี้ยงชีวิตคู่พาแพง ผู้ตกแต่งชวนชวาย
 สมิขุชา บางผ่องมั่งมีสุขขนาด บางผ่องทุกข์โศกยากแค้น
 สุขิตา บางผ่องมีสุขหลายเหลือแหล่ บางผ่องเป็นทุกข์แก่หัวใจ
 อภิรูปาย ผ่องมีอุปงามมีน้อย ผ่องมีอุปอย่างร้ายมีมากเหลือตา
 ทัฬหายุกา ผ่องอายุยืนมีน้อยหลาย ผ่องมีพลันตายอายุสั้น
 คนสั่นนั้นมีมากเหลือตา¹

จากตัวอย่างข้างต้น คำตอบเป็นเพียงการพรรณนาให้เห็นภาพของชมพูทวีป
 ว่า มีลักษณะเป็นเช่นไร ซึ่งสังคมในชมพูทวีปขณะนั้นมีความแตกต่างกันมากเหลือเกิน คน
 บางกลุ่มร่ำรวย บางกลุ่มยากจน บางกลุ่มมีสุข บางกลุ่มมีทุกข์ แต่กลุ่มคนที่มีทุกข์ ยากไร้
 หรือประสบอุปสรรคนานาชนิดนั้นมีมากกว่ากลุ่มที่มีสภาพดี นั้นแสดงว่าสังคมตกอยู่ในสภาพ
 ทุกข์ยากเดือดร้อน ซึ่งทำให้เกิดความมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่สังคมที่ดีกว่า ใน
 ที่นี้หมายถึงสังคมในโลกพระศรีอารียะ นั่นเอง

5. การใช้สัญลักษณ์

สัญลักษณ์ คือ สิ่งที่ใช้แทนสิ่งอื่น เพื่อสื่อความหมายให้เกิดภาพหรือทำให้
 เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้สัญลักษณ์นั้นนิยมใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนสิ่งที่เป็นนามธรรม
 สิ่งที่น่ามาใช้เป็นสัญลักษณ์จะมีส่วนสัมพันธ์กับความหมายของสัญลักษณ์อย่างใกล้ชิด

ในวรรณคดีจะใช้สัญลักษณ์เป็นวัตถุเปรียบเทียบหรืออุปกรรมในการใช้โวหาร นอกเหนือ
 จากการใช้คำโดยอิสระไม่จำกัดความหมายเพื่อสร้างภาพพจน์แล้ว บางครั้งยังสามารถกำหนด
 คำขึ้นเป็นสัญลักษณ์ แทนสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อีกด้วย มาลัยหมั้นมาลัยแสนมีคำที่ใช้เป็นสัญลักษณ์
 หลายประการ ดังเช่น

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 241

นรก เป็นมโนภาพที่เป็นสัญลักษณ์ของดินแดนที่ไม่พึงปรารถนาของมนุษย์ในสมัยพุทธกาล ใช้คำว่า นิริยะ¹ แปลตามศัพท์ได้ว่า สถานที่อื่นไม่มีความเจริญ ความหมายชั้นสามัญ หมายถึง ความเจริญทางวัตถุและจิตใจหรือคุณธรรม อาจหมายถึงขั้นการกินคืออยู่ดี แต่ความหมายสูงสุด ความเจริญนั้นหมายถึง ปราศจากกิเลสราศีถึงวิมุตติสุขอย่างสมบูรณ์ และความสมบูรณ์ในชีวิตอย่างเต็มที่ คือ พระนิพพาน ซึ่งหมายถึง ความมีอิสระเสรีแห่งจิตใจและความหมดสิ้นแห่งปวงทุกข์

ดังนั้นนรกจึงหมายถึงภูมิขั้นที่ไม่มีความเจริญ มีแต่การรกค้ำข่มเหงเอารัดเอาเปรียบกัน ปราศจากความเสมอภาคและการกินคืออยู่ดี เป็นภูมิแห่งความทุกข์โดยสิ้นเชิง

สวรรค์ เป็นดินแดนที่ไผ่ผืน สถานที่รื่นรมย์น่าอัศจรรย์ เป็นความสมบูรณ์ที่สุดของชีวิต² ปราศจากความทุกข์ยาก ปราศจากความวิบัติหายนะและปราศจากความไม่สมบูรณ์แห่งชีวิตทั้งทางวัตถุและคุณธรรมแห่งจิตใจ

ในสมัยพุทธกาล สวรรค์นั้นหมายถึง ภูมิที่เลิศประเสริฐ สมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่ และศีลธรรม แต่ถึงอย่างไรสถานที่นี้ก็ยังคงถูกรอควายกาลเวลา จึงยังต้องมีการเกิดและการตาย

นิพพาน เป็นสัญลักษณ์ที่มีคำอธิบายอยู่ในความหมายของคำที่ใช้เรียก เช่น "เมืองแก้ว"³ แปลว่า เมืองที่ดีเลิศ "อมตมหานครนฤพาน"⁴ แปลว่า เมืองที่เป็นอมตะ และ "อนาลโยนคร"⁵ แปลว่า เมืองที่ไม่มีอะไรอยู่เลย นั่นคือ ความหลุดพ้น

¹ปกรณัม บุรณปกรณัม วิจารณ์พุทธทำนาย โดย อารยัน (นามแฝง) หน้า 167

²ฐ. หน้า 169

³ดูภาคผนวก หน้า 246

⁴ดูสุสภ รายยาวมหาเวสสันดรชาดก หน้า 241

⁵สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ปฐมสมโพธิกถา หน้า 24

จากพันธะเครื่องพันธนาการทั้งปวง มีความสะอาด สว่าง และสงบ ไม่ผูกพันอยู่กับ
กาลเวลา ปราศจากความแก่และความตาย

ความมืด เป็นสัญลักษณ์ หมายถึงอวิชชาที่คนยังหลงผิด และทำให้เวียนว่าย
ตายเกิดอยู่ในห้วงวัฏสงสาร ดังตัวอย่าง

"... อวิชชาพำหลวงหลาย กลัวเกล้าตายในข้ายคือโหมะ จ้าย-
จำไปสู่ที่มีค คือโอมะ สงสาร"¹

ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ของการบูชา บางครั้งอาจหมายถึง พระบาทของ
พระพุทธเจ้า² หรือหมายถึงการตรัสรู้ การที่ชายยากจนถวายดอกบัวแปดดอกแก่พระมาลัย
นั้น อาจหมายถึงการบูชาที่ศรัทธา หรือหนทางแห่งการหลุดพ้นจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ ใน
ทางพุทธศาสนาถือว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ บรรลุถึงพระนิพพานและหน-
ทางแห่งนิพพานนั้นต้องบำเพ็ญชีวิตด้วย "มรรค" ซึ่งมีองค์แปดประการ

บุคพระศรีอาริย์ เป็นสัญลักษณ์ของดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงสุด เป็น
สถานที่ซึ่งมนุษย์ปรารถนาจะได้พบเห็น เนื่องจากเป็นดินแดนที่สามารถตอบสนองความ
ต้องการภายในใจของมนุษย์ได้ มนุษย์จะมีรูปงาม อาหารการกินบริบูรณ์ มีที่อยู่อาศัย
มนุษย์ไม่มีความโลภ เพราะมีสิ่งของที่ต้องการเพียงพอสำหรับทุกคน มีความเสมอภาคและ
ความสนุกสนานรื่นเริง

สัตว์เคี้ยวจวน เป็นสัญลักษณ์ของความโง่ คนโง่ หรือผู้ที่ยังติดข้องอยู่กับ
กิเลสทั้งปวง แม้จะมีผู้สอนหรือผู้ชี้แนะก็ไม่รับรู้และไม่สนใจ

---

¹อุภาคผนวก หน้า 246

²ลัทธิ ปานุทัย การวิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 221

๓๔ การเหาะ เป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางไต่รวดเร็วยาวกับมีปีกบิน หรือไปไต่เร็วทั้งใจนึก การใช้สัญลักษณ์นี้เป็นการใช้แบบแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แทนสภาพความเป็นจริงดังเช่น การกล่าวถึงการเดินทางของพระมาลัยจากโลกมนุษย์ไปยังลานพระเจดีย์จุฬามณีในเวลา "ลัดนิ้วมือเดียวโดยประมาณ" ก็คือไปถึงที่นั่นไต่ทั้งใจนึก

เนื้อหาของ "มาลัยหมื่นมาลัยแสน"

เรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยมีแพร่กระจายไปในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย โดยมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไปตามท้องถิ่น คือ

1. มาเลยยเทวตเถรวัตถุ หรือมาลัยสูตรฉบับภาษาบาลี เป็นคัมภีร์ที่ถือได้ว่าเป็นต้นฉบับที่ได้นำมาแปลเป็นพระมาลัยฉบับต่าง ๆ

2. พระมาลัยคำหลวง เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์อุปราชในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงนิพนธ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2280 โดยแปลจากฎีกามาลีสสูตร ซึ่งแต่งขยายความมาเลยยเทวตเถรวัตถุอีกทอดหนึ่ง

3. พระมาลัยกลอนสวด เป็นวรรณกรรมชาวบ้านฉบับภาคกลาง จะพบได้ตามวัดต่าง ๆ ในชนบทภาคกลางและภาคตะวันออก แต่ละฉบับมีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน จะต่างกันที่ถ้อยคำสำนวนภาษาเท่านั้น พระมาลัยกลอนสวดเท่าที่พบเก่าแก่ที่สุดในขณะนี้คือพระมาลัยกลอนสวดฉบับของ "ท่านคารอก ท่านยายสังสร้างไว้" มีข้อความบอกไว้ในตอนท้ายว่า "สาเรคบาย 3 โมง ในเืองวัน 7 เดือน 10 ปีเถาะ สัพทศ จุละศักราชพันร้อยพระวสา"¹ เข้าใจว่าราว พ.ศ. 2281 ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ อักษรที่ใช้จารึกพระมาลัยกลอนสวดมีทั้งอักษรไทย และอักษรขอมไทย

4. กาพย์พระมาลัย หรือพระมาลัยคำกาพย์ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เนื้อหาเหมือนกับพระมาลัยกลอนสวดจนน่าเชื่อว่าจะมีต้นเค้ามาจากที่เดียวกัน

---

¹ชนิด อยู่โพธิ์ "มูลเหตุที่นิยมมีเทศน์มหาชาติ" ใน ตำนานเทศน์มหาชาติ

5. มาลัยต้นมาลัยปลาย หรือปทุมมาลัยและพุทฺธิมาลัย เป็นวรรณกรรมชาวบ้าน ฉบับของภาคเหนือ มีแพร่กระจายอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ฉบับที่แพร่หลายอย่างยิ่งเพราะยังคงใช้เทศน์กันอยู่เป็นประจำ คือ ฉบับพระยาพื้น วัดบ้านเอื้อม ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จารด้วยอักษรลานนา บนใบลาน

6. มาลัยหมื่นมาลัยแสน วรรณกรรมชาวบ้านฉบับของภาคอีสาน มีแพร่กระจายอยู่เกือบทุกวัดเช่นกัน เรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนจารด้วยตัวอักษรธรรมอีสานบนใบลาน

เนื้อหาของพระมาลัยทั้ง 6 ฉบับ อาจแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 มีมาลัยยเหว็ดเกรวักตฺตเป็นฉบับแม่บท มีมาลัยหมื่นมาลัยแสนกับมาลัยต้นมาลัยปลาย ซึ่งคงจะแปลมาจากมาลัยยเหว็ดเกรวักตฺตโดยตรง เพราะเนื้อหาเหมือนกันเกือบทั้งหมด ทั้งมาลัยหมื่นมาลัยแสนและมาลัยต้นมาลัยปลายแต่งด้วยภาษาวรรณคดี ใช้สำหรับการเทศน์

กลุ่มที่ 2 พระมาลัยคำหลวง เนื้อหาล้ายคลึงกับกลุ่มที่ 1 แต่เนื้อหาบางตอน มีการขยายความเพิ่มเติมขึ้น แต่งด้วยภาษสุภาพ และโคลงสี่สุภาพ ใช้สำหรับการสวด

กลุ่มที่ 3 พระมาลัยกลอนสวดและภาพพระมาลัย เนื้อหา มีตอนที่แตกต่างไปจากกลุ่มที่ 1 และที่ 2 มาก เช่น มีการบรรยายภาพเมืองนรกโดยละเอียด แต่งด้วยกาพย์หลายชนิด ใช้สำหรับสวด ดังนั้นฐานว่าน่าจะเป็นฉบับเดียวกันเพราะโดยเนื้อหาและภาษาล้ายคลึงกันมาก ส่วนที่แตกต่างกันจะเป็นที่ส่วนปลีกย่อยเล็กน้อยเท่านั้น

1. เนื้อเรื่องย่อของมาลัยหมื่นมาลัยแสน

ในอดีตกาล มีพระอรหันต์ชื่อนาสพองค์หนึ่ง ชื่อ พระมาลัยเหวเกราะ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกัมโภช โธชนบท ดังกาหวิป พระมาลัยไปโปรดคนรกและนำชาวคราวของสัตว์นรกมาบอกแก่ญาติพี่น้องบนโลกมนุษย์ให้ทำบุญกุศลอุทิศไปให้ เพื่อให้สัตว์นรกเหล่านั้นหลุดพ้นจากความทุกข์และได้อุปโมทนาผลบุญไปอยู่ในเทวโลก

เข้าวันหนึ่ง พระมาลัยออกไปพบพราหมณ์ในหมู่บ้านกัมโภช ที่หมู่บ้านนั้นมีชายยากจนคนหนึ่งเลี้ยงกุมารคา ขณะนั้นชายนั้นไปอาบน้ำที่สระน้ำแห่งหนึ่ง และได้เก็บ

คอกนิจุบล 8 คอก เดินกลับมา เห็นพระมาลัยเทวเถระผู้สงบ จึงถวายคอกนิจุบล 8 คอก นั้นแก่พระเถระด้วยศรัทธา

พระมาลัยรับคอกนิจุบล 8 คอกนั้นแล้ว จึงนำไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ณ ที่นั้น พระมาลัยได้พบปะสนทนากับพระอินทร์ซึ่งเสด็จมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณีถึงพระศรีอารียเมตไตรยว่า พระองค์ก็จะเสด็จมาบูชาพระเจดีย์ด้วยในวันนี้ ขณะนั้นมีเทวคา 12 องค์ มีบริวารแวดล้อมตั้งแต่ 100 ถึง 100,000 เสด็จมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี พระมาลัยก็ถามพระอินทร์ว่า "ใช้พระศรีอารียหรือไม่" พระอินทร์ตอบว่า "ไม่ใช่" แล้วอธิบายถึงการทำบุญของเทวคาทั้ง 12 องค์ ดังนี้

เทวคาองค์ที่ 1 เดิมเป็นชายยากจน เทียวเกี่ยวหญ้ามาขายเลี้ยงชีวิต ขณะกินอาหารได้ให้ข้าวก้อนหนึ่งเป็นทานแก่กา จึงเกิดเป็นเทวคามีบริวารหนึ่งร้อย

เทวคาองค์ที่ 2 เดิมเป็นคนเลี้ยงวัว ยามกินอาหารก็ได้แบ่งอาหารให้แก่เพื่อนผู้เลี้ยงวัวอยู่ด้วยกัน จึงเกิดเป็นเทวคามีบริวารหนึ่งพัน

เทวคาองค์ที่ 3 เมื่อเกิดเป็นคนได้ให้ข้าวแก่สามเณร จึงเกิดเป็นเทวคามีบริวารหนึ่งหมื่น

เทวคาองค์ที่ 4 ได้ให้อาหารแก่ภิกษุซึ่งไปบิณฑบาต จึงเกิดเป็นเทวคามีบริวารสองหมื่น

เทวคาองค์ที่ 5 เดิมเกิดเป็นช่างหูก ในเมืองอนูราธปุรี เป็นคนใจบุญ ได้เก็บศพคนอนาถาไปเผาและทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ด้วยการทำบุญนั้นจึงได้มาเกิดเป็นเทวคามีบริวารสามหมื่น

เทวคาองค์ที่ 6 เดิมเป็นมหาเศรษฐี ชื่อ หริทาล อยู่ในบ้านหาวิตาคาม เป็นคนมีศีลธรรม ได้ให้อาหาร น้ำ ยา และจีวร แก่ผู้มีศีลทั้งหลาย ด้วยผลนี้จึงได้มาเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีบริวารสี่หมื่น

เทวคาองค์ที่ 7 เทพบุตรตนนี้เดิมเป็นกษัตริย์ลังกา มีพระนามว่า สัทธา-คิสสรราช เป็นเชษฐาของท้าวอภัยภูฏัน เคารพบูชาพระรัตนตรัยยิ่งนัก ในวันอุโบสถรักษาศีล 8 ไม่ขาด ให้ทานเช้าของแก่คนยากไร้อยู่เนือง ๆ จึงได้เกิดเป็นเทวคาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีบริวารห้าหมื่น

เทวดาองค์ที่ 8 เป็นมหาราชในลังกา มีพระนามว่า ท้าวอภัยภูธรคามณี เป็นผู้ให้บังจันทาน อุปฐากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สร้างสถูปของพระพุทธเจ้า ปลุกคนศรัทธาโพธิ์ ให้ท่านแก่ผู้มีศีลทั้งหลาย และให้ท่านยาจากคนขอ จึงได้มาเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีบริวารหกหมื่น

เทวดาองค์ที่ 9 เป็นสามเณร ปฏิบัติธรรมอย่างคึง ประณิบัติต่อพระสงฆ์ ค่ายน้ำร้อน น้ำเย็น บัณฑิตว่าความสะอาดในเขตวัด จุกประทีปโคมไฟไม่ขาด ผลบุญก่อให้เกิดเป็นเทวดา มีบริวารเจ็ดหมื่น

เทวดาองค์ที่ 10 เดิมเป็นชายชราชื่อนาน เห็นภิกษุเป็นอยู่ใกล้บ้านท่านก็เรียกให้เจ้าของบ้านออกมาใส่บาตร ก็จึงได้มาเกิดเป็นเทวดามีบริวารแปดหมื่น

เทวดาองค์ที่ 11 เป็นชายเชื่องโง่อยู่ในบ้านกันคาม ลังกาทวีป ชายผู้นี้ได้เห็นสถูปธาตุเจดีย์ ก็ได้นำเอาดอกกรรณิการมาบูชา และอธิษฐานขอให้เป็นดอกไม้ คาถาคู่เป็นดวงไฟ ปากเป็นเครื่องหอม และใจที่บริสุทธิ์ปราศจากความโกรธเป็นเครื่องบูชา พระธาตุ ผลบุญทำให้เกิดเป็นเทพบุตรมีบริวารเก้าหมื่น

เทวดาองค์ที่ 12 เป็นชายยากจน ในเมืองอนุราชบุรี มีอาชีพเกี่ยวหญ้าขาย ชายผู้นี้ไปเดินอยู่ที่แม่น้ำคนเดียวก่อน ได้เห็นทรายขาวสะอาดจึงนำมากอบเป็นเจดีย์ทราย แล้วบูชาด้วย กาย วาจา ใจ และดอกไม้ธูปเทียนนิมิต อุปฐากผู้มีศีล ให้ท่านหลายสิ่ง จึงได้มาเกิดบนสวรรค์มีเทวดาหนึ่งแสน

ในยามนั้น พระศรีอารียเมตไตรยเสด็จมาในบริเวณพระเจดีย์จุฬามณี มีเทพบุตรและนางฟ้าแวดล้อมเป็นบริวารได้แสนโกฏิ พระอินทร์ได้แจ้งแก่พระมาลัยว่า ใช้สมเด็จพระศรีอารียเมตไตรยแล้ว พระมาลัยถามถึงผลบุญนางฟ้าที่แวดล้อมพระอินทร์อธิบายถึงผลบุญของนางฟ้าเหล่านั้น

นางฟ้าทรงอารมณ์ขาว มาเบื้องหน้าพระศรีอารียเมตไตรย นางฟ้าเหล่านี้เมื่อเกิดในเมืองคนได้ทำบุญในวันอุโบสถศีล ทำบุญแก่ผู้ทรงศีลด้วยผ้าขาว ดอกไม้ขาว รูปเทียน เครื่องหอม และอาหารน่านาชนิดเป็นสีขาวล้วน จึงมาเกิดเป็นนางฟ้าทรงอารมณ์ขาว

นางฟ้าทรงอารมณ์เหลือง นางฟ้าเหล่านี้ทำบุญในวันอุโบสถ บูชาผ้าเหลือง ดอกไม้เหลือง ข้าว อาหาร และน้ำสีเหลืองแก่ผู้ทรงศีล ผลบุญทำให้มาเกิดเป็นนางฟ้า ทรงอารมณ์เหลือง ตามเสด็จมาเบื้องขวาพระศรีอารีย

นางฟ้าอารมณ์แดง นางฟ้าเหล่านี้ทำบุญในวันอุโบสถ ให้ทานดอกไม้แล้ว นั่งฟังธรรม ไข่ดอกไม้แดง เครื่องหอมสีแดง บูชาพระรัตนตรัย จึงเกิดมาเป็นนางฟ้าทรง อารมณ์แดง ตามเสด็จมาเบื้องซ้ายพระศรีอารีย

นางฟ้าทรงอารมณ์สีเขียวคราม นางฟ้าเหล่านี้รักษาศีลในวันอุโบสถ ฟังธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์ ผลบุญทำให้เกิดมาเป็นนางฟ้าทรงอารมณ์สีเขียวคราม ตามเสด็จมาเบื้อง หลังพระศรีอารีย

ต่อจากนั้น พระมาลัยถามพระอินทร์ถึงการบำเพ็ญบารมีของพระศรีอารีย- เมตไตรย พระอินทร์ตรัสอธิบายว่า พระโพธิสัตว์มีสามประเภท คือ พระปัญญาธิกโพธิสัตว์ ต้องบำเพ็ญบารมี 4 อสงไขย พระศีลธิกโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมี 8 อสงไขย และ พระวิริยาธิกโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมี 16 อสงไขย

พระศรีอารียเมตไตรย เป็นพระวิริยาธิกโพธิสัตว์ ซึ่งบำเพ็ญบารมี 16 อสง- ไขย แสนมหากัปปิ ได้บำเพ็ญบารมี 30 คือ ทศบารมี 10 อุปปบารมี 10 และปรมีตบารมี 10 และบำเพ็ญทานโดยให้ลูกเมีย แขนซ้ายขวา ดวงตา เลือดเนื้อ และชีวิตเป็นทาน

พระศรีอารียเมตไตรยเสด็จมานมัสการพระเจดีย์จุฬามณีแล้ว จึงมีเทว- โองการตรัสสนทนากับพระมาลัยถึงเรื่องมนุษย์ในชมพูทวีป พระมาลัยกล่าวว่า มนุษย์ใน ชมพูทวีปบ้างมีสุข บ้างมีทุกข์ บ้างมีรูปงาม บ้างมีริ้ว บ้างก็อายุยืน บ้างก็อายุสั้น และกล่าวอธิบายต่อไปว่า มนุษย์ในชมพูทวีปนั้น บางพวกให้ทาน บางพวกถือศีล บาง พวกฟังธรรม บางพวกสร้างสถูป บางพวกสร้างวิหาร บางพวกใส่บาตร บางพวกปลูก ไม้ศรีมหาโพธิ์ บางพวกสร้างศาลาและบ่อน้ำ บางพวกอุปฐากพ่อแม่ บางพวกบวชลูก ทั้งหมดที่กระทำนั้นเขาปรารถนาจะได้พบพระศรีอารียเมตไตรย เมื่อพระองค์เสด็จมาอุบัติ- ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระศรีอารียเมตไตรยมีเทวโองการตรัสสั่งแก่พระมาลัยให้บอกแก่ชาวชมพู- ทวีปว่า ผู้ใดจะใคร่พบพระองค์ให้พึงเทศน์มหาชาติให้จบภายในหนึ่งวัน และให้บูชาภัทท์เทศน์

ค้ายวงประทีปหนึ่งพัน คอกบัวหลวงหนึ่งพัน คอกบัวน้อยหนึ่งพัน คอกผักตบหนึ่งพัน
คอกก้านของหนึ่งพัน ซอหูกฝ้ายหนึ่งพัน ข้าวหนึ่งพันก้อน ผู้ใดกระทำไต่ดังนี้ ก็จะมี
บรรลอรหันต์ ในกาลเมื่อพระศรีอาริย์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และได้ตรัสถึงเหตุที่บุคคล
จะไม่ได้ถึงศาสนาของพระองค์ คือผู้มีจิตใจเป็นบาป ลักขโมย ไม่ยึดถือธรรม ยุสงฆ์
ให้แตกกัน ทำร้ายภิกษุณี และเป็นคนมักโกรธ

พระมาลัยถามถึงกาลเวลาเมื่อพระองค์จะอุบัติ พระศรีอาริย์ตรัสตอบว่า
ศาสนาพระสมณโคดมจะคงอยู่ 5,000 พรรษา ก็จักอันตรธานไป ในกาลนั้น คนทั้ง-
หลายจะปราศจากความละอายต่อบาป จำไม่ได้ว่าเป็นลูก หลาน และเป็นญาติกัน
ชมเชยกันเหมือนสัตว์เคี้ยวหญ้าทั้งหลาย คนอายุได้ 5 ปี จะมีผิวมีเมียบ อายุ 10 ปี
ก็จะตาย เกิดเป็นบุคคลน้อย ผู้คนจะฆ่าฟันกันตายจนหมดสิ้น เมื่อครบ 7 วันแล้ว เหลือ
แต่คนที่มิปัญญา ซึ่งหลบซ่อนอยู่ คนทั้งหลายทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล 5 และฟังธรรม
ไม่ขาด อายุของคนก็เพิ่มขึ้นจาก 10 ปี เป็น 20 ปี 40 ปี 100 ปี 1,000 ปี
10,000 ปี ทรายเท่าอสงไขยปี ในกาลยมนั้นมนุษย์จะประมาณ เพราะเหตุที่ไม่รู้จัก
ความตาย อายุจึงลดจากอสงไขยปี มาถึงโกฏิปี แสนปี เป็นลำดับมาจนถึง หนึ่งปี
ในกาลนั้น ในฤดูหนาว 10 วัน ฝนตกที่หนึ่ง ฤดูร้อน 15 วัน ฝนตกที่หนึ่ง ฤดู
ฝน 5 วัน ตกที่หนึ่ง และฝนจะตกในตอนเที่ยงคืนจนถึงรุ่งเช้าก็จะหยุด แผ่นดิน
ชมพูทวีปจะอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ ดอกไม้บานทุกเมื่อ ประกอบด้วยบ้านเมืองติดชิดกันไป
พอมแม่มกบินถึงกัน ในบ้านเมืองไม่มีขโมยโจร คนไม่ทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีคนทำไร่นา
ค้าขาย ไม่ทอผ้า เครื่องนุ่งห่มที่ใช้ เป็นของทิพย์ทั้งสิ้น สามีภรรยาไม่นอกใจกัน
ข้าวสาละเม็กเคียวที่ตกลงบนพื้นดิน จะงอกขึ้น มีรวงเป็นข้าวสารขาวบริสุทธิ์ มากถึง
2,207 เกวียน 16 พ้อม 7 ไหล่ม ผู้คนเป็นมิตรไมตรี แม้สัตว์เคี้ยวหญ้า เช่น
กาก็บงกเค้า ฟังพอนกับงูเห่า ราชสีห์กับเนื้อทราย แมวกับหนู ก็จะมีใจไมตรีต่อกัน
ในขณะนั้น เทพธิดาทั้งหลายก็จะอาราธนาพระศรีอาริย์เมตไตรย ให้มาอุบัติ พระองค์

จักทึเคราะห์ปัญญุมหาวิโลกนะ* คือ กาลอันควรบังเกิด ประเทศ ทวีป ตระกูล และมารดา

จากนั้นพระศรีอาริย์เมตไตรยได้กล่าวพรรณนถึงบารมีของพระองค์ว่า พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีมาได้ 16 อสงไขย แสนมหากัปป์ ได้ชื่อว่า วิริยาธิโกโพธิสัตว์ พระองค์ได้ชำระวิญญูทั้งหลายให้สะอาดเสียก่อนจึงให้ทาน รวมทั้งการให้ทานด้วยอาหาร ยา ภู ฑา และชีวิต ทำให้คนทั้งหลายมีรูปงดงาม ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่พูนพอก ไม่ตาบอด และไม่เป็นใบ้ แผ่นดินในยุคพระศรีอาริย์จะราบเรียบเหมือนหน้ากลอง ใน แผ่นดินนี้จะเต็มไปด้วยไมตรี และพระศรีอาริย์จะเป็นผู้นำทางให้มนุษย์หลุดพ้นจาก อวิชชา กิเลส ตัณหา อันเป็นเหตุให้มนุษย์เวียนว่ายอยู่ในห้วงวัฏสงสาร ให้แสวงหาหนทางที่ถูก ต้องคือ หนทางไปสู่นิพพานอันจะทำให้ล่วงพ้นจากความทุกข์ได้ พระศรีอาริย์เมตไตรยมี เทวโองการให้พระมาลัยมาบอกแก่ชาวชมพูทวีปแล้วพระองค์เสด็จกลับสู่โลก

พระมาลัยจึงนำชาวจากพระศรีอาริย์เมตไตรยมาแจ้งแก่ชาวชมพูทวีป ให้ เร่งกระทำความดีเพื่อให้ทันศาสนาพระศรีอาริย์

ส่วนชายที่ถวายคอกนิลูป 8 คอกแก่พระมาลัย เมื่อจะตายก็ระลึกถึงบุญ ที่ตนกระทำไป จึงได้ไปเกิดในนิลูปปราสาท บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เวลาเดินจะมี

*ปัญญุมหาวิโลกนะ คือ การดูอย่างแจ่มแจ้ง 5 ประการ

1. กาลอันควรบังเกิด โดยพิจารณาอายุของสัตว์โลก ต้องอยู่ระหว่าง 100 - 100,000 ปี
2. เทศะ ดูประเทศต้องเป็นมัชฌิมประเทศ คือ ประเทศที่เจริญแล้ว
3. ทวีป ต้องเป็นชมพูทวีป
4. ตระกูล ต้องเกิดในตระกูลกษัตริย์ หรือพราหมณ์
5. มารดา ต้องตั้งสมบารมีมากได้แสนกัปป์ รักษาศีลมิได้ขาด และจะต้อง พิจารณาอายุพระมารดาว่าจะอยู่ได้อีก 10 เดือน กับ 7 วัน เท่านั้น

คอกนิบลุดขึ้นมารับ ปากของเทพบุตรนั้นหอมดุจคอกนิบลนั้น พระอินทร์ยินดีด้วยเทพบุตรนั้นยิ่งนัก

หญิงชายใดที่ปรารถนาจะได้พบพระศรีอารียเมตไตรย์ให้เร่งกระทำบุญกุศล รักษาศีล ให้อาน และละจากอบายมุขทั้งปวง แม้ว่าจะยังต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร ก็มิได้ตกอยู่ในอบายทั้งสี่

จากการศึกษาความแตกต่างของเนื้อเรื่องในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกับพระมาลัยฉบับอื่น ๆ พบว่า เรื่องพระมาลัยแต่ละฉบับมีเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นเรื่องปกติของการแพร่กระจายวรรณกรรม ถ้าเนื้อหาตอนใดไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม ก็จะถูกตัดทิ้งไป และเรื่องราวใดที่เป็นความเชื่อหรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมจะถูกเพิ่มเติมเข้ามา ดังนั้นเนื้อหาของพระมาลัยจึงเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสภาพสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การกล่าวเปรียบเทียบอิทธิฤทธิ์และคุณลักษณะของพระมาลัยว่า เหมือนกับพระโมคคัลลานะ

เนื้อเรื่องในกลุ่มที่ 1 คือ มาเลย์ยเทวทัตเถรวัตร มาลัยหมื่นมาลัยแสน และมาลัยตัน มาลัยปลาย ไม่ได้กล่าวถึงพระโมคคัลลานะเลย ส่วนในกลุ่มที่ 2 และ 3 คือ พระมาลัยคำหลวง และพระมาลัยกลอนสวด มีกล่าวเปรียบเทียบอิทธิฤทธิ์ของพระมาลัยว่า เหมือนกับพระโมคคัลลานะ ดังตัวอย่าง

พระมาลัยคำหลวงกล่าวว่า

ดูพระโมคคัลลาลันเลศ ประเสริฐเมตตาคิจ
เสด็จด้วยฤทธิสามรรต ไปโปรดสัตว์นรกนาค แล้วให้เจตยานยัง-
สวรรค์ โปรดอมรธรรมเทเวศร ด้วยธรรมเมศประเสริฐ การุญเลิศ-
ล้ำสมัย เทวทูตโร ฐิต ทดา ส่วนพระมาลัยเรื่องฤทธิ
ฤาณิกเพียงพิมพ์เดียว¹

¹เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ "พระมาลัยคำหลวง" ใน พระประวัติและบทนิพนธ์ร้อยกรอง

พระมาลัยกลอนสวดกล่าวว่

พระโมคคัลลยูสาวก	ไปรคนรกทุก ๆ วัน
ครั้นแล้วไปรคชาวสวรรค์	ด้วยพระธรรมอันฉับเจียว
พระมาลัยเทพเดร	บแปลกนั้นจุจพิมพ์เคียว
ภูษณอันฉลาดเฉลียว	อาณภาพเหมือนกันมา ¹

แสดงให้เห็นได้ว่า เรื่องของพระโมคคัลลานั้น คงเป็นเรื่องที่ใส่แทรกลงเพื่อให้มีหลักฐาน น่าเชื่อถือ เนื่องจากพฤติกรรมเช่นที่พระมาลัยได้กระทำนั้น ในพระสูตรคัมภีร์ พุทธนิคาย วิมานวัตถุ ได้กล่าวว่าพระโมคคัลลันได้กระทำไว้แล้ว

2. การกล่าวถึงนรกที่พระมาลัยเสด็จไปไปรค

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวแต่เพียงว่า พระมาลัยลงไปไปรคสัตว์นรก และนำข่าวคราวขึ้นมาบอกแก่ญาติพี่น้องให้ทำบุญกุศลไปให้เท่านั้น ดังตัวอย่าง

อันว่ามหาเดรเจ้า เทียนย่อมไปนำเอา มายังปฐกิติ
 ชาวสารแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันไฟไหม้อยู่ในนรกที่นั่น
 นิสุสาย กเถวว่า มหาเดระเจ้า ก็มาบอกแก่ญาติพี่น้อง
 แห่งสัตว์นรกทั้งหลาย ให้เขากระทำยังกุศลทั้งหลาย
 หมายถึงตนว่าให้ทานรักษาศีลเป็นเค้า กโรนุโค
 มหาเดรเจ้ากระทำให้สัตว์นรกนั้น ได้เมื่อเกิดในสวรรค์เทวโลกด้วย²

---

¹สุภาพร มากแจ้ง "พระมาลัยกลอนสวด (ส่วนวนวัคชีระกระบือ) : การทววจ-
 สอบชำระและการศึกษาเปรียบเทียบ หน้า 14

²อุภาคนวก หน้า 224

มาเลยบเทวฤทธิ์ถูกล่าว่า

ก็พระเถระนำเรื่องราวของสัตว์นรกที่หมกไหม้อยู่ในนรก
มาบอกแก่หมู่ญาติของสัตว์นรกเหล่านั้นเนื่อง ๆ ให้หมู่ญาติ
ของสัตว์นรกเหล่านั้นพากันทำบุญมีให้ท่านเป็นต้น ทำให้
สัตว์นรกเหล่านั้นได้ไปอยู่ในเทวโลก เพราะได้รับผลบุญด้วยการ
อนุโมทนาบุญที่หมู่ญาติพากันอุทิศให้¹

พระมาลัยคำหลวงกล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของพระมาลัยเมื่อพระองค์เสด็จไปโปรดสัตว์นรกว่า

ชกัทำฤทธิมหัศจรรย์ เป็นฝนสวรรค์เชิงภู
คัมเพลิงวูวอควาย ทำลายโลหนุมภี เป็นขุลิ้ม้วยหมก
แม่น้ำกรกสแปรอน แห่งขอมขอนเหือกหาย ภูเขาเพลิง-
ทลายคัมคาน ไม่วิวาคนามชจิต²

และเหล่าสัตว์นรกทั้งหลายเมื่อทราบข่าวว่าพระมาลัยเสด็จมาโปรด ก็เร่งมาเฝ้าและทูลให้
พระมาลัยช่วยแจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้อง "ขอพระผู้เป็นเจ้า จงบอกเล่าแก่ญาติ แห่งข้าบาท
อันมี... ให้ทั้งหลายเร่งทำ กุศลกรรมส่งมา"³ พระมาลัยก็ให้นำขานี้มาแจ้งแก่ญาติ
ของสัตว์นรก เขาเหล่านั้นก็ได้เร่งทำบุญส่งไปให้

ส่วนพระมาลัยกลอนสวดหรือกาพย์พระมาลัย บรรยายถึงสัตว์นรกและ
เปรตอย่างละเอียดและให้ความสำคัญมากกว่าภาคสวรรค์ โดยจำแนกการทำมาบไว้ด้วยว่า

¹สุภาพร มากแจ้ง มาเลยบเทวฤทธิ์ถูกล่าว่า : การตรวจสอบชำระและการศึกษา-
เชิงวิเคราะห์ หน้า 195

²เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ "พระมาลัยคำหลวง" ใน พระประวัติและพระนิพนธ์ท-
รอยกรอง หน้า 244

³ค.

บาปชนิดใดที่จะทำให้เป็นสัตว์นรกอย่างใด และบาปชนิดใดทำให้เป็นเปรต เช่น

เขาเอาทองคำร้อยปาก   บาปใจแข็งแกลแสนกล
บาปทำยาแฝดและเรี่ยนมนต์   เขาผูกแขวนเอาหัวลง¹

หรือ

ยังมีเปรตหนึ่ง ทั้งตัวยอมชน รูปนั้นพิกล ชนนั้นเป็นป็น
ป็นนั้นยกเข้า ตัวตัวไขว่ขวั้น ตัวตัวยอมป็น ยกเข้าเลือกสน
เจ็บแสบปวดนัก ร้องครางอะดักอะคน แร้งกาจิกตน
พาไปเวหา ป็นยกปากหู จมูกแลตา เลือดไหลออกมา
โตรมทั่วทั้งตน
ฝูงเปรตหมู่นี้ เมื่อยังอยู่เป็นคน ใจร้ายอกุศล
ยอมยิงนกกิน บาปตนยิงนก ในโลกแดนดิน ชนเป็นป็นดิน
ยกทั่วทั้งองค์²

เรื่องราวในนรกของพระมาลัยกลอนสวด และภาพพระมาลัยมีเนื้อหามากกว่าครึ่งหนึ่งของ
เรื่องราวทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า สภาพสังคมของภาคกลางคงสืบสนกว่า จึงมีการแสดง
บทลงโทษไว้มาก ในขณะที่มาลัยหมื่นมาลัยแสน มุ่งหวังที่จะสั่งสอนให้คนทำความดีมากกว่า
การแสดงบทลงโทษ ลักษณะเช่นนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่า สังคมอีสานยังคงมีความสงบ การ
ดำเนินชีวิตเรียบง่ายกว่าสังคมในภาคกลาง

---

¹สุภาพร มากแจ้ง พระมาลัย (ฉบับสำนวนวัดศรีพระกระปือ) : การตรวจสอบ
ชำระและการศึกษาเปรียบเทียบ หน้า 18

²ดู หน้า 22

3. การกล่าวถึงพระเจดีย์จุฬามณี

พระจุฬามณีเป็นพระเจดีย์ที่พระอินทร์สร้างไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อให้เทวดาได้ไหว้บูชา พระมาลัยทุกฉบับได้กล่าวเหมือนกันว่า

พระเจดีย์จุฬามณีอันแล้วไปด้วยแก้วอินทนิล¹

พระเกตุแก้วจุลลดา อันประจิตรแล้ว ด้วยแก้วอินทนิล²

ตระบัดถึงพระเจดีย์ จุฬามณีประคิณฐา ด้วยรัตนอินทนิล³

แสดงว่าองค์พระเจดีย์เป็นสี่เหลี่ยมแก่ ซึ่งตรงกับภาพจิตรกรรมทั่ว ๆ ไป ที่เขียนเป็นรูปเจดีย์สี่เหลี่ยมทั้งสิ้น

ภายในพระเจดีย์จุฬามณีกล่าวว่า บรรจุพระเกศา และพระทันตธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่อง พระมาลัยฉบับต่าง ๆ ก็ยังมีข้อแตกต่างกันออกไป คือ มาลัยหมื่นมาลัยแสน และมาลัยพันมาลัยปลาย กล่าวว่าเป็นที่บรรจุพระเกศา โดยเรียกว่า "พระเกตุแก้วจุลลดา" และ "พระเกศแก้วจุฬา"

นอกจากนี้ยังได้ยกเรื่องราวประกอบไว้ด้วยว่า พระอินทร์ได้สร้างพระเจดีย์นี้ไว้ให้เทวดาทั้งหลายได้มาบูชากัน พระเจดีย์จุฬามณีเป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธรูปเจ้า ดังได้กล่าวว่า

¹สุภาพร มากแจ้ง มาลัยยพเวทศุเถรวัตถุ : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์ หน้า 196

²กุภาคนวก หน้า 226

³เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ "พระมาลัยคำหลวง" ใน พระประวัติและพระนิพนธ์ทรง ร้อยกรอง หน้า 248

พระเจ้าวิเศษเมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ หากถักด้วยศรีคัน
 ไชยคำแก้ว แล้วจึงถักเอาด้วยมืออันอ่อนนุ่มมาลัย
 ดายสนสวนอันวิเศษ คือตั้งบังว้างฝ่ายทิศอันอ่อนนุ่มมาลัย
 ก็จึงอธิษฐานว่า ผู้ช้อออกมาวชเป็นพระบัดนี้ นิวาจักได้-
 เป็นพระตนวิเศษ เกษณฺ์ช้ออย่าได้ตกลงแทบแผ่นดิน
 จึงให้บินบนอยู่เหิงอากาศ อินทราธิราชเอาหัวทูนกระอุบคำ
 มาจับเอาเมื่อไล่ไว้ ช้องหน้าวิไชยยนต์ปราสาทแห่งตนก็มีแล¹

เรื่องราวตอนนี้เกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ กล่าวว่าจะเมื่อ
 พระพุทธองค์เสด็จออกผนวช พระพุทธองค์ทรงตัดพระเกศโมฬีโยนขึ้นไปบนอากาศ แล้วทรง
 อธิษฐานว่า ถ้าพระองค์จะตรัสรู้สัมโพธิญาณ ขอพระเกศโมฬีจงอยู่ในอากาศอย่าได้ตกลง
 มา พระอินทร์จึงนำดอกแก้วตั้งไว้บนพระเศียรรองรับพระโมฬี อัญเชิญไปประดิษฐานไว้
 ในพระเจดีย์จุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระมาลัยฉบับอื่น ๆ กล่าวถึงสิ่งที่มีบรรจุอยู่ในพระเจดีย์จุฬามณีเป็นสอง
 ประการ คือ

พระเจดีย์จุฬามณีอันแล้วไปด้วยแก้วอินทนิล
 เป็นที่ฝังใจให้รู้ธรรม ที่หัวใจกะทรงรับพระเมาสี
 อันประเสริฐ²

ทรงบูชาพระเชี้ยวแก้วเปื่องขวาของพระผู้มีพระภาค³

¹ดูภาคผนวก หน้า 226

²ดูภาพ มากแจ้ง มาเลย์ยเหตุตเถรวัตถุ : การตรวจสอบชำระ และการศึกษา-
 เชิงวิเคราะห์ หน้า 196

³ดู หน้า 197

... สู้บัลลังก์รัตนบุรี พระจุฬามณีทาฬชาตุ¹

... เทพอุทโยคมาถึง เกศชาตุจึงบูชา²

... ถวายพระเกศเจดีย์ ในกาลบัดนี้ก็ควรไปบูชา³

ข้าท้าวแก้ว อินทนิลมีพรหม ประจุพระเกศจุฬานัน
เขี้ยวแก้วพระทพล⁴

เหตุการณ์เกี่ยวกับพระเขี้ยวแก้วเกิดขึ้นภายหลังพระพุทธปรินิพพาน คือ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว กษัตริย์แคว้นต่าง ๆ ทะเลาะวิวาทแย่งชิงพระบรม-
สารีริกธาตุกัน โทณพราหมณ์รับอาสาจะเป็นผู้แบ่งพระธาตุให้ได้ 8 ส่วนเท่า ๆ กัน ขณะที่
แบ่ง โทณพราหมณ์ได้หยิบพระทักษิณทาฬชาตุเบื้องบน คือ พระเขี้ยวแก้วองค์บนทางขวาเก็บ
ซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะ ภายหลังพระอินทร์ทรงพิจารณาเห็นว่า โทณพราหมณ์จะไม่สามารถ
กระทำการบูชาพระเขี้ยวแก้วด้วยวิธีอันสมควรได้ จึงเสด็จลงมาหยิบพระชาตุนั้นไปประดิษฐาน
ไว้ในพระจุฬามณีเสีย⁵

สรุปได้ว่า ภายในพระเจดีย์จุฬามณีบรรจุทั้งพระเกศา และพระเขี้ยวแก้ว
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นจึงมีมาลัยหมั้นมาลัยแสนเท่านั้นที่กล่าวถึงพระเกศาธาตุโดยไม่ได้
กล่าวถึงพระเขี้ยวแก้วเลย

¹เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ "พระมาลัยคำหลวง" ใน พระประวัติและพระนิพนธ์ท-
รอยกรอง หน้า 248

²ค. หน้า 255

³สุภาพร มากแจ้ง พระมาลัย (ตำนานวัดศีรษะกระบือ) : การตรวจสอบชำระ-
และการศึกษาเปรียบเทียบ หน้า 34

⁴เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ น.ค.

⁵พระจารธรรมปโรหิต มหาวงษ์พงศาวดารลังกาทวีป หน้า 278

4. เรื่องราวเกี่ยวกับยุคมิลลิวี่

หลังจากศาสนาพระสมณโคตมสูญสิ้นไปเมื่อสี่ศตวรรษมา 5,000 ปี ความเลวร้ายจะเกิดขึ้นทั่วแผ่นดิน มนุษย์จะปราศจากความละอาย ไม่เกรงกลัวบาป ผู้คนจะฆ่าฟันกันตายเป็นเบือ อาวุธที่ไซฆ่าฟันกันในยุคมิลลิวี่มีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ดังตัวอย่าง

กาลนั้นจักเป็นฉัตรดินตรกับปี มนุษย์ทั้งหลายจักสำคัญ
ซึ่งกันและกันว่าเป็นเนื้อ ก็แลอุปกรรมมีไม่พลองเป็นต้น
ที่เขาทั้งหลายถือแล้ว ๆ ด้วยมือ จักกลายเป็นอาวุธชนิดโคชนิกหนึ่ง
เช่นกับอาวุธมีคมสองข้างและมีคมเหมือนมีดโกน พวกเขจักฆ่า
ซึ่งกันและกัน¹

อี วชฐ อันว่าวัตถุอันใด มีต้นว่าไม้คอนก่อนดิน
อันคนทั้งหลายผู้นั้นหากถือเอา ก็เกิดเป็นอาวุธหอกดาบ
เนตคัม ฆ่าฟันกันไปมา²

บุรุษจักญาติพงศ์พันธุ์ เบียดเบียนกันเกียจโหด
กรูธรีวโกรธเกรียงไกร บ้างถือไม้ไผ่ยุทธ ถืออาวุธวางว้าง
ฟันฟาดคดถึงเกลื่อนกลาด ตายเคียดตายคาลเคือด³

---

¹สุภาพร มากแจ้ง มาเลย์ยเหตุตเถรวชฐ : การตรวจสอบชำระและการศึกษา-
เชิงวิเคราะห้ หน้า 210

²ดูภาคผนวก หน้า 242

³เจ้าฟ้าธรรมชิเบศร์ "พระมาดัยคำหลวง" ใน พระประวัติและพระนิพนธ์พ-
รยกรอง หน้า 274

จับไค้ไค้ไ้ จะไค้ไค้ไ้ กลับเป็นกุลี หอกคาบหันใจ
ไค้ไค้ไค้ไค้ ไค้ไค้ไค้ไค้ไค้ ไค้ไค้ไค้ไค้ไค้ ไค้ไค้ไค้ไค้ไค้

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะพบว่า พระมาลัยคำหลวงเป็นฉบับเดียว
ที่ผู้คัดใจได้อาวุธออกมาพ้นกัน นอกนั้นในฉบับอื่น ๆ ผู้คัดใจได้อาวุธ แต่สิ่งที่
คนเหล่านั้นหยิบขึ้นมากลับกลายเป็นอาวุธไปสิ้น

5. แผ่นดินในยุคนครศรีธรรมราช

หลังจากผ่านพ้นยุคมโหฬารไปแล้ว มนุษย์เริ่มถือศีล พังศรรม จนอายุ
มนุษย์ยืนยาวจนถึงอสขโขโยปี มนุษย์เริ่มประมาทเพราะไม่เคยเห็นความเจ็บป่วย ความ
ตาย การถือศีล พังศรรมก็ลดหย่อนลง อายุของมนุษย์ก็ลดต่ำลงเป็นลำดับ จนถึงแปดหมื่น
ปี จึงถึงยุคนครศรีธรรมราช ในยุคนี้นั้นเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงแผนที่ตกลงมา

มาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวว่า

อันว่าฝน วสุติ ก็ตกลงมาจำเริญรสแห่งแผ่นดิน
เมื่อฤดูหนาว 10 วันตกทีหนึ่ง เมื่อฤดูร้อน 15 วัน
ตกทีหนึ่ง เมื่อฤดูฝน 5 วันตกทีหนึ่งบวชตก เมื่อตก
ก็ตกในกาล เมื่อพอเพียงคื่นพุง ๆ รุ่งแล้วเอิรเสียก็มีแล¹

มาลัยยเทวตเถรวัคคกล่าวว่า

ฝนยังรสของแผ่นดินให้เจริญ จักตกในมัชฌิมยาม
ทุกถึงเดือน ทุก 10 วัน และทุก 5 วัน²

¹อุภาคผนวก หน้า 243

²สุภาพร มากแจ้ง มาลัยยเทวตเถรวัคค: การตรวจสอบชำระและการศึกษา
เชิงวิเคราะห์ หน้า 211

มาลัยคำหลวงกล่าวว่

หาฝนสวรรค์ไหลหลัง   กิ่งเคียนครั้งหนึ่งตก
 เชนงูชกเที่ยงคืน   เป็นฟางพื้นปดผี
 แผนธรณีมีรส¹

มีขื่อนำสังเกตุว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสน ยังคงกล่าวถึงฝนตกตามฤดูกาล 3 ฤดู เหมือนมาเลย์ยเทวต์เถรวัตถุ แต่ได้เพิ่มเนื้อหาว่าฝนเหล่านั้นจะตกตั้งแต่เที่ยงคืน รุ่งเช้าก็จะหยุด ส่วนในพระมาลัยคำหลวง ฝนจะตกเหมือนกันหมดทุกฤดูกาล และจะตก เวลาเที่ยงคืนเช่นเดียวกับมาลัยหมื่นมาลัยแสน ในพระมาลัยกลอนสวดยิ่งแปลกออกไปจาก เดิม คือ ฝนที่ตกลงมาบนแผ่นดินนั้นเป็นฝนที่ก่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขต่อคนในแผ่นดินอย่าง ที่สุด เช่น

หาฝนมฤต   ตกเจ็ดวันได้   เป็นอาหารให้   มนุษย์เื่องนอง
 หาฝนแก้วแหวน   หั่งเงินหั่งทอง   ตกลงเื่องนอง   ถ้วนทั้งเจ็ดวัน
 หาฝนของหอม   ตกกลิ่นควยพลัน   ระงับกลิ่นอับ   เหม็นสาบให้สูญ
 หาฝนชะมด   กล้วยฉางจวงจันทน์จวน   ตกลงบริบูรณ์   หอมฟุ้งอนันต์
 หาฝนข้าวสาร   ตกมากครามครัน   ถ้วนทั้งเจ็ดวัน   เต็มทั้งสากล
 หาฝนอาหาร   ให้ประชาชน   ให้เลี้ยงชีวิตคน   สืบอายุไป
 หาฝนข้าวเปลือก   เม็คน้อยเม็คใหญ่   ตกเจ็ดวันไป   เกลือ่นทั่วธานี
 จะให้เป็นพืช   แก่ชาวโลก็   เพื่อจะให้เป็นศรี   สวัสดิ์ทั่วกัน
 หาฝนผ้าผอน   แลแพรมีพรรณ   ตกถ้วนเจ็ดวัน   ย่อมงามบวร
 เพื่อจะให้เครื่อง   นุ่งหม้อกร   ให้เก็นเทียวจร   กันความละอาย

---

¹เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ "พระมาลัยคำหลวง" ใน พระประวัติและพระนิพนธ์ท-
รอบทรง หน้า 276

หาฝนภาชนะ น้อยใหญ่มากมาย ตกลงเหลือหลาย เจ้าวันบริบูรณ์
เป็นเครื่องใช้สอย แห่งคนทั้งมวล ให้ครบบริบูรณ์ จะได้ครองกัน
หาฝนสัตว์ รัตนแก้วเจ็ดพัน ตกลงเจ็ดวัน ทัวทั้งสากล
เพื่อจะให้ป็นศรี สวัสดิมงคล ทัวทั้งสากล ชมพูทิปา¹

นอกจากนี้ส่วนเนื้อหาที่แตกต่างออกไปอีกในช่วงที่กล่าวถึงยุคพระศรีอารีย
คือ พระมัลลย์คำหลวง ซึ่งเป็นวรรณกรรมราชสำนัก จะมีเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์และขุนนาง
ดังตัวอย่าง

ส่วนอภิศักดิ์มัทรา บั ได้พาธาวีวาท ช่วงชิงราชสมบัติ
แกกรุงกษัตริย์เสมอกัน เป็นมิตรสันถวไมตรี ราชบุรีพระนคร
เที่ยวสัตบุรุษหา ส่งบรรณาถึงกัน มีใจฉันท์ทุกกษัตริย์
บัพพาวิบัติอาณาราษฎร์ ภิมาชบาทนต์พญ์ โคมหินงับช้างม้า
ทาสทาสาทุกสิ่ง ห่อนช่วงชิงชนสรรพ²

ส่วนภาวัทวาสเพศ แลสุทเวชกระเชตรา บัได้ชิงนาชิงบ้าน
ที่ถิ่นฐานเรือกสวน ร้านเรือนจวนจบสถาน³

จะเห็นได้ว่าพระมัลลย์คำหลวงมีเรื่องของกษัตริย์ และขุนนางเกี่ยวข้อง
อยู่ด้วย ก็เนื่องจากพระมัลลย์คำหลวงเป็นวรรณกรรมราชสำนัก ดังนั้นกลุ่มคนที่ต้องการสอน
หรือบอกกล่าวจึงขยายวงจากชาวนา พ่อค้า และประชาชนทั่วไป ไปเป็นกลุ่มคนที่อยู่ใน

¹สุภาพร มากแจ้ง พระมัลลย์ (ตำนานวัดศิรินทรวารี) : การตรวจสอบชำระ-
และการศึกษาเปรียบเทียบ หน้า 75

²เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ "พระมัลลย์คำหลวง" ใน พระประวัติพระนิพนธ์บทร้อยกรอง
หน้า 279

³ก. หน้า 280

ราชสำนัก คือ พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนาง

ถ้าใช้วิธีการเปรียบเทียบเนื้อหาเป็นเกณฑ์ เพื่อศึกษาว่าวรรณกรรมเล่มใดเกิดขึ้นก่อนหลังอย่างไร จะพบว่ามีการศึกษาเรื่องคัมภีร์มาเลย์ยเทวตเถรวัตถุ ไว้หลายท่าน โดยมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนที่มีความคิดเห็นตรงกันก็คือ คัมภีร์นี้จะแต่งอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 16 - 19 ต่อมาพระภิกษุชื่อ พุทธวิลาส* แต่งที่ปฎีกามาลย์สูตร เพื่ออธิบายความในคัมภีร์มาเลย์ยเทวตเถรวัตถุ คัมภีร์นี้สันนิษฐานว่าน่าจะมีสองสาย คือ "สายลานนาไทย"¹ อาจเขียนขึ้นในระหว่างศตวรรษที่ 16 - 18 โดยขณะพม่ากับลานนาไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น คัมภีร์มาเลย์ยเทวตเถรวัตถุ คงจะแพร่กระจายจากพม่าเข้ามาในท้องถิ่นลานนา จึงมีการเขียนที่ปฎีกามาลย์สูตรขึ้น ส่วนอีกสายหนึ่งคือ "สายสุโขทัย" โดยพระพุทธรวิลาส พระภิกษุชาวสุโขทัยเป็นผู้แต่งขึ้น² เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 และอาจเป็นไปได้ว่าแต่งขึ้นในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท

เนื่องจากการสืบทอดพุทธศาสนาจากแผ่นดินลานนา เข้ามาสู่แผ่นดินล้านช้าง ในช่วงรัชสมัยของพระเจ้าโพธิ์สาลราช รวมทั้งการรวบรวมสรรพคำรจากแผ่นดินลานนามาฉานช้าง เมื่อ พ.ศ. 2091 ในรัชสมัยพระไชยเชษฐาธิราช ทำให้วรรณกรรมพุทธศาสนาของลานนา เข้ามาสู่แผ่นดินล้านช้างด้วย คัมภีร์มาลัยสูตรและที่ปฎีกามาลย์สูตร ก็คงจะสืบทอดมาจากฉานช้าง เพราะถ้าเปรียบเทียบเนื้อหา จะเห็นได้ว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสน มีเนื้อหาล้ายคลึงกับ มาลัยต้นมาลัยปลาย จนเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นฉบับเดียวกัน

* "พุทธวิลาส" ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร กล่าวว่า เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่

สุภาพร มากแจ้ง กล่าวว่า เป็นพระภิกษุชาวสุโขทัย

¹สุภาพร มากแจ้ง มาเลย์ยเทวตเถรวัตถุ : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์ หน้า 40

²ก.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2280 เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ทรงพระนิพนธ์พระมาลัยคำหลวงภายในเนื้อเรื่องมีส่วนที่เพิ่มมากขึ้น เช่น การกล่าวถึงการสนทนาระหว่างสัตว์นรกกับพระมาลัย การพรรณนาความมั่งคั่งของสถานที่ภายในบริเวณพระเจดีย์จุฬามณี หรือความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินชมพูทวีปในยุคพระศรีอาริย์ รวมทั้งการบรรยายลักษณะคนบุญคนบาปที่มีเพิ่มขึ้นกว่ามาเลยยเหวตเถรวัตถุ มาลัยหมื่นมาลัยแสน และ มาลัย-ต้นมาลัยปลาย

พระมาลัยกลอนสวดน่าจะแต่งหลังพระมาลัยคำหลวง หรือมีจะนั้นก็อาจแต่งในยุคเดียวกัน เพราะแม่เล่มที่เก่าที่สุดที่ได้พบก็กล่าวว่า สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2281 ซึ่งระยะเวลาหลังเกิดพระมาลัยคำหลวง 1 ปี แต่นั่นไม่น่าจะเป็นประเด็นสำคัญเพราะวรรณกรรมที่เกิดขึ้นหรือเร็วกว่ากัน 1 ปี ก็นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมยุคเดียวกัน ข้อที่น่าสังเกตก็คือในพระมาลัยกลอนสวดนั้นมีการบรรยายถึงสภาพนรก โทษผิดที่ทำให้ไปเกิดในนรก รวมทั้งการต้องเกิดเป็นเปรต เรื่องราวเหล่านี้ได้มาจากพระไตรปิฎก¹ ไตรภูมิพระร่วง และคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เรียกว่า คัมภีร์มหาวิบาก² เนื้อหาตอนนี้น่าจะเป็นการเติมเข้าไปภายหลัง เพราะไม่น่าจะเป็นไปได้ว่า พระมาลัยกลอนสวดเกิดขึ้นก่อนแล้วพระมาลัยคำหลวงซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจะตัดข้อความที่มีอยู่แล้วทิ้งไปมากมาย

สรุปว่า เมื่อดูจากรายละเอียดการเพิ่มเนื้อหาเข้าไป จะพบว่าพระมาลัยฉบับของภาคอีสานกับของภาคเหนือเกิดขึ้นก่อน โดยแต่งด้วยรายสำหรับการเทศน์พระมาลัยคำหลวงและพระมาลัยกลอนสวดเกิดขึ้นมาภายหลัง แต่งด้วยรายและกาพย์ใช้สำหรับการสวด

¹สุภาพร มากแจ้ง มาเลยยเหวตเถรวัตถุ : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์ หน้า 87

²พระยาอุปกิตศิลปสาร "ไวยาษา" ใน หนังสือแบบเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ หน้า 90

2. จุดมุ่งหมายในการแต่งมัลย์หมิ่นมัลย์แสน

จากการศึกษาเรื่องมัลย์หมิ่นมัลย์แสนพบว่า ในเนื้อหา ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 เพื่อสั่งสอนหลักธรรมในพุทธศาสนา หลักธรรมในพุทธศาสนามีสองระดับ คือ ระดับโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม มัลย์หมิ่นมัลย์แสนมุ่งสอนค่านิยมโลกียธรรมเป็นสำคัญ สอนให้มนุษย์เพียรทำความดี โดยมีจุดมุ่งหมายขั้นต้นที่สวรรค์ และจุดมุ่งหมายขั้นสูงที่โลกพระศรีอริย์ ดังจะเห็นได้จากการพยายามบอกถึงผลของการทำบุญของเทวดาและนางฟ้าที่พระมัลย์ได้พบเห็น ดังต่อไปนี้

เทวบุตรโต อันว่าเทพบุตรตนนี้หากคนอื่น
ใจชมชื่นสร้างสมมา ให้ทานเข้าแก่ภิกษุในเมืองคน
ตนไปปิ่นพามา ในชาติภายหลัง ใจย่อมหวังผายแผ่
ให้ทานเมื่อทุกวัน ก็จึงได้พาตนฉนผายมาเกิดในชั้นฟ้า
สู่สวรรค์อันเขียวพลันก็ข้าแล¹

หาวิศา มหาเสฏฐิโน ได้เป็นมหาเศรษฐี
อยู่ในบ้านอันหนึ่ง ชื่อว่าหาวิศาคาม เพียรยอมมีศีลธรรม
ตนทุกเมื่อ ใจกว้างเพื่อให้ทาน อาหารพลอยแสนสำ
หวานยามพร่ำ 5 ประการ เสือผ้าทานทุกภาค เข้าน้ำมากของดี
ให้ทานแก่พระภิกษุตนประเสริฐ ก็จักได้มาเกิดในเมืองสวรรค์
เป็นสันนี้ก็ข้าแล²

จากข้อความที่กล่าวข้างต้น ได้พยายามชี้แนะเสมอว่าผู้ทำความดีจะได้ขึ้นสวรรค์ แสดงให้เห็นว่าจุดมุ่งหมายขั้นต้นของการทำความดีอยู่ที่สวรรค์ชั้นต่าง ๆ นั้นเอง และ

¹ คุุภาคผนวก หน้า 231

² ก.

นอกจากนี้เมื่อทำความดีเพิ่มขึ้นอีก ผลตอบแทนในลำดับต่อมาคือ โลกพระศรีอารีย์ ดังจะได้จากการกล่าวถึงผลบุญของชายผู้ถวายดอกบัว 8 ดอก แก่พระมาลัย ดังนี้

โส เทวปุชโตะ อันว่าเทพบุตรคนนั้น
ก็สกุณยิตีในไตรทึงสา อุนราชิตวา ได้เสวยสมบัติทิพย์มาบ่ขาด
เมื่อภวายจน ก็จักเอาตนไปเกิด ในสำนักเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้าตนล้ำเลิศ
ได้เกิดเมืองคนแลก็จักได้ถึงอรหันตา มอญญาณ ในสำนักเมตไตรย-
บ่ขาด อันนี้ก็เป็นผลบุญสืบไว้ ก็ได้ให้ดอกไม่เป็นทานนั้นแล¹

จากข้อความข้างต้นแสดงว่า หลังจากทำบุญจนได้เกิดบนสวรรค์แล้ว จะต้องพยายามสั่ง-
สมบุญต่อไปอีกจนกระทั่งได้เกิดในโลกพระศรีอารีย์ เป็นลำดับถัดไป

ความหวังที่จะเกิดในโลกพระศรีอารีย์ได้แสดงไว้อย่างเด่นชัด ในเรื่อง
มาลัยหมื่นมาลัยแสน ตอนที่พระมาลัยกล่าวแก่พระศรีอารียเมตไตรย เพื่ออธิบายถึงความ
ต้องการของมนุษย์ในชมพูทวีป ดังต่อไปนี้

ดูรามหาราช ชาวเมืองที่ชมพูนั้น เขาก็อนุโมทนา
เพียรยอมปรารภณาเห็นหน้ามหาราช เมื่อจักลงไปตรัสสัพพัญญูในชมพูที่ไปว่า
ทราบโคพระเมตไตรยเลิศแล้ว ไคลงมาเป็นพระแผ้วโลกา สงสารนุโต
เราเจ้าชายยังทิวระไวไปมาในวัฏสงสาร ขอย่าได้ไปสู่อายสัณห์เพื่อก็เข้าเห็น
คนทั้งหลายได้ลุ่มพ้ำ ถ้วนหน้าหมูหญิงชาย ขวนขวายกระทำบุญมาก
พร้อมทุกภาควัฒนา ย่อมปรารภณาเห็นหน้ามหาราชทุกคน หวังผลชมพูที่ไป-
ก็มีแล²

¹ดูภาคผนวก หน้า 247

²ดู. หน้า 241

ส่วนความหวังทางค่านโลกุตตรธรรม คือ การบรรลุพระนิพพาน ไฉนกล่าวไว้
แต่เพียงว่า พระศรีอาริยมตไตรยจะเป็นผู้ชี้แนะให้มนุษย์ในยุคของพระองค์ละจากกิเลส
และการเวียนว่ายตายเกิด เข้าสู่นิพพานในที่สุด แต่ถึงอย่างไรในมาลัยหมื่นมาลัยแสนก็ไม่
ไฉนกล่าวชี้แจงถึงวิธีการปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุนิพพานนั้น จึงน่าจะแสดงให้เห็นว่า มาลัยหมื่น-
มาลัยแสนไม่ได้มุ่งหวังที่จะสั่งสอนธรรมค่านโลกุตตรธรรมมากนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภุมเต ข้าไหว้เจ้ากู คนทั้งหลายทั้งมวล
มีทุกข์ที่สร้างสมการ เขายังปรารถนาเห็นหน้าผู้ข้า
เมื่อเป็นพระคังนั้น เขาก็จักไถ่ละสงสาร
ผู้ข้าจักเอาพานควงประเสริฐให้พ้นจากทุกข์
ให้ถึงสุขอันประเสริฐ คือเมืองแก้วเลิศนิพพาน¹

หรือ

... ผู้ข้าจักปองเอาขาม ให้พ้นจากทุกข์ในสงสาร
ถึงนิพพานเป็นที่แล้ว ....²

หรือ

... ผู้ข้าปองเอาธรรมเทศนา ส่ำแดงหนทางคือนิพพาน³

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 245

²ดู. หน้า 246

³ดู.

หรือ

ผู้ซำจักคักเสียแล้ว   จักนำเมืองฮอกเมืองแก้วบอดนัรพาน
 วิวจุสามิ   ผู้ซำจักไขเสียยังกลโกประทุเวียงแก้ว   อันหันแจบแล้ว-
 ควยขอกระคาน   อห^๑ อันว่าผู้ซำ   จักสำแดงเมืองแก้ว^๑

กล่าวคือนัรพาน   อันปราศจากคำเช่าและคำขาย
 แกสัตัวทั้งหลาย .....

ผู้ซำจักให้ทานหลายภาค   ทุกถ่านหลาภยาตา   คือนัรพานแก้ว-
 ควงประเสริฐ   แกสัตัวทั้งหลายอันอยู่ฟ้า   ถวนหน้าหมู่เทพมโไ
 อันไหลไปสู่ที่มีคือนิมะ   ผู้ซำจักเอาบุญญาตามคิให้   คิคสองไว้-
 ให้เห็นทางนำเมืองฮอก   เมืองแก้วบอดนัรพานก็ซำแล^๒

จากข้อความนี้แสดงว่ามาลัยหมื่นมาลัยแสนไม่ได้มุ่งจะสอนคนให้ปฏิบัติธรรมในด้านโลกุตตระ, แม้จะบอกไว้ในชั้นสุดท้ายว่า พระนิพพานเป็นแดนบรมสุข แต่คำสอนนี้มีอิทธิพลน้อยกว่าการทำบุญเพื่อส่วยสุขในสวรรค์และโลกพระศรีอารีย

นอกจากนี้หลักธรรมที่สำคัญที่กล่าวถึงในเรื่องคือ กฎแห่งกรรม ซึ่งให้เห็นว่า ผู้ใดสร้างกรรมดีจะได้รับผลดีตอบแทน ถึงแม้จะเห็นได้จากการกล่าวถึงการสร้างกรรมดีของ เทวดาและนางฟ้าทั้งหลาย ส่วนผู้ที่สร้างกรรมไม่ดีก็จะได้รับผลไม่ดีตอบแทน ในเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน ได้กล่าวถึงการทำบุญและการทำบาปว่าจะส่งผลให้ผู้ทำบุญ และบาป นั้น ไปรับผลการกระทำของตนในสวรรค์และนรก

^๑ดูภาคผนวก หน้า 246

^๒ดู.

2.2 เพื่อควบคุมสังคมและชี้นำสังคม โดยหน้าที่ของศาสนาจะต้องคำจูน ความยอมรับของสังคมและจริยธรรมของสังคม วรรณกรรมศาสนาจึงมีหน้าที่ควบคุมสังคมโดยตรง ความศรัทธาเชื่อถือในคำสั่งสอนเหมือนกัน ทำให้คนมีค่านิยมในแนวเดียวกัน มีวิธีการดำเนินชีวิตในรูปแบบเดียวกัน และสิ่งเหล่านี้จึงทำให้คนในสังคมมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้สังคมมีความสงบสุข นอกจากนี้มาลัยหมื่นมาลัยแสนยังได้ชี้ให้เห็นสภาพสังคมที่ดีกว่า คือ สังคมในยุคพระศรีอาริย์ และชี้แนะวิธีการปฏิบัติตนเพื่อให้ได้ไปเกิดในโลกพระศรีอาริย์ด้วย

สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสน มีบทบาทในการควบคุมสังคม คือ การพยายามบอกว่า คนที่กระทำความดีจะได้ขึ้นสวรรค์ เพื่อคนในสังคมจะได้ไม่กระทำความผิด และตอนที่แสดงให้เห็นเด่นชัด ได้แก่ ตอนที่พระศรีอาริย์เมตไตรย กล่าวถึงบุคคลที่จะไม่มีโอกาสได้พบกับพระองค์ในอนาคต ดังต่อไปนี้

ปุณ เมื่ออายุจุน เมตไตรยโพธิสัตว์ จักสำแดงยังภวอันมิได้-
เห็นหน้าตนแห่งผู้ชรา มีต้นว่าคนอธรรมผู้งาบป เมื่อใดผู้ชราได้เป็น-
พระยานโลกา อาทิ กล่าวว่ ภูมิขุ ภิกขุณี โทส หารกั เป็น
คนลักลอบซ่อนเอาผ้าผอนของสงฆ์ ดังนั้นบ่อาจจักได้เห็นหน้าผู้ชราแท้-
คือหลิแล¹

นั่นแสดงว่า ผู้ที่ต้องการจะพบพระศรีอาริย์เมตไตรยจะต้องไม่กระทำความผิด ตามที่พระองค์ได้ตรัสไว้ ได้แก่ ไม่ทำร้ายภิกษุณี บุสงฆ์ให้แตกกัน และเป็นคนมักโกรธ เป็นต้น และนอกจากนี้พระศรีอาริย์เมตไตรยยังทรงกำหนดไว้อีกด้วยว่า ผู้ที่จะได้พบกับพระองค์จะต้องฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียว และต้องปฏิบัติตนดังนี้

---

¹ ญาณอนนท หน้า 242

ให้เขาค้างโศกประสาธ พึงยังมหาเวสสันดรชาดกให้แล้วมือหนึ่ง-
วันเดียว แลคนทั้งหลายผู้นั้น จงนำมายังเครื่องบูชาหลายสำ-
ประที่ป้าพอพันควง คอกบัวหลวงพอพันงามยิ่ง คอกบัวน้อยไค้พันหนึ่ง-
คอบชวนชวาย ขอหูกฝ่ายสะพาค เข้าพันก่อนอาจุบูชา ชวนกันมา-
ทุกประเทศ ตั้งใจเจตน์จงฟัง มหาเวสสันดรอย่าคาด อย่าประหมาด-
จักคน¹

และ

มาเราเจ้าข้าทั้งหลาย เพ็งกระทำบุญให้ท่านอย่าขาด
วรีเมຍยา มาเราก็ควรเว้นจากฆ่าสัตว์แล อหินนทานมิจนจาร
ถึงขนาด กล่าวมุสาวาทให้ท่านจับหาย คำเปล่าคายบ่เป็นประโยชน์
สอสนโทษให้ท่านฉีกกัน ณัฐิ กล่าวคำหยาบช้า กล่าวกล้าแข็ง บ่ยำ-
แยงเขาแก่ เราควรเว้นจากเหลาแลยา อวิชชา เราอย่าได้
ปรารภนอยากได้ของท่าน มาเป็นของตน --- จึงกระทำรักษาศีล
พึงธรรมมาบชาก็มีแล²

จากข้อความในมาลัยหมื่นมาลัยแสน แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะได้เกิดในยุคมพระศรีอาริย์จะ
ต้องปฏิบัติตามกรอบที่กำหนดไว้ ซึ่งในที่นี้ได้แก่การรักษาศีล 5 และศีล 8 สิ่งนี้เองที่มีส่วน
ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นสังคมมนุษย์พึงแสวงหา

มาลัยหมื่นมาลัยแสนได้แสดงบทบาทของวรรณกรรมศาสนา ในด้านการ
ชี้นำสังคมใหม่ที่ดีขึ้น เพื่อให้มนุษย์ได้เห็นลักษณะสังคมที่ดี และเพียรพยายามแก้ไขสังคมของ
ตนให้ก้าวไปสู่สังคมใหม่ อันได้แก่ สังคมยุคพระศรีอาริย์ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากสังคม

¹ดูภาคผนวก หน้า 241

²ดู หน้า 243

ปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

คือว่าหาเลี้ยงหาหนาม   คือว่าหาลัทธิหาใจรบได้
 ทาผู้ถือมิจนาทิจูรูปได้ .....
 ... สุขเกษมควายเขาน้ำโภชนะอาหาร   และสรรพวังโภกขจรดีทุกแห่ง
 ... ในกาลยมนั้น   คนทั้งหลายบิวิวาทนึกเถียงกัน
 คุยจึงเอาเขตบ้านเมืองไชนาฮั่วสวน   และของเลี้ยงของกุ
 ซึ่งกันไปมาก็มีแล .....¹

นั่นแสดงว่ามาลัยหมื่นมาลัยแสนได้พยายามขึ้นำสังคมใหม่ที่ดีกว่าให้คนรู้จัก และแสวงหา
 หนทางสร้างสังคมที่ดีขึ้น รวมทั้งได้ชี้ให้เห็นว่า สังคมที่สงบสุขนั้นกระทำได้ง่าย ๆ เพียง
 แต่คนในสังคมรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด เท่านั้นก็เพียงพอ

2.3 จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่ง ของมาลัยหมื่นมาลัยแสน คือ เพื่อเชื่อม
 โยงความคิดในอดีตเรื่องพระศรีอารียเมตไตรยให้สืบต่อกันมา โดยใช้พระมาลัยเป็นสื่อ
 และเป็นผู้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมให้เป็นไปในทางที่เหมาะสม

3. บุคคลในเรื่อง*

บุคคลที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสนที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง มีดัง
 ต่อไปนี้

3.1 พระมาลัย ชื่อพระมาลัยในเรื่องนี้อาจได้มาจากพระเถระในคัมภีร์ทาง
 พุทธศาสนา หรืออาจนำมาจากชื่อตำบลที่ใช้สังคายนาพระไตรปิฎกในลังกาหรืออาจเป็นชื่อที่
 สมมุติขึ้นเองก็ได้

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 244

* บุคคลในที่นี้ หมายถึงตัวละครในแง่วรรณกรรม แต่บังเอิญเป็นบุคคลซึ่งไม่มี
 การเคลื่อนไหวในลักษณะของตัวละคร และวรรณกรรมนี้เป็นวรรณกรรมศาสนาจึงขอใช้คำว่า
 "บุคคล" แทน "ตัวละคร"

พระมาลัยเทวเถระ เป็นผู้มืทธิฤทธิเหาะเหินเดินอากาศได้ พระมาลัย
เคยเหาะไปโปรดสัตว์ในนรก และนำข่าวสารของสัตว์นรกนั้นมาบอกแก่ญาติพี่น้องให้ทำบุญ
กุศลส่งไปให้สัตว์นรกทั้งหลายอนุโมทนาในบุญนั้นพันทุกข์ ได้ไปเกิดในสวรรค์ ดังได้
กล่าวไว้ว่า

เพียนยอมไปนำเอา มายังปวตฺติ ข่าวสารแห่งสัตว์ทั้งหลาย
สืบไปใหม่อยู่ในนรกที่นั่น นิรุสย กเถชวา มหาเถรเจ้า
ก็มาบอกแก่ญาติพี่น้อง แห่งสัตว์นรกทั้งหลาย ให้เขากระทำความดีกุศล
ทั้งหลาย หมายถึงตนว่าให้ท่านรักษาศีลเป็นเคา กโรนุโต

มหาเถรเจ้า กระทำให้สัตว์นรกนั้น ได้เมื่อเกิด
ในสวรรค์เทวโลก ฌยานุพญาติพี่น้อง หากจำเพาะ
ส่งบุญไปหาวันนั้นก็แล¹

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวว่า พระมาลัยเป็นพระอรหันต์ซึ่งสาธ
ผู้ละจากกิเลสทั้งมวล พระมาลัยออกไปนิพพานในหมู่บ้านเล็ก ๆ และรับคอกบัว 8 คอก
จากชายยากจน โดยมีโครูสีกรังเกียจเลย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อันว่าเทพมโลเถรเจ้า อญฺญาย อาสนน
ลุกจากอาสนา ในกาลเมื่อเช้า อาทายเจ้า
ก็ถือเอาบาตรและผ้ากายมื่อแห่งตน ปวิสิ
ก็เข้าไปสู่บ้าน เพื่อจักถือเอาถังเข้านิพพาน
.....
ในกาลยามนั้น เอโก ทลิตกนฺวิโส

ยังมีชายผู้ช้ำใจ ไขว่ไขว่หนึ่ง หาสมนุติเข้าของบมิได้
 อยู่ในบ้านที่นี้ .....
 วณิธวาท ใหลมหาเถรเจ้า ค่ายลัทธิอันบ่เศร้า
 ไซ่คียิ่งนักหนา ทชวาท ให้อั้วยังคอกไม้แก้วทานไป
 แก่เทพมโกลนวิเศษ¹

พระมาลัยรับคอกบัว จากชายยากจนแล้วจึงนำไปบูชาพระเจดีย์
 จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยการแสดงอิทธิฤทธิ์เหาะไปได้อย่างรวดเร็ว คังใจ
 ปรารถนา คังตัวอย่าง

อันว่าเทพมโกลเจ้า เข้าจุตุดญาณ บัณฑิตนาริบอก
 เส็จเมื่อสู่อากาศ งามพิลาสดังราชหงส์คำตัวผ่านแนว
 เมื่อออกช่วงเขต พระเกตุแก้วจุลดา อันอินทราตั้งไว้
 ของหน้าวิไชยยนต์ปราสาท มาตราวลัคนีมือเดียวเป็นประมาณ²

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระอรหันต์ท่านเดินทางได้เร็วคังใจนี้นั่นคือ การยึด
 มั่นในการกระทำของจิตมากกว่าการกระทำทางกาย นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าหนทาง
 เบื้องต้นของการบรรลุพระอรหันต์คือเอาการเข้าฌาน คือการเพ่งจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ อัน
 แบ่งออกได้เป็นรูปฌานคือ ฌานที่กำหนดโดยการเพ่งรูปหรือมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ อรูปฌาน
 คือ ฌานที่กำหนดรูปหรือมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ พระมาลัยเสด็จสู่พระเจดีย์จุฬามณีด้วย
 จุตุดญาณ เป็นฌานที่ 4 ในรูปฌานอันประกอบด้วยองค์ 2 คือ มีจิตวางเฉยเป็นอุเบกขา
 และมีอารมณ์หนึ่งเดียวเป็นเอกัคคตา³ ซึ่งนับเป็นฌานชั้นสูงสุดในรูปฌาน

¹ดูภาคผนวก หน้า 225

²ดู หน้า 226

³พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ คำบรรยายพุทธศาสตร์ หน้า 75

บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระมาลัยได้พบสนทนากับพระอินทร์ ถึงการ
สร้างพระเจดีย์จุฬามณี และสนทนาถึงอานิสงส์ของการทำบุญ ของเทวดา ที่มาบูชาพระ-
เจดีย์จุฬามณี รวมทั้งสิ้น 12 องค์ อานิสงส์ของการทำบุญของนางฟ้าที่แวดล้อมพระศรีอารีย-
เมตไตรย 4 องค์ และท้ายที่สุดได้สนทนาถึงการบำเพ็ญบารมีของพระศรีอารียเมตไตรย
โดยพระมาลัย เป็นผู้ถาม และพระอินทร์เป็นผู้ตอบ ดังตัวอย่าง

เมตฺเตยฺโย โปธิสฺสโต อันทฺวอารียเมตฺตโยโปธิสฺสตันัน
ชื่อว่าวิริยาธิกตฺนประเสริฐก็ข้าแล ผู้ข้ามอาจจกคมนาได้
ยังบุญสมภารแห่งอารียเมตฺตโยได้แล

.....
พระเมตฺตโยคนผานแผ้ว หากสร้างแล้วฐูประการ
ปฐฺโต สมโปธิมฺมุตฺตํ ก็จึงได้ถึงพระโปธิสมภาร
เป็นพระในกาลจักมาภายหน้า บ่สงสัยก็ข้าแล¹

หลังจากการสนทนากับพระอินทร์แล้ว พระมาลัยได้สนทนากับ
พระศรีอารียเมตไตรย ถึงแผ่นดินในยุคพระศรีอารีย โดยพระศรีอารียเมตไตรย
ทรงถามถึงการทำบุญของชาวชมพูทวีป ซึ่งพระมาลัยได้กล่าวว่า คนในชมพูทวีปนั้น
ทำบุญไม่สม่ำเสมอ ดังตัวอย่าง

บางดวงจำศีลทำเป็นนิจกาลบ่ขาด บางดวงให้ทานผ้ากัปฐัสสะ
เกจิ บางดวงตั้งใจเจตน์พึงธรรม จำอุโบสถศีล 15 คำ
บางดวงสร้างสถูปรูปพระเจ้าพราหมณ์หลายประการ
บางดวงสร้างวิหารงามขนาด²

¹ดูภาคผนวก หน้า 240

²ดู หน้า 241

และนอกจากนี้ พระมาลัยยังได้ กล่าวว่ากันในชมพูทวีป เขากระทำบุญทั้งหลายทั้งปวง นั้นเพื่อจะได้พบพระศรีอาริย์เมตไตรยในภายหน้า ดังต่อไปนี้

คุรามหาราช ชาวเมืองทีปชมพูนั้น
เขาก่อนโมทนา เขียนยอมปรารถนาเห็นหน้ามหาราช
เมื่อจักลงไปตรัสสัพพัญญูในชมพูทวีปว่า ทราบใดพระเมตไตรย
เสด็จแล้ว ไกลงมาเป็นพระแก้วโลกา สงสารนุโต
เราเจ้าข้ายังหวัระไวไปมาในวัฏสงสาร ขออย่าได้ไปสู่-
อบายลึกเพื่ออีกซ้ำเพิน¹

ในท้ายที่สุดพระมาลัยก็ได้เป็นผู้รับเหวโองการจากพระศรีอาริย์เมตไตรยมานอกแกว
ชาวชมพูทวีปให้เร่งกระทำบุญ รักษาศีล 5 พังมหาเวสสันดรชาดกให้จบภายในหนึ่งวัน
เพื่อจะได้ไปเกิดในโลกพระศรีอาริย์ ในอนาคต

3.2 พระศรีอาริย์เมตไตรย เป็นพระโพธิสัตว์ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าองค์ต่อไป พระองค์ทรงประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน
กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ว่า มีสามประเภทคือ พระปัญฺฑริกโพธิสัตว์ พระสัทธาธิกโพธิสัตว์
และพระวิริยาธิกโพธิสัตว์

พระศรีอาริย์เมตไตรย ทรงบำเพ็ญบารมีสามชั้นคือ ทศบารมี
อันประกอบด้วยทาน ศีล เนกขัมม ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา
และอุเบกขา นอกจากนี้ทรงบำเพ็ญบารมีชั้นสูงกว่าบุคคลสามัญทั่วไป คือ อุบารมี และ
ปรมัตถบารมี รวมเป็นการบำเพ็ญบารมี 30 ประการ เรียกว่า สมเด็จพระบารมี พระองค์
ทรงความสุจริตตามประการ คือ กายสุจริต วจิตสุจริต และมโนสุจริต นอกจากนี้ทรง
กระทำบุญมหาทาน คือ อุทิศลูกเมีย แขนซ้ายขวา หูตา เลือดเนื้อ และชีวิตให้

---

¹ ญาณวณก หน้า 241

เป็นทาน พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี 16 อสงไขยแสนกัลป์ นับเป็นพระวิริยชาติโพธิสัตว์ บังเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อรอเวลาจุติเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป หลังจากพุทธศาสนา พระสมณโคตมดำรงมาครบ 5,000 ปี จะเกิดปัญจอันตรธาน คือ การสูญสิ้นแห่งพระปริยัติ การสูญสิ้นการปฏิบัติธรรม การสูญสิ้นแห่งการตรัสรู้ การสูญสิ้นแห่งพระภิกษุสงฆ์ และการสูญสิ้นแห่งพระชาตุนันท์เป็นการสูญสิ้นแห่งพระศาสนา โลกจะเข้าสู่สัตตันตกับยังบังเกิดกสิยุค มนุษย์ปราศจาก หิริโอตตัปปะ เสพสมกันทั้งสัตว์เดรัจฉาน และฆ่าฟันกันล้มตายเป็นเบือ ดังได้กล่าวไว้ว่า

อันว่าศาสนาพระโคตมเจ้านั้น ยังตั้งอยู่เพียง 5000 วัสสาแล ศาสนาอันนั้นแล จักอภายหายไปแล้วทั้งนั้น ส่วนดังอกุศลกรรม-อันได้ ททา ในกาลยามนั้น มนุสสา อันว่าคนทั้งหลายอันมาก ปราศจากหิริโอตตัปปะกรรม คำสัจจตกใจกล่าวแต่บาปเป็น ...¹

... อันว่าสัตตันตกับ ก็จักเกิดในกาลยามนั้น คนทั้งหลายก็จักใส่ใจกันว่าเป็นเนื้อ บัณฑิตเชื่อว่าเป็นคน ยี่ วชดู อันว่าวัตถุอันใด มีต้นว่าไม้คอนก่อนดิน อันคนทั้งหลาย-ฝูงนั้นหากถือเอา ก็เกิดเป็นอาวุธหอกดาบฆ่า เตะคัก ฆ่าฟันกันไปมา²

หลังจากเกิดกสิยุคแล้ว มนุษย์ผู้ยึดมั่นในศีลธรรมจะยังคงอยู่และพยายามทำบุญกุศลยิ่ง ๆ ขึ้นไป บุคณั้นเทพดาทั้งหลายพร้อมใจกันอาราธนาพระศรีอาริยมะตไตรยให้ลงมาจุติในโลก มนุษย์ พระศรีอาริยมะตไตรยจะพิจารณาปัญจมหาโลภณะ คือ การพิจารณา 5 ประการ³ ไคแก

¹ดูภาคผนวก หน้า 242

²ดู.

³สมเด็จพระพรหมญาณชิโนรส พระปฐมสมโพธิกถา หน้า 36 - 38

1. พิจารณาอายุของสัตว์โลก ต้องอยู่ระหว่าง 100 ปีถึงหนึ่งแสนปี
2. พิจารณาทวีป ต้องเป็นชมพูทวีป
3. พิจารณาประเทศ ต้องเป็นมัชฌิมประเทศ คือ ประเทศที่เจริญแล้ว
4. พิจารณาตระกูล ต้องเกิดในตระกูลกษัตริย์หรือพราหมณ์
5. พิจารณามารคา ผู้จะเป็นพระพุทธมารคาต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม บำเพ็ญบารมีสั่งสมมาได้แสนกัลป์ และต้องพิจารณาอายุพระพุทธมารคาว่าจะอยู่ได้อีกสืบกี่วันกับเจ็ดวันเท่านั้น

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวถึง การพิจารณาปัญจมหาวิโลกนะไว้ดังนี้

วิโลกน เท ฐาจักหลังคฺยงวิโลกนส 5 ประการ
เป็นต้นว่ากาละอันจักควรเกิด ในประเทศอันชอบ ประกอบด้วย
อันสำคัญ และตระกูลอันดี บางกษัตริย์พราหมณ์ผู้มีศีลวัตร
อันควรเป็นพุทธมารคา แต่อันทรงกรรมนับได้สืบเคื่อน จึงประสูต
ถูกแก้ว ออกมแล้วได้เจ็ดวัน จึงมรณาเป็นจาวีต แห่งแม่
พระเจ้าทั้งหลายแต่ก่อนก็มีแล¹

เมื่อพิจารณาปัญจมหาวิโลกนะแล้ว พระองค์ทรงรับคำอาราธนาและจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์
บารมีที่พระองค์กระทำไ้ส่งผลให้คนในสังคมของพระองค์มีความสมบูรณ์พูนสุข ดังเช่น
พระองค์ล้างวัตถุให้สะอาดแล้วบริจาคเป็นทาน คนเกิดมามีรูปกายงดงาม พระองค์บริจาคตา
เป็นทาน คนทั้งหลายจะไม่ตาบอด พระองค์ไม่พูดเท็จ คนทั้งหลายจะไม่เป็นใบ้ พระองค์
ตั้งใจฟังคำคนร้องขอ คนทั้งหลายจะไม่ทู่หนวก แสดงให้เห็นว่าบารมีของพระศรีอาริยมะ
ไตยจะส่งผลต่อคนในสังคมของพระองค์อย่างมาก นอกเหนือจากนี้สิ่งที่พระศรีอาริยมะ
ไตยมุ่งหวังว่าจะได้กระทำเมื่อพระองค์เสด็จมาจุติในโลกมนุษย์ก็คือ

¹ดูภาคผนวก หน้า 244

1. โปรดสัตว์ให้พ้นจากโศกสงสาร คือ กิเลส ตัณหา และอวิชชา
2. แสดงธรรมเพื่อให้นุญ์เกรงกลัวภัยของนรก
3. แสดงธรรมเพื่อทำลายล้างโลภะ โทสะ และโมหะ ให้หมดไปจากจิตใจของมนุษย์
4. แสดงอริยมรรค 8 ประการให้นุญ์ทราบเพื่อเป็นหนทางบรรลुพระนิพพานอันเป็นจุดสำคัญที่สุดของการดำรงชีวิตมนุษย์

พระศรีอาริยเมตไตรยเป็นพระโพธิสัตว์องค์เดียวที่ได้รับการนับถือทั่วกัน ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ดังนั้นเมื่อพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์มาประดิษฐานในประเทศไทยตั้งแต่กรุงสุโขทัย คตินิยมเกี่ยวกับพระศรีอาริยก็ปรากฏขึ้นในจารึกและงานเขียนต่าง ๆ โดยตั้งความปรารถนาให้สมมุติที่ตนได้กระทำนั้นส่งผลให้ตนพบพระศรีอาริยหรือได้เกิดในยุคที่พระองค์จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า "ยุคพระศรีอาริย" ดังได้เชื่อกันว่ามนุษย์ทุกคนจะมีความสุข แน่นดินไม่มีกลียุค ปราศจากโจรผู้ร้าย มนุษย์ปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น สังคมมีความเจริญรุ่งเรือง ลักษณะดังกล่าวเป็นแนวความคิดของสังคมอุดมคติ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน พระศรีอาริยเมตไตรยได้เสด็จมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ในวันอุโบสถศีล 7 ค่ำ 8 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำเสมอมา เมื่อพระองค์เสด็จมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณีจึงได้สนทนากับพระมาลัยถึง กาลเมื่อพระองค์จะส่งมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และมีเทวโองการสั่งพระมาลัยให้ลงไปบอกแก่ชาวชมพูทวีปให้เร่งกระทำความดีเพื่อจะได้ไปเกิดในยุคของพระองค์

3.3 พระอินทร์ คือ เทพผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เดิมเป็นมนุษย์ชื่อ รมณภาพ เกิดที่บ้านอจลคาม แคว้นมคธ มีเพื่อน 32 คน ชักชวนกันทำบุญกุศลไว้มาก เช่น สร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง ทำถนนและก่อไฟให้คนเดินเพื่อแก้หนาว เมื่อสิ้นชีวิตทั้ง 33 คน ได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนดาวดึงส์ พระอินทร์มีบทบาทสำคัญในวรรณคดีทั่ว ๆ ไป เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม มีฐานะเป็นผู้ช่วยเหลือคนดีและเป็นผู้บันทึกความดีของคนทั้งหลายไว้ในฐานะจตุโลกบาล ประทับเหนือบัลลังก์พลศิลาอาสน์ซึ่งมีความอ่อนนุ่มประดุจบุปผา

ผ่านสัตว์สี่ขาวนวล เพื่อเกิดทุกข์ในโลกล้วนนี้ จะบังเกิดความร้อนขึ้น ภายหลังความ
คิดนี้เปลี่ยนแปลง คือเชื่อว่าบัณฑิตผู้ทักทายพลีลาอาสน์มีความอ่อนนุ่มเป็นปกติ เมื่อพระอินทร์ประทับ
ลงแท่นศิลานั้นจะจมเพียงสะเคือ แต่เมื่อเกิดเรื่องเดือดร้อนขึ้นในโลก แท่นนั้นก็จะแข็ง
กระด้างจนพระอินทร์รู้สึก พระองค์จะเสด็จทิพยเนตรพิจารณาเหตุการณ์ในโลกแล้วเสด็จ
ลงมาเพื่อแก้ปัญหานั้น

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวว่า พระอินทร์ทรงสร้างพระเจดีย์จุฬามณี
บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อให้เทวดาทั้งหลายได้มาบูชา เมื่อพระมาลัยขึ้นไปบูชาพระเจดีย์
ได้พบปะสนทนากับพระอินทร์ถึงอันสงัดของการทำบุญของเทวดา 12 องค์ และพระอินทร์
ได้ทรงอธิบายถึงบารมีที่พระศรีอาริยมะตไตรยได้ทรงกระทำไว้เท่าที่พระองค์ทราบ นับได้
ว่าพระอินทร์มีบทบาทเป็นศูนย์กลางเชื่อมบุคคลและเหตุการณ์ในเรื่องเข้าด้วยกัน ถ้าไม่มี
พระอินทร์ เหตุการณ์การทำบุญของเทวดาแต่ละองค์ในอดีต หรือแม้แต่เรื่องราวของพระศรี-
อาริยมะตไตรยก็จะไม่ปรากฏขึ้นเลย

เมื่อพระมาลัยขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ได้กล่าวถึงพระเจดีย์นี้ว่า

พระเกตุแก้วจุฬาลอันประจิดแล้ว
กัวยแก้วอินทนิล เป็นที่ชื่นชมยินดีสุดขนาด
อินทราธิราชหากสร้างไว้ ให้เป็นที่ไหว้และบูชา
แก่เทพยดาทั้งหลายทุกหมู่ สัพพพร้อมทุกคน¹

และพระอินทร์เองก็ได้กล่าวยืนยันกับพระมาลัยว่า พระองค์เป็นผู้สร้างพระเจดีย์จุฬามณีไว้
เพื่อให้เทวดาทั้งหลายไหว้และบูชา ดังได้กล่าวไว้ดังนี้

---

¹ ญาณสกนท หน้า 226

พระเกตุชาติแก้วจุลดา มยา
อันผู้ข้าหากตั้งไว้ ให้เป็นที่ไหว้แลบูชา แห่งเทพคากีข้าแล¹

ถึงไกรถาวแล้วว่า พระอินทร์ในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนได้ทำหน้าที่
จุฑาโลกบาล คอยสอดส่องดูแลผู้กระทำความดี และเป็นสักขีพยานรวมทั้งอนุโมทนาในผลแห่ง
การทำความดีของมนุษย์เสมอ ดังจะเห็นได้จาก เมื่ออุบลเทพบุตรได้จุติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
พระอินทร์เสด็จไปที่ปราสาทของอุบลเทพบุตรและอนุโมทนาในผลบุญของเทวดานั้น ดัง
ตัวอย่างต่อไปนี้

สกุโก ที่นั่นพระยาอินทร์ ได้ยินคำเทพบุตร
มีใจบริสุทธิ์โสมนัสหัตถ์ยังนักหนา คเหตวา
ถือเอาดอกกุปปลกานนี้ แด่วิมานปราสาท
ไปบูชาพระเกตุชาติเจดีย์ก็มีแล²

สรุปได้ว่า พระอินทร์ได้ทำหน้าที่คอยดูแลการทำความดีของมนุษย์
และเป็นที่คอยช่วยเหลือให้มนุษย์ได้ทำความดีมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยง
บุคคลต่าง ๆ ในเรื่องให้ดำเนินเรื่องต่อเนื่องกันตลอดไป

4. สถานที่ *

สถานที่ซึ่งใช้เป็นฉากของเรื่องได้แก่ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นที่ 2
ในฉกามาพจร เป็นที่อยู่ของพระอินทร์ บนสวรรค์ชั้นนี้มีวิมานเวชยันต์ ไม่ปาริชาติ
คันถ์ลพพฤษ์ แทนบัลลังก์มโหฬารอาสน์ และพระเจดีย์จุฬามณี ซึ่งพระมาลัยและนางกานทิ
หลายพากันไปนมัสการ

¹ คุภาคผนวก หน้า 227

² คุ. หน้า 247

* สถานที่คือ ฉากในทางวรรณกรรม แต่เป็นสถานที่ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชน

พระเจดีย์จุฬามณี คือ เจดีย์ซึ่งพระอินทร์สร้างไว้ เพื่อให้เทวดาทั้งหลายบูชา พระเจดีย์นี้อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระเจดีย์ประกอบด้วย แก้วอินทนิล ทั้งแตกกลางถึงยอดเจดีย์เป็นทอง ประดับด้วยแก้ว 7 ประการ สูง 80,000 วา มีกำแพงทองล้อมรอบแต่ละด้านยาว 160,000 วา ประดับขงไรยและกลดชุมสายทั้งหลาย ล้วนเป็นแก้วเงินทอง บ้างค่าแคง เหลืองขาวและเขียว มีแก้ว 7 ประการ ผูกไว้ที่กลด และขง คุนพรพรายงามค้ำยั้งนัก¹

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวไว้ว่า "... พระเกตุแก้วจุลลา อันประจิตรแล้ว ด้วยแก้วอินทนิล"²

แสดงให้เห็นว่าพระเจดีย์นี้มีสีเขียว ภายในองค์พระเจดีย์บรรจุพระเศวตและพระเขียวแก้วของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้

ความคิดเรื่องการไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณีแพร่หลายมากในหมู่ชาวไทย ทั้ง ๆ ที่เจดีย์อีกมากที่มีความสำคัญ เหตุผลในเรื่องนี้ก็คือ ความมุ่งหวังจะได้พบพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งเสด็จมาไหว้พระเจดีย์จุฬามณีนั่นเอง ดังนั้นการที่พระมาลัยจะต้องไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี ก็เพื่อจะได้พบพระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์และแสดงคุณวิเศษของพระองค์ แม้กระทั่งคตินิยมเกี่ยวกับการนำกรวยดอกไม้และธูปเทียนใส่มือคนตายเพื่อให้ไปไหว้พระจุฬามณีก็มีความหมายแฝงอยู่ว่าจะได้พบพระศรีอาริยมตไตรยอันเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริง

---

¹พระครูสังวรสมาธิวัฒน์ โลกและชีวิตจากบทเรียนไตรภูมิพระร่วง หน้า 251

²อุกฤษฏ์นวก หน้า 226

วิเคราะห์สังคมอีสานและสังคมยุคพระศรีอริย์ที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสน

สุชุม ศรีบุรินทร์ อธิบายไว้ว่า "สังคม หมายถึง กลุ่มมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นอน มีอาณาเขตดินแดนอยู่อาศัยติดต่อกันโดยเฉพาะ มีวัฒนธรรมร่วมกันและมีกิจกรรมภายในกลุ่มของตนเอง"¹ คำว่า "สภาพสังคม" หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นและสภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวว่า โดยมากเรามักเห็นร่องรอยของอิทธิพลสังคมในบทประพันธ์เสมอ จะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ผู้แต่งบทประพันธ์หรือวรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมย่อมหลีกเลี่ยงอิทธิพลของสังคมไปไต่ยาก นอกจากนี้ เจตนา นาควัชร ได้เสนอว่า "วรรณกรรมเป็นเครื่องแสดงออกของสังคม" และ "วรรณคดีเปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนสังคม"³ ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมจะสามารถมองเห็นสภาพสังคมในยุคที่วรรณกรรมนั้นเกิด โดยพิจารณาจากสภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อ
2. สภาพความเป็นอยู่ในสังคม
3. ครอบครัว
4. เศรษฐกิจ
5. การปกครอง

---

¹สุชุม ศรีบุรินทร์ สังคมวิทยาเบื้องต้น หน้า 35

²วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 141 - 143

³เจตนา นาควัชร วรรณคดี (ความรู้คู่วรรณไวทยากร) หน้า 14

สภาพสังคมที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสนมี 2 ลักษณะ คือ สังคมในชมพูทวีป ซึ่งถือว่าเป็นสังคมในโลกมนุษย์กับสังคมยุคพระศรีอาริย์เมตไตรย ซึ่งนับเป็นสังคมในอุดมคติ ที่เป็นเรื่องเกินจริงสำหรับมนุษย์ปัจจุบัน แต่เป็นสังคมที่แสดงถึงความใฝ่ฝันหาของมนุษย์

สภาพสังคมอีสาน

สังคมอีสานน่าจะมีผลสะท้อนมาจากสังคมอุดมคติใน มาลัยหมื่นมาลัยแสน ในรูปแบบของสังคมที่มนุษย์ใฝ่ฝันหาหรือเรียกว่าสังคมในอุดมคติที่มนุษย์อยากให้มีปรากฏจริง ๆ ตามคตินิยมของชาวพุทธ ถ้าพิจารณาในแง่จิตวิทยาแล้ว น่าจะเชื่อว่าเป็นการชดเชยชีวิตที่ยากเข็ญและสภาพทำต้อยทางสังคมของมนุษย์ในโลกปัจจุบัน จึงออกถึงความทุกข์ยาก ความลำบากของชีวิตปัจจุบันและมุ่งกระทำตามที่ตามคำสอนของศาสนา เพื่อที่จะได้ความสุขในภพหน้า อันเป็นสังคมอุดมคติที่ชาวพุทธสร้างไว้ในความคิดคำนึงคือ สังคมสมัยพระศรีอาริย์

ชาวอีสานในอดีต* ได้ดำเนินชีวิตผูกพันอยู่กับปรัชญาพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวพุทธอื่น ๆ หรืออาจจะดำเนินชีวิตผูกพันกับศาสนาแน่นแฟ้นกว่าในบางกรณี เช่น ใต้น้ำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีประชา (Folkway) ดังจะเห็นได้จากฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวน่าจะเชื่อได้ว่า แนวคิดในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนมีส่วนในการปลุกฝังเจตคติแก่สังคมอีสานอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นวรรณกรรมที่นำมาใช้ในพิธีกรรม (บุญพระเวสส์) ที่ชาวอีสานถือว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญในรอบปีจะขาดเสียมิได้ สังคมอุดมคติ หรือโลกพระศรีอาริย์ได้ปลุกมโนคติชาวอีสานปีแล้วปีเล่า จากชีวอายุของเขาตามแนวคิดในสังคมพระศรีอาริย์ โดยไม่คิดโต้แย้งถึงความเป็นไปได้อันใดหรือไม่ ซึ่งปรัชญาพุทธศาสนา กฎแห่งกรรมและชาดกต่าง ๆ ก็ได้อธิบายความเป็นไปได้ในโลกหน้า

---

* อีสานในอดีต หมายถึง ก่อนที่อิทธิพลสังคมสมัยใหม่เข้าสู่อีสาน นับแต่สมัยพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา

อย่างน่าเชื่อถืออีกโศกหนึ่งด้วย ดังนั้นจึงใคร่จะอภิปรายถึงความเชื่อเรื่องบุญ - บาป
ชาตินี้ - ชาติหน้า ในวรรณกรรมเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน อันมีผลกระทบต่อนาวกิก
ของชาวอีสานเรื่องสังคมอุดมคติ ดังนี้

1. ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง ศรัทธา (น) ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส (ส)¹
วิทยุ โญ จิตต์ธรรม² กล่าวถึงเรื่องความเชื่อไว้ว่า ความกลัวและความ
ไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์
สมัยโบราณ อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามาก แต่มนุษย์ยังมี
พฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

ชวรัช ปุณโณทก³ กล่าวว่า ความเชื่อ คือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิต-
สำนึกของมนุษย์ต่อพลังเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์
นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์
ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว ลักษณะความเชื่อเป็นการยอมรับนับถือ
สิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนว่ามีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานเพียงพอที่เชื่อถือ
ได้ หรืออาจไม่มีหลักฐานมาพิสูจน์เลยก็ได้

ลักษณะความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นความเชื่อที่มีพื้น
ฐานมาจากพุทธศาสนาคงต่อไป

¹ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 851

²วิทยุ โญ จิตต์ธรรม ความเชื่อ หน้า 2

³ชวรัช ปุณโณทก "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน" ใน
เอกสารประกอบการสัมมนาคติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา หน้า 1

1.1 การทำบุญและอันตงส์ของการทำบุญ

"บุญ" แปลว่า เครื่องชำระ ซึ่งหมายถึงความดี ความงาม และกุศลกรรม¹ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ปราศจากอาสวกิเลสทั้งปวง ในทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งหลักการทำบุญ หรือการทำความดี เป็นหลักใหญ่ ๆ 3 ประการ เรียกว่า "บุญกิริยาวัตถุ 3" คือ

1. ทานมัย คือ ทำบุญด้วยการให้ทานสิ่งของ
2. ศีลมัย คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี
3. ภาวนามัย คือ ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา หรือฝึกอบรมจิตใจ

หรือแบ่งเป็นส่วนย่อย ๆ 10 ประการ เรียกว่า "บุญกิริยาวัตถุ 10"^{*} ดังนี้

1. ทานมัย คือ ทำบุญด้วยการให้ทานสิ่งของ
2. ศีลมัย คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
3. ภาวนามัย คือ ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาหรือฝึกอบรมจิตใจ
4. อปจายนมัย คือ ทำบุญด้วยการประพาศิ้อ่อนน้อม
5. เวยยาวัจจมัย คือ ทำบุญด้วยการชวนชวนรับใช้
6. บัณฑิตทานมัย คือ ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้ผู้อื่น
7. บัณฑิตโมทนามัย คือ ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น

---

¹พระราชนิพนธ์ (ประยูร ธาดา) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ หน้า 64 - 65

^{*} บุญกิริยาวัตถุ 10 นี้ อาจจำแนกได้เป็นส่วนสำคัญ 3 ประการ คือ บุญกิริยาวัตถุ 3 ดังนี้

1. ทาน ประกอบด้วยข้อ 1 - 4 - 5
  2. ศีล ประกอบด้วยข้อ 2 - 6 - 7
  3. ภาวนา ประกอบด้วยข้อ 3 - 8 - 9
- และข้อ 10 ประกอบด้วยทาน ศีล และภาวนา

8. ฆัมมัสสวนมัย คือ ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
9. ฆัมมเทสนามัย คือ ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
10. ติฏฐุภักมัย คือ ทำบุญด้วยการให้ความเห็นให้ตรง

การทำทานถือเป็นการทำความดีหรือการทำบุญขั้นต้น เนื่องจากกระทำได้ง่ายกว่าการรักษาศีลและภาวนา ดังนั้นคนจึงนิยมทำบุญด้วยการให้ทาน แต่การให้ทานจะบังเกิดอานิสงส์เป็นผลบุญมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ขึ้นอยู่กับทานสมบัติ ³ คือ

1. วัตถุ
2. เจตนา
3. บุคคล

วัตถุ² คือ ของที่ให้เป็นทาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อามิสทาน คือ การให้สิ่งของหรือวัตถุเป็นทาน ดังนี้

อนัน	ข้าว
ปาน	น้ำ
วตถุ	ผ้า
ยาน	ยานพาหนะ รวมทั้งรองเท้า ถนน สะพาน
มาลา	ดอกไม้
คณฐ	ของหอม
วิเลปน	เครื่องแต่งประดับ
เสยยา	ที่อยู่ ที่นอน
วสถุ	ที่พัก เครื่องรับรอง
ปทีเปยย์	ประทีป ฐูป เทียน เครื่องให้แสงสว่าง

---

¹พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ คำบรรยายพหุศาสตร์ หน้า 50

²พระราชวรานู (ประยูร ปยุตโต) พจนานุกรมพหุศาสตร์ หน้า 55

3. ธรรมทาน คือ การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำ
สั่งสอน

เจตนา คือ ความตั้งใจ เจตนาของการให้ทานอยู่ที่การตั้งใจทำ
ความดี ทำจิตใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ใน 3 กาล ก่อนให้มีใจยินดี ขณะให้จิตใจผ่องใส
และเมื่อให้แล้วเบิกบานใจ

บุคคล หมายถึง บุคคล 2 ฝ่าย คือ ผู้ให้ทานจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรม
ส่วนผู้รับทานนั้นถ้าเป็นผู้มีศีลธรรมจะให้ทานส่งผลแก่ผู้ให้ทานมากกว่าผู้รับที่ไร้ศีลธรรม นอก
จากนี้ผู้ทำทานอาจทำทานแก่ผู้รับได้ 2 วิธี คือ การให้ทานโดยการเจาะจงตัวผู้รับ และ
การให้ทาน โดยไม่เจาะจงตัวผู้รับทาน

การทำทานโดยการให้วัตถุเป็นทานนั้นช่วยค่าจุนให้ผู้รับได้มีที่พึ่ง ช่วย
เหลือให้เขาสามารถมีชีวิตอยู่ได้ ส่วนธรรมทานเป็นการช่วยให้ผู้รับรู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป
การให้ธรรมทานจึงจำเป็นและควรกระทำมากกว่าการให้อามิสทาน แต่ในสังคมชาวบ้าน
การให้ทานนั้นหมายถึงการให้อามิสทานแก่บุคคลเป็นสำคัญ

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการทำบุญในระดับ
ต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากการให้ทานเป็นลำดับแรก ลักษณะเช่นนี้เป็นไปตามลำดับขั้นของการ
ทำบุญอย่างแท้จริง นอกจากนี้เมื่อพูดถึงการให้ทานนั้นจะจำแนกอานิสงส์ได้มากน้อยตามองค์
ประกอบของการให้ทานตามหลักพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

1.1.1 อานิสงส์จากการทำบุญของเทวดา 12 องค์ ในมาลัยหมื่น
มาลัยแสน ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการทำบุญลำดับจากน้อยไปหามาก โดยกำหนดจำนวน
บริวารที่ติดตามเทวดาแต่ละองค์นั้นเป็นอานิสงส์ของผลบุญที่ได้รับตอบแทนจากการทำบุญ ดังนี้
เทวดาองค์ที่ 1 เป็นชายยากจน ได้แบ่งข้าวส่วนหนึ่งของ
ตนให้แก่กา ทานนี้ถือเป็นอามิสทาน สิ่งของที่ได้เป็นของสามัญ ผู้รับเป็นสัตว์เดรัจฉาน ถือ
ได้ว่าผู้รับอยู่ในระดับต่ำ ไม่กล่าวถึงเจตนาและความพึงพอใจในการให้ทาน ถือเป็นทานมัย
ได้รับอานิสงส์เป็นบริวารหนึ่งร้อย

เทวดาองค์ที่ 2 แต่เดิมเป็นคนเลี้ยงวัว ได้แบ่งข้าวของตนให้เพื่อนที่เลี้ยงวัวอยู่ด้วยกัน ทานนี้ถือเป็นอามิสทาน สิ่งของที่ให้เป็นของสามัญ ผู้รับเป็นปุถุชนมีอาสวกิเลสในตน ไม่กล่าวถึงเจตนาและความพึงพอใจในการให้ทาน เป็นทานมัย ได้รับอานิสงส์เป็นบริวารหนึ่งพัน

เทวดาองค์ที่ 3 เป็นชายสามัญคนหนึ่ง ให้ข้าวเป็นทานแก่สามเณร มีจิตใญ่ยินดีในทานของตน ทานนี้เป็นอามิสทาน ผู้ให้ทานเป็นปุถุชนธรรมดา ผู้รับเป็นสามเณร ถือศีล 10 ข้อ นับว่าอยู่ในสภาพบริสุทธิ์กว่าคนธรรมดา เจตนาในการให้บริสุทธิ์ ควบคู่กับความยินดีและพอใจ นับเป็นทานมัย ได้รับอานิสงส์เป็นบริวารหนึ่งพัน

เทวดาองค์ที่ 4 เดิมเป็นชายสามัญ ให้ข้าวแก่พระภิกษุ มีจิตเจตนาบริสุทธิ์ ทานนี้เป็นอามิสทาน สิ่งของที่ให้เป็นของสามัญ ผู้ให้เป็นปุถุชนธรรมดา ผู้รับเป็นพระสงฆ์ ถือศีล 227 ข้อ นับว่ามีความบริสุทธิ์มากกว่าสามเณร มีเจตนาในการให้ทาน นับเป็นทานมัย ได้รับอานิสงส์เป็นบริวารสองหมื่น

ข้อสังเกต อานิสงส์ของการทำบุญของเทวดาองค์ที่ 1 - 4 ขึ้นอยู่กับผู้รับทานเป็นหลัก ผู้รับทานจะเริ่มแต่สัตว์ คนสามัญ สามเณร และพระภิกษุ ซึ่งมีสภาพความบริสุทธิ์แตกต่างกัน ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับความเชื่อเรื่องการทำบุญในสังคมอิสลาม คือเมื่อจะทำทานจะเลือกทำกับพระภิกษุมากกว่าทำกับคนธรรมดา และมักจะเลือกทำบุญกับเจ้าอาวาสมากกว่าทำกับพระลูกวัด เพราะถือว่าให้อานิสงส์ต่างกัน

เทวดาองค์ที่ 5 เป็นช่างทอผ้าในเมืองอนูราชปุรี ตั้งอาหารไว้ให้เป็นทานแก่คนทั่วไป ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่คนตาย เมาชาศพนอนาถา การตั้งอาหารให้เป็นทานแก่คนทั่วไป ถือเป็นอามิสทาน แต่ผู้รับที่ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นผู้ใด เป็นการให้แบบสังฆทาน ย่อมให้อานิสงส์มากกว่าทานที่เป็นปาฏิบุคลิกทาน คือทานที่ให้โดยเจาะจงตัวผู้รับ

นอกจากนี้ การอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายถือเป็นปัตติทานมัย คือการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีของตนให้ผู้อื่น ส่วนการเมาชาศพนอนาถาเป็นเวทยาวัจจมัย คือการชวนช่วยรับใช้ เทวดาองค์นี้ได้กระทำความดี 2 ชั้น คือ ทานมัย และศีลมัย ได้รับอานิสงส์เป็นเทวดา มีบริวารสามหมื่น

เทวคองคค์ที่ 6 เป็นเศรษฐีในหมู่บ้านพริทาลคาม รักษา
ศีล บำเพ็ญกรรม ให้ทานอาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรคที่เลือกแล้วว่าเป็นของดีแก่ผู้ทรงศีล
และมีใจชื่นชม ยินดีต่อทานของตน

กล่าวได้ว่าเศรษฐีนี้ได้ให้อามิสทาน โดยให้สิ่งของที่ผู้
รับที่มีความบริสุทธิ์ และให้ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ยินดีต่อทานที่ตนให้ นอกจากนี้ยังได้กระทำ
บุญชั้นที่ 2 คือ การรักษาศีล 5 อยู่ตลอดเวลา ถือเป็นการทำบุญประเภทศีลมัย และลำดับ
สุดท้ายได้บำเพ็ญกรรม ซึ่งเป็นการทำบุญที่เรียกว่า ภาวนามัย สรุปได้ว่า เศรษฐีนี้ได้
ทำบุญรวม 3 ระดับ คือ ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย ได้รับอานิสงส์เป็นบริวารสี่หมื่น

เทวคองคค์ที่ 7 เป็นกษัตริย์เมืองลังกา ทรงพระนามว่า
สัทธาทิสสะ ให้ทานวัตถุ หรืออามิสทานแก่คนยากจนจำนวนมาก มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธา
พระรัตนตรัย และรักษาศีล 8 ซึ่งเป็นการรักษาศีลชั้นสูงกว่าพุทธศาสนิกชนทั่วไป นับเป็นการ
ทำบุญด้วย ทานมัย และศีลมัย ได้รับอานิสงส์เป็นเทวดา มีบริวารห้าหมื่น

เทวคองคค์ที่ 8 เป็นกษัตริย์เมืองลังกา ทรงพระนามว่า
ท้าวพุนธุคามีนีอภัย ให้ทานวัตถุด้วยปัจจัย 5 ประการ แก่คนทั่วไปเสมอ ๆ อุปฐากพระ-
รัตนตรัย อันหมายถึงพระพุทธรูปด้วยความศรัทธา สร้างสถูป สร้างพระพุทธรูป และ
ปลุกต้นศรีมหาโพธิ์ไว้ให้คนบูชา

ผู้ให้เป็นผู้มีศีลธรรม มีศรัทธายึดมั่นในพระพุทธรูปศาสนา ให้
อามิสทานด้วยสิ่งของเป็นปัจจัยที่ช่วยให้คนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ 5 ประการ คือ อาหาร
น้ำ เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคแก่บุคคลทั่วไป ถือเป็นการที่ไม่เจาะจงตัวผู้รับ และ
การได้สร้างวัตถุที่เคารพบูชาให้ผู้อื่นได้ร่วมเคารพด้วย นับเป็นปกติทานมัย คือการเฉลี่ย
ส่วนความดีให้ผู้อื่นได้รับด้วย ได้รับอานิสงส์เป็นเทวดามีบริวารหกหมื่น

เทวคองคค์ที่ 9 เป็นสามเณร ได้ปฏิบัติธรรม บูชาพระสงฆ์
ปรนนิบัติพ่อและครูอาจารย์ มีใจศรัทธาปกครองภริยาเวฬุอาราม และพระเจดีย์ตามประทีป
บูชาพระเจดีย์

เทวคองคค์นี้เดิมเป็นสามเณร คือ เป็นผู้ทรงศีล รักษาศีล
10 และปฏิบัติธรรม ทำบุญด้วยศีลและภาวนา นอกจากนี้ยังทำบุญด้วยอภายนามัย คือการ

คือการประพาศิอันน้อม และเวยยาวัจจัมย คือการชวนชาวรับใช้ โดยเฉพาะผู้รับการกระทำเป็นผู้มีพระคุณ มีคุณความดีและสถานที่อันควรเคารพบูชา อาณิสสส์ที่ได้รับจึงมากขึ้น เป็นทวีคูณ มีบริวารเจ็ดหมื่น

เทวดาองค์ที่ 10 เป็นขอทาน ไม่มีทรัพย์สินเงินทองจะให้ทาน แต่เมื่อพบพระภิกษุมาบิณฑบาต ได้เรียกผู้อื่นมาตักบาตร และได้กล่าวอนุโมทนาแสดงความยินดีต่อผลบุญของผู้ทำบุญนั้น

การกระทำเช่นนี้ถือเป็นการทำบุญด้วยการยินดีในความดี นับเป็นลำดับขั้นที่ 2 ของการทำบุญคือศีลัมย ได้รับอาณิสสส์เป็นเทวดามีบริวารแปดหมื่น

เทวดาองค์ที่ 11 เป็นชายยากจนอยู่ในหมู่บ้านกันคาม ตามปกติหิรีป มีจิตศรัทธาบูชาพระสถูปเจดีย์ด้วยดอกไม้หอมและอริขะฐานฉมเป็นดอกไม้ คาเป็นประทีป ปากเป็นเครื่องหอม รวมทั้งจิตใจที่บริสุทธิ์เป็นเครื่องบูชาพระสถูปเจดีย์

เทวดาองค์นี้ได้บูชาด้วยกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อันเป็นการถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติบูชาและมีจิตเจตนาเป็นกุศล เลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย อุทิศกายและใจเป็นพุทธบูชา ได้รับอาณิสสส์เป็นเทวดามีบริวารเก้าหมื่น

เทวดาองค์ที่ 12 เป็นชายยากจน มีจิตศรัทธานำทรายริมแม่น้ำมาถ่อพระเจดีย์ บูชาด้วยดอกไม้และปฏิบัติบูชาด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ทั้งมวล นอกจากนี้ยังได้อุปฐากผู้ทรงศีล ให้ทานสิ่งของหลายประการ และมีจิตใจยินดีต่อการกระทำของตน การทำเช่นนี้ถือเป็นการทำบุญครบทั้งทานัมย ศีลัมย และภาวนามัมย จึงได้รับอาณิสสส์เป็นเทวดา มีบริวารถึงหนึ่งแสน

จากจำนวนเทวดาทั้งสิ้น 12 องค์ ที่ปรากฏในมัลลยหิมะ-มัลลยแสน จะพบว่า ในสมัยอดีตชาติเป็นกษัตริย์ 2 องค์ และเศรษฐี 1 คน เท่านั้น นอกนั้นเป็นกลุ่มคนธรรมดาสามัญ โดยแบ่งกลุ่มออกได้ดังนี้

1. กษัตริย์ มี 2 องค์ ได้แก่
 เทวดาองค์ที่ 7 "เป็นเจ้ากษัตริย์คนหนึ่ง ชื่อ
 ลัทธาติสราช ในที่นี้ชื่อว่า ลังกา"¹
 เทวดาองค์ที่ 8 "เป็นเจ้ากษัตริย์คนหนึ่ง ชื่อว่า
 พระยาอภัยผู้มียศ"²
2. เศรษฐี 1 คน ได้แก่
 เทวดาองค์ที่ 6 "ได้เป็นมหาเศรษฐี อยู่ในบ้าน
 อันหนึ่ง ชื่อว่า ทาริตาลคาม"³
3. นักบวช 1 องค์ ได้แก่
 เทวดาองค์ที่ 9 "ได้เป็นเจ้าสามเณรตนเองอาจ
 บประหมาดในศาสนา"⁴
4. คนชั้นกลาง 1 คน ได้แก่
 เทวดาองค์ที่ 5 "ในเมืองคนอนุราธบุรี ชื่อว่า
 ขางหูกผู้พิจิตร"⁵
5. คนจน 4 คน ได้แก่
 เทวดาองค์ที่ 1 "ยอมชวนชวายเอาหญ้ามา
 สับนำมาขายเลี้ยงชีวิต"⁶

---

¹ดูภาคผนวก หน้า 232

²ดู หน้า

³ดู หน้า 231

⁴ดู หน้า 233

⁵ดู หน้า 231

⁶ดู หน้า 229

ท้าวทองคหี 2 "ภายจนยอมเป็นหม่มหน้า ขว-
ขวายหาหญ้าเลี้ยงวัวควาย"¹

ท้าวทองคหี 11 "ชายทุกข์โศกนั้นมา เห็นสฤๅษะ
เจดีย์ทองวิเศษ"²

ท้าวทองคหี 12 "มีปกติไปนำเอามาบังหง้า
บาริมนำมาขาย"³

6. คนชอทาน 1 คน ไค้แก่
ท้าวทองคหี 10 "เกิดมาในเมืองคนเป็นชายทุกข์โศก
ชอทานพุ่งขึ้นใจใจรักสาย"⁴

7. บุคคลที่ไม่ไค้กล่าวถึงว่าเป็นใคร มีอาชีพอะไร มี
2 องค์ ไค้แก่

ท้าวทองคหี 3 "เทพบุตรคนนี้เกิดมาในเมืองคน
ไค้ให้เข้าเป็นทวนแก่เจ้าสามพระยามีศีล"⁵

ท้าวทองคหี 4 "เทพบุตรคนนี้หากคนอื่น ใจหมิ่น
สร้างสมมาให้ทวนข้าวแก่วัฏฐิในเมืองคน"⁶

¹ ภูภาคผนวก หน้า 229

² ภู. หน้า 234

³ ภู.

⁴ ภู. หน้า 233

⁵ ภู. หน้า 230

⁶ ภู.

ตาราง 2 ตารางจำแนกเพศคาตามฐานะทางสังคมในสมัยอดีตชาติ

จำนวน	ฐานะทางสังคม สมัยอดีตชาติ	เทวคา องค์ที่	เพศ	บริวาร	เปอร์เซ็นต์
2	กษัตริย์	7	ชาย	50,000	16.66
		8	ชาย	60,000	
1	เศรษฐี	6	ชาย	40,000	8.33
1	นักบวช	9	ชาย	70,000	8.33
1	ชนชั้นกลาง	5	ชาย	30,000	8.33
4	คนจน	1	ชาย	100	33.33
		2	ชาย	1,000	
		11	ชาย	90,000	
		12	ชาย	100,000	
1	คนชอทาน	10	ชาย	80,000	8.33
2	ไม่ได้บอกฐานะ ทางสังคม	3	ชาย	10,000	16.66*
		4	ชาย	20,000	
12				551,100	100

* เทวคาองค์ที่ 3 - 4 ไม่ได้บอกฐานะทางสังคมของชาติปางก่อนว่า คือใคร แต่ก็มีแนวโน้มเียงว่าเป็นคนจน เพียงแต่ให้ชากับสามเณร และภิกษุเท่านั้น

ตารางที่ 3 ตารางจำแนกเหวคาตามลักษณะของการทำบุญ ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน

องค์ที่	ผู้ให้		อามิสทาน			เจตนา			ผู้รับ				รักษาศีล				ภาวนา	อุทิศตนแก่ศาสนา	อานิสงส์มี เหวคาเป็น บริวาร
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1	/		/			/		/											100 1
2	/		/			/			/										1,000
3	/		/			/				/									10,000
4	/		/			/		/			/								20,000
5	/			/								/	/						30,000 2
6		/		/			/				/			/			/		40,000
7		/		/			/					/			/			/	50,000
8		/		/			/					/	/					/	60,000
9		/			/								/			/	/	/	70,000
10	/				/		/						/						80,000 3
11		/			/		/						/				/	/	90,000
12		/		/	/		/					/	/				/	/	100,000

หมายเหตุ	1. ปุณฺณ	7. เจตนา	13. มีศีลไม่ครบองค์
	2. มีศีล	8. ลัทธิ	14. ศีล 5
	3. น้อย	9. ปุณฺณ	15. ศีล 8
	4. มาก	10. สามเณร	16. ศีล 10
	5. ขรรพทาน	11. ภิกษุ	17. ภาวนา
	6. ไม่เจตนา	12. ไม่เจาะจงผู้รับ	18. อุทิศตนแก่พระศาสนา

อามิสทาน คือ การให้ทานด้วยสิ่งของ

จากตารางที่แสดงไว้ข้างต้นนั้น ชี้ให้เห็นว่าการบริจาคทาน ด้วยสิ่งของเพียงเล็กน้อย แต่ถวายกุศลเจตนา ย่อมได้รับอานิสงส์มากกว่า และการบริจาคทาน แก่ผู้ทรงศีลสิกขาบท ยิ่งได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้น ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องมัลลิกะมาสมาลัยแสน ไคพยายามอธิบายถึงอานิสงส์ของการบริจาคทานว่าขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายด้าน เช่น ตอน กล่าวถึงเทวคาทั้ง 12 องค์นั้น ได้เสนอองค์ประกอบของการทำบุญ 3 ประการ คือ ทาน ศีล และภาวนา โดยเน้นถึงการบริจาคทานเหมือนว่าเป็นการทำบุญที่ให้ผลชัดเจนที่สุด โดยเฉพาะวิธีการบริจาคทานซึ่งแบ่งออกเป็น ธรรมทาน หรือการให้ธรรมแก่ผู้รับ และอามิสทาน หรือทานที่ให้วัตถุสิ่งของแก่ผู้รับ อานิสงส์ที่ได้รับตอบสนองอยู่ในรูปปริวรรตที่จิตตามมีจำนวน เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนสัมพันธ์กับลักษณะและจำนวนของการบริจาคทาน ซึ่งเป็นการแสดงรูปธรรม ของอานิสงส์แห่งบุญนั้น เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

ดังที่กล่าวแล้วว่า อานิสงส์แห่งการบริจาคทานขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบแห่งการบริจาคทานดังต่อไปนี้

1. ลักษณะของทานว่าเป็นทานชนิดใด อามิสทานหรือ ธรรมทาน การให้ธรรมทานจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้รับได้มากกว่า และมั่นคงกว่าการให้อามิสทาน ดังนั้น การให้ธรรมทานย่อมได้รับอานิสงส์มากกว่าการให้อามิสทาน แต่ใน มาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวถึงการให้อามิสทานเป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริจาคทาน ชนิดนี้มองเห็นได้ง่ายกว่า

2. ลักษณะของผู้บริจาคทาน ผู้บริจาคทานที่มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีจิตเจตนามั่นในการบริจาคทานย่อมได้รับ อานิสงส์มากกว่าผู้ให้ที่ไร้ศีลธรรม

3. ลักษณะของผู้รับทาน การบริจาคทานแก่ผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ย่อมให้อานิสงส์แก่ผู้บริจาคทานมากกว่าการบริจาคทานแก่ผู้คอกยศีลธรรม ดังได้ กล่าวถึงการบริจาคทานของสิ่งเดียวกัน คือ ข้าวที่เป็นอาหารของตนนั้นแบ่งบริจาคเป็นทาน แก่กา เพื่อน (ปูลุชน) สามเณร และพระภิกษุ อานิสงส์ที่ได้รับจะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จาก ร้อย พัน หมื่น และสองหมื่น

4. ลักษณะของสิ่งของที่บริจาคทาน สิ่งของที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่าเป็นของดี มีจำนวนมากย่อมให้อานิสงส์มากกว่าการบริจาคทานด้วยสิ่งของสามัญ ดังเช่น เทวคางค์ที่ 5 และ 6 ทำบุญด้วยข้าวของหลายอย่าง ดังได้บอกไว้ว่า "อาหารหลายแสนลำ หวานยาพร่ำ 5 ประการ เลื่อนผ้าทานทุกภาค เข้าน้ำมากของดี"¹ ซึ่งในการให้ทานของเทวคางค์ที่ 1 - 4 ไม่ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของเทวคางค์ที่ 5 - 6 จึงมากกว่าคางค์ที่ 1 - 4

5. เจตนาในการบริจาคทาน ผู้มีจิตใจขึ้นมโนคติต่อการบริจาคทานของตน ย่อมได้รับอานิสงส์จากการบริจาคทานนั้นมาก ถ้าการบริจาคครั้งใดทำให้เกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ อานิสงส์ที่ได้รับจากการบริจาคจะลดน้อยลงไปด้วย

มีข้อน่าสังเกตคือ อานิสงส์ของการบริจาคทานนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของผู้บริจาค แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาในการบริจาคทานที่บริสุทธิ์ เกิดความมโนคติในการบริจาคของตน ดังเช่น เทวคางค์ที่ 10 ในชาติปางก่อนเป็นชายขอทาน ไม่มีสิ่งของจะบริจาคทานได้ แต่มีจิตใจเป็นกุศล เมื่อเห็นพระภิกษุมารอรับบิณฑบาตอยู่ จึงเรียกเจ้าของบ้านให้มาตักบาตร เจตนาอันบริสุทธิ์และความมโนคติในสิ่งที่ตนได้กระทำคือช่วยให้ผู้อื่นได้ทำบุญอนุโมทนาในผลบุญของเขาเหล่านั้น จิตเจตนาอันเป็นกุศลทำให้ชายผู้นั้นเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีบริวาร 80,000 ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งสำคัญที่สุดในการทำบุญหรือทำความดีคือเจตนา ถ้ามีเจตนาดีสิ่งอื่นก็เป็นรอง สมดังพุทธคำที่ว่า "เจตนา-นั้นแหละคือกรรม" การบริจาคทานเป็นกรรมฝ่ายกุศล เรียกว่า "กุศลกรรม" จึงขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นสำคัญเช่นกัน

1.1.2 อานิสงส์จากการทำบุญของชายผู้ถวายคอกบัว 8 คอก

การกล่าวถึงชายผู้นี้ ได้แสดงให้เห็นไว้ในช่วงแรกว่า เป็นผู้มีจิตใจดี มีความกตัญญู เอาใจใส่เลี้ยงดูมารดาตามประสายากจน เมื่อได้พบพระมาลัยก็บังเกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในอิริยาบถอันสงบสุขและงดงามของพระมาลัย จึงได้นำคอกบัว 8 คอก ที่ตนถืออยู่ถวายเป็นเครื่องบูชา

ผู้ให้ คือ ชายยากจนเป็นผู้มีศีลธรรม มีเจตนาบริสุทธิ์ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระมาลัย ตั้งใจมั่นในการบริจาทาน มีจิตใจยินดีในกาลทั้ง 3 คือ ความยินดีก่อนการให้ ขณะให้จิตใจเฝ้าใส เมื่อให้แล้วจิตใจชื่นบาน ดังได้กล่าวไว้ว่า "ด้วยศรัทธาอันแน่วแน่ ไสยสิ่งนี้ถึงนรกนาค"

ผู้รับ คือ พระมาลัยเป็นพระอรหันต์ซึ่งฉฬภ เป็นผู้บริสุทธิ์ ปราศจากอาสวกิเลสทั้งปวง ผู้รับเป็นผู้มีความสำคัญสูง ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า ให้เลือกปฏิบัติ คือ ให้เลือกทำบุญกับพระสงฆ์ที่ปฏิบัติชอบด้วยวินัยสิกขา¹ เมื่อพระมาลัยได้รับสิ่งของนั้นแล้ว ก็อนุโมทนาในผลบุญที่ชายยากจนได้กระทำ

สิ่งของที่ให้ทาน คือ คอกบัว 8 คอก หมายถึง การบูชาทิศทั้ง 8 ซึ่งถือว่าบูชาโดยรอบ พระมาลัยได้นำคอกบัว 8 คอกนี้ไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีครบทั้ง 8 ทิศดังกล่าวกว

สรุปได้ว่า การบริจาทานครั้งนี้ ถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบของการบริจาทาน คือ ผู้ให้ ผู้รับ เจตนาในการให้และสิ่งของที่ให้ จึงนับได้ว่าเป็นการบริจาทานที่สมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ อานิสงส์แห่งการบริจาทานนั้นได้ส่งผลให้ชายผู้นั้นไปเกิดเป็นอุมลเทพบุตรอยู่ในนิมลปราสาท มีกลิ่นกายและกลิ่นปากหอม ดังกลิ่นหอมของคอกบัว ยามก้าวเดินมีคอกบัวผุดขึ้นมารองรับ แสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญที่สุดของการบริจาทาน คือ เจตนาในการให้และวัตถุที่ให้ เหมือนดังจะชี้แนะให้มนุษย์เห็นว่าเมื่อบริจาทานเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

1.1.3 อานิสงส์จากการทำบุญของนางฟ้าที่แวดล้อมพระศรีอาริย์

นางฟ้าที่แวดล้อมพระศรีอาริย์เมตไตรย มีจำนวนนับแสนโกฏิ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่เบื้องหน้า เบื้องหลัง เบื้องซ้าย และเบื้องขวา นางฟ้าเหล่านี้ทรงอารมณ์ดีต่าง ๆ กัน เนื่องจากอานิสงส์ของการทำบุญที่แตกต่างกัน ดังนี้

นางฟ้าทรงอารมณ์ขาว อยู่เบื้องหน้าพระศรีอาริย์เมตไตรย เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ในชาติปางก่อน ทำบุญในวันอุโบสถศีล ถวายผ้าขาว ดอกไม้ขาว เครื่องหอมขาว รูปเทียนขาว และอาหารสีขาวนานาชนิดแก่พระสงฆ์ และผู้ทรงศีล จึงได้กล่าวไว้ว่า

เขาได้กระทำบุญในวันอุโบสถพรำวันศีล หอว่า
ได้ให้ผ้าขาวพรำล้ำยิ่ง ดอกไม้สิ่งก็ขาว
จวงจันท์ขาวดูใบได้ เทียนรูปโตก็ขาว อาหารพรำหลายหลาก
ให้ทานมากทุกคน¹

อานิสงส์จากการทำบุญถวายเครื่องบูชาสีขาว ทำให้มาเกิดเป็นนางฟ้าทรงอารมณ์ขาวมาด
เบื้องหน้าพระศรีอาริย์เมตไตรย

นางฟ้าทรงอารมณ์เหลือง อยู่เบื้องขวาพระศรีอาริย์เมตไตรย เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ทำบุญในวันอุโบสถศีลถวายผ้าเหลือง ดอกไม้เหลือง เครื่องประดับสีเหลือง และอาหารสีเหลืองนานาชนิดแก่พระภิกษุและผู้ทรงธรรม จึงกล่าวไว้ว่า

ให้ทานผ้าเหลืองบุญงามยิ่ง ดอกไม้สิ่งของเหลือง
อารมณ์เอื้องผิวแผ่ ให้ทานแก่นั่น แวน ประณีตใต้อยโซ
เข้าน้ำโกชนเหลืองก็²

¹อุทกคณนวก หน้า 238

²ก.

อานิสต์แห่งการทำบุญด้วยเครื่องบูชาสี่เหลือง ทำให้มาเกิดเป็นนางฟ้าทรงอาภรณ์เหลือง ตามเสด็จมาเบื้องขวาพระศรีอารียเมตไตรย

นางฟ้าทรงอาภรณ์แดง อยู่เบื้องซ้ายพระศรีอารียเมตไตรย
เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ พังกรรมในวันอุโบสถศีล บูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้สีแดง จวงจันทน์
แดง เครื่องหอมสีแดง คังโกกลาวไวว่า

โคให้ทานดอกไม้ ไหว้แล้วนั่งฟังธรรม ย่าพรณแดง
งามล้ำยิ่ง ดอกไม้สีสดใสแดง จวงจันทน์แดงหอมหื่น
กนธรสขบชื่นแดงงาม บูชาไตรรัตน์ 3 สิ่ง ตั้งใจยิ่งบูชา¹

อานิสต์แห่งการทำบุญด้วยเครื่องบูชาสี่แดง ทำให้มาเกิดเป็นนางฟ้าทรงอาภรณ์แดง ตาม
เสด็จมาเบื้องซ้ายพระศรีอารียเมตไตรย

นางฟ้าทรงอาภรณ์สีเขียวขาบ อยู่เบื้องหลังพระศรีอารีย
เมตไตรย เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้มีความรักใคร่ใจบริสุทธิ์แจ่มใส รักษาศีลและฟังธรรมในวันอุโบสถ
ศีล บูชาด้วยผ้านอนแพรพรรณ คังกลาวไวว่า

มีใจใส่มะเภา ย่อมรักษาอุโบสถศีลตลอดในวันศีล
ได้ฟังธรรมยินดียิ่งมาก บูชาด้วยผ้านอนก็ขาวให้ทาน
สงขมา ดังธอมใจจากโทษ บักริ้วโกรธโกธา²

อานิสต์จากการทำบุญ ทำให้มาเกิดเป็นนางฟ้าทรงอาภรณ์สีเขียวขาบ ตามเสด็จมาเบื้อง
หลังพระศรีอารียเมตไตรย

---

¹อุภาคผนวก หน้า 238

²ก. หน้า 239

จากการกล่าวถึงอันสืบเนื่องของการทำบุญในเรื่องมาลัยหมื่น-
มาลัยแสนข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า ชาวอีสาน หรือพุทธศาสนิกชนในยุคนั้นมีความเชื่อ
เกี่ยวกับการทำบุญ ดังต่อไปนี้

1. เชื่อว่า ถ้าบริจาคทานกับพระภิกษุจะได้บุญมากกว่า
การบริจาคทานกับคนสามัญ หากว่าพระภิกษุนั้นเป็นภิกษุที่เคร่งครัดในวินัยและปฏิบัติธรรม
ชั้นสูงจะยิ่งได้อานิสงส์ของผลบุญมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ชาวอีสานมักจะตักบาตร ถวาย
ภัตตาหาร หรือแม้กระทั่งไปทำบุญที่วัดโดยเลือกทำกับพระภิกษุที่ได้ชื่อว่ามีความดี และปฏิบัติ
ธรรมดี

2. เชื่อว่า ถ้าทำบุญด้วยสิ่งของเช่นไรย่อมจะได้รับผล
ตอบแทนเช่นนั้น ดังการทำบุญของชาวยุทธถวายดอกไม้แก่พระภิกษุซึ่งได้เกิดเป็นอุบลเทพบุตร
ในอุบลปราสาทบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หรือนางฟ้าแวดล้อมพระศรีอารียเมตไตรย ทำบุญ
ด้วยเครื่องบูชาสิ่งต่าง ๆ ได้เกิดเป็นนางฟ้าทรงอารมณ์ดีต่าง ๆ ตามเครื่องบูชาที่ตนได้ทำบุญ
ไว้ ดังนั้นเมื่อจะทำบุญโดยเฉพาะการทำบุญกับพระภิกษุจะเลือกสิ่งของที่ตนมีอยู่ทำบุญ
แสดงให้เห็นเจตนารมณ์ที่บริสุทธิ์ที่จะบริจาคทานกับผู้ที่ทรงศีลสิกขาบท โดยหวังว่าในอนาคตข้างหน้า
(ทั้งชาตินี้และชาติหน้า) จะได้รับการตอบสนองจากกุศลกรรมเหล่านั้น ทั้งในรูปธรรม
คือ สิ่งของ ความร่ำรวย ความสวยงาม และนามธรรม คือ บุญกุศล ความสุข เป็นต้น

3. เชื่อว่า การทำบุญหรือบริจาคทานจะได้รับผลตอบแทน
มากขึ้นเป็นทวีคูณ ดังเช่นการทำบุญบริจาคทานของเทวดาทั้ง 12 องค์ แม้ให้ข้าว 1 ถ่อน
เป็นทานแก่กา ก็จะได้รับบริวารแวดล้อม 100 หรือบริจาคข้าว 1 ถัฟพี ใส่บาตรพระภิกษุ
จะได้รับอานิสงส์เป็นบริวารแวดล้อมถึง 20,000 ดังนั้น เมื่อใดที่ได้ทำบุญหรือบริจาคทาน
จึงมักมีการอธิษฐานขอให้ได้รับผลตอบแทนกลับมาเป็นทวีคูณเสมอ เช่น ทำบุญไป 10 บาท
อธิษฐานขอให้ถูกลอตเตอรี่รางวัลที่ 1 ทำบุญด้วยอาหารคาวหวาน 1 ส้ารับ จะอธิษฐาน
ขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ไม่อดอยากในชาติหน้า เป็นต้น

ลักษณะความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ชาตินี้ - ชาติหน้า
สวรรค์ - นรก ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนนั้น เป็นหลักธรรมของ

พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งชาวอีสานหรือพุทธศาสนิกชนได้ยอมรับหลักธรรม พุทธศาสนาแนวนี้มากที่สุด และยอมรับกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏอยู่ชัดเจนในสังคมมนุษย์ของอุตรดิตถ์ ในปีในทศวรรษพระร่วง และปรัชญาพุทธศาสนาแนวชาวบ้านนี้ได้แพร่กระจายอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาอื่น ๆ จำนวนมาก ความเชื่อกำลังกล่าวได้ดังแนบอยู่ในจิตสำนึกของพุทธศาสนิกชนของไทยทั่วไปสืบต่อมา ส่วนผู้ใฝ่รู้แก่นแท้ของหลักธรรมของพุทธศาสนานั้น จะศึกษาเฉพาะหลักธรรมที่เป็นสัจธรรม โดยเห็นว่าการเชื่อคือกำลังกล่าวเป็นเพียงกระพือได้เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนาไม่ พุทธศาสนิกชนกลุ่มนี้จะแสวงหาการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (วัฏสงสาร) มุ่งสู่นิพพาน อันเป็นปรัชญาหลักที่สำคัญของพุทธศาสนา การศึกษาพุทธศาสนาแนวนี้เราเรียกว่า พุทธศาสนาแนวปรัชญา (Intellectual Buddhism)

1.2 กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด

"กรรม" แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำทางกาย เรียกว่า "กายกรรม" การกระทำทางวาจา หรือการพูด เรียกว่า "วจีกรรม" การกระทำทางใจ หรือการคิด เรียกว่า "มโนกรรม" ถ้าทำ พูด และคิดในทางดี ถือเป็นกรรมดี คือ กุศลกรรม ถ้าทำ พูด และคิดในทางไม่ดี ถือเป็นกรรมชั่ว คือ อกุศลกรรม การกระทำที่เป็นกรรมนี้ถือเจตนาเป็นสำคัญ ดังพระพุทธคำรัสตตอนหนึ่งว่า "เจตนาหิ ภิกขเว กัมมัม" แปลว่า "ภิกษุ (เราตถาคตทักกล่าว) เจตนาอันนั้นแหละเป็นกรรม"¹ ดังนั้น ในทัศนะของพุทธศาสนา การกระทำที่จะจัดเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม ขึ้นอยู่กับเจตนาอันการกระทำนั้น

คำว่า "กรรม" มีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า "วิบาก" คือ ผลที่เกิดขึ้นอีกด้วย เมื่อมีการกระทำหรือกรรมเกิดขึ้นเมื่อใด ย่อมต้องมีผลหรือวิบากแห่งกรรมเกิดขึ้นเมื่อนั้น ดังพุทธคำรัสว่า "กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จะเล็กน้อยที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี"² ดังนั้น เมื่อบุคคลได้ก่อกรรมใด ๆ ไว้ ก็

¹พุทธทาสภิกขุ กรรมตามหลักศาสนาพุทธ หน้า 6

²สุต. มห. จิตต. 27/2054/387

ต้องเป็นผู้รับวิบากแห่งกรรมอันเป็นตัวกำหนดชีวิตของบุคคลให้เจริญ หรือเสื่อมตามกรรมดี และกรรมชั่วที่ตนได้กระทำไว้ ดังที่มีผู้กล่าวไว้เสมอว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"

ในแก่น (Theme) ของวรรณกรรมเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน ต้องการเสนอทฤษฎีเรื่องกรรมเป็นหลักใหญ่ แม้ว่าจะพยายามชี้ให้เห็นว่าจุดหมายปลายทางที่มนุษย์ควรจะไปให้ถึงคือนิพพาน แต่ดูเหมือนว่าความมุ่งหวังในเรื่องนิพพานของพุทธศาสนิกชนนั้น จะมีความสำคัญน้อยกว่าความมุ่งหวังที่จะเสพสุขตามทัศนะของโลกียะอยู่มาก ดังนั้น แม้พระศรีอาริย์เมตไตรยจะพยายามบอกว่า เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์จะทรงพยานำมนุษย์ข้ามห้วงวัฏสงสารไปสู่ดินแดนอมตะ ที่เรียกว่าพระนิพพาน มนุษย์ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้สนใจไปถึงเป้าหมาย (Goal) นั้น สิ่งที่มนุษย์สนใจก็คือพระศรีอาริย์เมตไตรย ได้กล่าวถึงคนที่สร้างกุศลกรรมซึ่งจะส่งผลให้พบกับพระองค์เพื่อที่จะได้มีชีวิตที่ดีขึ้นในสมัยพระศรีอาริย์ และคนที่ทำกรรมชั่ว หรืออกุศลกรรม ซึ่งจะไม่มีโอกาสได้พบพระองค์ ดังต่อไปนี้

อันว่านรหญิงชายผู้มีปัญญา ปราภวนาถึงธรรมล้ำเลิศ
ไปในสำนักเมตไตรย กาเรญญ เฝิงกระทำกุศลบุญทั้งหลาย
หมายมีอันให้ทาน รักษาศีลเป็นเค้าเท่าวันเพ็ญ¹

และ

จงให้เขาคั่งโสดประสาทหัง ยังมหาเวสสันดรชาดก
ไฉนแล้วมือหนึ่งวันเดียว แลคนทั้งหลายผู้นั้น จงนำมายัง
เครื่องบูชาหลายสำ ประทีปพร่ำพ้อพันดวง คอกบัวหลวงพอกัน
งามยิ่ง คอกบัวน้อยไค้พันหนึ่งสิ่งสิ้นเดียว คอกผักตบชวีขวงาม

บานแบ่ง พันหนึ่งแดงบุชา คอกกานของอย่างน้อยพันหนึ่งคอบ
 ขวนขวาย ขอบทุ่งฝ่ายสะพาค เข้าพันก่อนอาญบุชา ขวนกันมา
 ทุกประเทศ ทั้งใจเจตน์จงฟัง มหาเวสสันดรชาดก อยา
 ประหมาดจักกณ¹

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงว่า การทำกรรมที่จะได้เสพสุขในชาติหน้า คือ พบโลกพระศรี-
 อารีย์ ตามทัศนะของพุทธศาสนิกชนประการหนึ่งก็คือ การฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ซึ่ง
 เชื่อกันว่า จะได้อานิสงส์สูงยิ่ง เนื่องจากระยะเวลาที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระ-
 เวสสันดรนั้น ถือว่าเป็นพระชาติที่สำคัญที่สุด จนกระทั่งได้ชื่อว่า มหาชาติ และการกล่าว
 ว่า "ชวนกันมาทุกประเทศ" เพื่อร่วมกันฟังมหาเวสสันดรชาดกนั้น เป็นการสร้างความ
 สามัคคีให้เกิดในกลุ่มชนใกล้เคียงกัน เมื่อเกิดความตั้งใจที่จะทำงานร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิด
 ผลสำเร็จขึ้นได้โดยง่าย การกระทำเช่นนี้ย่อมถือเป็นการทำความดีหรือกรรมดี

ส่วนที่แตกต่างไปจากนี้ คือการกล่าวถึงบุคคลที่ไม่มีโอกาสได้พบพระ-
 ศรีอารียเมตไตรย นั่นคือ ไม่มีโอกาสได้เสพสุขในชีวิตใหม่ คือ โลกหน้าสมัยพระศรีอารีย์
 ดังนี้

จักสาแดงยังภวอันมิได้เห็นหน้าคนแห่งผู้ชา มีตนว่า
 คนอธรรม ผูกบาป เมื่อใดผู้ชาได้เป็นพระยานโลกา อาห
 กล่าวว่ ปฏิขร ภิกขุณี โทส หารก เป็นคนลักลอบซ่อน
 เอาผ้าผอนของสงฆ์ ดังนั้นบอจจักได้เห็นหน้าผู้ชาเท
 คีหลิแล²

¹ดูภาคผนวก หน้า 242

²ก.

แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ทำความชั่ว เช่น ทำร้ายภิกษุณี ลักขโมยข้าวของสงฆ์ บุสงฆ์ให้วิวาทกัน
ย่อมได้รับกรรมชั่ว คือ ไม่มีโอกาสพบพระศรีอาริย์เมตไตรย

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ถ้าบุคคลใดเป็นสัญลักษณ์ถึงสถานที่ที่มีความดีเป็นเลิศ การได้ไปเกิดในยุคของพระองค์ก็จะเป็นวิบากกรรมที่ตอบแทนการทำความดีของมนุษย์ อันเป็นการให้ความหวังแก่พุทธศาสนิกชนที่มีชีวิตยากเข็ญเป็นทุกข์ให้มุ่งกระทำ
แต่กุศลกรรม

นอกจากนี้เมื่อโลกเกิดดิยุค มนุษย์ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนบาป ได้แก่ คนที่ไม่ละอายต่อบาป อุกุศลกรรมต่าง ๆ จึงบังเกิดขึ้น และในที่สุดแม่พ่อแม่ ลูกก็เสพสมกัน
วิบากกรรมชั่วที่เกิดขึ้นคือ อายุของมนุษย์จะลดน้อยลงลงมาจนถึงมีอายุเพียง 10 ปี ก็ตายไป
และเมื่อใกล้กาลสิ้นสุดแห่งยุค ผู้คนก็ฆ่าฟันกันล้มตายจนแม่จะหนีบก่อนดินหรือไม้ก็จะกลายเป็น
อาวุธสำหรับพวกฟันทำร้ายกัน ดังได้กล่าวไว้

อันว่าวัฏอันใด มีต้นว่าไม้ค้อนก่อนดิน อันคน
ทั้งหลายผู้นั้น หากถือเอา ก็เกิดเป็นอาวุธหอกดาบฆ่า
เขตคัม ฆ่าฟันกันไปมา¹

เมื่อมนุษย์สร้างแต่อกุศลกรรม ผลของกรรมชั่วก็ย่อมตอบสนองให้มนุษย์
ประสบแต่ความพินาศ และแม้ว่าจะเกิดเหตุการณ์คับขันเดือดร้อน ผู้สร้างแต่กุศลกรรมก็จะ
รอดพ้นจากความเดือดร้อนนั้น ดังเช่น

ส่วนทั้งคนทั้งหลายผู้มีปัญญา นิอฺขมิ
ตัวออกจากที่ลื้ออยู่แล้ว อธิติชวา อุมเอายังทนไปมา
ปฏิลิชวา ไคยังสัญญาทันพร้อมเพรียงกันแล้ว ก็ต้าน

จารจากันว่า ดูราชาวเราทั้งหลายเฮย บูน น กรูยา
 มาเราเจ้าข้าทั้งหลาย เฟิงกระทำญให้ทานอย่าขาด
 วิรเมຍยา มาเราก็ควรเว้นจากอันสาส์ตัวแล อทินนาทาน
 มิจนจารถึงขนาด กล่าวมุสาวาทให้ทานจีบหาย
 คำเปล่าคายบเป็นประโยชน์ สอสนโทษให้ทานฝึกกัน ณรูถ
 กล่าวคำหยาบจากกล่าวกล้าแข็ง บยาแยงเตาแก่ เราควร
 เว้นจากเหลาแลยา อวิชชา เราอย่าได้ปรารถนาอยากได้
 ของทานมาเป็นของตน เขาจากันสนั่นแล้ว จึงกระทำรักษาศีล
 พังธรรมมาษาคก็มีแล¹

จากข้อความข้างต้น สิ่งที่มีนัยซึ่งกระทำเพื่อหลีกเลี่ยงความพินาศ คือ การรักษาศีลห้า อัน
 ได้แก่การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม
 เว้นจากการพูดเท็จการพูดคำหยาบ ตลอดจนคำที่เป็นโทษต่าง ๆ และเว้นจากการดื่มสุรา
 เครื่องมึนเมาทั้งปวง หรืออาจกล่าวได้ว่าความนุญญุกระทำกรรมคือยอมได้รับผลคือตอบสนองให้
 รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงได้

ความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะการ
 ส่งผลของกรรมนั้น มักจะส่งผลมาในรูปของการเกิดเป็นเหตุใด ซึ่งมีนางฟ้าเป็นบริวารตาม
 ลัทธิส่วนของการทำกรรมคือเอาไว้ ความเชื่อนี้จึงสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องโลกหน้า หรือ
 ความเชื่อเรื่องการตายแล้วเกิด เนื่องจากเชื่อว่ากรรมที่ตนกระทำแล้วไม่ว่าจะเล็กน้อยแค่ไหน
 ไร จะต้องได้รับผลตอบสนองเสมอ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะตายไปแล้ว ก็จำต้องไปเกิดใหม่เพื่อ
 ชดใช้กรรมที่ตนก่อไว้จนกว่าจะสามารถตัดกิเลสและหลุดพ้นจากบ่วงกรรมไปได้ นั่นคือ การ
 บรรลุนิพพาน

มีข้อความที่ยืนยันความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือการเกิดใหม่ อีกประการหนึ่ง คือ การกล่าวอ้างว่า เหตุการณ์นี้ "เมื่อเกิดมาในเมืองคน" "ในกาลเมื่อก่อน" "เมื่อมรณาจากเมืองคน ได้เอาตนมาเกิดในเมืองฟ้า" หรือ "ครั้นต้องจากเมืองคน ก็จึงเอาตนมาเกิดในเมืองฟ้า" แสดงให้เห็นว่า เมื่อมนุษย์ตายแล้วย่อมต้องมีการเกิดใหม่ ส่วนการเกิดจะเกิดเป็นอะไร เกิดที่ไหนนั้น ย่อมแล้วแต่กรรมที่กระทำไว้ คือ ย่อมเป็นไปตาม "กฎแห่งกรรม"

สรุปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องมาลัยหมีมาลัยแสน สะท้อนให้เห็นค่านิยมทางความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในอีสานว่า มีความเชื่อเรื่องกรรมอย่างค่อนข้างแน่นแฟ้น จึงเป็นแนวทางให้คนที่เชื่อเรื่องนี้มุ่งสร้างคุณธรรมความดี ไม่คั่นร่นเคี้ยวคร่อน มีความอดทน และรักสงบ เพราะเชื่อว่า ความทุกข์ยากของตนในปัจจุบันสืบเนื่องมาจากกรรมแต่ปางก่อน จึงยอมรับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่โดยไม่คิดจะแก้ไขให้ดีขึ้น นอกจากการเพียรพยายามสร้างกรรมดี หรืออุตุศลกรรมในปัจจุบันให้ดีที่สุดเป็นการสั่งสมไว้ เพื่อจะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่านี้

การสร้างสังคมอุดมคติ (ยุคพระศรีอริย์) นี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงกระพี้ของหลักพระพุทธศาสนา แต่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปทั้งในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ รวมทั้งในประเทศไทยก็ยึดมั่นถือมั่นยิ่งกว่าแก่นแท้ของหลักธรรมที่จะมุ่งสู่การนิพพาน แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปใส่ใจในปรัชญาพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) มากกว่าปรัชญาพุทธศาสนาแบบผู้รู้ที่มุ่งเข้าสู่นิพพาน ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาพุทธศาสนารุ่นใหม่เห็นว่า เป็นความเชื่ออันงมงาย หากปรัชญาพุทธศาสนาอันแท้จริงไม่ แต่เมื่อเราพิจารณาในเชิงจิตวิทยาประกอบกับความจำเป็นทางด้านการเมืองและการปกครองแล้ว จะเห็นจำในสมัยอดีต (สุโขทัย อโยธยา และกรุงเทพฯ ตอนต้น) หลักการดังกล่าวนี้ได้นำมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการควบคุมสังคม ถึงแม้จะใช้เครื่องล่อหรือแรงจูงใจอันเป็นนามธรรมที่เป็นไปไม่ได้ในเชิงวิทยาศาสตร์ (นรก สวรรค์ บาป บุญ) ก็ตาม แต่หลักการดังกล่าวก็มีอิทธิพลที่ช่วยให้สังคมไทยสงบสุข ยิ่งกว่ากฎหมาย นั่นคือ พระภิกษุสงฆ์ได้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบตามหลักการของพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนก็อยู่ในโอวาทพระสงฆ์สาวกของพระศาสดา เพื่อหวัง

1.3 นรก - สวรรค์

"ปรภณ บรมปรภณ ให้คำจำกัดความไว้ว่า "นรก แปลว่า สถานที่อันไม่มีความเจริญ อันได้แก่ ความเจริญทางวัตถุและจิตใจ"¹ ตามความเชื่อ นรก คือดินแดนที่มนุษย์ต้องไปชดใช้กรรมชั่วที่ตนได้ก่อขึ้นเมื่อตนยังมีชีวิตอยู่ ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน กล่าวถึงเรื่องนรกสองครั้ง ครั้งแรกคือตอนพระมาลัยลงไปโปรดสัตว์นรก และนำชาวคราวของสัตว์นรกเหล่านั้นมาบอกกับญาติพี่น้องเพื่อให้เขาเหล่านั้นทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติซึ่งอยู่ในนรก จะได้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ขึ้นสวรรค์ในที่สุด ดังได้กล่าวไว้ว่า

เพียนยอมไปนำเอา มายังปวตติ ชาวสารแห่งสัตว์
ทั้งหลาย อันไปไหม้อยู่ในนรกที่นั่น นิสุสาย กเถวา
มหาเถรเจ้า ก็มาบอกญาติพี่น้องแห่งสัตว์นรกทั้งหลาย
ให้เขากระทำยังกุศลทั้งหลาย หมายมีตนว่าให้ท่านรักษาคือ
เป็นเค้า มหาเถรเจ้ากระทำให้สัตว์นรกนั้น ได้เมื่อเกิดใน
สวรรค์เทวโลกด้วย²

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นได้ว่า เมื่อตายไปแล้วจะต้องไปสู่ภพใหม่ ซึ่งอาจเป็นนรกหรือสวรรค์ตามกรรมที่ตนได้ก่อไว้ และนอกเหนือจากนั้นคือ การทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แกญาตายจะสามารถช่วยผู้ตายให้พ้นจากสภาพการตกนรกเปลี่ยนเป็นขึ้นสวรรค์ได้ การกล่าวถึงนรกตอนที่สอง คือ ตอนที่พระศรีอาริยมะโตตรัสกล่าวสนทนากับพระมาลัยว่าพระองค์ผู้จะแสดงธรรมแก่สัตว์นรก ดังต่อไปนี้

¹ปรภณ บรมปรภณ วิจารณ์พุทธทำนาย โดย อารยัน (นามแฝง) หน้า 167

²อุกาคณนวก หน้า 224

สัญญา เวกสุต เทว ผู้ชักจูงสำแดงเมื่อเมืองฟ้า
 แก่ตัวทั้งหลาย อันตกไปในสัญญาจรก แลกาสุตนรก
 ตั้งฆาตนรก โรจนนรก ตาปนนรก มหาตาปนนรกนั้น
 แท้ที่นี้แล¹

ในมัลลหิมมัลลยแสน กล่าวถึงฆาตนรก 8 ขุม อันเป็นที่ชดใช้กรรมชั่วของมนุษย์ แต่กล่าว
 ไว้เพียง 6 ขุม คือ สัญญาจรก กาสุตนรก ตั้งฆาตนรก โรจนนรก ตาปนนรก และ
 มหาตาปนนรก ส่วนที่ขาดหายไป ได้แก่ มหาโรจนนรก และอวิจินนรก ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า
 ผู้ที่อยู่ในอวิจินนรกนั้นแม้พระศรีอาริยมเทไตรยก็ไม่สามารถจะช่วยเหลือให้สำนึกผิดหรือช่วย
 ให้พ้นจากบาปผิดนั้นได้

น่าสังเกตว่าการกล่าวถึงนรกในมัลลหิมมัลลยแสน กล่าวถึงแต่เพียง
 ชื่อของนรกเท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของขุมนรกและไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของ
 การทำกรรมชั่ว ว่าทำกรรมเช่นไรจะถูกลงโทษในนรกขุมไหน นั้นเป็นเพราะจุดมุ่งหมาย
 ของเรื่องมัลลหิมมัลลยแสนนั้นมุ่งจะสอนให้คนทำความดี จึงเน้นหนักในเรื่องผลของการ
 ทำความดีมากกว่าผลของการทำความชั่ว

สวรรค์ คือ ความสมบูรณ์ในชีวิต ปราศจากความทุกข์ ปราศจาก
 ความหิวกระหาย และปราศจากความไม่สมบูรณ์แห่งชีวิต ในสมัยพุทธกาล สวรรค์ หมายถึง
 ภูมิประเทศที่เลิศเลอ มีความสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่และศีลธรรม เรื่องราวเกี่ยวกับสวรรค์ ใช้
 เป็นฉากในเรื่องทั้งหมด เนื้อเรื่องกล่าวถึงสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น คือ ฌกามาพจร โดยเฉพาะ
 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์และเทวดาทั้ง 12 องค์ที่มาบูชาพระเจดีย์
 จุฬามณีซึ่งอยู่บนเขาเขายันต์ปราสาทแห่งพระอินทร์ ดังได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อออกช่วงเขต พระเกตุแก้วจุลสา อันอินทราหากตั้งไว้
 ของหน้าวิไชยยันต์ปราสาทแห่งอินทรา²

¹กุฎาคณนวก หน้า 246

²ค. หน้า 226

เทวดาทั้งหลายที่กล่าวถึงนั้นได้สั่งสมความดีไว้มากแต่ยังเป็นมนุษย์ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วมาเกิดเป็นเทวดามีนางฟ้าเป็นบริวารจำนวนมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เทวดาเหล่านี้ยังสามารถจุติใหม่ในภพภูมิที่ดีขึ้นหรือเลวลงตามกรรมของตน ดังนั้น สิ่งที่เทวดาทั้งหลายพึงกระทำคือการพยายามทำความดีให้มากขึ้น เพื่อให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นสูงขึ้นไปอีก ดังได้กล่าวว่า

สหเพ เทวา อันว่าเทวดาทั้งหลายทั้งมวล ชวนกันมาบูชา
โหม้มหาธาตุมุขชาตวันทีล เพื่อยินดีล้ำเลิศ อยากรเมื่อเกิดใน
ชั้นฟ้ากายบน มั่นคงกายทำก็ข้าแล¹

แสดงให้เห็นว่า แม้เมื่อเกิดเป็นเทวดาแล้วก็ควรทำความดีเพิ่มขึ้น เพื่อจะได้เกิดในสวรรค์ชั้นสูงขึ้น มิฉะนั้นอาจต้องไปเกิดในภพภูมิที่ต่ำลงไป เช่น ในโลกมนุษย์ หรือแม้แต่ในนรก นอกจากปราสาทเวรยณต์อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์แล้ว บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยังมีปราสาทซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดาอีกมากมาย ดังเช่น นิรุบล ปราสาทของอุบลเทพบุตร ชายผู้เคยถวายดอกไม้ 8 ดอกแก่พระมาลัย เมื่อใกล้จะสิ้นชีวิตได้ระลึกถึงผลบุญที่ตนได้กระทำจึงได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อันว่าชายให้ดอกไม้ลบลแปดดอกเป็นทานอันนี้ เมื่อจัก
ใกล้ตายรอมร่อ ระนึกของทานแห่งตน จิวูวา ครั้นว่า
คลาดจากเมืองคน ก็ได้เอาตนเมื่อเกิด ในนิรุบลปราสาท
อันเคียรคายเต็มไปด้วยดอกไม้ลบล แลมีนางฟ้าทั้งหลาย
หากสะพัดแวคล้อมเป็นบริวาร คูตระกานมีนั้น ไปด้วยนางขับ
นางฟ้อน แลอุรียคนตรี กระสันยินดีในสวรรค์เทวโลกก็มีแล²

¹อุฎกณนวก หน้า 227

²ก. หน้า 247

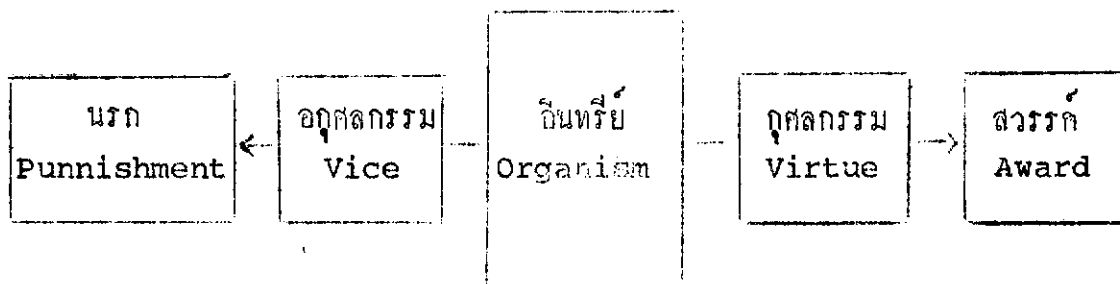
จากข้อความข้างบนแสดงให้เห็นว่า บนสวรรค์ชั้นดุสิต มีปราสาทแห่งเทวคาทั้งหลายอยู่มากมาย และสิ่งที่ยกอีกประการหนึ่งคือ เวลาใกล้ตายนั้น ถ้าผู้ตายคิดถึงสิ่งใดหรืออาจกล่าวได้ว่าจิตเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งใด กรรมนั้นก็จะส่งผลก่อน

นอกจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว ในมัลลยหิมมมาลัยแสนยังกล่าวถึง สวรรค์ชั้นดุสิต อันเป็นที่ประทับของพระศรีอารียเมตไตรย และพระโพธิสัตว์จะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งปวง การเสด็จมาของพระศรีอารียเมตไตรย มีเทวคาและนางฟ้าแวดล้อมบังเกิดความสุขไสวด้วยรัศมีแห่งพระองค์และบริวาร ดังได้กล่าวไว้

คุณุตวา ก็จึงเสด็จจีสา มาจากดุสิตาเลิศจแล้ว
 สุขวงแก้วทาวถึงสา สวรรค์โลกอันกว้างไค้หมื่นโยชน์
 โชติยนติ ก็ให้สูงเสื่องด้วยรัศมีแห่งตนก็มีแล¹

สรุปได้ว่า ในมัลลยหิมมมาลัยแสนมุ่งสอนให้คนทำความดีโดยมีจุดมุ่งหมายที่พยายามสร้างให้เป็นรูปธรรมในขั้นแรก คือ สวรรค์ แม้ว่าจะมีการกล่าวอ้างว่าเป็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หรือสวรรค์ชั้นดุสิต แต่เทวคาที่กล่าวถึง นอกจากพระศรีอารียเมตไตรยแล้วอยู่บนสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้น ดังนั้นชาวบ้านจะมองภาพสวรรค์เป็นภาพรวม ๆ ซึ่งไม่มีการจำแนกระดับชั้น สิ่งที่จะจำแนกเทวคาให้แตกต่างกัน คือ จำนวนบริวารที่เทวคาแต่ละองค์มีอยู่กับการอยู่ในปราสาทที่มีลักษณะแตกต่างกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ แม้ว่าจุดหมายสำคัญของพุทธศาสนิกชน คือ นิพพาน แต่นิพพานเป็นเป้าหมายที่ไกลเกิน ไม่มีใครที่ยังยึดมั่นในอัทธา และไม่มีใครที่ยังครองเรือนอยู่จะไปถึงได้ ถ้าเลิกยึดมั่นแล้วอาจบรรลุนิพพานได้ ความหวังที่เกี่ยวกับการเกิดใหม่ในโลกที่ดีขึ้น และความหวังที่จะได้เกิดในสวรรค์จึงให้ความพึงพอใจแก่มนุษย์มากพอที่จะไม่ค้ำครั้นเพื่อการบรรลุนิพพานอีก และถือว่าเป็นรางวัลหรือเป็นเครื่องช่วยให้กำลังใจแก่มนุษย์ผู้ทำดี

ผูกพันอยู่กับอรรถาและวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร การสร้างภาพสวรรค์ - นรก อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักกรรมในพุทธศาสนา ถึงแม้จะไม่ใช่ส่วนสำคัญก็ตาม แต่เป็นการสร้างนามธรรม คือความดี มาเป็นรูปธรรม คือสวรรค์ ในทำนองเดียวกันก็สร้างนามธรรม คือความชั่ว หรือบาปมาเป็นรูปธรรม คือนรก เป็นการอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ของหลักกรรมที่สอนบุคคลระดับพื้นฐานเรื่องกฎแห่งกรรม คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมั่นคงในคุณธรรมและเป็นอุทาหรณ์เปรียบเทียบให้เห็นรูปธรรมเท่านั้น หากได้เป็นหลักกรรมสำคัญเพียงใดไม่ แต่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักจะนิยมชมชื่นแค่เพียงสวรรค์ - นรก มากกว่านิพพาน ฉะนั้น จึงดูเหมือนว่า เรื่อง สวรรค์ - นรก เป็นจุดเด่นของหลักกรรมในพุทธศาสนาตามทัศนะของชาวบ้าน ซึ่งถ้าเราพิจารณาในเชิงจิตวิทยา จะพบว่า สวรรค์ คือเป้าหมาย (Goal) ของการกระทำความดีประหนึ่งเป็นการให้รางวัล ส่วนนรก คือเป้าหมายของกรรมชั่ว ประหนึ่งเป็นการลงโทษ แต่ก็เป็นการลงโทษที่เป็นนามธรรม ซึ่งอาจจะอธิบายเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

การสร้างกุศลกรรมนั้นเป็นการยากมากสำหรับมนุษยชาติ เพราะต้องฝึกใจตนเองอย่างมาก ส่วนการสร้างอกุศลนั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการอยู่สบายทำอะไรตามใจตนเอง ซึ่งอาจจะกระทบกระเทือนบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้สังคมสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทุกคนจึงต้องฝึกใจตนเอง กระทำคุณงามความดี อันเป็นการกระทำที่ทวนกระแสโลกซึ่งตรงข้ามกับทำอกุศลกรรม จึงมีคำพังเพยว่า "เดินทางเตียนเวียนลงนรก เดินทางรุดกขึ้นสวรรค์" หมายความว่า การกระทำที่สะดวกสบายใจ (เดินทาง

เทียน) ย่อมเป็นอุตุศลกรรม ส่วนการกระทำที่ผิดใจ ทวนกระแสโลก (เดินทางรก) ย่อมเป็นอุตุศลกรรม ในหลักธรรมข้อนี้ พระพุทธองค์ได้เปรียบเทียบพระองค์เป็นอาหารมือสุดท้ายที่เสวยก่อนตรัสรู้และไถ่ลอยถากอาหาร (ธรรมะที่จะแผ่สู่ชาวพุทธ) ทวนกระแสน้ำในแม่น้ำนมมทา นั่นคือไหลทวนกระแสโลกแห่งมนุษย์นั่นเอง

2. สภาพชีวิตโดยทั่วไป

จากการศึกษาเรื่องมาลัยหมิ่นมาลัยแสน ชี้ให้เห็นถึงสภาพชีวิตโดยทั่วไปของคนในสังคมชมพูทวีป ซึ่งเป็นการจำลองภาพชีวิตจริงของสังคมพุทธศาสนิกชน ว่ามีลักษณะแตกต่างกันออกไปหลายประการ ดังเช่น

2.1 ความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจ

ในมาลัยหมิ่นมาลัยแสนกล่าวถึงมนุษย์ไว้ว่า บางคนฐานะร่ำรวย บางคนฐานะยากจน บางคนมีความสุข บางคนมีความทุกข์ ดังตัวอย่าง

ดูรามหาราช   คนทั้งหลายผู้ง้ออยู่คานคาวชมพู
เลี้ยงชีวิตคู่ฟ้าแพง   ผู้ตกแก่งชวนชวาย
สมบัติรา   บางช่องมั่งมีสุขชนาก   บางช่องทุกข์โศกแสงฉาย
บางช่องมีสุขหลายเหลือแหล่   บางช่องเป็นทุกข์แต่หัวใจ¹

จากข้อความที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจของคนในสังคมได้อย่างชัดเจนว่า บางคนร่ำรวยมาก บางคนยากจนไม่มีแม้อาหารจะกิน บางคนมีความสุข บางคนมีทุกข์ ไม่สมำเสมอ

2.2 ความแตกต่างทางด้านอายุขัย

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวว่า คนส่วนใหญ่มีอายุสั้น แต่มีบางคนที่มีอายุยืน ถ้าสังเกตจะพบว่า คนในชมพูทวีปมีอายุสั้น โดยเจตนาเน้นให้เห็นชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ ไม่พึงปรารถนาเหมือนชีวิตในสังคมพระศรีอารีย์ ทั้งตัวอย่าง

อภิรูปาย   ผู้มีอุปงามมีน้อย
 ผู้มีอางฮายมีมากเหลือคทา   ที่มา युกา
 ผู้มีอายุยืนมีน้อยบหลาย   ผู้มีพลันตายอายุสั้น
 คนสั้นนั้นมีมากเหลือคทา¹

จากข้อความข้างต้น แสดงว่า คนส่วนใหญ่มีอายุสั้นและรูปร่างไม่คงาม คนส่วนน้อยมีอายุยืน และมีรูปร่างคงาม

2.3 ความแตกต่างทางด้านความประพฤติ

คนในชมพูทวีป บางคนมีความประพฤติดี มีศีลธรรม บางคนไร้ศีลธรรม บางคนชอบทำบุญ บางคนชอบทำบาป เช่น

มนุสสา   คนทั้งหลายมีน้อย   ดัตว์ศิริจนาจมีมากหนักหนา
 ศสุมา   เหตุคังนั้นเฮาจึงกล่าวให้อูขาว   ผู้คนเลี้ยงชีวิตตน
 เขาคังนี้ก็มีแล²

---

¹กุฎาคณนวก หน้า 240

²ก.

และ

คุรามหาราช ผู้กระทำบุญนั้นน้อยบกบาง
คนผู้ใจจางกระทำบาปมีมากหนักหนา¹

จากถ้อยคำที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า สังคมมนุษย์อยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์พูนสุข และ
ดำเนินไปในทางเสื่อมลงเป็นลำดับ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาพบว่า ในโลกพระศรีอารีย์ ได้
กล่าวว่า ผลของกุศลกรรม จากการทำบุญของมนุษย์นั้น จะช่วยให้มนุษย์มีรูปงาม มีทรัพย์
สมบัติ และมีอายุยืน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวอีสานหรือพุทธศาสนิกชนยุคนี้มีทั้งที่เป็น
คนดี มีศีลธรรมและมีทั้งคนชั่วสร้างแต่อกุศลกรรมไว้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ก็เป็นลักษณะปกติของ
สังคมมนุษย์ทั่ว ๆ ไป ในสังคมย่อมมีคนดีและคนชั่วปะปนกันไป

นอกจากนี้พระมารีย์ได้อธิบายถึงลักษณะการทำบุญของคนไว้ด้วยว่า
ผู้ทำบุญนั้นแยกออกเป็นหลายประเภท มีทั้งการให้ทาน รักษาศีล และบำเพ็ญภาวนา ดัง
ได้กล่าวไว้ว่า

คุรามหาราช ชาวอมพุกีปนั้น บางมองจำศีลทำ
เป็นนิจาลบชาก บางมองให้ทานผ้ากัปัสสะ เกจิ
บางมองตั้งใจเจตน์ทั้งธรรม จำอุโบสถศีล 15 คำ
บางมองสร้างสถูปพระเจาพราหลายประการ บางมองสร้าง
วิหารงามขนาด บางมองให้เข้าบิณฑบาตรเป็นทาน
บางมองให้ยาหายพยาธิเป็นทาน บางมองให้อัฐบริวาร
เป็นทานอันยิ่ง บางมองให้ทานวัตถุหลายสิ่งนานา
บางมองปลูกไม้ศรีมหาโพธิ์ บางมองก่อเกตุแก้วเจดีย์
บางมองสร้างอารามเลิศแล้ว บางมองสร้างจงมแก้วให้เป็นทาน
บางมองสร้างศาลาแลบ่อน้ำ บางมองอุปฐากพ่อแม่เฒ่าแก่ให้เป็นคุณ

---

¹ ภูภาคผนวก หน้า 241

กระทำบุญแผ่ไปหาญาติทั่ว ปวงมรณตายจาก กระทำบุญฝากไปหา
บางของบูชาเกยแก้วทั้ง 3 ดิ่งนานา บางของบวชลูกน้อยเมียมิ่ง
ในศาสนา บางของบวชทาสทาสีตน ปลอยให้พ้นจากขอยชา
เป็นไทย¹

จากข้อความข้างต้น เราอาจสรุปให้ยกลงเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เห็นว่า การทำบุญของคนใน
สังคมที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีหลายลักษณะ ดังนี้

1. การรักษาศีล พังกรรม ในวันอุโบสถศีล
2. การถวายผ้าอาบน้ำฝน และเครื่องอัฐบริวาร
3. การให้ทานอาหาร สิ่งของ และยารักษาโรค
4. การสร้างศาลาและบ่อน้ำ
5. การสร้างอาราม วิหาร สถูป และพระเจดีย์
6. การปลูกไม้ศรีมหาโพธิ์
7. การเลี้ยงดูพ่อแม่
8. การบวชลูกเมีย และทาส
9. การปล่อยทาสให้เป็นไทย
10. การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

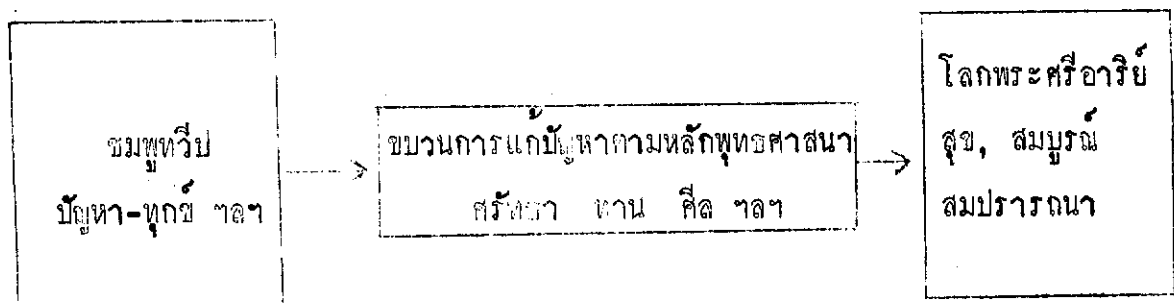
การชี้แนะในการสร้างกุศลกรรมในมาลัยหมื่นมาลัยแสน หรือเรียก
อีกอย่างหนึ่งว่า การทำบุญนั้น เป็นการสั่งสอนให้มนุษยชาติหรือพุทธศาสนิกชนมีจิตเมตตา
บริจาค และอยู่ในศีลกินในทาน เป็นการเตือนสติพุทธศาสนิกชนให้ทั้งตนอยู่โดยไม่ประมาท
ขยันหมั่นเพียรในการสร้างกุศลกรรม ทั้งวจีกรรม กายกรรม และมโนกรรม นอกจากนี้ยัง

---

¹ ญาณวาท นว 241

ให้เลื่อมใสศรัทธา ต่อพระศาสนา ไม่หลงระเหิรเสเพลสุข ที่เรียกว่าโลกียสุขทนลืมตัว หลักการดังกล่าว ปรัชญาพุทธศาสนาพยายามชี้ให้เห็นว่า เป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืนเหมือน โลกุตตรสุข และยิ่งได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า สังคมในชมพูทวีปนั้นเป็นสังคมที่ไม่พึงปรารถนา ไม่เหมือนสังคมสมัยโลกพระศรีอาริย์ โดยเน้นให้เห็นถึงลักษณะโดยทั่วไปของคนในสังคมว่า เป็นผู้ทำบุญกุศลเพื่อหวังจะพบพระศรีอาริย์เมกไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีกรกล่าวว่ คนมีทุกข์ โศก คนยากจน รวมทั้งคนชั่วว่ามีอยู่เป็นจำนวนมาก นั่นคือ การยืนยันความคิดว่า สังคมจะเริ่มเสื่อมลงตามพุทธทำนาย จนกว่าจะก้าวเข้าสู่ยุคมิกสัญญ์ อันเป็นจุดที่สังคมเดิม จะถูกทำลายให้สิ้นไป คนทำความดีเท่านั้นจึงจะรอดอยู่ไปพบสังคมที่ดีกว่า และสิ่งทีเรียกว่า การทำความดีหรือการสั่งสมบุญไว้ก็คือ การกระทำแบบเกี่ยวกับการทำบุญของชาวชมพูทวีปที่ พระมาลัยกล่าวถึงนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่ยำมากเสมอก็คือ การรักษาศีลทำให้ บริสุทธิ์ นั้นแสดงให้เห็นว่า สังคมจะเป็นระเบียบได้ ย่อมต้องมีกฎ ข้อบังคับ และคนในสังคม ต้องอยู่ในระเบียบนั้น สังคมจึงจะเป็นสุข

ในวรรณกรรมเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีส่วนของสวาระที่เน้นให้เห็น ว่าสภาพสังคมของชมพูทวีป คือ สังคมมนุษย์ชาตินั้นไม่เป็นสังคมที่พึงประสงค์ และในขณะที่ เทียวกันได้พยายามให้รู้ให้เข้าใจถึงสังคมอุดมคติ คือโลกพระศรีอาริย์ อันเป็นสังคมที่พึง ปรารถนา มีสันติสุข อุดมสมบูรณ์เสมอภาค ไม่มีผู้ใดยากไร้ เป็นทุกข์ ซึ่งเป็นการสร้างเป้า หมายในวิธีที่ดีกว่าปัจจุบันแก่พุทธศาสนิกชน พร้อมทั้งแจกแจงรายละเอียดของมรรควิถีที่จะไปสู่ สังคมอุดมคติอย่างไม่ว่าเกินไป ถ้าบุคคลเหล่านั้นยึดมั่นในศีลธรรมคำสอนของพุทธศาสนา มุ่งสร้างกุศลกรรมไว้ ก็จะไปสู่เป้าหมายนั้นได้ ดังแผนภูมิ

สภาพสังคมยุคพระศรีอารียที่ปรากฏในมาลัยหมื่นมาลัยแสน

ในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสนได้แสดงลักษณะสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ สังคมยุคพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งนับได้ว่าเป็นสังคมอุดมคติ เพราะเป็นสิ่งที่เกินจริงในปัจจุบัน แต่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความฝันของมนุษย์ในอันที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเสนอหนทางให้คนกลับไปอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติให้มากที่สุด สภาพสังคมอุดมคติของไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนามีสองสังคม คือ สังคมในโลกพระศรีอารียกับสังคมอุตรกฤทธีป ในไตรภูมิพระร่วง สภาพสังคมทั้งสองสังคมนี้มีความคล้ายคลึงกันมาก ดังจะได้นำมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นลักษณะสังคมอุดมคติได้ชัดเจนขึ้นดังนี้

1. สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป

ในยุควะพระศรีอารียเมตไตรย มนุษย์มีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีความสะดวกสบายทุกประการ

1.1 ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศในโลกพระศรีอารีย ประกอบด้วยภูเขาแวดล้อม มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ไม่คอกนานาณานิคมานสระพรังอยู่ทุกหนแห่ง ดังได้กล่าวไว้ว่า

เคียรคามาไปด้วยจุมตุมพุ่มไม้แล โขกเขาอันทรงลูกแล
คอกไม้งามในกาลทุกเมื่อแล¹

นอกจากนี้สภาพดินแดนดินในยุควะพระศรีอารีย ยังแตกต่างจากสังคมอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

แผ่นดินเรียบราบคือคังหน้ากลองชัย...
 ... คือว่าหาเลี้ยงหาหนาม... บ่ได้
 ... แลสระพังวังโบกขรณีทุกแห่ง
 ... เซโม อันช่อกะหมก้วยเข้าน้ำโกชนะอาหาร¹

สรุปได้ว่า ชีวิตในสังคมอุดมคตินั้นแวดล้อมด้วยธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ สงดงาม มีสิ่งที่มีคุณประโยชน์กับชีวิตพร้อมมูล คือสิ่งที่จะก่อให้เกิดความรื่นรมย์และสิ่งที่ไม่ให้ความ สุขสบาย ดังเช่น ดอกไม้นานาพรรณที่บานส่งกลิ่นหอมทุกโอกาส มีข้าวปลาอาหารทิพย์อยู่ ในทุกสถานที่ มีน้ำจากสระพังโบกขรณีทั่วไป นับได้ว่าสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตทั้งอาหารและน้ำ มีพร้อมอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ต้องเดือดร้อนดิ้นรนกับการทำมาหากินอีกต่อไป นอก จากนี้พื้นแผ่นดินในโลกพระศรีอารียังปราศจากสิ่งที่จะก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตและร่างกาย เพราะพื้นแผ่นดินราบเรียบไม่มีแม่น้ำเหี้ยนหนามทุกชีวิตจึงมีความปลอดภัย

ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงสังคมอุดมคติไว้ในตอนที่กล่าวถึงอุทธการุ ทวีป ซึ่งถ้าจะนำมาเปรียบเทียบกับโลกพระศรีอารียะจะเห็นได้ว่า มีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่มาก ดังเช่น สภาพธรรมชาติบรรยายไว้คล้ายคลึงกัน ดังต่อไปนี้

แลต้นไม้ทุกสิ่งทุกพรรณ แลมีกิ่งก้านสาขางามดี
 มีลำคบบ้างคั้งคั้งแก่งงนำไว้ แลแผ่นดินเขานั้น
 ราบเรียบเคียงเสมอกันดูงามนักหนา แลว่าหาที่ราบที่ดู
 ขอบที่เที่ยงบมิได้²

---

¹อุกาคณนวก หน้า 243

²พระยาสิทธิ ไตรภูมิพระร่วง หน้า 83

อนึ่งที่ไคแกมีจึงมีหนามมีตระกูลทั้งนั้น
 เพื่อยรมมีดอกบัวแดงบัวขาวบัวเขียวบัวหลวงแลกระมุท
 อุบลจงกลนี แลในอุบลบัวมีรู้วยล็กคามฯ

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 83)

จะเห็นได้ว่าภูมิประเทศในโลกพระศรีอารียะและอุตรกฤทธีมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพียงแต่
 ในไตรภูมิพระร่วงได้บรรยายแจ่มแจ้งถึงความงดงามของอุตรกฤทธีไว้มากกว่า แต่ถึง
 อย่างไรภูมิประเทศในแผ่นดินทั้งสอง ก็ให้ความปลอดภัยและความสะดวกสบายแก่ชีวิตของคน
 ในสังคมเป็นประการสำคัญ แสดงให้เห็นว่า สังคมยุคพระศรีอารียะในมาลัยหมื่นมาลัยแสน
 ได้รับอิทธิพลในการสร้างบรรยากาศภูมิประเทศจากอุตรกฤทธีในไตรภูมิพระร่วง และ
 สังคมยุคพระศรีอารียะหรือโลกพระศรีอารียะนั้นถูกฝังอยู่ในความสำคัญของชาวพุทธในยุคต่อมา
 ดุซัยท์ทุกท้องถิ่น แนวคิดเรื่องโลกพระศรีอารียะจะสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาโดย
 ทั่วไป อีกทั้งมีการเล่ากันปากต่อปากสืบทอดจากยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่งเสมอมา

1.2 สภาพดินฟ้าอากาศ

ลักษณะดินฟ้าอากาศเป็นไปโดยสม่ำเสมอไม่แปรปรวน เนื่องจากมี
 ภูเขาและป่าไม้อุดมสมบูรณ์อยู่ทั่วไป อากาศไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไป ความแตกต่าง
 ระหว่างแต่ละฤดูขึ้นอยู่กับลักษณะของฝนที่ตกลงมาคือ ฤดูร้อน 15 วัน ตกครั้งหนึ่ง ฤดูหนาว
 10 วัน ตกครั้งหนึ่ง และฤดูฝน 5 วัน ตกครั้งหนึ่ง เวลาตกจะตกตั้งแต่เที่ยงคืนจนรุ่งเช้า
 ก็หยุด ดังโคลงลาวไว้ว่า

อันว่าฝน วสุตติ ก็ตกลงมาจำเวียรสแห่งแผ่นดิน เมื่อ
 ฤดูหนาว 10 วันตกทีหนึ่ง เมื่อฤดูร้อน 15 วันตกทีหนึ่ง
 เมื่อฤดูฝน 5 วันตกทีหนึ่ง เมื่อฝนตกก็ตกในกาล เมื่อพอเที่ยงคืน-
 พุ่ง ๆ รุ่งแล้วเอิรเสียก็มีแล¹

¹ดูภาคผนวก หน้า 243

การมีฝนตกลงมาโดยสม่ำเสมอ มีผลต่อสังคมเกษตรกรรมซึ่งจำเป็นต้องอาศัยน้ำฝนเป็นเครื่องช่วยให้เกิดผลผลิตที่ดี การมีฝนตกมาตามระยะเวลา ต้นไม้เจริญงอกงามมีดอกผลสมบูรณ์ สังคมเกษตรกรรมทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมป่านซึ่งมีสภาพแห้งแล้ง ความต้องการน้ำฝนเพื่อช่วยในการเพาะปลูกย่อมมีมากขึ้นเป็นทวีคูณ ในสังคมอุดมคติ จึงกำหนดให้ฝนตกลงมาทุกฤดูกาลตามความต้องการของมนุษย์ นอกจากนั้นที่ฝนที่ตกลงมายังตกลงมาตามเวลา ซึ่งช่วยให้การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย ไม่วุ่นแฉะสกปรกและเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง หรือการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะฝนจะตกตั้งแต่เวลาเที่ยงคืน ครั้นถึงรุ่งเช้าก็หยุด เวลาที่ฝนตกเป็นเวลาที่เหมาะทั้งปวงนอนหลับพักผ่อนไม่มีการเดินทาง จึงไม่เคียดระอนวนวาย ส่วนในอุตรกฤตวิปมีความแตกต่างออกไปอีก คือ ในอุตรกฤตวิปเกือบไม่ได้กล่าวถึงฝนไฉน นอกจากที่บอกไว้ว่า "ทั้งลมทั้งฝนกับหอนทำร้ายแก่เขาเลย"¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง คือ พระยาสิทธิ ท่านอาจไม่ได้มองเห็นความเคียดระอนของการขาดฝน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะขณะนั้นไม่มีความขาดแคลนในเรื่องน้ำ แม้ว่าจะมีการขาดแคลนน้ำบ้าง แต่ชาวสุโขทัยก็ไม่เคียดระอนเพราะได้สร้างเขื่อนทดน้ำแบบขอมโบราณที่เรียกว่า สวิคพง² นอกจากนี้ยังปรากฏว่าได้ทำคลองทดน้ำขนาดใหญ่จากแม่น้ำปิง บริเวณเมืองกำแพงเพชรผ่านเมืองบางพนาน (อำเภอรามกระเทียม) มาออกแควของแม่น้ำยมด้วย³

1.3 สภาพบ้านเมือง

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวถึงสภาพบ้านเมือง ในยุคพระศรีอาริย์ไว้ว่า

¹พระยาสิทธิ ไตรภูมิพระร่วง หน้า 24

²พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ "ทอปปูพระยาร่วง" ศิลปวัฒนธรรม 6 : 3 : 20 -

23 มกราคม 2528

³ดู

และ

อันว่าคนทั้งมวลมีวิวัฒนาการเดียวกัน ด้วยอันซึ่งเอาเขต-
บ้านเมืองโยนเข้าส่วน¹

ยุคพระศรีอารียะมีบ้านเมืองใหญ่่น้อยมากมายเรียงรายกันไปเป็นระยะ บ้านเรือนและเรือกล
สวนไร่นาไม่มีรั้วกันอาณาเขต เนื่องจากคนไม่มีความโลภ บ้านเรือนของคนปลูกชิดติดกัน
ขนาดแม่ไก่บินข้ามไปบนหลังคาโดยไม่ตกลงพื้นดินเลย แสดงให้เห็นว่าพลเมืองในแผ่นดิน
พระศรีอารียะมีอยู่หนาแน่น จนกระทั่งต้องสร้างบ้านเมืองให้เพียงพอแก่การอยู่อาศัย แนว
ความคิดเช่นนี้จะเป็นอุดมคติของคนในยุคก่อน ซึ่งมีพลเมืองอยู่น้อย บ้านเรือนอยู่ห่างกัน
มีป่า มีต้นไม้กันขวางอยู่ทำให้รู้สึกอึดอัดว่าเหวและขาดเพื่อนจึงเกิดความคิดว่า บ้าน
เรือนที่อยู่ชิดติดกันน่าจะก่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ผู้อยู่อาศัย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม สังคม
พระศรีอารียะก็ยังคงมีบ้านเรือนที่มนุษย์ปลูกสร้างขึ้นในขณะที่อุตสาหกรรมทวีป มนุษย์มีบ้านเรือนอยู่
ตามชนบท ดังได้กล่าวไว้ว่า "ไม่ว่าจะเป็นเหี้ยเป็นเรือ่นเลื่อนกันเข้ามาองงามดังปราสาท
เป็นที่อยู่ของคน"² ดังนั้น คนในอุตสาหกรรมทวีปจึงไม่มีความจำเป็นที่จะแสวงหากรรมสิทธิ์ใน
บ้านเรือน ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ผู้ใดจะอยู่อาศัยก็ได้ในสังคมยุคพระศรีอารียะ ยังคง
มีบ้านเรือนเป็นของตน เพียงแต่จะไม่มีการตีพินาศหรืออาณาเขตหรือการแย่งชิงกัน มีความ
เคารพในกรรมสิทธิ์ของแต่ละบุคคล

1.4 ลักษณะของมนุษย์

มนุษย์ในโลกพระศรีอารียะ ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีความงดงามทั้ง
ร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นมนุษย์ที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่า เป็นคนดีมีคุณธรรม จึงจะได้
ไปเกิดในยุคนี้

¹ ญาณอนนท หน้า 244

² พระยาสิทธิ ไตรภูมิพระร่วง หน้า 83

รูปที่มองเห็นภายนอก มีรูปร่างงดงามเสมอเหมือนกันทุกคน ไม่มีคน
พิการ หูหนวก ตาบอด เบ๊งงอตะ เป็นใบหรือติดอ่าง ทุกคนมีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย
ไข้เจ็บทั้งปวง ไม่มีความทุกข์โศก คนจะไม่เฝ้าหาผู้อื่น ดังโลกกล่าวไว้ว่า

... คนทั้งหลายเกิดมาปางนั้นงดงามระล่าย น่าย้ายสักคน

... คนเกิดมาปางนั้นงดงามระรอน ความหอนบอดสักคน

... คนพิการหูหนวก ก็มีในสำนักแห่งยูชาแล

... คนเกิดมาปางนั้นงดงามระรอม ก็เป็นคนเตี้ยค่อมสักคนก็เข้าแล¹

นอกจากนี้คนทั้งปวงมีทรัพย์สิน เสื้อผ้าหิพย์ อาหารหิพย์ มีเครื่องประดับ ยานพาหนะ รถ
เกวียน รางม้า ดังโลกกล่าวไว้ว่า

อันว่าคนเกิดมาปางนั้น ก็ยังมีเป็นคี่มากนักหนา มนาลาปี
วฤณานิ มีเนื้อผ้าหลายชนิด มีสังวาลหอมหื่น ใจชมชื่นโอโยทาน
... มียวดยานงามกลลาค่อม เก้าอี้สอดสีวิภาส รถเกวียนงาม
ขนาด รางม้าอาจเพ็งใจ²

จากข้อความที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจต่อความพิการ ในลักษณะต่าง ๆ
จึงได้แจกแจงไว้โดยละเอียด เพื่อให้มนุษย์เกิดความมั่นใจว่า ถ้าได้เกิดในสังคมนั้นแล้ว
จะไม่ต้องประสบกับสิ่งที่หวาดกลัวอยู่ในใจ รวมทั้งยังมีทรัพย์สินอุดมสมบูรณ์

¹ ญาณวณก หน้า 245

² ก. ...

ส่วนคำเจตจำนงของผู้กระทำความผิดนั้น ไม่ถูกครอบงำด้วย
กิเลส ไม่มีความโลภ ในแผ่นดินนี้ไม่มีโรคร้าย ไม่มีผู้เป็นมิฉนาคิฎฐิ มนุษย์ทุกคนเป็นผู้
มีศีลธรรม นับถือพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

... ก็ว่าหาจักหาใจรบได้ หาผู้ถือมิฉนาคิฎฐิได้ ห่อประกอบ
ด้วยแก้วทั้ง 5 บรรวรรุ่งเรืองงาม¹

เหตุที่เป็นดังนี้ เนื่องจากกลุ่มคนที่มาเกิดในโลกพระศรีอาริย์ เป็นกลุ่มคนที่ได้รับการคัดเลือก
แล้วว่า เป็นผู้ที่มีศีลธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความบริสุทธิ์ รักษาศีล 5 ละกิเลสทั้งปวงได้
ผลตอบแทนที่ได้รับคือสังคมมีความสุขสงบ

ในไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงมนุษย์ในอุมตฤกฏทวีปว่า มีความงดงาม
ทุกคน ดังนี้

รูปทรงเขานั้นมีก้ามมีสูงมียืนมีผอบมีขาวมียาคำ
สีสมบุรุษงามดังทองอันสุกเหลืองเรือง เป็นที่พึงใจชายทุกคนแล้ว
นิ้วตั้นนิ้วมือ เขานั้นกลมงามระแแง เล็บตั้นเล็บมือ เขานั้นแดงงาม-
กึ่งน้ำครึ่งอันหวานแฉ่ำและกลมก้นไว้ แลสองแก้มเขานั้นใสงามเป็นนวล
ดังแกล้งเอาแป้งฉก หน้าเขานั้นหมดเกลี้ยงปราศจากมลทินหาผ้าหาผ้าใ-
บมิได้

... และมีรูปโฉมโฉมทรราชอันงามดังสาวอันได้ 16 เข้า

... มีภูมิกบมิรู้เจ้าหนุมตอยู่คั่นนั้นชั่วตนทุก ๆ คน

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 81-82)

¹ ภูภาคผนวก หน้า 243

มีข้อนำสังเกตว่า การพูดถึงมนุษย์ในโลกพระศรีอารีย ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน กับอุตตรกुरुทวีป ในไตรภูมิพระร่วง มีความแตกต่างกัน คือ ในโลกพระศรีอารีย ไม่ได้บรรยายความงามของมนุษย์ จะกล่าวแต่เพียงว่า มนุษย์จะไม่พิการในสภาพต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่ตนเอง ส่วนในอุตตรกुरुทวีปไม่ได้กล่าวถึงความพิการของมนุษย์เลย ถ้าเรายอมรับว่ามาลัยหมื่นมาลัยแสนเป็นวรรณกรรมที่ชาวบ้าน ชาววัดสรรค์สร้าง และไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณกรรมที่ชาววังชาววัดสรรค์สร้าง เราอาจสรุปได้ว่า ในสังคมระดับชาวบ้านคำนึงถึงความงดงามของร่างกาย น้อยกว่าความสมบูรณ์แบบของร่างกายและสุขภาพที่สมบูรณ์ ขณะที่สังคมในราชสำนักคำนึงถึงความสวยงามเป็นสำคัญ*

2. สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวในสังคมมนุษย์มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ยุคแรก หรือยุคดึกดำบรรพ์ ที่การสมรสเป็นไปแบบสับสน หลิงชายจะมีความสัมพันธ์ทางเพศกันโดยทั่วถึง จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสมรสแบบเป็นคู่ แบบตัวเดียวเมียเดียว ซึ่งมุ่งให้รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา กับบุตรในยุคอารยธรรม

สภาพครอบครัวในยุคพระศรีอารีย ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน จัดอยู่ในยุคอารยธรรมครอบครัวเป็นแบบตัวเดียวเมียเดียว ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นอุดมคติก็คือ สามีภรรยาจะไม่ทะเลาะวิวาทกัน แต่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ในโลกีย์ธรรม อันประกอบด้วยกามคุณ 5 ประการ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส สภาพการเช่นนั้นแสดงว่า มนุษย์ยังไม่ได้มุ่งหวังโลกุตตรธรรม ทั้งข้อความต่อไปนี้

---

* อภิปรายโดยมีสมมุติฐานว่า กวีผู้สรรค์สร้างวรรณกรรมเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน มีโลกทัศน์แบบชาวบ้านชาววัด แรกวี (ราชบัณฑิต และพระสงฆ์) ที่สรรค์สร้างไตรภูมิพระร่วง มีโลกทัศน์แบบชาววังมากกว่า

คนทั้งหลายผู้เป็นผิวเป็นเมียกัน อวิวาทกา บิวิวาทนิกเถียงกัน
ก็เท่าเสวยยังกามคุณทั้ง 5¹

นอกจากนี้สามีภรรยาจะมีความสันโดษในกุศลของตนเอง ไม่ประพฤตินิคมด้วยการนอกใจสามี
ภรรยาของตน รวมทั้งไม่มีความสัมพันธ์อันที่คู่สาวกับสามี หรือภรรยาของผู้อื่น ดังข้อความ
ต่อไปนี้

บุริโธ อันว่าผู้ชายทั้งหลาย ก็สันโดษยักคอมเมียบตน
อิติปิโย ผู้หญิงทั้งหลายกระทำสันโดษยักยังผิวแห่งตนแล
ผู้ชายทั้งหลายบวชนกระทำมิจนาคารกับคอมเมียบท่าน ผู้หญิงทั้งหลาย
บกระทำจากผิวแห่งตน คนทั้งหลายยอมสังวรอินทรีศีล²

จากข้อความข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า คนในสังคมพระศรีอารีย ในมาลัยหมื่น
มาลัยแสน คำรงชีวิตกัวยศีลธรรม ดำรงตน ไม่กระทำผิดศีล ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดวิบากกรรม
ชั่วสืบไป แต่ลักษณะเรณูนี้ยังคงแตกต่างจากอุตตรกฤตวิป ใน ไตรภูมิพระร่วง เนื่องจากคน
ในสังคมพระศรีอารียยังคงดำรงตนอยู่ในกรอบกว้าง และยังข้องเกี่ยวกับกามคุณ 5 ประการคือ
รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส จนตลอดอายุขัย แต่คนในอุตตรกฤตวิป ในไตรภูมิพระร่วง
นั้น นอกเหนือจากการมีสามีภรรยาเดียวและไม่ประพฤตินิคมสามีภรรยาของผู้อื่นแล้ว คนใน
อุตตรกฤตวิปนั้น เมื่อเป็นสามีภรรยากันจะผูกพันรักใคร่ และอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา 7 วัน
ทั้งโลกลาวไวว

¹ดูภาคผนวก หน้า 243

²ดู.

เมื่อเขาแรกไต่กันเป็นผิวเป็นเมือกดี และเขาอยู่ด้วยกัน
แอสเฟมเมจนไธ่แค่ ๗ วันนั้นแล พันกว่านั้นไปเขามีไธ่เสฟด้วย
เมจนเลย

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 89)

คนในอุตรกฤตวิปคำรังชีวิตอยู่ด้วย "มีอยู่สี่คนเมื่อมีชาติ"¹ และมุ่งแสวงหาโลกุตตรธรรม
มากกว่าคนในยุคพระศรีอาริย์ การที่ยังอยู่รวมเป็นครอบครัวชั่วระยะเวลาหนึ่ง เป็นเสมือน
หนึ่งว่า เกรงกลัวชาติพันธุ์ของมนุษย์จะสูญหายไป จึงต้องมีการดำรงเผ่าพันธุ์สืบต่อมาชั่ว
ระยะเวลาหนึ่ง

ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน ไม่ไต่กล่าวถึงการเลี้ยงดูลูกของคนยุคพระศรีอาริย์
จึงทำให้มองเห็นสภาพที่แท้จริงของครอบครัวได้ไม่ชัดเจนว่าเป็นอย่างไร ส่วนในอุตรกฤตวิป
นั้น กล่าวไว้ว่า ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์จะมีหน้าท้องแบนราบเหมือนยามปกติ เมื่อคลอดบุตรจะไม่มี
อาการเจ็บท้องเลย และลูกอ่อนนั้นจะสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากมลทินทั้งปวง แม้ไม่ต้องเลี้ยง
ดูลูก เขาจะนำลูกอ่อนไปวางไว้ข้างทาง ผู้คนทั้งหญิงชายเดินผ่านไปมาก็เอานิ้วมือใส่ปาก
ลูกอ่อน เกิดเป็นน่านมโหลเข้าปากลูกอ่อน เมื่อเติบโตขึ้นเด็กชายและหญิงก็จะแยกไปอยู่
กับกลุ่มของตนเอง เด็กเหล่านี้เติบโตขึ้นมาโดยไม่รู้จักพ่อแม่ของตน แต่เมื่อถึงยามตั้ง
ครอบครัวใหม่ พ่อแม่และลูกจะไม่ผูกพันเป็นสามีภรรยากัน ทั้งนี้ เนื่องจากผลบุญที่เขาได้
กระทำมา ถึงข้อความต่อไปนี้

... เขาเอาลูกเขานั้นไปนอนหงายไว้ริมหนทางที่คนทั้งหลาย
เดินไปมากล้ากลายนั้นแล

... คนทั้งหลายนั้นเดินไปเดินมากล้ากลาย ครั้นว่าแลเห็นลูกอ่อน
นอนหงายอยู่คังนั้น เห็นยอมเอานิ้วมือเข้าปาก

---

¹พระยาสิทธิ ไตรภูมิพระร่วง หน้า 89

ลูกอ่อนนั้น กวายนูของลูกอ่อนนั้นก็บังเกิดเป็นน้ำมันไหลออกมา
แต่ปลายนิ้วมือเขา ก็ไหลเข้าไปในคอลูกอ่อนนั้น

... ลูกก็มีรู้จักแม่ ๆ ก็รู้จักลูก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเพราะว่า
คนผู้นั้นงามด้วยกันทุกคนแลฯ อนึ่งเมื่อเขาแรกรักกัน แลจะอยู่
ด้วยกันแรกเป็นผิวเป็นเปียกันวันนั้น แม่แลลูกก็ดี พ่อแลลูกก็ดี
เขามหอนไคกันเป็นผิวเป็นเปีย เพราะว่าเขาผู้นั้นเป็นคนนักบุญ
(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 89 - 90)

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า สถาบันครอบครัวได้วิวัฒนาการ
ผ่านมาถึงยุคอารยธรรม มีสามีภรรยาคนเคี้ยว รักใคร่ปรองดองกัน ไม่ทะเลาะวิวาท
ฉีกพองหมองใจกัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวอบอุ่น การพิจารณาถึงสภาวะผิวเปียในโลก
พระศรีอารียะของมาลัยหมื่นมาลัยแสนนั้น ยังยอมรับสภาพธรรมชาติของมนุษย์เรื่องชีวิตอยู่
แต่เป็นชีวิตคู่ที่สมบูรณ์แบบในอุดมคติที่มนุษย์พึงประสงค์ แม้ว่าชาวโลกพระศรีอารียะจะยึดมั่น
ในหลักธรรมของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ก็เพียงยึดมั่นในผิวเคี้ยวเปียเคี้ยวไม่ถึงกับ
พยายามละเสีย ซึ่งการ कुछ ส่วนสังคมในอุคตรกฤตวิปนั้น เริ่มปฏิเสธชีวิตคู่มากขึ้น คือ
มนุษย์แต่ละคนนั้นมีความต้องการการมาเยือนเพียง 7 วันเท่านั้น ในชั่วชีวิตหนึ่ง ถ้าพิจารณา
ตามปรัชญาพระพุทธศาสนาแล้วจะพบว่า มนุษย์เลื่อนระดับเข้าสู่เป้าหมายมากกว่าสังคมโลก
พระศรีอารียะ นั่นคือละทิ้งทางค่านการ कुछ ได้เกือบสิ้นเชิง ละนิวาสสถานบ้านเรือนไปอยู่
ป่า (เป็นป่าที่ให้ความสะดวกสบาย) ส่วนสังคมโลกพระศรีอารียะอยู่กันเป็นชุมชนใหญ่ อุดม
สมบูรณ์และสันติสุข

3. เศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมาก ระบบเศรษฐกิจ
ในสังคมหมายถึง พฤติกรรมที่กระทำอยู่เสมอ ๆ จนกลายเป็นการยอมรับของคนในสังคม
ว่าเป็นแบบใด หรือเป็นแนวทางในการปฏิบัติของสังคม อันเกี่ยวข้องกับระบบต่าง ๆ ทั้ง

เช่น ระบบวิธีการผลิต ระบบการแลกเปลี่ยน ระบบการแบ่งงาน ระบบการถือครองทรัพย์สินและระบบการกระจายการผลิต

ในยุคพระศรีอาริย์ ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน มีระบบเศรษฐกิจที่ไม่เหมือนสถานที่แห่งใดในโลก เนื่องจากมีแหล่งผลิตที่สมบูรณ์อยู่แล้ว พื้นแผ่นดินอุดมด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารนานาชนิด ความความต้องการของคนในสังคม จึงไม่จำเป็นต้องเพาะปลูก แม้ชาวสาละเม็ดเดียวตกลงถึงพื้นดิน ก็จะไม่ออกและออกรวงเป็นข้าวสาร หุงรับประทานได้ทันที ดังโคลกลาวไว้เป็นข้อความว่า

อันว่า ข้าวสาละเม็ดเกี่ยวหากเกิดมีเหนือแผ่นดิน ก็เข้าสาละเม็ดนั้นยิ่งหลากแถมรวงมากหนักหนา สังขยาได้ 2000 เกวียนปลาย 207 เกวียนปลาย 16 หลอมปลาย 7 ไหตุ่ม เป็นเข้าชาวพรวบวิรุฬห์คี ย่อมเป็นเจ้าสารทั้งมวลก็มีแล¹

นอกจากนี้เครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม และยานพาหนะ จะมีสภาพเป็นของพิพม์ซึ่งมีอยู่พร้อมมูลอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้อง "ทำไร่นา หอผ้า หรือค้าขาย" ดังเช่น

... เขโม อันสุขเกษมด้วยเข้าน้ำโภชนะอาหาร แดสระพังวัง-
โบทรรลีทุกแห่ง²

¹ ญาณพนวก หน้า 243

² ฎ.

และ

ปราศจากกิจการอันกำขาย   ไม่ได้กระทำไยนา   ทอจักเสวย-
ยังเครื่องทิพย์อันประเสริฐ   อิตถิโย   อันว่าผู้หญิงทั้งหลาย
ก็มิได้คำคำยลโฉมใหม่   ทอจักนุ่งทรงเครื่องทิพย์ทั้งมวล¹

และ

มณีนพานิ   มีขยานงามกลาค้อม   เก้าอี้สอศีวีกาย
รถเกวียนงามขนาด   ย่างมาอาจเฟิงใจ²

นับได้ว่าความต้องการอาหารและน้ำจะได้รับการตอบสนองในทุกสถานที่ คนจะไม่เคียดแค้น
ในเรื่องนี้ต่อไปอีก และเนื่องจากสิ่งที่เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ มีเพียงพอยู่ใน
ทุกหนแห่ง จึงไม่จำเป็นต้องทำงาน และไม่จำเป็นต้องแก่งแย่งชิงดีหรือเอาเปรียบ
กัน รวมทั้งการมีแหล่งผลิตของส่วนรวม สิ่งของต่าง ๆ เป็นสมบัติส่วนกลาง ใครจะใ้
ก็ได้ ทำให้มนุษย์มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจึงไม่มีความโลภ ไม่มีการขัดแย้งกรรมสิทธิ์ที่ดิน
ไม่หวังสิ่งของเครื่องใช้ ดังข้อความต่อไปนี้

อันว่าคนทั้งดลาละมีวิาทพิศเคียงกัน   ด้วยอันซึ่งเอาเชก-
บ้านเมืองไฉน้าว้าสถาน   แดของเลี้ยงของคู่ซึ่งกันไปมาก็มีแล³

จากการศึกษาเรื่องมาลัยหมั้นมารัณสน ความแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในสังคม
พระศรีอาริย์ คือ ชีวิตที่สุขสบายนั้นไม่ต้องการทำงาน ไม่ต้องการประกอบอาชีพ ไม่ต้องการ

¹กุฎาณนวก หน้า 243

²ก. หน้า 245

³ก. หน้า 243

ไม่ต้องกินรันทาเลี้ยงชีวิต ทุกคนมีทรัพย์สินเงินทองความสะดวก สวัสดิ์เต็มไปด้วยความ
 รื่นรมย์สนุกสนาน คนในสังคมไม่เก่งแย่งชิงก็ชิงกันได้ มีความเบตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน
 ใจทรัพย์สินร่วมกัน จึงทำให้สังคมมีความสงบสุข จากการศึกษาเรื่องดังกล่าวทำให้เข้าใจ
 ถึงสังคมอุดมคติ ที่ชาวพุทธได้ฝันปรารถนาที่จะเห็นสังคมมนุษย์เป็นเช่นนั้น ซึ่งอาจจะเกิด
 ขึ้นจากความดีความงาม หรือจิตสำนึกของมนุษย์ชาติที่ปรารถนาจะมีชีวิตร่วมกันในสังคมที่รื่นรมย์
 สมบูรณ์แบบ การวาดภาพโครงสร้างของสังคมยุคพระศรีอาริย์นี้ ถึงแม้จะเป็นพระอรหันต-
 จารีย์ (ผู้เริ่มสร้างสรรคมาโดยยศวีกเถรวัฑฒ) เป็นผู้นำเสนอก็ตาม แต่การแพร่แนวคิด
 นี้มาสู่พุทธศาสนิกชนจากยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่ง ผ่านมาและฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกของพุทธศาสนิกชน
 เสมอมา จึงน่าจะเชื่อได้ว่า เป็นความดีความงามของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปด้วย

ส่วนในคฤตกรุทวิป ที่กล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วง นั้น มีสภาพเหมือนกันกับ
 สังคมพระศรีอาริย์ นั่นคือ คนไม่พัวพัน โยะละสมทรัพย์สมบัติ และไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
 ทรัพย์สิน ทั้งข้อความต่อไปนี้

สรรพสิ่งดินอันใดก็ดี   เขาบนหอนรูวาทองตนของท่าน
 ภูเขมอกลั่นทุกแห่งแล   เขาบนหอนทำไรไถนา   คำขาย
 หลายสิ่ง

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 69)

ในคฤตกรุทวิปนี้แหล่งผลิตสำคัญคือ ต้นกล้วยเทศที่มีสีมุมเมือง หากผู้ใดมีความจำเป็นต้อง
 การสิ่งของอย่างใดก็จะไปอธิษฐาน ขอให้จากต้นกล้วยเทศนั้นเอง ดังได้กล่าวไว้ว่า

แลในแผนกขุนทรุฑุทวีปนั้น มีคนกัลปพฤกษกับคนหนึ่ง ...
 ผู้ใดจะปรารถนาตาขุนทรุฑุทวีปเหตุนั้นใด ๆ ก็ดี ย่อมได้สำเร็จ
 ในทันใดนั้นทุกประการแล ถ้าแกลนผู้ใดปรารถนาจะได้เงื่อน
 แดทองของแก้ว แดเครื่องประดับนี้ทั้งหลาย เป็นต้นว่า
 เสื้อสอยสนิมพิมพากษาก็ดี แดผ้าผอนทอนแพรพรรณสิ่งใด ๆ ก็ดี
 แลเจ้าน้ำโกธนาอาหารของกินสิ่งใดก็ดี ก็ย่อมบังเกิดขึ้นแก่คำคบ
 ค้นกัลปพฤกษนั้น ก็ให้คำเรทความปรารถนาแก่ชนทั้งหลายนั้นแล¹
 (ไตรภูมิพระร่วง หน้า 72)

เมื่อทรัพย์สินสิ่งของทั้งปวงได้มาจากแหล่งผลิตกลาง ความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงไม่
 เกิดขึ้น แม้กระทั่งเสื้อผ้า เครื่องประดับ ใครจะหยิบใช้ก็ได้ ดังได้กล่าวไว้ว่า

เครื่องประดับใครก็ดี ผ้าใครก็ดี เอามาแต่งมาห่ม
 แลเขาก็มิไต่ถามของตนของท่าน เขามหอนินร้ายแก่กัน
 (ไตรภูมิพระร่วง หน้า 72)

สรุปได้ว่า ลักษณะเศรษฐกิจของสังคมพระศรีอารีย ในมาลัยหมีมาลัยแสน
 กับอตุตรฤทวีป ในไตรภูมิพระร่วง นั้นเหมือนกัน คือ มนุษย์ปราศจากความโลภ ไม่ให้
 ความสำคัญแก่วัตถุมากจนเกินไป ไม่มีการผลิตในทรัพย์สิน แหล่งผลิตเป็นของส่วนรวม
 มนุษย์ไม่ครองประกอบอาชีพ ก็มีเครื่องอุปโภคบริโภคพร้อมมูล สิ่งทั้งหลายที่กล่าวมานั้น
 ได้มาด้วย "บุญ" ที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน

ทั้งสังคมในอตุตรฤทวีป และสังคมยุคพระศรีอารีย ต่างก็เป็นสังคมในอุดมคติ
 ของชาวพุทธ ซึ่งวรรณกรรมพุทธศาสนารำชนจำนวนมาก พยายามที่จะเน้นให้เห็นความบริบูรณ์

¹พระยาสิทธิ ไตรภูมิพระร่วง หน้า 72

ไปค่ายโคตรพิสัยและสันติสุขของประชาชนทั้งสอง สังคมอุดมคตินี้เป็นเสมือนรางวัลแก่ผู้ที่ประพฤติชอบ ยึดมั่นในหลักธรรม พุทธศาสนาในชาตินี้

4. การปกครอง

สมศักดิ์ เกี่ยวกิ่งแก้ว¹ อธิบายถึงลักษณะการปกครองในสังคมมนุษย์ไว้ว่า การปกครองในสังคมเกิดขึ้น เนื่องจากมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว เอาตัวเอาเปรียบ และมีผลประโยชน์ต่อกัน ผู้หนึ่งแรงยอมเอาเปรียบผู้อื่นอีกว่า สภาพเช่นนี้ทำให้มนุษย์อยู่กันอย่างไม่มีความสุข จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือกติกาต่าง ๆ ขึ้น และนอกจากนี้ เพื่อให้กฎเกณฑ์นั้นศักดิ์สิทธิ์ จึงจำเป็นต้องมีตัวแทนของมนุษย์ในสังคม เป็นผู้รักษากฎกติกานั้น สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการทางการเมือง การปกครอง ซึ่งมีส่วนช่วยให้เกิดความยุติธรรมในสังคม และช่วยให้มนุษย์ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปกครองมี 2 กลุ่ม คือ

1. ผู้นำ (เจ้า, ขุนนาง, มุขนาย)
2. ประชาชน (ไพร่บ้านพลเมือง)

การปกครองในสังคมระบอบเจ้า ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน ถือเป็นระบบการปกครองในอุดมคติ ซึ่งหมายถึงการปกครองที่เปี่ยมล้นไปด้วยดี ตามความใฝ่ฝันของมนุษย์ คือ ทุกชีวิตมีความเป็นอยู่สบาย ๆ มีความสะดวกสบายทุกประการ ผู้นำของสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของระบบการปกครอง ผู้นำจึงต้องเป็นผู้มีบุญ มีการสั่งสมบารมี จึงจะเกิดอำนาจ (Power) ผู้นำจะต้องใช้อำนาจที่มีในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนของตนให้มากที่สุด ดังเช่น การกล่าวถึงพระศรีอภัยเมกโลทรว่า พระองค์จะเป็นผู้นำที่จะมาสร้างสังคมที่อุดมสุข เพราะพระองค์ได้สร้างบารมี 30 ประการ ที่เรียกว่า สมเด็จพระมุนีนาถถึง 16 อสงไขยแสนกัลป์ นับได้ว่าเป็นการสั่งสมบารมีซึ่งได้ทำให้พระองค์อยู่ในฐานะเป็นผู้นำผู้มีอำนาจเต็มในสังคมของพระองค์

---

¹สมศักดิ์ เกี่ยวกิ่งแก้ว ความหมายของพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์ หน้า 8

ในสังคมพระศรีอารีย์เป็นสังคมที่มีความบริสุทธิ์ ประชาชนปราศจากกิเลส ไม่มีโจรผู้ร้าย ไม่มีการฉ้อโกงกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ทั้งนี้ เนื่องจากคนที่จะมาเกิดใน ยุคพระศรีอารีย์ได้นั้น จะต้องเป็นคนที่ได้รับคัดเลือกแล้วว่าเป็นคนดี ดังนั้น โครงสร้างของ สังคมจึงมีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน มีผู้นำคนเดียวซึ่งมีอำนาจสิทธิขาดทั้งปวง ไม่มี กฎหมายควบคุมพฤติกรรมของประชาชน มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตตาม ความพอใจของตน โดยยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติ โครงสร้างของสังคม ในลักษณะดังกล่าว เป็นการจกัระบบการปกครองตามทฤษฎีการเมือง แบบจริยธรรม สิ่งที่ได้รับ การย้าอู่ยู่เสมอคือ สังคมจะเป็นดุจไ้ด้วยความเมตตาเป็นสำคัญ แม้กระทั่งสิ่งที่มี ความแตกต่างกัน ด้วยประการทั้งปวง ดังเช่น

กาจกัมีใจไมตรีกับค่อมกเคาทั้งหลาย มชฐาวิ
 อันว่าแมวกัมีใจไมตรีกับค่อมหนูทั้งหลาย ราชสีห์กัจก
 มีใจยักกับค่อมเ็นน้อยทั้งหลาย นกุลลา อันว่าพังพอนทั้งหลาย
 กัจกมีใจไมตรีกับค่อมงูเห่า สัตว์เคียะระสานทั้งหลายณั้น
 เป็นมิตรแห่งกันทุกเื่อ¹

แสดงให้เห็นว่า แม้ผู้ที่มีความแตกต่างและเคยเป็นศัตรูกันก็กลับเป็นมิตร ลักษณะเช่นนี้ดู เหมือนจะเป็นต้นแบบของการจกัระบบการเมือง การปกครองของมนุษยชาติ ไม่จำกัดเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมและภูมิประเทศ²

¹ดูภาคผนวก หน้า 244

²สิทธา จินิจกุลดล การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดี- เรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ภูไทเปี้ย และเต่าเต็กเก็ง หน้า 35

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประชาชนแล้ว สังคมพระศรีอารีย ใน มาลัยหมื่นมาลัยแสน ยังมีลักษณะเป็นสังคมที่ผู้ว่าในสังคมกับประชาชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง กัน ดังนั้นอาจกล่าวอ้างได้ว่า การเกิดในยุคพระศรีอารีย นอกจากเป็นค้ำชูบุญและกรรมดี ของตนแล้ว ยังต้องพึ่งบุญบารมี หรือทรัพย์สินแห่งความดีที่พระศรีอารียเมตไตรยทรงบำเพ็ญมา ค้างเช่น

1. ชำระสิ่งของ ชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ แล้วให้เป็นทาน คน ในสังคมจะมีร่างกายงดงาม
2. ชำระล้างดวงตาสะอาดแล้วให้เป็นทาน คนทั้งหลายจะไม่ตามอก
3. พระองค์จะไม่ถูกเจ้าผู้ครองราชอาณาเขตประโยชน์ คนทั้งหลายจะไม่ เป็นไม้
4. ทรงตั้งใจฟังธรรมและสั่งผู้ครองขอต่าง ๆ คนทั้งหลายจะไม่หุนหวก
5. ทรงกระทำคนใจเบื่อกวนในการให้ทาน คนทั้งหลายจะไม่เป็นคนพิการ
6. พระองค์ทรงไต่ยาเป็นอาณ คนทั้งหลายจะไม่เจ็บป่วยเลย
7. พระองค์ให้ทานอาหารและน้ำจำนวนมาก คนทั้งหลายจะมีทรัพย์สินอุดม สมบูรณ์
8. ทรงให้ทานเสื้อผ้าเครื่องประดับด้วยจิตใจขึ้นบาน คนทั้งหลายจะมีรูปร่าง งดงาม มียานพาหนะ รถ เกวียน ช้าง ม้า
9. พระองค์ทรงปล่อยสัตว์จากที่กักขัง คนในยุคของพระองค์จะไม่ถูกกักขัง เป็นทาส

ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องระหว่างพระศรีอารียเมตไตรย กับประชาชนในสังคม ของพระองค์ เป็นไปในลักษณะของผู้อุปถัมภ์ และผู้ใ้อุปถัมภ์ ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกัน

สรุปได้ว่า การปกครองในยุคพระศรีอารีย ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน นั้น มี ลักษณะเป็นโครงสร้างที่เรียบง่าย คือ มีผู้นำ และประชาชน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรง

ไม่มีกฎหมายควบคุมพฤติกรรม ไม่มีอาณาเขต ไม่มีสงคราม เพราะคนในสังคมอยู่กันด้วย ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีศีลธรรม สังคมจึงอยู่ได้ด้วยความสุขสงบ ลักษณะเช่นนี้ มีส่วนแตกต่างจากอุคตรัฐทวีปในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งกล่าวถึงผู้นำที่เป็นจักรพรรดิราช ต้อง ดำรงตนอยู่ในทศพิธราชธรรม พระศรีอาริยเมตไตรยทรงบำเพ็ญมาปเล่านี้นานมาแล้ว จึงไม่ได้กล่าวถึงอีก

โลกทัศน์ของชาวอีสานที่ปรากฏในมรดกพื้นบ้านอีสาน

ปัญญา บริสุทธี กล่าวว่า "โลกทัศน์ หมายถึง ทัศนะ หรือความคิดเห็นที่บุคคล มีต่อโลก หรือสังคมที่เราอาศัยอยู่ แสดงให้เห็นว่า เขานึกคิดหรือรู้สึกอย่างไรต่อชีวิตที่อยู่ ร่วมกันในสังคม¹ โลกทัศน์เป็นผลผลิตของการอบรมสั่งสอนของบุคคลแต่ละกลุ่มคน สุชีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวว่า "โลกทัศน์หมายถึง ภาพที่แลเห็นหรือหยั่งเห็นสิ่งต่าง ๆ อันเกิด จาก ความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมที่สืบทอดมาของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มคนแต่ละกลุ่ม"²

มรดกพื้นบ้านอีสานได้แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมอีสานว่า มีความสงบ ประชาชนยึด มั่นในพระพุทธศาสนา มีความเชื่อเรื่องกรรม เรื่องบุญ - บาป เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งทำให้คนในสังคมอีสานมีความอดทนต่อสิ่งแวกळ้อมที่เป็นทุกข์อยู่ได้ โดยต่อสู้ลิ้นรน นอกจาก การเพียรพยายามจะทำความดีให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อความหวังในโลกหน้าแล้ว มรดกพื้นบ้านอีสาน ได้มีอิทธิพลในการสร้างโลกทัศน์ด้านต่าง ๆ ให้แก่ชาวอีสานด้วย ดังตัวอย่าง

โลกทัศน์เกี่ยวกับบุญ ชาวอีสานมองว่าบุญทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง ชีวิต เกิดมาจากกรรม และดำเนินไปตามกรรม เติมนบุญมีเสรีภาพในการเลือกที่จะทำความดีหรือ ความชั่วได้ตามความต้องการของตน ทั้งนี้ เนื้อเรื่องจึงกล่าวถึงการพยายามสร้างกรรมดี ในปัจจุบัน เพื่อให้กรรมดีนั้นตอบสนองไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่า หรือแม้แต่การพยายามสร้าง

¹ปัญญา บริสุทธี โลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณกรรมคำสอนสมัยสุโขทัย

²สุชีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ โลกทัศน์ไทยภาคใต้ หน้า 19

กรรมดี เพื่อให้ได้ไปเกิดในบุคพระศรีอารีย ก็เป็นการผูกพันของกรรมกับการกำเนิดชีวิต
นั่นเอง ส่วนการที่มนุษย์เลือกที่จะทำกรรมชั่วนั้น เกิดจากอวิชา คัมภหาและกิเลส ซึ่งเกิด
ขึ้นในจิตใจของมนุษย์ได้ เนื่องจากสิ่งแวดลอมมนุษย์มีลัทธิที่จะชักชวนใจว่า ตนจะทำเป็นชีวิต
อย่างไร แต่มนุษย์ปุถุชนทั้งหลายมักจะมองไม่เห็นหนทางแห่งการหลุดพ้น จะต้องมียุ้ชี้แนะให้
กัพระศรีอารียเมตไตรยได้กล่าวไว้ว่า

ผู้ชาจักปองเอาข้าม ให้พ้นจากทุกข์ในสงสาร เถิงนिरพาน.
เป็นที่แล้ว

ผู้ชาปองเอาธรรมเทศนา สำแดงหนทางคือ นีรพาน

ผู้ชาจักตัดเสียแล้ว จักนำเมือออกเมืองแก้วออกนिरพาน

ผู้ชาจักเอาปัญญาตาม ทิดให้ จิตส่องไวให้เห็นทาง นำเมือ
ออกเมืองแก้วออกนिरพานก็เข้าแล¹

ในการศึกษาเรื่องโลกทัศน์ ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน นี้ อาจจะเห็นความเชื่อของ
สังคมอีสานว่ามนุษย์ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง โดยยึดแนวปรัชญาพุทธศาสนา การมอง
ในลักษณะเช่นนี้เป็นการสร้างระบบค่านิยมที่เน้นคุณค่าของบุคคลมากกว่าเน้นระบบค่านิยมทาง
การเมือง ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานจึงนิยมพึ่งตนเอง และผูกพันกับบุคคลอื่นในฐานะวงศ์ญาติ
ญาติ มากกว่าผูกพันทางด้านการธุรกิจและการเมือง

นอกจากนี้ชาวอีสานมองสถานภาพทางสังคมของมนุษย์ว่า มนุษย์มีเอกสิทธิ์เท่าเทียม
กัน ทั้งนี้ อาจมองเห็นได้จากกลุ่มเหวคาหัง 12 องค์นั้น มีคนต่างฐานะและต่างอาชีพ มีทั้ง
กษัตริย์ เศรษฐี ข่างทำรองเท้า คนเลี้ยงวัวและขอทาน การจัดระดับชั้นทางสังคมขึ้นอยู่กับ
กับผลบุญที่ตนได้กระทำการเปลี่ยนระดับชั้นทางสังคม ก็อาจทำได้โดยการทำบุญให้มากขึ้น ดัง

เช่น ที่ขายขอมานไค้ก่พระเจ็ยทราย และไค้ไปเกิดเป็นเทวคา มีบวิารหนึ่งแสน อันนับว่ามากกว่าเทวคาองค์อื่น ๆ ทั้งปวง กัวยเหตุนี้ชาวอีสานจึงพอใจกับการนำเงินที่หามาไค้ไปทำบุญบริจาคสร้างเสริมศาสนามากกว่านำไปลงทุนค้าอื่น ๆ

โลกทัศน์เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง จากการศึกษาเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน พบว่าชาวอีสานมองชนชั้นปกครองว่า เป็นผู้ที่ทำบุญและสิ่งสมบารมีมาแต่อดีต ดังเช่น พระศรีอารียเมตไตรย ผู้นำในสังคมพระศรีอารียก็เป็นผู้ที่บำเพ็ญสมถิงสมบารมี และบารมีอื่น ๆ นานถึง 16 อสงไขยแสนกัลป์ จึงไค้แสดงออกถึงสถานภาพของชีวิตที่ดีกว่าผู้อื่นในสังคม

ในทางพุทธศาสนาเชื่อว่าจุดหมายปลายทางของชีวิตที่ทุกคนควรจะก้าวไปถึง คือพระนิพพาน ผู้นำจึงมีหน้าที่จะดูแลประชาชนให้อยู่ในศีลธรรม ชี้นำแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและสิ่งสมบารมีของตนเพื่อจะบรรลุถึงนิพพาน

การคิดว่าชนชั้นปกครองเป็นผู้มีบุญ มีอำนาจบารมีที่สิ่งสมมาทำให้ชาวอีสานยอมรับการปกครอง จากชนชั้นปกครอง โดยปราศจากการโต้แย้ง และไม่คิดรบที่จะต่อสู้กับอำนาจของชนชั้นปกครอง ถ้าบุคคลมีบุญปกครองเป็นคนที่มีศีลธรรม สังคมก็เป็นสุข บุคคลที่ผู้ปกครองโหดเหี้ยม ซากความยุติธรรมสังคมก็เดือดร้อนวุ่นวาย แต่สิ่งที่ชาวอีสานจะกระทำคือ รอคอยการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรอคอยผู้นำที่มีศีลธรรม เช่น พระศรีอารียเมตไตรย หรือท้าวธรรมิกราช ฉะนั้น ชาวอีสานจะออกค้นออกหนาค่ความทุกข์ ความลำเค็ญในชาตินี้อย่างมีคุณภาพ และมุ่งสร้างกุศลกรรม สิ่งสมบารมีไว้เพื่อจะได้ไค้สุขในชาติหน้า คือ โลกพระศรีอารีย

โลกทัศน์เกี่ยวกับความงาม การมองความงามของมนุษย์ในมาลัยหมื่นมาลัยแสน แตกต่างจากการมองความงามของมนุษย์ในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งจะไค้จากการบรรยายถึงความงามของคนในสังคมพระศรีอารีย พระศรีอารียทริสไว้ว่า คนทั้งหลายมีรูปร่างงดงาม ไม่มีคนชั้เหร่ สิ่งที่ยกค่อมาคือ ไม่มีคนตาบอด หูหนวก ดิกอ้าง เป็นใบ้ เตี้ยค่อม ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คนทั้งหลายเกิดมาปางนั้นดูงามชะล้าย มีอย่างฮ้ายสักคนแท้ก็ห็นแล
 หึงชายน้อยใหญ่หลวง สุรูปา มีอุปโสฆงามถ้วนทุกคน
 คนทั้งหลายเกิดมาปางนั้นดูงามลีล้าย มีผู้ฮ้างฮ้ายสักคน
 คนเกิดมาปางนั้นดูงามชมหอม ก็เป็นคนเคี้ยคอ้มสักคนก็เข้าแล¹

แสดงให้เห็นว่า ความงามในสายตาของชาวบ้านไม่ได้มุ่งถึงความงามของผู้ชาย หรือผู้หญิง
 ในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความค้นหาให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ชาวบ้านมอง
 ไม่เห็นความจำเป็นของความมั่งคั่งของร่างกาย หรือการตกแต่งร่างกายเพื่อยั่วชวนฝ่ายตรง
 ข้าม ประการหนึ่ง หรืออาจเป็นเพราะหนังสือเล่มนี้เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา จึงไม่พยายาม
 ชื่นนำในทางโลกก็ได้ อีกประการหนึ่ง

ส่วนอุกตรกูรุษีปในไตรภูมิพระร่วง ได้กล่าวบรรยายถึงความมั่งคั่งของผู้หญิงและ
 ผู้ชายโดยละเอียด ตามลักษณะการชมความงามของหญิงชายในค่านิยมไทย ทั้งได้กล่าวว่า

มีฝูงหญิงอันอยู่ในแดนคินนังงามทุกคนรูปทรงเขานั้น
 บมิสูงบมิค่าบมิพิบมิขอมบมิขาวบมิค่า สีสมนุรณังงามคังทองอันสูง
 เหลืองเรืองเป็นทีพิงใจฝูงชายทุกคนแล
 (ไตรภูมิพระร่วง หน้า 86)

... แลสองแแก้วเขานั้นใสงามเป็นนวลคังแกลังเอาเงาเงา
 หน้าเขานั้นหมกเกลี้ยงปราศจากมลทินหาฝ้าหาไผบมิได้
 แลเห็นดวงหน้าเขาใสดุจดวงพระจันทร์อันเพ็ญบริบูรณ์
 เขานั้นมีตาอันค่าคังตาแห่งลูกทรายฟุ้งออกได้ 3 วัน

---

¹ ภูภาคผนวก หน้า 244

ที่บุตรสาวก็ชาวงามทั้งสังข์อันท่านพึงฝันใหม่ และมีปากนั้น
 แดงก็งดุกฉีกขาวอันสุกนั้น และมีลำแข้งลำขานี้งามทั้งล่ำกล้วย-
 ทองฝาแฝดนั้นแล ...

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 86)

ส่วนความงามของผู้ชายได้กล่าวไว้ว่า

รูปโฉมโฉมพรรณเขานั้นงามทั้งบ่าวหนุ่มน้อยได้ 20 ปี
 มีภูมิกะมิกะเขานุ่มอยู่คั่นขึ้นหัวคนทุก ๆ คน ...

(ไตรภูมิพระร่วง หน้า 86)

จะเห็นได้ว่า การชมความงามของคนในอุคตรกฤตวิปนั้น ยังเป็นลักษณะความงามของมนุษย์
 ที่มุ่งหวังความสุขด้านโลกียะ มากกว่าความสุขด้านโลกุตระ ในขณะที่มาลัยหมิ่นมาลัยแสน
 มุ่งด้านโลกุตระ มากกว่าโลกียะ

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์นี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน ไข่มุกบัวรัตนวิชัย จังหวัดมหาสารคามเป็นหลักในการศึกษาและไข่มุกบัวรัตนวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นเอกสารประกอบการศึกษา

สรุปและอภิปรายผลการศึกษาครั้งนี้

ในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน พบว่าได้นำโครงเรื่องมาจาก "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" เช่นเดียวกับภาคเหนือที่เรียกชื่อว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสน หรือ ปรุมาลัยและพิชัยมาลัย ส่วนภาคกลางนั้นมีสองสำนวนคือ พระมาลัยคำหลวงและพระมาลัย หรือมาลัยกลอนสวด ซึ่งใช้ในภาคใต้อีกด้วย โดยในภาคใต้เรียกชื่อว่า กาพย์พระมาลัย ถ้าพิจารณาทางด้านเนื้อหาแล้ว พบว่า เรื่องพระมาลัยมีสองกลุ่มคือ กลุ่มที่เน้นภาคสวรรค์ ได้แก่ มาลัยหมื่นมาลัยแสน มาลัยหมื่นมาลัยแสน และพระมาลัยคำหลวงอีกกลุ่มหนึ่งเน้นภาค ธรณี ได้แก่ พระมาลัยหรือมาลัยกลอนสวดหรือกาพย์พระมาลัย ถ้าพิจารณาทางด้านพิธีกรรม ในการใช้วรรณกรรมเรื่องพระมาลัยพบสามวิธี คือ

1. ใช้เทศน์ในประเพณีการเทศน์มหาชาติ โดยเทศน์เรื่องพระมาลัย นำเรื่อง พระเวสสันดร ได้แก่ มาลัยหมื่นมาลัยแสนของภาคอีสาน และมาลัยหมื่นมาลัยแสนของภาค

2. ใช้สวดในพิธีแต่งงาน ได้แก่ พระมาลัยคำหลวงใช้เฉพาะภาคกลางสมัยก่อน

3. ใช้สวดในงานศพ ได้แก่ กาพย์พระมาลัย ของภาคใต้ และพระมาลัย

กลอนสวดของภาคกลาง

รูปแบบและเนื้อหาของมาลัยหมื่นมาลัยแสนนั้น สรุปได้ว่าเนื้อหาได้มาจากมาลัยหมื่นมาลัยแสน และใต้เน้นภาคสวรรค์ ซึ่งเหมาะสมที่จะนำมาเทศน์นำเรื่องพระเวสสันดร

เพราะเป็นการอธิบายอันสง่างามในการฟังเทศน์ เรื่อง พระเวสสันดร ให้จบภายในวันเดียว ส่วนรูปแบบของมาลัยหมั้นมาลัยแสนได้ใช้กลวิธีการนำเสนอ ตามรูปแบบวรรณกรรมศาสนา นั่นคือ ใช้คาถาภาษาบาลีนำ และแปลเป็นภาษาไทยเชิงปุจฉา วิสัชนา โดยใช้ฉันทลักษณ์ เป็นร้อยยาว ซึ่งเหมาะแก่การเทศน์ทำนอง ถ้าพิจารณาทางค่านวาทแล้ว พบว่า วรรณกรรมเรื่องมาลัยหมั้นมาลัยแสนได้ใช้วิธีโวหารตามรูปแบบของวรรณกรรมอย่างเพียบพร้อม ฉะนั้น วรรณกรรมเรื่องมาลัยหมั้นมาลัยแสนจึงไม่เพียงปลุกฝังทัศนคติแก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง ตามแนวปรัชญาพุทธศาสนาเท่านั้น ยังให้ความพึงพอใจแก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง ในเชิงอรรถรสของวรรณคดีอีกโฉดหนึ่งด้วย

แก่นของเรื่องอันเป็นสารประโยชน์สำคัญ ของมาลัยหมั้นมาลัยแสนนั้น นับว่าได้ ปลุกฝังความศรัทธาในพุทธศาสนาแก่ชาวพุทธระดับพื้นฐาน อธิบายให้เห็นความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน (สังคมชมพูทวีป) และพยายามนำแนวความคิดเรื่องสังคมอุดมคติที่พึงเกิดขึ้นได้ ถ้ามุขยชาติได้ประพฤติธรรมตามคำสอนของศาสนาพุทธอย่างมั่นคง นั่นคือ สังคมโลกพระศรีอาริย์

มาลัยหมั้นมาลัยแสน ชี้ให้เห็นสังคมตามที่ชาวพุทธในอดีตรับรอง เป็นสังคมที่รักสงบ เคารพครึกในศีลธรรม เชื่อในเรื่องบุญ - บาป เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อชีวิตมนุษย์จะดำเนินไปตามกรรมที่ตนก่อ ดังนั้น ชาวพุทธจึงไม่ค้นร้นต่อสู้กับความทุกข์ยากที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดจากฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการกดขี่ของชนชั้นปกครอง สิ่งที่ชาวพุทธจะทำก็คือ ออกสัจและสร้างบุญใหม่ เพื่อรอกอบความผาสุกในชาติหน้า ถ้ายอมรับกันว่าแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติ (โลกพระศรีอาริย์) มีอิทธิพลต่อชาวอีสาน จนเป็นส่วนหนึ่งในความสำนึกของสังคมอีสานแล้ว น่าจะสรุปได้ว่า สังคมชาวพุทธที่กล่าวข้างต้นนี้ก็คือ สังคมอีสานสมัยอดีตนั่นเอง

สภาพสังคมยุคพระศรีอาริย์ มีความเป็นอุดมคติที่มนุษย์ชาติได้ฝันอย่างแท้จริง ลักษณะของสังคมมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีชนชั้น ทุกคนมีความเสมอภาค มีความเชื่อเพื่อเชื่อแผ่ ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่ท่งทำงาน ทรัพย์สินทั้งหลายเป็นของส่วนกลางที่ใครจะต้องการก็ได้ ตามความปรารถนา การปกครองเป็นไปในแบบผู้อุปถัมภ์ และผู้ใต้อุปถัมภ์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิ่งเหล่านี้ถือเป็นอุดมคติซึ่งตอบสนองคนส่วนมาก หรือทุกคน ที่มีความต้องการ

ดังแนบอยู่ในจิตใจ คือ ความต้องการที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ยากทั้งมวลโดยสิ้นเชิง

มาลัยหมื่นมาลัยแสนได้เสนอให้เห็นว่า สังคมเก่าจะถูกทำลายไป เมื่อถึงเวลาพุทธศักราช 5000 ซึ่งเรียกว่าสัตกัณฐกัมป หรือกลียุค ในกรณีนี้อาจมองได้ว่าเป็นเพราะสังคมชากระบี่แบบ คนในสังคมเอารัดเอาเปรียบกัน ทะเลาะวิวาทและไร้ศีลธรรม ทำให้สังคมต้องสลายตัวไป สังคมใหม่ที่พึงปรารถนาจะเข้ามาแทนที่ คนที่มีสิทธิ์จะอยู่ในสังคมใหม่ได้ ต้องเป็นคนที่ยอมรับ และปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่ได้กำหนดไว้แล้ว ดังนั้นคนในปัจจุบันจะถูกเลือกออกเป็นสองกลุ่ม คือ คนดีที่มีคุณธรรมจะถูกเลือกให้คงอยู่ ส่วนคนชั่วที่มีอคุณธรรมจะถูกทำลายให้หมดสิ้น ไปกับสังคมเก่า

ข้อสังเกตสิ่งที่จะมองเห็นได้ชัดก็คือ มาลัยหมื่นมาลัยแสนเป็นวรรณกรรมที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ในระเบียบวินัยหรือกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อที่จะเป็นผู้ถูกเลือกให้คงอยู่ในสังคมใหม่ ชนชั้นปกครองจึงสนับสนุนให้มีการอ่านหรือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน เพื่อผลในการควบคุมสังคมโดยผ่านวัด เพราะวัดเป็นศูนย์กลางที่ปลูกฝังคุณธรรมและเจตคติ แต่การควบคุมพฤติกรรมของประชาชน โดยวิธีนี้ เป็นไปด้วยความพึงใจของคนในสังคมเอง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน วัด และผู้ปกครองในภาคอีสานสมัยอดีต มีความเกี่ยวพันกันในลักษณะประนีประนอมมากกว่าขัดแย้งกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเรื่องพระมาลัยตามทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบพระมาลัยฉบับต่าง ๆ เช่น พระมาลัยคำหลวง มาลัย-
ทันมาลัยปลาย มาลัยหมื่นมาลัยแสน พระมาลัยกลอนสวด และภาพพระมาลัย
3. ควรศึกษาความเชื่อเรื่องพระศรีอารียในวรรณคดีไทย
4. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับอื่น ๆ ของภาคอีสาน เพื่อจะให้เห็น
แก่นของเรื่อง (theme) ที่สนับสนุนแนวคิดในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน หรือเพื่อความหลากหลาย
หลายในขบวนการที่ใช้ปรัชญาพุทธศาสนาในลักษณะอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการควบคุมจริยธรรม

ของชาวอีสาน

4. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง เวสสันดรชาดก ของภาคอีสาน เนื่องจาก
เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา ที่ใช้ร่วมกันในงานบุญพระเวสส์

အဘယျက

บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4 องค์การคำคุณฐา 2520, 278 หน้า
- กระแสร มาลัยภรณ์ วรรณคดีวิเคราะห์ : หลักบางประการ สงขลา ภาควิชา-
ภาษาไทย และภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สงขลา 2522, 192 หน้า
- กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 5 บำรุงสาส์น 2525, 765 หน้า
- คุณลาบ มีดลิกะมาศ วรรณคดีวิจารณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521, 149 หน้า
- เกษม บุญศรี เทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชกต่างสำนวน โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ อุดรธานี-
พระราชทานเพลิงศพ นางนอม บุญศรี 2507, 447 หน้า
- คงเดช ประพัฒน์ทอง การวิจัยเอกสารโบราณเบื้องต้น กระทรวงศึกษาธิการ
กรมศิลปากร 2520, 37 หน้า
- คณานิยมสมณาจารย์, พระค (ใบชัย) คำรากงัดและคำรากิฐของพระสงฆ์อนัมนิกาย
โรงพิมพ์อักษรโสภณ 2493, 72 หน้า
- ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. "ข้างสังเวียน" สยามรัฐรายวัน 12 กุมภาพันธ์
2521, หน้า 7
- ชฎาลักษณ์ สรรพานิช พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
(จารึกไทย) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2524, 222 หน้า
- ชลธิรา กลัดอยู่ วรรณคดีปวงชน ฝ่ายวิชาการองค์การบริหารสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย 2517, 282 หน้า
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ "กบฏไพร่ ... แนวความคิดผู้มีบุญ ... พระศรีอาริย์ พระมาลัย"
วารสารธรรมศาสตร์ 9 : 1 : 75 - 86 กรกฎาคม - กันยายน 2522
- จารุวรรณ ธรรมวัตร ลักษณะวรรณกรรมอีสาน มหาสารคาม มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ มหาสารคาม 2521, 239 หน้า

จิตร ภูมิศักดิ์ โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ดวงกมล 2524, 391 หน้า

เจตนา นาควิธระ วรรณคดี (ความรู้ชุดวรรณไวทยากร) โครงการตำราสังคมศาสตร์-

และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2520, 158 หน้า

ศิโรตม์ ศักดิ์สิทธิ์ "โลกพระศรีอารีย : ความหวังของชาวพุทธ" พุทธจักร 11 . 41 -

43 พฤศจิกายน 2520

เคช บุญนาค "กบฏผู้มีบุญภาคอีสาน" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 3 : 4 : 34 - 40

กรกฎาคม - กันยายน 2519

เทพรัตนราชสุภา, สมเด็จพระ ทศบาลมีในพุทธศาสนาเถรวาท มหาวิทยาลัย

2525, 187 หน้า

ธรรมปิโรหิต, พระยา มหาวงษ์พงศาวดารลังกาทวีป ฉบับหลวงในหอพระสมุดวชิรญาณ

โรงพิมพ์ไทย รศ. 129 2 เล่ม

ชววิช ปุณโณทก "คตินิยมในการเขียนวรรณกรรมอีสาน" วารสารอักษรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร 15 : 1 : 45 - 59 มกราคม 2526

_____ "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน" เอกสารการสัมมนา

วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8 - 10 กันยายน 2526 1 เล่ม (หน้าไม่ติดต่อกัน)

_____ "บทบาทควบคุมสังคมในวรรณกรรมอีสาน" โลกหนังสือ 3 : 7 : 45 -

54 กรกฎาคม 2525

_____ วรรณกรรมท้องถิ่น โอเคียนสโตร 2525, 401 หน้า

_____ วรรณกรรมอีสาน โอเคียนสโตร 2522, 558 หน้า

_____ "อักษรไทยกับการตีความเรื่องชนชาติ" ศิลปวัฒนธรรม 3 : 12 : 16 -

23 ตุลาคม 2525

นิยธคา สาริกฤติ ปัญญาชาตก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของ-

ไทย วิทยานิพนธ์ อ.ค. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524,

364 หน้า อักษรสำเนา

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ วรรณคดีไทยเกี่ยวกับพุทธศาสนา พิมพ์โลก มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-

วิโรฒ พิมพ์โลก 2520, 130 หน้า

ปกรณ์ บุรณปกรณ์ วิจารณ์พุทธท้านาย โดย อารยัน (นามแฝง) โรงพิมพ์ธรรม-

บรรณาการ 2502, 604 หน้า

ปรมาณูชิตินโรธ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ พระปฐมสมโพธิกถา โรงพิมพ์

เลียงเชียง 2519, 531 หน้า

ประคอง นิมนานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง-

ประเทศไทย 2517, 247 หน้า

ประทีป ชุมพล คำบรรยายวิชาวรรณคดีศาสนา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

2524, 15 หน้า

_____ วรรณคดีวิเคราะห์ ประพันธ์สาส์น 2518, 199 หน้า

ปริญญาณ ภิกขุ ประเพณีโบราณไทยอีสาน พิมพ์ครั้งที่ 5 อุบลราชธานี โรงพิมพ์

ศิวิธรรม 2525, 591 หน้า

ปิ่น มุกขนัต, พ.อ. คำบรรยายพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 3 คลังวิทยา 2508 3 เล่ม

เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช

2498, 572 หน้า

พรเพ็ญ อันตระกูล และ อัจฉราพร กุมพิตสมัย (บรรณาธิการ) "ความเชื่อพระ-

ศรีอารีย์ และ "กบฏผู้มีบุญ" ในสังคมไทย สร้างสรรค์ 2527, 342 หน้า

พิทยา สายหู ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม เคล็ดไทย 2516, 238 หน้า

พิทยา วงศ์ไกรศรีทอง "ความคิดเรื่องพระศรีอารีย์และพระมาลัยในสังคมไทย"

เอเชียปริทัศน์ 3 : 1 : 73 - 94 มกราคม - เมษายน 2525

พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์ พระมาลัยผู้เบิกประตูนรก - สวรรค์ อำนวยสาส์น 2520,

195 หน้า

วิทยุญ จิตต์ธรรม ความเชื่อ สงขลา โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ 2522, 89 หน้า

มหาวิทยาลัย, สมเด็จพระ (พิมพ์ ชุมพร ปร.6) พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง
ฉบับประชาชนสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ตีพิมพ์โดย) ไทยวัฒนาพานิช 2515,
525 หน้า

ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ราชบัณฑิตยสถาน 2498
18 เล่ม

ราชวรมณี, พระ (ประยูร ปยุตโต) ไตรภูมิพระร่วง : อิทธิพลต่อสังคมไทย ชุมพร
ศึกษาพุทธศาสนาและประเพณีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2526, 100 หน้า

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ 2518, 374 หน้า

เรื่องมาลัย พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวารศพ นางศิริกาญจนเสวก

9 สิงหาคม 2477 โรงพิมพ์พระจันทร์ 2477, 62 หน้า

ล้อม เพ็งแก้ว วายุเวียงวรรณคดี พิมพ์ครั้งที่ 3 อักษรสยามการพิมพ์ 2522,
151 หน้า

ดัดดา ปานุทัย การวิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย ปริญญาพนธ์ กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 307 หน้า

สีไท, พระยา ไตรภูมิพระร่วง องค์การค้าของคุรุสภา 2503, 326 หน้า

อุดม (นามแฝง) "ชุมนุมคหิชาบ้าน" วารสารราชบัณฑิตยสถาน 4 : 2 : 12 - 13
กุมภาพันธ์ 2525

วาจิสรเถระ, พระ พระคัมภีร์อุปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างสถูปเจดีย์ พิมพ์เนื่อง
ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางอนุ ทองไข่มุกข์ 27 มีนาคม 2511 โรงพิมพ์
นนทบุรี 2511, 210 หน้า

วิจิตรวาทการ, หลวง วรรณคดีชาตก คลังวิทยา 2499, 452 หน้า

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 5 ไทยวัฒนาพานิช 2518,
284 หน้า

วิภา กงกะนันทน์ วรรณคดีศึกษา ไทยวัฒนาพานิช 2523, 158 หน้า

ศิลปากร, กรม เจ้าฟ้าบรมขีเบศร์ พระประวัติและพระนิพนธ์ที่ทรงกรอง โรงพิมพ์

ศิลปาบรรณาการ 2513, 311 หน้า

- คิดปากกร, กรม ไทรภูมิโลกวิจิตร โรงพิมพ์กรมคิดปากกร 2520 2 เล่ม
ประชุมพงศาวดาร ภาค 1 (เล่ม 2) องค์การคำของครูสภา 2506,
 336 หน้า
- ประชุมพงศาวดาร ภาค 70 (เล่ม 43) องค์การคำของครูสภา 2512,
 279 หน้า
- ศรีศักร วัลลิโภคม หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีภาคอีสาน
 มหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม 2521, 108 หน้า
- สมศักดิ์ เกียวกิ่งแก้ว ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ เชียงใหม่ ศูนย์หนังสือ
 เชียงใหม่ 2525, 248 หน้า
- สังวรสมาธิวัฒน์, พระครู โลกและชีวิตจากบทเรียนไทรภูมิพระร่วง โกมลการพิมพ์
 2519, 129 หน้า
- สิทธิฯ พินิจกุล "การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่อง
ไทรภูมิพระร่วง ยุโทเปีย และเต๋าเด็กเก็ง" ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษย-
 ศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2525, 61 หน้า
- สิทธิฯ พินิจกุล และคนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2
 กวางมจ 2520, 459 หน้า
- สีลา วีรวงศ์ (เปรียญ) มหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน กัณฑ์จุลพน อักษรเจริญทัศน์
 2490, ไม่มีเลขหน้า
- มหาเวสสันดรชาดกภาคอีสานเหนือ โรงพิมพ์เลียงเชียง 2510, 89 หน้า
- สีกสาธิกัน, กะซวง (ลาว) พงศาวดารลาว ประเทศลาว ม.ป.ท. 2505,
 200 หน้า
- สุชุม ศรีบุรินทร์ สังคมวิทยาเบื้องต้น งานตำราและคำสอน กองบริการวิชาการ
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2525, 165 หน้า
- สุภาพร มากแจ้ง พระมาลัยกลอนสด (ตำนานวัดคีรีพระกระบือ) : การตรวจสอบชำระ
และเปรียบเทียบ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม วิทยาลัยครูธนบุรี 2524,
 162 หน้า

สุภาพร มากแจ้ง มาเลย์บเทวดูเถวุดู : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์

วิทยานิพนธ์ อ.ม. แผนกวิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521,

236 หน้า

เสนีย์ วิลาวรรณ ประวัติวรรณคดีและการประพันธ์ พิมพ์ครั้งที่ 3 โรงพิมพ์วัฒนาพานิช

2509, 441 หน้า

อนุমানราชชน, พระยา ประเพณีเก่าของไทย : ประเพณีเนื่องในการตาย โดย

เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม 2505, 177 หน้า

อนุমানราชชน, พระยา เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง)

โรงพิมพ์เพชรเกษม 2512, 105 หน้า

_____ สารานุกรม โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) บรรณาการ 2516,

328 หน้า

อนุমানราชชน, พระยา และ สารประเสริฐ, พระ ลัทธิของเพื่อน โดย เสฐียรโกเศศ

และ นาคะประทีป (นามแฝง) แพร่พิทยา 2500, 805 หน้า

อรอนงค์ พัทธาคี วิเคราะห์พระนิพนธ์ประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์

วิทยานิพนธ์ อ.ม. ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, 261 หน้า

อริยธรรม บ. กฎหมายลายเทวดูเถวุดูโดยพิสดาร โรงพิมพ์เลียงเชียงธรรมประทีป 2479,

244 หน้า

อิวาดี ไตลังคะ การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย วิทยานิพนธ์ อ.ม.

ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525, 220 หน้า

อุทัย ขมมสาโร, พระมหา พระพุทธศาสนาและโบราณคดีในทวีปเอเชีย บรรณกิจเทรดดิ้ง

2516, 511 หน้า

อุบทิศศิลปสาร, พระยา "ไขภษา" ใน แบบเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ องค์การ-

คำของคุรุสภา 2521, 248 หน้า

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

วิธีการปริวรรตต้นฉบับ ตัวอย่างต้นฉบับ
และต้นฉบับที่ปริวรรตแล้ว

ภาคผนวก ก.

วิธีการปริวรรตต้นฉบับ ตัวอย่างต้นฉบับและต้นฉบับที่ปริวรรตแล้ว

ปริวรรตโดย สันที อาบัวรัตน์

การปริวรรตอักษรธรรมจากต้นฉบับ "มาลัยหมื่นมาลัยแสน" มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาทั้งรูปคำและความหมายของคำในเรื่อง จึงใช้หลักเกณฑ์การปริวรรตดังต่อไปนี้

1. ในต้นฉบับโบราณไม่ปรากฏวรรณยุกต์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของอักษรธรรม แต่ในขณะที่อ่าน ผู้อ่านจะต้องใส่ระดับเสียงวรรณยุกต์ลงไปด้วย เพื่อให้ข้อความนั้นสื่อความหมาย ฉะนั้น ในการปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบันครั้งนี้ จึงจำเป็นต้องใส่วรรณยุกต์ลงไปด้วยเพื่อให้สื่อความหมาย

2. อักษรวิธีของอักษรธรรมต่างจากอักษรวิธีไทยปัจจุบันมาก คือ นิยมสะกดตามแม่ตัวสะกด โดยไม่คำนึงถึงรูปแบบคำเดิม โดยเฉพาะคำภาษาบาลีและสันสกฤต ฉะนั้นการปริวรรต เป็นอักษรไทยแบบตัวต่อตัว จะไม่สื่อความหมาย ในลักษณะเช่นนี้จะเปลี่ยนตัวสะกดให้สอดคล้องกับอักษรวิธีอักษรไทยปัจจุบัน เช่น เสฐียร, ขุริ ถ้าเขียนตามตัวอักษรจะเป็น เสฐแล้ว, หมี่ริ ทำให้ไม่เข้าใจความหมาย ถ้าเขียน เสฐแล้ว, หมื่น จะสื่อความหมายได้ดีกว่า

3. อักษรธรรมใช้ ฉ แทนเสียง /ช/ ซึ่งตรงกับภาษาถิ่นอีสานที่ไม่มีเสียง /ช/ แต่ในภาษาไทยมีทั้งเสียง /ช/ และ /ช/ ในการถอดตัว ของอักษรธรรมควรเป็นหน่วยเสียง /ช/ เสียงเดียว แต่เมื่อคำนึงถึงความหมายในภาษาไทยภาคกลาง เห็นว่าน่าจะถอดออกมาเป็นทั้งเสียง /ช/ และ /ช/ เพื่อสะดวกในการสื่อความหมาย ฉะนั้นในการปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบันครั้งนี้ จะใช้เสียง /ช/ เมื่อคำนั้นเป็นภาษาถิ่นและเป็นเสียง /ช/ ในภาษาไทยกลาง ส่วนโดยทั่วไปจะใช้เสียง /ช/

4. อักษรธรรมใช้ อ แทนเสียง /ฮ/ ซึ่งตรงกับภาษาถิ่นอีสาน แต่ในอักษรไทยปัจจุบันใช้ทั้งเสียง /ฮ/ และ /ร/ ฉะนั้น เพื่อสะดวกในการสื่อความหมาย การ

ปวิรรตครั้งนี้จะใช้เสียง /อ/ ในคำภาษาถิ่นอีสาน และโดยทั่วไปจะใช้เสียง /ร/

5. อักษรธรรมจะเขียนสะกดตรงตามมาตรา เช่น แมกก จะใช้ตัว ค. สะก ในลักษณะเช่นนี้จะไม่สื่อความหมาย เมื่อปวิรรตเป็นอักษรไทย ฉะนั้น จะเปลี่ยนตัวสะกดให้ถูกต้องตามอักษรวิธีปัจจุบัน

6. อักษรธรรมไม่มีตัวการันต์ ฉะนั้นการปวิรรตครั้งนี้จะเพิ่มตัวการันต์ เพื่อสะดวกในการเข้าใจความหมาย เช่น กะลัค จะถอดเป็น กษัตริย์

ຢູ່ 6 ລະຫວ່າງການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ
ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ
ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ

1. ການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ
ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ
ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ

2. ການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ
ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ
ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ ມີການປະຕິບັດການ

มาดัยหมื่น

นโม ทสสชฺช สุรนามหิ นิยํ พุทฺธเสฏฺฐํ นมิชฺวา สุกตปถวํ ชมมํ สาธุ
สงฺฆนฺจ นชฺวา สกกรชน ปาสาทํ สกลชน ปาสาทํ มเลยุย นวมชฺช ปรมชฺช
นวิจิตฺต อาลภิสํ สมมา สาชโว กุราสํปฺปรีสาทั้งหลาย ชอกคาคาพื้นอันนี้ อาจารย์
เจ้าคนแปลงคัมภีร์มโหฬาร หากคั่งไว้เพื่อเป็น เคยะปนุนมาไหว้แก้ว 3 ประการ ให้หาย
อนคย ภายในแลภายนอก ชอกขึ้นชันคานทั้งมวล บรขวนแห่งกรรมอันนี้ ค่ายทั้งแห่ง
คจกคานนี้ นักปราชญ์เจ้าผู้มีญาณเพียงผู้เดียว ถึงวิสาขนาไปภายหน้าเห็น

อาหํ อัมมวํ ชฺช นชฺวา ไฉนแล้ว พุทฺธเสฏฺฐํ ยังพระพุทฺธเจ้าคน
ประเสริฐกว่า นรเทพดา อันคนแลเทวดา หากควรสักการบูชา มัทแต่นั้น ชักให้ไว้-
ชมมํ ยังพระนวลโศกตตรธรรมเจ้า 9 ประการ 10 กับทั้งปริยัติธรรมเจ้าดวงประ-
เสริฐ อันเกิดแต่หัวอกพระลัทธิญาณเจ้า มัทแต่นั้น นมิชฺวา ชักให้ไว้ยังอริยสงฆ์ทรง
จตุบริสุทธิศีลา ไปสุดเป็นสํปฺปรีสาทั้งหลายด้วยทวารทั้ง 3 ประการ ไปด้วยนัยอัน
ประเสริฐ อันจักให้บังเกิดปสาทสัทธา แก่คนและเทวดาทั้งหลายด้วย อันขอให้แคล

เอโก เดโร กญฺโฆชนคามํ นิสุสาย โลหชนปเท วิทาถิ กิรคังจักกฺขมานํ
อติเต กาเล ในกาลเมื่อล่วงไปแล้ว ยังมีมหาเถรเจ้าคนหนึ่งชื่อว่า มาโดยยํ ปากโต
อันปรากฏด้วยอิทธิฤทธิ์ญาณอันประเสริฐแล มหาเถรเจ้าคนนั้น นิสุสาย ก็อาศัยเชิงบ้าน-
อันหนึ่ง ชื่อว่ากัมมโกชน ให้เป็นที่โลจรรคาม ยามนั้น วิหาสิ มหาเถรเจ้าก็อยู่ในโร-
หาชนบท ปฏิจฺฉานญฺเฏ ดังกาที่ปลั่งชาเต ตามพผฌมฺมที่ไป อันมีที่ปลั่งล่าวคือ ดังกาที่ไป
อันเป็นที่ตั้งอยู่แห่งแก้ว 3 ประการด้วยแท้ โส เดโร อันว่ามหาเถรเจ้าคนนั้น
เพียนยอมไปนำเอา มาถึงปวตฺติ ชาวสารแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันไปไหม้อยู่ในรณที่นั้น
นิสุสาย กเถชฺวา มหาเถรเจ้า ก็มาบอกแก่ญาติพี่น้องแห่งสัตว์นรกทั้งหลาย ให้เขา
กระทำยังกุศลทั้งหลาย หมายมีคํวาทให้ท่านรักษาศีลเป็นเค้า กโรนฺโต มหาเถรเจ้า
กระทำให้สัตว์นรกนั้น ได้เมื่อเกิดในสวรรค์เหวโลกด้วย ญาณญาณดีพื้นอง หากจำเพาะ

ส่งบุญไปหาวันนั้นก็มีแล เอวติล ยังมีในวันหนึ่ง เถโร อันว่าเทพมไลเถรเจ้า
อุฏฐาป อาสยณ ลุกจากอาสนา ในกาลเมื่อเช้า อาทายเจ้าก็ถือเอาบาตรและผ้าด้วย
มือแห่งตน บิสิสิ ก็เข้าไปสู่บ้าน เพื่อจักถือเอาถังเข้าบิณฑบาตร ในกาลยามนั้น เอโก
ทลิตกปริโส ยังมีชายทุกข์โศกใจผู้หนึ่ง หาสมนุติเข้าของบิสิได้ อยู่ในบ้านที่นี้ คอย
กระทำกรรมอุปราถยังแมแห่งตน คนุตวา ชายผู้นั้นก็ไปสู่สระ เพื่อว่าจักชำระเนื้อตน
นหาชวา ชายผู้นั้นไปสระที่นั้นเพื่อจักชำระเนื้อตนเสียแล้ว คตวา ที่นั้น ทาฐวา
ชายผู้นั้นอาบเสียแล้วก็มา ทิฐวา จึงมาเห็นคอกนิรมล 8 คอก กเหฐวา ชายผู้นั้น
ถือเอาถังคอกนิรมล 8 คอก อันจักมาที่นั้นแล ปชตติปฐติ ก็ไต่หนทางออกจากสระที่
นั้นแล ในกาลยามนั้น ทิฐวา จึงมาเห็นมหาเถรเจ้า อันมีมือถือบาตร ด้วยสติแห่ง
ตน มีอุบโสฆามที มีอริยบท อันประกอบทสนขสัมโมทานกรรณ ปุณามะโล อันจุมทุม
มายังมือ ด้วยเล็บทั้ง 10 นิ้ว คึงไว้เหนือหว่างคิ้วแห่งตนแล วนทชวา ไหว้มหาเถร-
เจ้า ด้วยสัทธาอันมีเสรา ใสคิยังนักหนา ทชวา ให้แล้วยังคอกไม้แก้วทานไป แก่
เทพมไลคนวิเศษ กเหฐวา มหาเถรเจ้า อับเอาคอกไม้คางคี่ มีศรีใสขึ้นช้อย งาม
เป็นสร้อยโสภา เจ้ากระทำอุโมทนาทาน กลาวเป็นคาถาว่า อุปาสกคฺคาอุปาสก
นฺนุกคอกไม้ให้เป็นทาน ปสสก มานโส คนทั้งหลายมีในสงสาร มีใจหวานเหลือแหล่
ยอมแผ่ให้ยังทานสิ่งนี้ เพียนยอมบฏูปะกิตให้บังเกิดเข้าของ แก่กองแก้วทั้งมวล คึงคำ
ปรารธนาอันใดแก่เค้า ให้อุปาสกได้เสวยเข้าของศรีสมบัติทั้งมวล อย่าได้ขาดทุกชาติ
อย่าได้คลาดคึงคำปรารธนานี้เพิน

เถโร อันว่ามหาเทพมไล ไซค์อาณุมโพนหาเชิงชายทุกข์โศก ให้ได้อันประสงค์
จงใจ อ่ำออมเพิงทอของทาน บุปผาบานงามยิ่ง คอกไม้สิ่งทั้งหลาย กุจะไปถวายไว้
เป็นที่ไหว้แลบูชา ที่ใดจา อหิ อันว่าภูก็ควรเอาไปบูชา พระธาตุแลเจดีย์ 2 ศรีทิพย
มหายูนินทควงประเสริฐนั้นจา มหาเถรเจ้าเล่า มีคำอมเพิงถึง 3 ที่ ว่าพระธาตุแล
เจดีย์ พระศรีทิพยมหายูนินท เทศนาพระธรรมจักรนั้น ภูก็หากได้บูชามากนักก็หิแล
บุชเชธธานี ภูก็ควรเอาคอกไม้อันพิเศษ เมื่อไหว้พระเกตแก้วจุลลาเพิน เจ้าอมเพิงคึงนี้
แล้วเล่า ทะยานขึ้นเหนืออากาศ มาตราว่าลคินัวมือเดียวหนึ่ง เป็นประมาณด้วยอาการ

สมสอก ก็จึงเมื่อออกช่วงเขต พระเกตุแก้วจุลลอันประจิดรแล้ว ก้วยแก้วอินทนิล เป็นที่ชมชื่นยินดีสุดขนาด อินทราธิราช หากสร้างไว้ ให้เป็นที่ไหว้แลบูชา แก่เทพคาทั้งหลาย ทุกหมู่ สัพพะพร้อมทุกคน อันอยู่ในวิไชยยนต์ปราสาท แห่งอินทราธิราช ตนเป็นอาจไนทาวทิงสา ปรากฏมาในประเทศ พระเจ้าวิเศษเมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ หากถักค้วยศรีคันไชยคำแก้ว แล้วจึงถือเอาค้วยมืออันอ่อนนุ่มมาลัย ลายสนสวนอันวิเศษ คือคั้งของฝ่ายเทศอ่อนนุ่มมาลัย ก็จึงอธิษฐานว่า ผู้ช่าออกบวชเป็นพระบัดนี้ ฌีว่าจักได้เป็นพระตนวิเศษ เกษณูช่าอย่าใดตกลงแทบแผ่นดิน จึงให้มันบนอยู่เทิงอากาศ อินทราธิราชเอาหัวทูนกระอุบคำ มาจับเอาเมื่อใส่ไว้ ของหน้าวิไชยยนต์ปราสาทแห่งตนก็มีแล

เตน เหตุคั้งนั้นบันคาถาอันนี้ อาจารย์เจ้าคนแบ่งคัมภีร์มไลอันนี้ ไชกล่าไว้ให้เป็นลัทธิ ให้แจ้งแก่อัศตภายหลังว่า สายชโว คุราลปปริสาทั้งหลาย เถโร อันว่าเทพมไลเจ้าเข้าจุตถญาณมัตินนารับออก เส็จเมื่อสู่อากาศ งามพิลาสดังราชหงส์คำตัวผ่านแล้ว มาตราวลักมือเดียวเป็นประมาณ ก้วยอาการสมสอก เมื่อออกช่วงเขต พระเกตุแก้วจุลล อันอินทราหากตั้งไว้ ของหน้าวิไชยยนต์ปราสาทแห่งอินทรา อุปลมณมหาเถรเจ้าเข้ามาแล้ว บูชาพระเกตุแก้ว จุลล วนพิทวา ไหว้นบคมรพยำเบงควย ภิฏฐิตทรวงองคะ 5 แห่ง แล้วก็จึงสถิตยอยู่ในที่คัวรนั้นก็มีแล

สขพา เทวอรุณรา นางฟ้าทั้งหลายทั้งมวล ปุเชชวา ชวนกันมาบูชาหาชาก้วย จุลล กชวา กระทำเวียนวัตรปทักษิณ 3 รอบ ไหว้นบน้อมยำแย่งค้วยองคะ 5 แห่งแล้ว แลเข้ามาไหว้พระเถรเจ้าคนทรงศีล นีสีทิท ก็มานั่งอยู่ทุกฟ่าทุกพายก็มีแล

สตโก เมื่อนั้นบันอินทราธิราช ชาติวรเทพคา มาไหว้มหาเทพมไลเจ้าแล้วจึงถามว่า เจ้าจุลลแก่ประเทศเขตที่ไคมานั่งกัชจา ชมพูที่ปคโต เมื่อนั้นบันเทพมไลไชคำโดยฮับมาว่า โลกโตลูกแก่ชมพูที่ปพันมา เพื่อจะไหว้จุลลมหาชาคูคิหลี่ว่าคั้งนั้น บันเทพมไลคนทรงสมไวสะอาค เจ้าจึงถามอินทราธิราชตนมีบุญ เมื่อภายคั้งว่า มหาราชคุรา มหาราช ตนเป็นอาจแก่เทพคา ดังชาจุลล มลีอันประเสริฐ คั้งอยู่ในชั้นฟ้าเลิศ ทาวทิงสา สยา อันมหากษัตริย์ตนบุญมาก หากสร้างไว้ไหว้แลบูชาแห่งเทพคา หรืออูว่าผู้ใด

สร้างไว้ฉันจ่า สอโก เมื่อนั้นนั้นอินทราธิราชทนประเสริฐด้วยสมภาร ขานคำเทพมโลว่า
 ญะเท ข้าไหวเจ้าภูตวิเศษ พระเกตุธาตุแก้วจุลลา มยา อันผู้ข้าหากตั้งไว้ ให้เป็น
 ที่ไหว้แลบูชา แห่งเทพคาก็ข้าแล

เตโร อันว่าเทพมโล คนมีณยาวองไวแต่เค้า ปุริณี เจ้าจึงถามอินทราธิราช
 ไปภายหลัง บัชาด้วยปัญญาวา เทวดาผู้นี้เขาได้สร้างกุศล ในเมืองคนยิ่งสิ่งใดจึงมา-
 เกิด ในชั้นฟ้าเลิศดาวตึงสา มาบูชามหาชาติทุกวันก็ฉันจ่า สอโก เมื่อนั้นนั้น
 พระยาอินทร์ ได้ยินคำเทพมโล ถามไปเป็นอันยิ่ง จึงกล่าวว่า ญะเท ข้าไหวเจ้าภู
 สพะเท เทวา อันว่าเทพคาททั้งหลายทั้งมวล รวมกันมาบูชา ไหว้พระมหาชาติทุก
 วันก็ฉันจ่า เพื่อยินดีล้ำเลิศ อยากเมื่อเกิดในชั้นฟ้าภพบน บันลงภายตาก็ข้าแล ข้าไหว
 พระมหาสมณะเจ้า เทวา อันว่าเทพคาททั้งหลาย บางดวงมีบุญสมภารอันน้อย แต่เมื่อครั้ง
 ลวคได้เอาตนมาเกิดในชั้นฟ้า ภายหน้าย่อมหมดไป มีวิสัยตั้งเข้าเปลือกอันน้อย คนเลือก
 ไว้ในพ้อมในอื่น กินหมดไปไม่นานยาม ตามคนมีสมภารอันน้อยก็ข้าณา เทวา อันเทพคา
 ผู้มีสมภารอันมาก ได้สร้างแต่เมืองคน มีใจตนขายแต่สมภาร แต่ครั้งพาทนได้มาเกิด
 ในชั้นฟ้าเลิศดาวตึงสา ได้นำตนมาสู่เมืองฟ้า ภายหน้าย่อมเหิงนาน มีอาการตั้งเข้า-
 เปลือกหลายแสนสำ ไวพร้อมพร้าเยียบหลวง ตักดวงกินบฏหมด บัชู้เลี้ยงก็ข้าแล

พฤษณา อันว่าคนทั้งหลายอันมาก ทุกข์ยากมีสิ่ง พุทธิบัญญัติ มีศาสตร์ศิลป์อัน
 มากเหลือหลาย โลกฆม์ แลชวนชวายกระทำไสนาค้าขายเลี้ยงชีวิตสืบไป มีวิสัยอันมาก
บล่ำบากสักอันแล มีสันโค่นนั้นจ่า

อุปป ปุญญา เทวา อันเทพคายังได้สร้างบุญน้อยแต่เมืองคน พาทนได้เมื่อเกิด
 ในชั้นฟ้าเลิศดาวตึงสา มาบูชามหาชาติ บัชาสักวันก็ฉันจ่า เพื่อว่าใจยินดีแต่เค้า ภายหน้า
 เล่าหลายที จึงได้เสวยศรีสมบัติ ในเมืองฟ้าเลิศ ตั้งผู้ข้าชักอุปมานั้นก็ข้าแล

เตชณา อันว่าคนทั้งหลายผู้มีเข้าเปลือก เลือกไว้ในเล้ามากเหลือหลาย
บชวนชวายกระทำไสนาค้าขาย สืบภายหน้าลวคได้เป็นกำพร้าเมื่อภายบุญ ส่วนตั้งเทพคา
 ผู้มีบุญมาก หากได้สร้างแต่เมืองคน หมดบุญตนเท่านั้นแล้วแล บมาไหว้พระเกตุแก้วจุลลา

จุฑา ครั้นว่าคลาดจากเมืองฟ้า ภายหน้าย่อมหมกมุ่นก็ซ้ำแล เบ ชนา อันว่าคนทั้งหลาย ลางพวกอยู่ในเมืองคน มีเขาสารอันน้อยแลนา ศาสตร์ศิลป์ได้ แลบกระทำไย นาคาชาบ สืบเมื่อภายหลัง ก่ำพำยิ่ถึงนักหนา เทียบดังเทพดาผู้ได้สร้างบุญนอยแต่เมืองคน เทียนย่อมเอาตนมาเกิดในเมืองฟ้าดาวถึงสา บอวยหน้ามาบูชามหาธาตุ ครั้นว่าคลาดจากเมืองฟ้า ภายหน้าย่อมหมกไป สู้วิสัยกายคำ ดังนั้นพราเหิงนานก็ซ้ำแล

เบ ชนา อันว่าคนทั้งหลาย ผู้มีเข้าของเงินทองหลายก็ว่เก่า ชำสั่นแล้ว หลายที เป็นดังเทพดาผู้บุญมาก หากได้สร้างแต่เมืองคน ย่อมเอาตนมาเกิดในเมืองฟ้า ลวดอวยหน้ามาบูชา มหาธาตุ บัชาคทุกวันคือ เทียนย่อมยินดี มีศรีสมบัติอันประเสริฐ ในชั้นฟ้าเลิศภายใน บนลงกายคำ เสวยสุขสำหลายประการ เป็นอันนาน บคลาด ทราบต่อเทาถึงเมืองแก้วลวดนิรพาน ด้วยอาการดังผู้ชาวอุปมาดังนี้ก็ซ้ำแล

เถโร อันว่ามหาเทพมโฬ ปุริณี ก็ถามพระอินทร์ไปภายหลังว่า บัชาด้วยปัญญาว่า ความหาราชตนประเสริฐ เทพดาผู้เกิดในชั้นฟ้าสู่สวรรค์ ชวนกันมาบูชา ไหว้พระฤทธาตุทั้งมวล เมตไทยโพธิสัตว์ ยังจักมาบูชาพระธาตุนี้บ้าง สดโก อันว่าพระยาอินทราชิราช อัมพาทย์ท่านเจรจา คอมเทพมโฬ บอกไปให้แจ้งว่า ฤทธเท ข้าไหว้มโฬตนมี บชวอวโหวแต่เจ้า เมตไทยโพธิสัตว์เจ้า จักเข้ามาบูชามหาธาตุ บัชาคทุกวันก็ซ้ำแล เถโร เมื่อนั้นเทพมโฬ ก็ถามพระยาอินทร์ไปภายหลังว่า พระเมตไทยโพธิราช มาไหว้พระธาตุเมื่อวันใดบ้าง สดโก เมื่อนั้นอินทราชิราช ตนเป็นหัวหน้าน้อยนาสุชาดา จากกับคอมเทพมโฬตนยิ่งจึงกล่าวว่า

ฤทธเท ข้าไหว้เจ้าตนล่ำเลิศ พระเมตไทยล่ำเลิศ ประเสริฐกว่าเทพดา มาบูชาไหว้ธาตุบัชาคทุกวัน เมื่อเดือนได้ 7 คำ และ 8 คำ แนนายไปทราบต่อเทาวิสัย 15 คำ ก็ซ้ำแล เถโร อันว่าเทพมโฬก็ถามไปแจ้งจุด อยากจะออกทุกวันว่า วันนี้ก็เป็นวันเดือนได้ 8 คำ หากเป็นจारीศกกายคำเมืองคน เมตไทยตนวิเศษ จักมาบวระบัคพระฤทธาแก้วจุลลาลาในวันนี้อย่าง พระยาอินทร์ตนยศยิ่ง จึงกล่าวว่าพระเมตไทยเจ้า จักมาวันนี้ก็ซ้ำแล

เถโร ในเมื่อมหาเทพมไลเจ้า ยังนั่งฐานจารจา กับคอมอินทราธิราชบ่ขาด
 สาย คึงนั้นเทพบุตรตนอิง ไค้แจ้งจึงชุมบาน มีบิรवारน้อย นัยด้วยฮ้อยเป็นประทัด
 เข้ามาบิรวัระกับชาค ไหว้พระบาทเจ้าคุณงาม มหาเทพมไลเห็นแต่ไกลใส่ใจว่า แมน-
เมตทริยโพธิสัตว์แล้วลือ สดโก เมื่อนั้นมันพระยาอินทร์ อาห กล่าวว่ ภูมเต ข้าไหว
 สมเด็จพระเจ้า เทพบุตรตนมาในกาลบัดนี้ มีนามโคตรบปรากฏมียศบ่ลือชา เมื่อเกิดมาใน
 เมืองคน ย่อมชวนชวายนเอาหญาบรา ฮิบนำมาชวยเลี้ยงชีวิตภายหลังบ่ชาค ในบุพพัน-
 ชาติเมืองคน ภูมชบโต มันก็กินยังห่อเข้าแห่งตนทิสวาม มันก็มาเห็นยังกา อันบินมาอยู่
 ฝ้า พชวา ไค้ให้เข้านั้นเป็นทานมีบิรवारท่อนนั้น ในชั้นชาติเมืองคน ก็จึงไค้เอาตนมา
 เกิด ในชั้นฟ้าเลิศบริสุทธิ ไค้เป็นเทพบุตรตนวิเศษ เหตุซึ่งบุญอันนั้น เมื่อจักตายฮ่า-
ฮอระนิกค่อของทาน มีบิรवारถึงฮ้อย ควยอาณูปภาพบุญนอยแต่เมืองคนก็เข้าแล

คเตน วชุตี เหตุนั้น มันคาถาอันอาจารย์เจ้าตนแปลงคัมภีร์มไล ไว้ให้ไซ
 ขาว ว่าสาธกให้แจ้งแก่ภายหลังนั้นว่า สาธโว คุรามบปฐิสาทังหลาย บุคคละผู้ใดไค้
 ให้เข้าเป็นทาน แก่สัตว์เครัจฉาน มีกาเป็นประธาน มีบิรवारฮ้อยหนึ่งตามตนสันนี้ก็เข้า-
แล เทพบุตรตนนั้นมาแล้ว กระทำเวียนวัตรประทัดกับบ่ชาค ไหว้พระบาทแก้วจุลลามี
 เครื่องบูชาหลายหลาก ทอกไม้มากหอมคี่ สีลามายู่ฝ้า พระธาตุเบื้องตะวันออกก็มีแล

อุโปโร เทพชบโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ มียศบิรवारพันหนึ่ง เพื่อจะไหว
 ยังพระธาตุเกตุแก้ว จุลลา ทิสวามมหาเทพมไล ล่ำไปแต่ไกลคี่ว่า แมนเมตไทยโพธิสัตว์
 มาบิรวัระกับบ่ชาคไหว้พระธาตุโสกลีสงาม ปุจฺฉิเจ้าจึงถามว่า คุรามหาราชเทพบุตรตนมา
 ไหว้มหาธาตุบัดนี้ แมนพระอริยเมตไทยแล้วลือ สดโก อินทราธิราชนบ่มไหว้จอมธรรม
 ว่า บแมนเมตไทยโพธิสัตว์เจ้าตนบุญมากหากคนอื่นมียศสิ้นภายหลัง ผายผิงมานั้นโสศ มี
 นามโคตรบลือชา เกิดมาในเมืองคนภายลุนยอมเป็นทนต์หน้าชวนชวายนหาหญาเลี้ยงจังกวายน
 กินเข้างายไค้แจ้งให้เข้าตน แก่คนผู้เป็นสหายตน อันเป็นจาเลี้ยงจั่วคู่กัน ครั้นว่าตาย
 คลาด จากชาติอันเป็นคน ก็ไค้เอาตนมาเกิดในเมืองฟ้า มีบิรवारแท่นหน้าผายผิงมาหน้า
 หลังสะพาด เข้ามาไหว้พระธาตุแก้วจุลลามี เครื่องบูชาอันวิเศษ เตน เหตุคึงนั้นมัน
 คาถาอันนี้ อาจารย์เจ้าแบ่งคัมภีร์มไล ผู้มีนบยาว่องไว้องอาจ ประสาทกล่าวไว้เป็นสาธก

บุคคลอยู่ใตให้เข้าเป็นทาน แก่ผู้หาศีลหาบุญได้ในเมืองคน ก็ด้วยอาณิสสังสา ทรง
บริวารประมาณพันหนึ่งก็มีแล

อันว่าเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวาร ประหม่าว่าไค้พอนั้น มียศเลื่อนเครื่องบูชา
มาองอาจ ในมณฑลอากาศอยู่สูง เสียงงาม เทพมโกลเจ้าจึงถามพระอินทร์ว่า ทูราเทพ
คาคนวิเศษ เทพบุตรตนมาสู่เขต พระแก้วเกตุจุลลาลักษณ์ แม่นพระศรีอารียเมตโตบ จา
สอโก พระยาอินทร์ทนต์ล้าเลิศ ประเสริฐกว่าเทพคา จาก อม หา เทพ มโกล ว่า ให้ เข้า ใจ
ว่า ข้าไหว้เจ้าตนเป็นอรหันตา เทพคาตนมาบัดนี้ ไป เฝ้า พระ เมต โต ย ตน ประ เสริ ฐ
เทพบุตรตนนี้เกิดมาในเมืองคน ไค้ให้เข้า เป็น ทาน แก่ เจ้า สม ณ เณร ตน มี ศีล ด้วย ใจ ใส น ดี
บ ชา ค เมื่อ ว่า มรณ า ต จาก เมือง คน ก็ ไค้ เอา ตน มา เกิด ใน เมือง ฟ้า เลิศ ทว ถึง สา เหตุ ถึง
นั้นบันดาตาอันนี้ นักปราชญ์เจ้าตนแบ่งคัมภีร์มโกล ไขออกไว้เพื่อให้ไค้สัทธิสา แก่บุคคล
ผู้ฟังว่า บุคคลอยู่ใค้เข้าเป็นทาน แก่คนผู้มีศีลทุกเมื่อ ไค้บุญเพื่อ มาก ค าม บริ วาร พ อ น ั้น
ไค้ชมชื่นในสวรรค์ทุกวัน ก็มีบ ชา ค ด้วย อ า นาจ แห่ง ตน แต่ เมือง คน พัน ก็ เข้า แล โส
เทพบุตรโต อันว่าเทพบุตรตนมีบริวารพอนั้นมียศเลื่อน ถวายเครื่องบูชาคาตู้ เป็นของหอม
ดวงดอกลไม้ ไหว้และเหลื่อมใสงาม มาตามกันอยู่เฝ้า พระ บาท เจ้า เฝ้า องค์ ก็ มี แล

อุปโร เทพบุตรโต อันว่าเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวาร ประหม่าว่าไค้สองหมื่น
ชมชื่นเข้ามาบูชามหาธาตุ เทพมโกลไป เห็น แต่ ไค้ กล เป็น อัน ยิ่ง จึง ถาม พระ อิน ทร์ ว่า
ดูรามหาราช ตนเป็นอาจในสวรรค์ เทพบุตรตนสะพาคบัดนี้ เมตโตยตน องอาจลือชา
ไปนั้นจา พระอินทร์ปฏิหารชาน คำ ว่า ข้า ไหว้ เจ้า ก ุ เทพ บุ ตร โต อัน ว่า เทพ บุ ตร ตน นี้
หากคนอื่น ใจชมชื่นสร้างสมมา ให้ทานเข้า แก่ ภิก ษุ ใน เมือง คน ตน ไป นิ มิต พ บา ตร ใน ชาติ
ภายหลัง ใจยอมหวังผายแผ่ให้ทานเมื่อ ทุก วัน ก็ จึง ไค้ พา ตน ฉ น ผ า ค มา เกิด ใน ชั้น ฟ้า สู่
สวรรค์อันเทียวพลันก็เข้าแล

เถน เหตุถึงนั้นบันดาตาอันนี้ มหาเถรเจ้าตนแบ่งคัมภีร์มโกล กล่าวภาพหน้าไค้
แจ้งแก่นักปราชญ์เจ้า เข้ามาอยู่ถ้ำ คอง ฟัง ว่า ดู รา เจ้า ถึ อ ห ย เป็น ประ หม า น ทั้ง บริ วาร
เป็นประหม่าว่าไค้สองหมื่น อยู่เมืองสวรรค์ก็มีแล โส เทพบุตรโต อันว่าเทพบุตรตน
มียศศักดิ์บริวาร ประหม่าไค้สองหมื่น ชมชื่นไหว้บูชา ของหอมดวงดอกลไม้ ไหว้แล้ว

โสดโสดี้ สีสลามานั่งเฝ้า พระธาตุเจ้าเมือง บนเหนือก็มีแล

อุปโร เทวปุโตะ อันว่าเทพบุตรคนหนึ่ง มียศศักดิ์บริวารประมาณสามหมื่น มียศเลื่อนลอยา เข้ามาบิวัระบิวัระไปซาค ไหว้พระบาทแก้วจุลลา มหาเทพมโกลนวิเศษ ทอดพระเนตรลุ่มไป เห็นแก่โกลองว่า แม่นเมตไทยบุญมาก จึงออกปากถามพระยาอินทร์สุรินทราเจ้าว่า เทพบุตรคนอวยหนามาแต่โกลบักนี้ แม่เมตไทยแล้วลือ พระยาอินทร์กล่าว ไปแม่นเจ้าแก่นไท้เมตไทย หากวิสัยตนอื่น ไคยั้นไคย้งทาน สร้างสมการตนบิซาค ในเมืองคนอุราษบุรี ชื่อว่าช่างผูกผู้พิจิตร เลี้ยงชีวิตบริสุทธิทุกเมื่อ ใจกว้างเผื่อมักบุญ ไปเผาเสียยังซากคนตาย จิบหายหาที่ฝังบักได้ ตั้งของไว้ให้เป็นทาน สมการตนก็มาก กระทำบุญฝากไปหา ผูกมรณตายแล้ว ก็จึงมาเกิดในเมืองฟ้าจุลลิตากี่ชั่วแล โส เทวปุโตะ อันว่าเทพบุตรคนนั้นมาแล้วกระทำเวียนวัตรพักชิบบิซาค ไหว้พระธาตุแก้วเจติย์ สีสลามานั่งเฝ้า เทพบุตรเจ้าตนมาก่อนนั้นก็มิแล

อุปโร เทวปุโตะ อันว่าเทพบุตรคนใหม่หนึ่ง มียศศักดิ์บริวารประมาณสี่หมื่น มียศเลื่อนเครื่องบูชาทองประเสริฐบิวัระบิวัระยาศีสลา เพื่อจักไหว้ยังเกตุแก้วจุลลา มหาเทพมโกล ลุ่มไปเห็นแก่โกลองว่า แม่นเมตไทยตนยศยิ่ง จึงถามพระยาอินทราธิราชว่า กุรามหาราช ตนเป็นอาจในดาวตึงสา เทพบุตรคนมาสู่ซางเซต พระแก้วเกตุเจติย์บิบมันศรีหรือริบเมตไทยแล้วลือ สดโก พระยาอินทร์วิเศษถ้วนหนาเทพบุตร บูชามหาเทพมโกลตนยศยิ่ง จึงกล่าวว่าไปแม่นเจ้าเมตไทยก็ชั่วแล เทพบุตรคนมาในกาลเมื่อก่อน หาริทามหาเสฏฐิโน ไค้เป็นมหาเศรษฐี อยู่ในบ้านอันหนึ่ง ชื่อว่าหาริตาคาม เทียนยอมมีศีลธรรมตนทุกเมื่อ ใจกว้างเพื่อให้ทาน อาหารหลายแสนสำ หวานยาพา 5 ประการ เลื่อนผ้าทานทุกภาค เข้าน้ำมากของดี ให้ทานแก่พระมุนีตนประเสริฐ ก็จักไค้มาเกิดในเมืองสวรรค์ เป็นสันนี้ก็ชั่วแล โส เทพบุตรคนนั้น คชวา กระทำพิกษิน ซึ่งพระเกตุแก้วจุลลา วุทธิทวา ก็ไหว้ในทิศสาทั้ง 7 ด้านแล้วแล บูชาด้วยเครื่องทั้งหลาย หมายมีคันทาประทุบประทุบคอกไม้ คันขรสของหอมเป็นเถ้าแล้ว ก็จึงเข้ามานั่งอยู่ยังเทพบุตรตนมาก่อนก็มีแล

อุปโร เทวปุโต อันว่าเทพบุตรคนใหม่หนึ่งเล่า ก็เข้ามากับยศศักดิ์บริวาร
 ประหมานโคหามัน ใจหมื่นเข้ามา ไหว้บูชาพระธาตุ องอาจแลดูงาม เทพมโลเห็น
 เข้ามาแต่ไกลจึงถามพระยาอินทร์ว่า ดูรามหากษัตริย์ เทพบุตรคนมาบัดนี้ แม่น-
 เมตไทยโพธิสัตว์แล้วลือ สดุดิ อันว่าพระยาอินทราธิราชทวยพากย์คาน จารจาวา
 ญเต ข้าไหว้เจ้ากูเป็นอรหันตา เทพบุตรคนมาบัดนี้ไปเมตไทยหากวิสัยคนอื่น มี
 บริวารห้าหมื่นเป็นประทีป ได้เป็นเจ้ากษัตริย์คนหนึ่ง ชื่อว่าสัทธาภิสรราช ในที่บชื่อว่า
 ลังกา เป็นที่อ้ายพระยาภิษฏฐคามนี มีใจเลื่อมใสในแก้ว 3 ประการ มากนักหนา
 การโว คมรพยำแยง พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เจ้ายิ่งนักหนา ลวิทวา รักษาศีล
 บ่อมปรากฏวันอุโบสถรักษาศีล 8 บัซาค สบายเข้าของให้ทานแก่คนทุกข์ได้ ใจใจ
 บัซาคสาย ภายจนประเสริฐ พระยาอินทราธิราชจึงมาเกิดในเมืองสวรรค์ เป็นสันนี้
 ก็ข้าแล เทวปุโต อันว่าเทพบุตรอันมีบริวารโคหามัน หมื่นไหว้บูชา ลีลามานั่งเฝ้า
 ชิดเทพบุตรเจ้าคนมาหัวที่นั่นก็มีแล

อุปโร เทวปุโต อันว่าเทพบุตรคนมีบริวาร ประหมานว่าโคหามัน ใจหม-
 ขึ้นเข้ามาบูชาพระธาตุเจ้า นักปราชญ์เทพมโล ล่าไปเห็นแต่ไกลกองว่า แม่นเมตไทย
 ตนบุญมากจึงออกปากถามพระยาอินทร์ว่า เทพบุตรคนเป็นพระยาในชั้นฟ้า เทพบุตรคนอวย
 หน้าเข้ามาบัดนี้ แม่นอริยเมตไทยตน มียศแล้วลือ ล่าไปแม่นนี้จา อินทราตนยศยิ่ง-
 จึงกล่าววว่า ญเต ข้าไหว้เจ้าตนเป็นอรหันตา เทพบุตรคนมาสู่ขวงเขต พระเอกแก้ว
 เจตีย์บัดนี้ ไปแม่นพระศรีอริยเมตไทยตนมียศ เทพบุตรคนนี้มีชื่อปรากฏ มีศบลิ้อชา
 เกิดมาในเมืองคน เป็นเจ้ากษัตริย์คนหนึ่ง ชื่อว่าพระยาภิษฏฐคามนี ปรากฏว่าให้ทาน
 เป็นปัจจัย 5 ประการมวณมาก ยิ่งเล่าอุปฐากแก้วทั้ง 3 ประการ คือว่าพระเจ้า พระ
 ธรรมพระสงฆ์เจ้า ค่วยคำรพยำแยงบัซาค ประสาทให้ยังทาน สมภารคนฉานแนว ให้
 ทานแก่คนบัซาคมประหมาค เพียนยอมสร้างสถูป รูปพระเจ้าไว้เป็นปัจจัยทานด้วยดี เจ้า
 ปลูกไม้ศรีมหาโพธิ์ สร้างอุปัพระเจ้าโสกลสงาม ให้ตามอันโคใจใจแก่เมืองคน ก็จึงได้
 เอาตนมาเกิด ในชั้นฟ้าเลิศกายมนเป็นคังนี้ก็ข้าแล เทพบุตรคนมีบริวารหกหมื่น มียอกขึ้น
 ไหว้ ถวายเครื่องบูชา ลีลามานั่งเฝ้า ถัดเทพบุตรเจ้าคนมาก่อนนั้นก็มิแล

อุปโร เทวปุตโร อันว่าเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวาร ประหมานเจ็ดหมื่นยืนยก
ถือเครื่องบูชา เข้ามาเพื่อจักไหว้พระธาตุแก้วจุลลา มไลอรหันตาคณวิเศษอยู่ประเทศ
ชมพู ล่ำไปแต่ไกลงามยิ่ง จึงถามพระยาอินทราว่า ดูรามหากษัตริย์ เทพบุตรตนมาบัดนี้
มีบริวารมากหนักรึยัง แมนเมตไทยแล้วลือสอโก เมื่อนั้นนั้นพระยาอินทรา สุรินทราเจ้าฟ้า
ต่างไหว้ชานคำว่า ภูเต ข้าไหว้เจ้ามไล เทพบุตรตนเข้ามาบัดนี้ ไปแมนเมตไทย
หากวิสัยตนอื่น มีบริวารเจ็ดหมื่นตามตน เกิดมาในเมืองคนได้เป็นเจ้าสมณเรตนองอาจ
ประหมาคในศาสนา การโว คมรพอุปัฏฐาก พระเจ้าย่อมใจใส บวรระบิถกรรมช้อย-
โชติ กับทั้งพระสงฆ์เจ้าโสตะการงาม อุปัฏฐากพ่อครูมาอาจารย์ ค่ายนำอุณนำเป็น
บขาค มีปกติกวาดแนว ขวงพระธาตุแก้วเจดีย์ บ่อมบวรระบิถสะพาด กวาดกวาดใน
เขตวัดอาราม ตามประทีปไต้บูชา ค่ายใจใสสหชาบขาค ครั้นว่าคลาดจากภาวอันเป็น
สมณเรตนประเสริฐก็ไค้มาเกิดในชั้นฟ้า ชื่อว่าดาวติงสา ค่ายผละผุ่นนั้นก็ข้าแล โส
เทพบุตรตนมีบริวารเจ็ดหมื่น ใจชมชื่นยินดี รัสมิใสสะพาด ไหว้ยังพระธาตุแก้วจุลลา
บูชาทั้ง 7 คำนแล้วแล ถอยหลังมานั่งเฝ้า ถัดเทพบุตรเจ้าตน มาหัวที่นั่นก็มีแล

อุปโร เทวปุตโร อันว่าเทพบุตรตนใหม่หนึ่งเล่า เข้ามากับค่ายยศศักดิ์บริวาร
ประหมานแปดหมื่น มียศสิ้นภายหลัง ผายดังยังสะพู่ ประคัมเครื่องหมูลางวัน เทียมกัน
สะพาด คอกไม้อาจหอมดี สีสลามาในเขต เพื่อจะไหว้ยังพระเกตุแก้วจุลลามาหาเทพมไล
ล่ำไปเห็นแต่ไกลกองว่า แมนเมตไทยตนเจ้าฟ้า ตั้งหน้ากล่าวคำถามว่า ดูราอินทรา
ตนแกนเหง้า เทพบุตรตนมาบัดนี้ มีบริวารมากวิสัย แมนเมตไทยไปจา สอโก พระยา-
อินทราธิราช ประสาทบอกตามคำว่า ภูเต ข้าไหว้เจ้าตนบุญมาก เทพบุตรตนนี้หาก
คนอื่น ทรงบริวารแปดหมื่นตามตน เกิดมาในเมืองคนเป็นชาย ทุกข์ไ้ ขอดานผู้อื่น
ใจโง่บขาคสาย เลี้ยงชีวิตภายหลังทุกคำเข้า พิธวา ก็เห็นยังเจ้าภิกษุตนมีศีล อัยตะเคิน
ไบณิณฑาทร ยืนอยู่ไกลยาวเอือนแห่งท่านผู้อื่น ยืนเอือนถ้อยคำเคินเจ้าให้รู้เมื่อกล่าวคำ
เพื่อผายดี ว่าเจ้าบุญมีศีล มาบิณฑาทรไกลมิกุเอือนของอาจ เจ้าจึงเอาเข้าไปบิณฑาทร
ตามแค้นบุญ ราชรีอันประเสริฐ ให้เจ้าทั้งหลายได้เมื่อเกิดในสวรรค์ เจ้าเอือนไค้มัน
คำดีญามากจึงออกปากทวนจากอมว่า ดูราเจ้าผู้มีบุญ เจ้าเอือนคุณอันวิเศษเป็นเหตุให้

เจ้าถึงสุข 3 ประการเห็น เจ้าเลื่อนขึ้นชั้นฝ่าย เอาเข้ามาใส่บาตรมหาเถรเจ้าบั้นนาน บุญสมภารอันประเสริฐทำชายทุกข์ไ้ มาเกิดในเมืองสวรรค์ เป็นสันนี้ก็ข้าแลโสเทวปุตุโต เทพบุตรคนนั้นมีบริวารแปดหมื่นไ้ประทับยืนบูชา ไ้เบื้องขวาทั้ง 8 ด้าน นึ่งเป็นถาดถัก เทพบุตรคนมาหัวที่นั่นก็มีแล

อุปโร เทวปุตุโต อันว่าเทพบุตรคนใหม่หนึ่งเล่า ก็เข้ามาด้วยยศศักดิ์บริวาร ประหมานไ้เก้หาหมื่น หน้าช้อยขึ้นโสงาม ตามกันมายั้ยั้ยั้ยาน เพื่อจักกรมพไ้บูชา พระมหาธาตุเจ้านักปราชญ์เทพมโธ ล่าไปเห็นแต่ไกลกองว่า แม่นเจ้าเมตไทย ก็จึงยกคำไ้ให้ ออกปากถามพากย์ท่านซึ่งพระยาอินทร์ว่า คุณาสุนทรเจ้าฟ้า เทพบุตรคนอวยหน้าเข้ามาบัดนี้ แม่นเมตไทยแล้วลือ อินทราชิราชประสาทมอกพัสันว่า ญูเตข้าไ้หาเจ้ากูเทพบุตรคนมาบัดนี้ ไปแม่นเมตไทยหากวิสัยคนอื่น มีบริวารเก้หาหมื่นตามคนเป็นคนอยู่ในบ้านอันหนึ่งชื่อว่ากนคาม อันมีในตามพบเห็นก็ป กล่าวคือสังกาทวิป ทิสุวชายทุกข์ไ้ไ้้นมา เห็นสถูปธาตุเจดีย์ดวงวิเศษ คเหตวจ ก็ได้เอากรรมนิการ บูชาพระธาตุเจ้า บั้คร่าโสงามอธิฐานนมเหือหัว ไ้บันเป็นดวงดอกไม้ ตั้งไ้แล้วบูชาอธิฐานตาทังคู้ ไ้เป็นประทับทั้งสองหมู่ อธิฐานปาก หากเป็นประทับของหอมสังอมใจจากโทษ บั้กรั้วโกธโกธชา บุญชักมาได้เกิด ในชั้นฟ้าเลิศตาทังสากั้ข้าแล โสเทวปุตุโต เทพบุตรคนนั้นมาแล้วกระทำเวียนวัตรปทักษิณ ซึ่งพระเกตุแก้วจุลลา ไ้บูชาทั้ง 7 ด้านแล้ว แลสถิตอยู่ถักเทพบุตรมากอนันก็มีแล

อุปโร เทวปุตุโต อันว่าเทพบุตรอันมีบริวาร ประหมานไ้แสนหนึ่งก็เข้ามาเพื่อจักไ้บูชาพระธาตุ บั้ระบาศลิลลา เทพอรหันตาเจ้าตนวิเศษ ทอดพระเนตรลือลากองว่า แม่นเมตไทยบุญมาก กล่าวพากย์ท่านจรรจาวว่า คุณาอินทราองอาจ ธรรมชาติกษัตรา เทพบุตรคนมากอน บั้ระบักในช่วงเขตบัดนี้ แม่นเจ้าตนโพธิสัตแล้วลือ สถโก อันว่าพระอินทร์ ไ้ยินอิงจึงกล่าวว่า ญูเต ข้าไ้หาเจ้าคนมีบุญเป็นอรหันตา เทพบุตรคนมาบัดนี้ ไปแม่นเมตไทย ศรีสมวัยแจ้งโสค เทพบุตรคนนี้มีนามโคตรบั้ลือชา เทพบุตรคนมาบัดนี้ ทุกข์ไ้แต่เมืองคน ย่อมชวนชวายนบั้ชาคอยู่ในเมืองอนุราชปหวิ มีปกติไปนำเอามายังหญ้า บั้ชาธิบนำมาชาย เลี้ยงชีวิตภายหลังทุกคำเข้า ชายผู้นั้นเข้าสู่แม่น้ำผู้เดียว

เหลียวเห็นทรายงามยิ่ง มีพระตะเพียงสิงเห็นเลียง วิบุติชวา กวาคกงตบแต่งให้เป็น
 เจดีย์ เพียงงามดี มีใจไปลัสมิฐาน อโหสิ วิติเจยอรณ พระเจดีย์ทรายแห่งภูนี้งาม
 ใสดุค คุงแก้วพิรุควงประเสริฐ ให้บังเกิดพระณยิ่งหนักหนา วิบุติชวา มีข้าก็ไหวยัง
 พระแก่นไ้เจดีย์ทราย อันผู้ชากกฏหมายแบ่งไว้ ผู้ชเอาคอกไม้หลายประการ กับ
 หังกายวจีหวารมโนทวารบูชา อหริชวา ชายผู้ทุกขไ้ ใ้คูปฐากภิกษุเจ้ามีศีล กล้วย
 ใจยินดีเป็นอันมาก ให้ทานหลากหลายประการ บุญสมภารตนไ้สร้างท่อนนั้น บุญพชนชาติ
 เมืองคน ก็ไ้เอาตนมาเกิดในชั้นฟ้าเลิศเมืองสวรรคต เป็นสันนี้ก็ข้าแล เทพาคณนี้มี
 บริวาร ประทานแสนหนึ่งมาแล้วกระทำเวียนวัตรปทักษิณบชาค สะพาคณยดังมา โยธา
 หลายกวาคแล้วไว้ 7 ค้าน แล้วเหลียวมโสงามดี สีสานิ่งเฝ้าเทพบุตรตนมาหัวที่นั้นแล

ปฐมมาเลยยวณณา อันนี้จา มหาเทพมโใด เมื่อบูชาพระเกตุแก้วจุลลา ใน
 ทาวตังสาเป็นเจ้า มหาเถรเจ้าก็สถิตย์อยู่ใ้ควรก็สำเร็จบรรวรควรทานีกอนแล

[illegible][illegible]

มาลัยแสน

ทหา อริยมเมตไทย โพธิสัตโต ทสสาสยทกิริยัสสาสกร ปภาติเรก
ปชพาวิราชิตะ โภกิสยทสทสสุ สุรยวติร ปุชเตติ ปรีวาริโต พุทธนุชุตอด วิสทิต
สรทสสุ มยา พาสุมกคชโต ปรีวาริโต ปรีพจนจพนมทโด วย ที่ปฐปนคณมาดาทีนิ
คหาเปตวา ตูลิตา ภวนโต โอตริทวา เจตีย วพทตตาน สยพทตติยสปริ ทิพโพ-
ภาเสติ โอภาเสนเต ทิพพคณเทติ ปรีวารยนเต อโนปมาย สยททิลลวิลาเสย
อโนปเมนสยทปกติ สิริวิลาเสน เจตีย คณเนอากนตปทชณ อุนทาหิสส จวนทิตวา
ปรีจนทิสากาเคนิสสิ ทูราลปรีสาทังหลาย ยังมีปรมาจารย์ ทังยังโสทปราสาท แ่ง
มาโดยวัตรอุณอาจารย์เจ้า หากสังวรณว่า ทหา ในกาลเมื่อเทพบุตรตนมียศศักดิ์-
ปรีวารประมาณแสนหนึ่งมาไหวแล้ว ยังพระเกตุแก้วจุลลามาเจกียแล้ว แลนั่งอยู่ตั้งนั้น
ยดา ในกาลยามใด ทหา ในกาลยามนั้น ส่วนคังตนแก้วโพธิสัต อันมีสัพพัญญูสืบสร้าง
ทังอาจอาศัยชื่อว่าอริยมเมตไทยตนสลาต มีนางฟ้าหยาดยายตาม ยังเทพบุตรงามช้อยไซธิ
โคแสนโกฏิกิหลี่ เหมือนคังรัศมีพระจันทร์หนึ่งโค 15 ค่ำ ไสแจ่งพราพอกา อันเสด็จ
ขึ้นมาในอากาศอันปราศจากหีบผ้าเมฆอันหนาทา รากณปรีวชโต อันมีหมู่ดาวอันมาก
แลนักษัตรฤกษ์ทั้งหลาย หากแวดล้อมเป็นปรีวารแล้วแล โพธิสัตเจ้าแล้วแล นหา เปตวา
ยังนางฟ้าและเทพบุตรหนุ่มทั้งหลาย ให้ถือเอาขี้เครื่องทั้งหลาย หมายมีประทุพประทีบ
คอกไม้ คันชรสของหอม เป็นเค้าแล้ว คณทวา ก็จึงเสด็จจุลลามาจากคูลิตาเลศแล้ว
สู่ข่วงแก้วทาวทิงสา สวรรคโลกอันกว้างไคหมื่นโยชน์ ไซธิยุนติ ก็ให้ถูงเอื้องควัรศมี
แห่งนางฟ้าและเทพบุตรหนุ่มทั้งหลายก็ดี โภกูปทา วย เหมือนคังรัศมีพระจันทร์หลายพอ
โกฏี ออกแจ่งโสททีเคียวกันนั้นแล เถโร อันว่าเทพมไลเถรเจ้า เห็นหน่อเหง้าเมตไทย
เสด็จลงมาแก่ไกล คุงามพันวิสัยยอกยั้ง ก็จึงถามซึ่งเจ้าจอมมิ่งอินทรวา มหาราชกูรา
มหาราช เทพบุตรตนมาบัดนี้ มีปรีวารมากวิสัย แมนเมตไทยแล้วลือ

สยโก เมื่อนั้นมันอินทรวา วชวา กล่าวว่า ภพเต ข้าไหวเจ้ากุนทวิเสน
ส่วนเทพบุตรตนมาในกาลบัดนี้ แมนเมตไทยโพธิสัตแล้วก็ข้าแล เถโร ที่นี้นั้นเทพมไลเจ้า

เล่าว่าถามว่า กูรามหาราช อันว่านางฟ้าทั้งหลายผู้มาก่อนหน้า เจ้าจอมราชเมตไทย มีรัศมีขาวพราวล้ำยิ่ง ไคล่สร้างสิ่งการใดนั้นจา สวโก อินทรา วชวา กล่าวว่
สชต กณฐา อันว่านางฟ้าทั้งหลายผู้นี้ เขาได้กระทำบุญใน วันอุโบสถพรรษาวันศีล
ทชวา ไคล่ให้ข้าพเจ้าขาวพราวล้ำยิ่ง คอกไม้สิ่งก็ขาว จวงจันทร์ขาวดูได้ เขียนรูปไคล่
ก็ขาว อาหารพราวหลายหลาก ให้ทานมากทุกคน พุชโซ แก่พระพุทธรูปเจตนอยูเกล่า
กับทั้งชาวเจ้าหมู่ทรงศีล เต เนว ค้วยอาจิณบุญมาก ครันตายจากเมืองคน ก็จึงไค่
เอาตนมาเกิดในเมืองฟ้า ก็จึงไค่มาก่อนหน้าเมตไทยบัดนี้ก็ข้าแล เดโร อันว่าเทพมไค่
ก็เลือกเส้นบุญคุณนางฟ้า ก็จึงถามอินทราว่า กูรามหาราช อันว่านางฟ้าหยาก
ยาย มาเบื้องบนชาวคลืนไค่ แทนแก่เจ้าเมตไทย มีนิวเหลือองงามยิ่ง เขาสร้างสิ่ง
การใดนั้นจา สวโก อินทรา เทวราช จักสำแดงบุญแห่งนางฟ้าทั้งหลายไค่กระทำมา
อาท กล่าวว่ ภณเต ข้าไค่เจ้ากูอันว่านางฟ้าทั้งหลายผู้นั้น เขาเกิดมาหลายก่าเกิด
ในมนุษยโลกพ้นแก่ภายหลัง ใจยอมถวายแล้วเพื่อให้ทานเมื่อวันศีลหลวง อาจิณพวงใหญ่
กว้าง กระทำสิ่งสร้างการบุญ ให้ทานข้าเหลือองบุญงามยิ่ง คอกไม้สิ่งของเหลืออง
อาภรณ์เสื้อผ้าแล้ว ให้ทานแก่นั้นแวน ประณีตใส่รอยโซทิเข้าน้ำโกชนโสศเหลือองก็ ให้
ทานแก่พระมุนีคนอยูเกล่า กับทั้งชาวเจ้าหมู่ทรงธรรม เต เนว ค้วยบุญกรรมฝ่ายเพื่อ
สร้างทุกเมื่อมากคาม ก็จึงไค่มาแต่ แทนข้างบัดนี้ก็ข้าแล

เดโร เทพมไค่ตนบุญมาก สชวา ไค่ยื่นคำอินทราธิราช เลือกเส้นย่องยอนบุญ
ธรรม แห่งนางฟ้าเมื่อภายหลัง ปจณิก จึงถามพระยาอินทราว่า กูรามหาราช เทวกณฐา
อันว่านางฟ้ามาสะพาดพร้อมพรายสายแสงมีรัศมีแดงฉิว คางยกยางยายลิดา นางฟ้าทั้ง
หลายผู้นี้ เขาได้กระทำกุศละโกศล ในเมืองคนล้ำยิ่ง ไคล่สร้างสิ่งการใดนั้นจา สวโก
อันว่าพระยาอินทร์ จักสำแดงบุญแห่งนางฟ้าทั้งหลายว่า ภณเต ข้าไค่เจ้ากู อันว่า
นางฟ้า เกิดมาหลายก่าเกิด ในมนุษยโลกเมืองคนเมื่อก่อน ไค่ให้ทานคอกไม้ ไหว้แล้ว
นั่งฟังธรรม ถวายพรณแดงงามล้ำยิ่ง คอกไม้สิ่งใสแฉง จวงจันทร์แพงหอมขึ้น คนธส
ช้อยขึ้นแดงงาม บุชาไตรรัตนะ 3 สิ่ง ตั้งใจยิ่งบูชา ก็จึงไค่มาสะพาด แห่งเบื้อง
ซ้ายราชาเมืองไค่ก็ข้าแล

เดโร อันว่าเทพมไลเถรเจ้า ได้ยินคำพระยาอินทร์กล่าวคำเส้นก็แล้ว จึงซักถามอินทร์ตนผ่านแล้วเมื่อถามว่า ความทราบ ทเวกญญา อันว่านางฟ้าหยาตามาตามหลังนั้น สะพาคแทนหน้าราชเมตไทย มีศมมิกมฺยุ่น่งทรงผ้าอาภรณ์กมฺยุ่น เขานั้นได้สร้างสิ่งสนุโคเล่านี้จา สอโก อินทราชิราช จักสาแคงบุญอันโคสร้าง แห่งนางฟ้าทั้งหลายว่า ญญเต ข้าแต่เจ้าภูตสลาค อันว่านางฟ้าชาติสิวรรค์ เขาได้เกิดในเมืองคนมีใจใส่มะเระ ย่อมรักษาอุโบสถโสโสในวันสี่สัปดาห์ขรรณินคิมมาก บุชาด้วยผ้าอ่อนกัขาวให้ทาน สงบมา สิ่งยอมใจจากโทษ บักริวโกธโกธา ญุรักษาคได้เป็นหม่อมตามหลังบัคนี้ก็ข้าแล

เดโร เทพมไลเถรเจ้า ได้ยินคำพระยาอินทร์กล่าวประสงค์สิทธิ์ กิตตนาย้องขอ บุญแห่งนางฟ้าทั้งหลายก็แล้วบัคนี้ ตนแก้วจึงถามซึ่งอินทราชิราชตนเป็นผัวนางน้อยนาทสุชาดว่า มหาราช ความทราบ ส่วนตัวอริยเมตไทยโพธิสัตว์ ได้เสวยสมบัติทิพย์ยิ่งหนักหนา เจ้าได้สร้างอุศลละโกศลสิ่งโคเห็น มาปานคังนี้้นจา สอโก ที่นั้นบันอินทราชิราช จักสาแคงบุญสมภาร แห่งเมตไทยโพธิสัตว์ด้วยสังเขมไปด้วย นับอุปไมยคังสัตว์สองฟ้า อันหนึ่งคือคังข้างสารญุขรราช จักปราศจากเสียประสาพทา จักกวักก้าวขึ้นสู่จอมคอยอันสูง ปราศจากคนจูง จักกล่าวด้วยบุญไปตามแต่โคชวนชวาย

ตโย โพธิสตฺโต ล้าโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย 3 องค์ขนาด ตนหนึ่งสลาคด้วยบุญญา ตนหนึ่งชื่อว่าสัทธิชากกว้าง ตนหนึ่งชื่อว่าวิริยาชิกะสร้างพยายาม อันหนึ่งคือทานบารมีงามจับจ่าย ให้ด้วยง่ายเป็นทาน อันหนึ่งคือบารมีทำบม้าง อันหนึ่งเนกขัมมบารมีอันออกมวช สร้างผนวชทรงศีล อันหนึ่งบุญญาบารมียิ่งสลาค อันหนึ่งวิริยบารมีไม่ให้พลาดคากพยายาม อันหนึ่งคือขันติบารมีอดใจเบียดบังเบียดขังไฉ อันหนึ่งคือสัจจะบารมีบ่ที่จะล่าย อันหนึ่งอิทธิฐานบารมีทำการบม้าง อันหนึ่งคือเมตตาบารมี คือมีใจผายแผ่กว้างในสัตว์ทั้งหลาย อุเบกขาบารมีอยู่ชดจ่ายกาย บิณรายบิณคี่แล อันแล 3 คือ บารมีงามเลิศแล้ว ให้ลูกแก้วแลเมียบักเป็นทาน อุเบกขาบารมีอันประเสริฐ คือว่าให้แขนซ้ายและขวา ทั้งหุตาโนยเนตร คือว่าปรมัตถบารมีวิเศษกว่าทั้งหลาย คือว่าให้ชีวิตตายทางทานแล สิ่งยอมมา 30 งามขนาด ผูกเชือกธาติโพธิสัตว์ บ่อมบวระบัคมาบชาก ในบุพพชาติ

เนื่องนิคม พำเพ็ญสุจริต 3 พากย์ คือ ปสาทงามทวยปากทวยใจ แต่ก้าวไกลดิเรก-
ขอยเข้ามา เมตฺเตยโย โปธิสฺสโต อันว่าอริยมะตโดยโปธิสฺสตนัน ชื่อว่าวิริยาธิกน-
ประเสริฐก็เข้าแล ผู้สาวอาจจักคณาได้ ยังบุญสมภารแห่งอริยมะตโดยโคไคแล เอกเทเสน
วณฺหาณี ผู้สาวก็กล่าวอุปมา เป็นคังกระต่ายตัวน้อยน้อย ลอยข้ามน้ำสมุทรสธาระคอน
ประการหนึ่ง อุปมาดังข้างสารตัวเสียประสาทตา จักกวักก้าวขึ้นสู่ยอดเขาสูง อันหาคน
จับได้ แลกลิ้งกลับไปมา หาที่เพ็งที่อาศัยได้ ก็อุปไมยคังนั้นแล พระเมตโดยคนผ่าน
แนว หากสร้างแล้วอุปการ ปชฺชโต สมฺโพธิมุชฺชนํ ก็จึงได้เฝ้าพระโพธิสมภาร เป็น
พระในกาลจักมาภายหน้า บังสยก็เข้าแล เมื่ออินทราดังผ่องกานจรรจา กับคอมเทพมา-
โลยไปมาชาค

คังนั้น บัณอริยมะตโดยโปธิสฺสตนัน ก็เข้ามาไหว้พระแก่นไ้ เทพมโลแล้วเจ้า
ถามว่า ภูตเต ข้าไหว้เจ้าภูตนิเวศน์ เจ้าถูกจากประเทศซึ่งเขตที่ไคมาก็เข้าจา ชมพู-
ทูปโป เทพมโลชานคำรับเมตโดยเร็วฮันว่า เราถูกแต่ชมพูทูปโปเมืองคน มาแต่ที่หิแล
ที่นั่นบัณเมตโดย ถามซึ่งเทพมโลไปเมื่อหน้าว่า ชมพูทูปโปมธุสา ข้าไหว้เจ้าตนมีบุญ คน
ทั้งหลายอยู่ประเทศเขตชมพูนั้น เขายังคอยให้เป็นทาน ด้วยประการสันไคนั้นก็เข้าจา

เถโร เมื่อนั้นบัณเทพมโล อาท กล่าวเป็นเนยโวหารไปภายหน้าว่า
กูรามหาราช คนทั้งหลายอยู่ไคคานคาวชมพู เลี้ยงชีวิตทุพฺพรำแพง ฐตฺกแต่งชวนชวาย
สมิทธา บางผ่องมุงมีสุชชนาก บางผ่องทุกขไศฺยชากแลงงาย สุชิตา บางผ่องมีสุชหลาย
เหลือแหล่ บางผ่องเป็นทุกขแต่หัวใจ อภิรูปาย ฝูงมีรูปงามมีน้อย ฝูงมีส่างฮายมีมาก
เหลือคา ที่สายุกา ฝูงอายุยืนมีน้อยบหลาย ฝูงมีพลันตายอายุสั้น คนสันนั้นมีมากเหลือคา
มธุสา คนทั้งหลายมีน้อย สัตว์ดิรัจฉานมีมากหนักหนา ทสมมา เหตุคังนั้นเฮาจึงกล่าว
ให้สุขาว ฝูงคนเลี้ยงชีวิตคนเขาคังนี้ก็มีแล

โปธิสฺสโต อันว่าพระอริยมะตโดยโปธิสฺสตนัน ไคยินคำเทพมโลไชขาว กล่าว
เป็นสาธกะ อาท กล่าววว่า ภูตเต ข้าไหว้เจ้าภู ขาวชมพูที่ปนั้น เขากระทำบุญมาก
หรือฮว่ากระทำบาปมากหนักหนานั้นจา เถโร เมื่อนั้น บัณเทพมโลเถรเจ้ากล่าววว่า

มุขหลายสำ ประทีปฟ้าพอฟันควง คอกบัวหลวงพอฟันงามยิ่ง คอกบัวน้อยได้พันหนึ่งค่อย
 ขวนขวาย ขอทุ่งฝ่ายสะพาด เข้าพันก่อนอาจุษา ขวนกันมาทุกประเทศ ทั้งใจเจตน์
 จงพิงมหาเวสสันดรอาษา อาษาประหมากจักคน ก็จักไต่เงงอรหันตาองค์ประเสริฐ
 ดำเลิศกว่าโลกา ในกาลจักมาภายหลัง เมื่อผู้ชู้ได้ศรีสัพพัญ เป็นพระบ่อยากี่ชาแล
 ปุน เมื่อภายหลัง เมตโดยโพธิสัตว์ จักสำแดงยังภวอันใดเห็นหน้าตนแห่งผู้ชู้ มีต้นว่า
 คนอรรคมุขมาป เมื่อไคผู้ชู้ได้เป็นพระยานโลกา อาห กล่าว่า ปฏิกิ ภิกขุ
 โทส หารก เป็นคนดีกลอกรอนเอาผ่านอนของสงฆ์ คึงนั้นบ่ออาจจักไต่เห็นหน้าผู้ชู้แท้
หสิแล เกโร อันว่าเพมโล ได้ยินคำเมตโดยกล่าวแก่ตน ลวดยินดีว่ากูรามหาราช
 เราจักนำความมาราชไปกล่าวบอกกล่าวแก่ชาวชมพูทวีป ให้เขากระทำบุญแท้หสิเทว่า
 ค้วยมีแท้ ทพาคมิธสา มี นั้นประมาณปานใด มหาราชจึงลงไป เลี้ยงลัทธิศรีสัพพัญเป็น
 พระนั้นจา เมตโดยโพธิสัตว์ อันว่าเมตโดยโพธิสัตว์ วชวา กล่าว่าข้าไหวเจ้า
 ภู โคตมพุชชธส สาสัน อันว่าศาสนา พระโคตมเจ้านั้น ยังตั้งอยู่เพียง 5,000
 วัสสาแล ศาสนาอันนั้นแล จักอระหนายไปแล้วคึงนั้น ส่วนคึงอภิสลละกรรมอันใด ก็จัก
 เกิดมีในตลอดโลกนี้ กุศล นาม ทุมปิย มาตราว่าคนผู้บุญน้อยหาบมิได้ ททา ใน
 กาลยามนั้น มนุสสา อันว่าคนทั้งหลายอันมาก ปราศจากหิริโอตตัปปะกรรมคำสูงตกใจ
 กล่าว่าแต่บานั้น ภิณม อันว่าญาติหากกลาคคลาเสีย อนุปาเพชวา บ่ให้บังเกิดสัญญาว่า
 ผู้นั้นเป็นลูกหญิงกู เป็นหลานหญิงกู คำคึงนั้นก็หาบมิได้ นิรชรา หากคำลักอายบ่ได้เขาก็
 เสพชมเชยกันไปมา เหมือนคึงสัตว์ศิริจาดนทั้งหลาย หมายมีพะแลหมุมาเป็นกันก็มีแล
 เต มนุสสา คนทั้งหลายผู้มีอายุได้ 5 ขวบปี ก็จักเอากันเป็นคู่เป็นเมียมีอายุ 10 ปีก็
 จักตายไป ในกาลยามใด สดุดนทรกบไป อันว่าสัตว์ดิ้นทรกบ ก็จักเกิดในกาลยามนั้น
 คนทั้งหลายก็จักใส่ใจจึงกันว่าเป็นเนื้อ บัฐฐาติเชื่อว่าเป็นคน ยิ วชดู อันว่าสัตว์อันใด
 มีต้นว่าไมคณก่อนคินอันคนทั้งหลายผู้้นหากถือเอาเกิดเป็นอาวุธหากดาบฆ่า เมตค
 ฆ่าพันกันไปมา เศสุ ลำคทั้งหลายผู้้นผู้มีปัญญา ดูชวา ไคยินว่าโลกนี้จักจบหาย
 ตายไปบ่เคยบ่หลอกก็มีแล สดุดเม หิวเส ในเมื่อวันถวน 7 แลข้ามแล้ว คึงนั้น ส่วน
 คึงคนทั้งหลายผู้มีปัญญา นิณชิ ทัวออกจากที่ลืออยู่แล้ว อลสิชวา อุมเอายังตนไปมา
 ปฏิลภิชา ไคยังสัญญาอันพร้อมเพรียงกันแล้ว ก็ตานจารจากันว่า กูราชาวเราทั้งหลาย

เสย บุกเรบยา มาเราเจ้าข้าทั้งหลายเหิงกระทำบุญให้ท่านอย่าขาด วริเมยยา มา
 เราอีควรเว้นจากฆาตกรรมแล อทินาทานมิจจาราถึงขนาด กล่าวมุสาวาทให้ท่านจับหาย
 คำเปล่าควมเป็นประโยชน์ ส่อสันโทษให้ท่านนึกกัน ผรุสฺ์ กล่าวคำหยาบช้า กล่าวกล้า
 แข็ง บยาแยงเต้าแก เราควรเว้นจากเหล้าแลยา อวิชชา เราอย่าได้ปรารถนาอยาก
 ได้ของท่านมาเป็นของตน เขาจากกันสันนั้นแล้ว จึงกระทำรักษาศีล พังกรรมมาบขาดก็มี
 แล ยถาททา ในกาลยามนั้น บนานเท่าใด ลูกหลานเขาผู้มียายุ 10 ปี ก็จักมีอายุ
 ได้ชาวปี 30 ปี 40 ปี 50 ปี ถ้าขึ้นไปได้ร้อยปี พันปี หมื่นปี แสนปี ตราบเท่าถึงอสง-
 ไขยปีก็มีแล ททา ในกาลยามนั้น คำเจ้าแลคำตาย ก็ปรากฏแก่คนทั้งหลายผู้นั้น
 เขาก็ลวคประหมาด อายุแห่งเขาก็ถอยจากอายุอันได้อสงไขยปี ลงมาได้เก้าโกฏิปี
 หยอนมาได้แสนปี ลำดับลงมาตราบต่อเท่าถึงหมื่นปีก็มีแล ททา ในกาลยามนั้น เทโว
 อันว่าณ วสุตติ ก็ตกลงมาจาเวียรสแห่งแผ่นดิน เมื่อฤดูหนาว 10 วันตกที่หนึ่ง เมื่อ
 ฤดูร้อน 15 วันตกที่หนึ่ง เมื่อฤดูฝน 5 วันตกที่หนึ่งบขาด เมื่อตกก็ตกในกาลเมื่อพอเที่ยง
 คีนพุ่ง ๆ รุ่งแล้ว แล้วเอิเรเดียวก็มีแล ททา ในกาลยามนั้น ชมพูทีปโป อันว่าชาว
 ชมพูทีปทั้งมวลก็จักสำคัญเป็นคี่แล เคียรคาชเค็มไปค้วยอุมพุมพุ่มไม้แล โขกเขาอันทรง
 ลูกแผล คอกบานงามในกาลทุกเมื่อแล เคียรคาชเค็มไปค้วยบ้านน้อยและเมืองใหญ่
 ราชธานีติดชิดกันไป พอแม่ไกบินไปฮอกกัน คือว่าหาเสี้ยนหาหนาม คือว่าหาหลักหาโจร
 บ่ได้ หาผู้ถือมิชฌาติฎฐิได้ ห่อประกอบค้วยแก้วทั้ง 3 บรรวรุ่งเรืองงาม เขโม อัน
 สุขเกษมค้วยเขาน้ำโภชนะอาหาร และสระพังวังโยกขจรทุกแห่ง ชายบพิกา คนทั้งหลาย
 ผู้เป็นผิวเมี่ยมกัน อวิวาททา บิวิวาทติดเถียงกัน ก็เท่าเสวยยังกามคุณทั้ง 5 ปวิริททา
 ปรากฏจากกิจการอันค้ายาย บได้กระทำไสนา ห่อจักเสวยยังเครื่องทิพย์อันประเสริฐ
 อิตฺติโย อันว่าผู้หญิงทั้งหลายก็บได้ทำค้ายสอสนใหม่ ห่อจักนุ่งทรงเครื่องทิพย์ทั้งมวล
 ปุริโส อันว่าผู้ชายทั้งหลายก็สันโคชอัครอมเมียบคน อิตฺติโย ผู้หญิงทั้งหลายกระทำสันโคม
 อักยังผิวแห่งตนแล ผู้ชายทั้งหลาย บหอนกระทำมิชฌาจารกับคอมเมียบท่าน ผู้หญิงทั้งหลาย
 บกระทำฐจากผิวแห่งตน คนทั้งหลายยอมสังวรอินทรีคี่แล ชมชื่นยินดีซึ่งกันไปมากก็มีแล ยถา
 ในกาลยามใด เอกพิชชา อันว่าเข้าสาดีเม็คเคียวหากเกิดในแผ่นดิน และเข้าสาดีเม็คนั้น
 บังเกิดยังหลากแลรวงมากนักรา สิงขยาได้สองพันเกวียนปลาย สองร้อยเจ็ดเกวียนปลาย

สิบหกพ่อแม่ปลายเจ็ดกลุ่ม เป็นเข้าชาวพราหมณ์บริสุทธิ์ บ่มเป็นเข้าสารทั้งมวลก็มีแล
 ยหา ในกาลยมนั้น มนุสสา อันว่าคนทั้งหลายบิวัตินึกถึงกัน ด้วยอันจึงเอาเซก
 บ้านเมืองไยนาฮ์สวน แลของเลี้ยงของคู่ซึ่งกันไปมาก็มีแล สัตว์เคียระสานทั้งหลายฝูง
 เป็นเข้าเคียรักกัน มีกันว่ากาก็จักมีใจไมตรีกับค่อมกเค้าทั้งหลาย มรฐาวิ อันว่าแมวก
 จักมีใจไมตรีกับค่อมหนูทั้งหลาย ราชสีห์ก็จักมีใจรักกับค่อมเนื้อน้อยทั้งหลาย นกุลลา อันว่า
 พังพอนทั้งหลายก็มีใจไมตรีกับค่อมงูเห่า สัตว์เคียระสานฝูงนั้นเป็นมิตรแห่งกันทุกเมื่อ อหิ
 อันว่าผู้ฆ่า สหฺวา ไคยยังดำโอภาสราชนา แห่งเทวดาอินทร์พรหมทั้งหลาย อันอยู่ใน
 หมื่นโลกธาตุ หากมาภิรมย์ยังกนผู้ฆ่าคั้งนั้น วิโลเกน เต ผู้ฆ่าจักหึงคูงวิโลกนาส 5
 ประการ เป็นคณว่ากาลจะอันจักควรเกิดในประเทศอันชอบ ประกอบด้วยอันสำฤทธิ์ แล
 กระกูลอันคี่ นางกษัตริย์พรหมณีนผู้มีศีลวัตรอันควรเป็นพุทธมารดา แก่อันทรงครรภ์นับได้
 สิบเคื่อนจึงประสูติลูกแก้ว ออกมแล้วได้เจ็ดวัน จึงมรณาเป็นจาริต แห่งแม่พระเจ้าทั้ง
 หลายแต่ก่อนก็มีแล ทหา ในกาลยมนั้นผู้ฆ่าจักให้ปัญญแก่เทพคา ลงไปเกิดในมนุสสโลก
 โลกเมืองคน เมื่อจักตรัสศัพท์ปัญญเป็นพระแทบสงสัย เมตฺโตย โพธิสฺส วชฺชา กล่าว
 นั้นแล้วกระตนแก้วจักพรรณนาปารมีอันยิ่งจึงกล่าววว่า ญเต ข้าไหวเจ้ากุนประเสริฐ
 อหิ อันว่าผู้ฆ่าเข้าเพ็งบารมีธรรมมามากหนักหนา เลียงเจียรกาลนานประหมานว่าได้สิบ
 หกสงไชยปลายแสนมหากัป นับแต่ได้สหพยากรณ์มา ปรากฏชื่อว่าวิริยาสิกโพธิสค
 รจิฉวา ผู้ฆ่าชำระวัตถุทั้งหลายให้บริสุทธิ์ที่สุดถึง จึงให้เป็นทานแก่ยากจนมากหนักหนา ยหา
 สขพญอุชฺต ปอโต เมื่อใดผู้ฆ่าได้ถึงศัพท์ปัญญเป็นพระมนุสสา คนทั้งหลายเกิดมาปางนั้นคูง
 งามชะลวย บ้างย้ายสักคนแท้คี่หสิแล สิล รจิฉวา ผู้ฆ่าจักให้ทานเป็นทาน ผู้ฆ่าก็สระ
 สางบริสุทธิ์แล้ว ยาคาคาทั้งคูงงามเพียงพู่เอื้องอัน เมื่อใดผู้ฆ่าได้ถึงปัญญานแล้ว เป็น
 พระแล้วลือชา คนเกิดมาปางนั้นคูงงามชะซอน ตามหอมมอกสักคน รจิฉวา องค์ หลอ
 ฆ่าก็ชำระเนื้อคนอันชอบ คือ องค์หนึ่งอันน้อยเกิดมาปางนั้น อันใหญ่ในสันตานถึงถวนมเค
 ส้งแล้ว ละถวนทุกอันแล้วจึงให้เป็นทาน เมื่อใดผู้ฆ่าได้เลี้ยงสัก ศรัสศัพท์ปัญญญาณเป็นพระ
 มนุสสา คนทั้งหลายเกิดมาปางนั้นคูงงามลีลวย บ้างย้ายสักคน น วทามิ สุตสาว่า
 ผู้ฆ่าบ่อนหลายตัวะพลางถึงขนาด ให้คลากจากประโยชน์ แก่ยากจนขอทั้งหลาย เมื่อ
 ใดผู้ฆ่าได้ถึงศัพท์ปัญญเป็นพระมนุสสา อันว่าคนทั้งหลายเกิดมาปางนั้น จักเป็นคนปากก็

ปากบ่กึก อักษรก็มีในกาลขามนั้นแล ขมมี สุขวา ผู้ซาพึงธรรมเทศนาใจยินดี กถิ
 จุนาตา ผู้ซาก็ตั้งยังหูทั้งสองฟังท่าเพ็ง ยังถ้อยคำแห่งคนขอทั้งหลาย เมื่อใดผู้ซาได้เฝ้า-
 ศรีสมโพธิ เป็นพระโคตโลกา คนพิการทูหนวกก็มีในสำนักแห่งผู้ซาแล บิยจกขนิ ปุสสามิ
 ผู้ซาหลังอุยยังยาก คนขอ อันแสวงหาคืนเค้า กับทั้งชาวเจ้าผู้ทรงศีล ด้วยจักขิณทั้ง
 ๖ เป็นที่ธิดอยู่แท้ที่หีล เมื่อใดผู้ซาได้เฝ้าสัตบุรุษเป็นพระทรงคุณผู้มียุทธาโยชน สองตะโสด
 อยู่แยง อุชทายิ กรชุตวา ผู้ซาแปลงตนให้ขึ้น ในกาลเมื่อแต่งของทานเป็นเค้า เมื่อ
 ใดเกิดเป็นพระเลิศโลกา คนเกิดมาปางนั้นดูงามชมหอม ก็เป็นคนเกียค่อมสักคนก็ข้าแล
 โอสถิ เหมิ สขุทานิ ผู้ซายอมใส่ใจ สร้างสมการให้ทานยาหยาพยาธิทั้งมวล เมื่อใด
 ผู้ซาได้เฝ้าสัตบุรุษเจ้า เป็นพระมุนิสสา อันว่าคนทั้งหลาย เกิดมาปางนั้นดูงามสะอาด ก็
 ๖ เป็นพยาธิสักคนก็ข้าแล มชุติกโรมิ สขุทานิ ผู้ซายอมมีใจไมตรีผดแผ้วถาง ตั้งใจสร้าง
 สมการ เมื่อใดผู้ซาได้เฝ้าสัตบุรุษญาณ แขนคินเรียบราบคือตั้งหน้ากลองชัยประการหนึ่ง
 ผู้ซามีใจไมตรีสัตว์ทั้งหลาย ให้หายคำเคี้ยวครั่นในตน เมื่อผู้ซาได้เฝ้าศรีโพธิเป็นพระ-
 โยชนสร้างสงสาร พระยามารผู้โง่บาป กับผาญแพผู้ซาสักคน มนาศานิผู้ซาให้เข้าน้ำที่
 หลายหลาก อาหารมากเพ็งใจ เมื่อใดผู้ซาได้เฝ้าสัตบุรุษเป็นพระมุนิสสา อันว่าคนเกิด
 มาปางนั้น ก็ยังมีเป็นก็มากนักรหนา มนาศานิ วชุตานิ มีเชื้อผ้าหลายผืนดี มีสังวาล
 หอมขึ้น ใจขมขึ้นโดยทาน เมื่อใดผู้ซาได้เฝ้าสัตบุรุษดวงจำเลิศ คนทั้งหลายเกิดมา ทั้ง
 ๖ หึงชายนอยใหญ่หลวง สุรปามีอุปโสฆงามล้วนถ้วนทุกคน มนาศานิ มียวดยานงามกลาด
 ค่อม เก้าอี้สอดสีวิกาย รดเกวียนงามขนาด ช่างมาอาจเพ็งใจ ผู้ซาให้เป็นทานแก่
 ยากคนขอ เมื่อใดผู้ซาได้เฝ้าสัตบุรุษดวงประเสริฐ จำเลิศในโลกา คนเกิดมาปางนั้น
 ๖ เป็นทุกข์โศกสักคน โมเจนิ พุชชนา สขุเท ผู้ซาปล่อยไฉนสัตว์ให้พ้นจากบ่วงมัจฉานา
 สกุนามีมาก ให้พ้นจากโทษทั้งมวล เมื่อใดผู้ซาเป็นพระโคตโลกา มุนิสสา อันว่าคนนร-
 ๖ หึงชายนอยหน้า บ่ได้เป็นข้อยข้าสักคนก็ข้าแล

ภุเต ข้าให้เจ้าทุกคนทั้งหลายทั้งมวล มีทุกข์ที่สร้างสมการ เขายังปรารถนา
 เห็นหน้าผู้ซาเมื่อเป็นพระดังนั้น เขาก็จักไถ่สงสาร ผู้ซาจักเอาญาณดวงประเสริฐให้พ้น
 จากทุกข์ ให้ถึงสุขอันประเสริฐ คือเมืองแก้วเลิศนิรพาน ผู้ซาสร้างสมการ เพื่อโค

ในสงครามแสนลำ อวิชาพ่าหลวงหลาย กลัวเกล้าทวยในชายคือโมหะ จำจำไปสู่มืด
คือโอมะสงคราม ผู้ซำจักปองเอา ชำมให้พันจากทุกซ์ในสงคราม เถิงปี่รพานเป็นที่แล้ว
อันเป็นเมืองแก้วโลกอาศัยคือกิเลส ปติมณชชุตาน ผู้สร้างสมภารโคธสัตว์ในสงคราม
แสนหมู อันหอยก้วยเมือกคมคือคันทา หลงมิดคำสั่งโยคกว่าสงคราม ผู้ซำปองเอาธรรม-
เทศนา ลำแคงหนทางคือปี่รพาน สญญี เวกาสุต เถว ผู้ซำจักลำแคง เมื่อเมืองฟ้า
แกสัตว์ทั้งหลาย อันตกไปในสญญีวนรก แลกาลสุดตนรกลงฆาตนรก โรรวนรก ตาปา-
นรก มหาตปานรณนั้นแท้หิสี ผู้สร้างสมภาร เพื่อโคธสัตว์ในสงครามผู้กษัตริย์ก้วย
เชือกคือว่าโมหา เขาย่อมคิดใจมาสงครามบาชค ทพหา ขราวคเต อันเขาสู่อำนาจ
มวงบาศคือคันทา ผู้ซำจักตกเสียแล้ว จักนำเมืองฮอกเมืองแก้วยกปี่รพาน วิรุฬหามิ
ผู้ซำจักไขเสียยังกลไกประทุเวียงแก้ว อันหันแจมแล้วก้วยขอกระดาน อหิ อันว่าผู้ซำ
จักลำแคงเมืองแก้ว กล่าวคือว่าปี่รพาน อันปราศจากคำเฒ่าและคำตาย แกสัตว์ทั้งหลาย
ราธคโต สชุตโม นนุค ผู้ซำจักให้พันหลายภาคทุกด้านหลากยาตา คือว่าปี่รพานแก้ว
ควงประเสริฐ แกสัตว์ทั้งหลายอันอยู่ฟ้าถวนหน้าหมูเทพมไล อันไหลไปสู่มืดคือ โมหะ
ผู้ซำจักเอาปัญญาตามคิดให้ สิกสองไว้ให้เห็นทางนำเมื่อ ฮอกเมืองแก้วยกปี่รพานก็เข้าแล
เมตไทยโพธิสัตว์ธรรมามารมีแห่งตน ก้วยประการดังนี้แล้ว พระตนแก้วจึงถวายสารว่า
ข้าไหวเจ้าคนทรงปัญญาอันประเสริฐยิ่งหนักหนา ผู้ซำถวายคำควรแก่เจ้ากู ก้วยประการ
ใดเจ้าคนลือชา ก้วยปัญญาอันมาก จึงบอกแก่ชาวชมพูทวีป ให้รีบกระทำบุญก็เข้าเทิน

เมตไทยโย อันว่าเมตไทยโพธิสัตว์คนฉลาด ผู้โอกาสยามดี จึงยอองค์วุฒิสถา
คัม น้อมพระภูมิงามสุด ดุจดังคอกบัวคำในท่ามกลางหว่างคิ้วเวียนวัตรแล้วไหวพระเกศ
แก้วอินทนิลลำเลิศ ปุรุณิตวา อำลาถ้ำลวดมหาราเจเจ้า มีหมูเทพบุตรเทวดาคืนเค้า
ไหลหลังเข้าเป็นมริวาร จึงเสด็จขึ้นเมื่อสู่อุทิศาก็มีแล

เถโร ถักมา บั้นเทพมไลไหวแล้ว ยังพระเกตุแก้วจุลลา ปุรุณิตวา อำลา
คลาตั้ง อินทนนองอาจ จึงเสด็จลงมาสู่ชมพูทวีปเร็วรีบ กล่าวมอกชาวแถมุณคน โดยตั้ง
คำเมตไทยเจ้าตั้งฟังฟ้าจารจา สุตวา คนทั้งหลายมวดมาก กระทำบุญสร้างสมภาร
ให้ท่านไปบาชค ครั้นวามรณาต เสียชาติอันเป็นคน ให้เอาตนเมื่อเกิดเมืองสวรรค์ก็มีแล

อภฺร นิลบล หายโก อันว่ารายให้คอกนิลบลแปดคอกเป็นทานอันนี้ เมื่อจัก
ใกล้ตายรอมร่อ ระนึกต่อของทานแห่งตน จริชวา ครั้นว่าคลาดจากเมืองคนก็ได้อา
ทณเมื่อเกิดในนิอุปปลปราสาท อันเคียบระคายเต็มไปด้วยคอกนิลบล และมีนางฟ้าทั้งหลาย
หากสะพักแวงกลมเป็นบริวารดูตระการ นันไปด้วยนางชั้นนางพ่อนแลดูริยาคนตรี กระสัน
ยินดีในสวรรค์เทวโลกก็มีแล อุปลาภิ อันว่าคอกอุปปลทั้งหลาย ก็รับเอาอย่างมาอย่างแห่ง
เทพบุตรคนนั้น เมื่อไปหาบิณฑบาตก็มิได้ มุกข์ อันว่าปากแห่งเทพบุตรคนนั้นก็หอมรวง
เร้า ทลบทัวเท้าเมืองไทรตึงสา ดูจดังกลิ่นคอกนิลบล บันเท่าว่าด้วยมีแท้ วิถีโย อัน
ว่าเทพบุตรเทพคาทั้งหลายทุกหมู่ ยินดีอยู่ตอคอกอุปปลอันนั้นทุกคน สุขเพ เทวา อันว่า
เทวคาทั้งหลายมวลงมาก ก็บอกแก่อินทราชิราชว่า สกโก เมื่อนั้น บันเทพอินทร์
สุชวา ไคยีนคำอันนั้นก็ยินดีมาถักหนา ตฤดา คนุทวา เข้าไปสู่ปราสาท แห่งเทพบุตร
คนนั้นแล้วแลถามว่า ดูราเทพบุตรคนประเสริฐเมื่อเกิดมาในเมืองตน ไค้กระทำคุณ
ยิ่งสิ่งใด จึงมาไค้ยังสมบัติทิพย์มีสภาวะปานดังนี้จา โส เทวปุชโต อันว่าเทพบุตรคน
นั้นก็กล่าวหาว่า เทว ข้าให้บ่มหาราชเจ้า อหิ อันว่าผู้ข้าไค้เป็นชายผู้ช่ำชองแลงาย
ชวนชวายเลี้ยงพ่อแม่ แก่อยู่เมืองคนก็จึงเห็นคอกนิลบลบานแบ่งสร้อย ชานอยลวดนำมา
ทานแก่บ่มหาราชเจ้าคนหนึ่ง อันตระเียนไปบิณฑบาต ผู้ข้าก็ไค้ให้ คอกอุปปลทั้งหลายก็รับ
เอาบาทโขดจดังกลิ่นคอกนิลบลบานนี้ก็เข้าแล

สกโก ที่นั้นพระยาอินทร์ ไคยีนคำเทพบุตร มีใจบริสุทธิ์โสมนัสตถ์ถึงนักหนา
คเทววา ถือเอาคอกอุปปลมานี้ แด่วิมานปราสาท ไปบูชาพระเกตุชาติเจดีย์ก็มีแล
โส เทวปุชโต อันว่าเทพบุตรคนนั้น ก็สนุกยินดีในไทรตึงสา อมฺรชาติวา ไค้เสวย
สมบัติทิพย์มาบ่ขาด เมื่อภายจุนก็จักเอาตนไปเกิด ในสำนักเมตไทยโพธิสัตว์เจ้าตนล้าเลิศ
ไค้เกิดเมืองคนแลก็จักไค้ถึงอรหันตา มจฺจญาณ ในสำนักเมตไทยบ่ขาด อันนี้ก็เป็นผล
บุญสืบไว้ ก็ไค้ให้คอกไม้เป็นทานนั้นแล ตสฺมา เหตุตั้งนั้น ปุชโต ปุริโส อันว่านรหญิง-
ชายผู้มั่งมีปฐูรา ปรารถนาถึงธรรมล้าเลิศ ไปในสำนักเมตไทย กเรยฺย เฟิงกระทำคุณละ
บุญทั้งหลาย หมายมีอันให้ทาน รักษาศีลเป็นเค้าเท่าวันเทิน โย มม โภชิตยตฺต
วจนํ สาธุริวาริ เนปฺปญฺญ ทโรติ โส โส จ เมตไทยโย วร พุสสํ พุชฺชสนฺติ

กริสุตติ อนาคตะ ทูราลปปริสทั้งหลาย โย โย อันว่าบุคคลผู้ใด มาระนึกคิดถึง
 ทุกคำเข้า ยังคำอันใดคิดอันเมตโดยโพธิสัตเมื่อสัพพัญญเป็นพระ กริสุตติ ก็จักได้กระทำ
 ยิ่งที่สุดแห่งทุกขทั้งมวล ในจักมาภายหน้า สงสาร สงสารชฺโต โส โส บุคคละ
 ผู้นั้น แม่นว่าทวัระเหียวไปมาในสงสารก็มิได้ไปไหนในอบายทั้งสี่สักเพื่อก็มีแล

พุทฺธิย มาเลยฺยวณฺณา นิฏฺฐิตะ กับบรรพตรแล้วเท่านั้นก่อนแล แล้ววันที่ ๑
 เดือน ๑ ขึ้น ๘ ค่ำ ขอให้ผู้ชามีปัญญามาก ๆ แก้ถอนชาติลิมาภายหน้า ขอให้ปองแนว
แก้ถอน

ภาคผนวก ข.

ศัพทานุกรมภาษาถิ่นอีสานในเรื่อง

ภาคผนวก ข.

ศัพท์านุกรมภาษาถิ่นอีสานในเรื่อง

กอง	ตริตรอง ตรอง
กระถูด	น. กระถูด
กระอุมคำ	กุ่มทองคำ
กัว	กัว
แก่น	สิ่งที่เป็นหลัก สิ่งที่เป็นแก่น
แก่นเหง้า	ตระกูล เชื้อสาย
ขวาง	อาณาเขต บริเวณ
ขอย	ข้า หรือสรรพนามบุรุษที่ 1 มักใช้ร่วมกับคำว่า ข้า เป็น ขอยข้า
ข้าน้อย (ข้าน้อย)	๘. คำแทนชื่อผู้พูด ใช้สำหรับผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ ทั้งหญิงและ ชาย เป็นคำสุภาพ
ข้าเล็ก	น. ศัตรู ฝ่ายตรงข้าม
คมรพ	เคารพ
ครอง	รอก คอยท่า
คอม	กุ่มคัว นอบนอม
คาบ	น. ครั่ง หน มี
คาม	บ้าน
คำ (ควม)	น. คำที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง เป็นคำแสดงภาวะ อาการ
คิด	ก. คิด นึก คำวิ
คิ่นเค้า	ครีกรั้ว ครั้นเครง
จัว	รว โค

งามชะ ^๒ ลาย	งามมาก
งามลี ^๑ ลาย	งดงาม งามมาก
งาย	เวลาสาย (หมายถึงเฉพาะเวลากินข้าวเช้า ตามปกติเวลา 9.00 น.)
งกม	ก. เกินไปมา เกินเปลี่ยนอิริยาบถเพราะนั่งมานาน
จา	พูด กล่าว เกรจา
จา	หัวหน้า เป็นโจก
จิง	จิง จิง
จิบหาย	ก. สูญหมด เสียหมด จิบหาย
เจ้า ^๑ กู	พระเถระผู้ใหญ่
แจบ	ว. สนิท เรียบ รียบ เข้ากันดี
เจียร ^๑ ระกาล	ว. ระยะเวลา นาน นิ่นนาน
ใจ ^๑ ใจ	บอย ๆ เนื่อง ๆ
ข้อ ^๑ พุงฝ้าย	น. รังทีพอเป็นรูปยาวค้วยค้ายหรือฝ้ายสลัดกับริ้วไม้ไผ่ ทำเป็นลวดลายต่าง ๆ แต่ส่วนมากเป็นรูปเจดีย์ ใช้ประดับ รอบศาลาในคราวทำบุญ และเทศน์มหาชาติ
ชอย ^๒ (ชอย ^๑)	ว. งาม เบิกบาน สดชื่น
ขึ้น ^๑ ชอย (ขึ้น ^๒ ชอย)	งาม เบิกบาน สดชื่น สดใส
โช ^๑ ติ	น. ความรุ่งเรือง ความสว่างไสว
ชอย ^๑ โส ^๑ ก (ชอย ^๑ โช ^๑ ก)	ว. สดชื่น
ชาว	จำนวนยี่สิบ
เว ^๑ ง	สัน. ซึ่ง
คอม	ค้าย กับ
คาย	ว. เปล่า เสียเปล่า
คี่ ^๑ หลั	ว. แน่ แท้ แท้จริง
เคียร ^๑ ระดาน	น. สัตว์ ใ้ชื่อว่า เคียรดาน เคียรจัน เคียรจัน ก็มี

๙๙	๙๙
แกทอน	ควยเทอญ
ทณ	สรวพนาม ไซ้กับ เทวคา พระ ธานี
ตะเคิน	เคิน
ทัวะ	พุกโกหก พุกเท็จ
ดาวตึงสา	ดาวตึงส์ สวรรค์ชั้นที่สามในฉกามาพจร
คำ	ก. หอ เช่น คำหูก = หอผ้า คำ กัว่า
ไค	จุก เช่น ไคประทีปโคมไฟ = จุกประทีปโคมไฟ
	ไคกระของ คือ จุกไค
๙๙	๙๙
ถา	คณ รอ
ถึง	ก. จู ถึง
ทวย	ควย โดย
หอ (ถอ)	ว. เท่ากับ เสมอกัน มีค่าเท่ากัน ขนาดเดียวกัน
ทัวะเหียว	ก. เหี่ยวไป เหี่ยวไป ๆ มา ๆ วนเวียนไปมา
ทัวะไว	ทองเหี่ยวไป วนเวียนไป
ทูป	ทวีป
๙๙	๙๙
พุกพำพุกพาย	?
๙๙	๙๙
พุกชโย	ความลำบาก ความยากไร้ ความจน
๙๙	๙๙
เทววัน	ตลอดกาลนาน ตลอดไป นิรันดร
๙๙	๙๙
เพิน	เทอญ
๙๙	๙๙
ไท	น. ผู้เป็นใหญ่
๙๙	๙๙
เทิง	ว. บน เบื้องสูง เหนือ
๙๙	๙๙
แนว	เชื้อสาย พี่ขพันธ์
๙๙	๙๙
บรบรร	ว. เต็ม ถ้วน ครบ บริบูรณ์
๙๙	๙๙
บซาค	ก. อาการที่ไม่แยกจากกัน ไม่หลวมคล้อย
๙๙	๙๙
บเศษ	น. ไม่มีส่วนที่เหลือ ไม่มีส่วนเกิน
๙๙	๙๙
บหลอ	ก. ไม่มีเหลือ

บน	ไม่หันกลับ ไม่เวียนกลับ
บัวระทึก	คอยปฏิบัติรับใช้ ประณิบัติ
บางผอง	ว. บาง บางสิ่ง บางคน
ป่อง	1. ฉลาด มีปัญญา รู้ใจ 2. รู ช่องที่ทะลุไม้ไค้, ป่องเยียม, ป่องเอี่ยม = หน้าต่าง
ประมาณ	ประมาณ กำหนด คาคะเน
ปัก	ประทุ
ปาก	ก. พุก เจริญ เช่น ปากกิ้ง = เป็นใบ ปากบักกัอักษร คือ พุกไม่เป็นภาษา
ไป	ไป
ไปแม่น	ไม่ใช่
ฉญา	น. ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด คำพูดเป็นภาษิต มีความหมายลึกซึ้งในเชิงเปรียบเทียบ ฉญา ก็ใช้
ฉันฉาด	ไปมาอย่างองอาจรวดเร็ว
ฉายฉัง	ไป มา
ฉายแผ	หวาน ปราย แผ่แผ
ฉายแพ (ฉาย - แพ)	ก. พาย หินไป แพ ทำให้เขาแพ ฐได้ = ชนะ ส. ขาพะเจ้า
ฉุฉา (ชูชา)	ก. ชอบ รัก เอ็นดู ให้อภัย โปรด
โผค	? เช่น ยังผ่งคานจาวจา
ผง	น. ภาชนะสานขนาดใหญ่สำหรับบรรจุข้าวเปลือก
พอม	กระพอม กั้ว
พากย์	คำพูด ภาษา
พำเพ็ง	ก. ทำให้เต็ม ทำให้สมบูรณ์ = บำเพ็ญ
พุ่ง	ก. ขึ้น โผล่ขึ้น ปรากฏ

เพ็ญ
 เพ็ญ
 เพ็ญ (เพ็ญ)
 เพ็ญ

กายบน
 กายท่า
 กายจน
 มม
 ม่าง

มือ (มือ)
 มุข
 เมื่อ
 แม่น
 ของ
 ของขอ
 ยัวยะยาต
 ยาง
 ย่างย้าย

ว. เติม เพ็ญ
 พึง พึง เพ็ญ
 ท่า เสมอ เหมือน
 ว. รืบร้อน
 พึง ว. รืบ ควน รุกี้รุกรน
 พ้าว ว. รืบ ควน

เบื้องบน
 เบื้องล่าง

น. ที่หลัง กายหลัง
 ว. พน

ท่าลาย, มล่าง
 เติมเป็นคำว่า มล่าง อีสานออกเสียงพยัญชนะตัวหน้า เป็น
 ม่าง ภาคกลางออกเสียงพยัญชนะตัวหลังเป็น ล่าง
 คำในลักษณะเช่นนี้มีหลายคำ เช่น
 มลัน อีสาน ไซ้ มั้น ภาคกลาง ไซ้ สิ้น
 แมลล อีสาน ไซ้ แมบ ภาคกลาง ไซ้ แลบ เช่น
 ฟ้าแมบ - ฟ้าแลบ

น. วัน เวลา ลักษณะนามของวัน
 ว. ลักษณะสี่ขาวปนฟ้าและเหลือง หรือสี่เขียวขาว
 ก. ไป กลับ
 ว. เพ็ญ แน่น แน่ ถูกต้อง ไม่ผิด
 มอญที่ท่าด้วยโลหะ
 ยกของ ยกขอ
 บุรยาตร์
 ก. เดิน
 เดินอย่างสวยงาม บุรยาตร์

ย้าวเขื่อน	น. เรือนชั่วคราว, เรือนเล็ก ๆ ส่วนมากมีสองห้อง เสาไม้ไม่ทาบเบียดอก, บานเรือน
ย่าเยง	ย่าเกรง ย่าแยง ก็ว่า
ยี่ขี้ขี้ยาน	ข. เช่นตามกันมายี่ขี้ขี้ยาน
รวงเฝ้า (หางเฝ้า)	ว. อมอวล มาก บ้าง เกินสิ่งอื่น
ระนึก	ก. คึก คึกถึง นึกถึง ระลึก
ลวก	ว. เลย เต็ม ล้น
ลายสนสวน	ลวกลายเครือเถา ลวกลายเกี่ยวพันกัน
ลาย	พูดโกหก พูดเท็จ พูดปด มักใช้ว่า ตัวะลาย
ลำ (หลำ)	ก. ญ แล
ลี้ลาย	ข. เป็นคำวิเศษณ์ขยายคำว่างาม เช่น งามลี้ลาย
ลี้ (ลี้)	ก. ขอน หลบหนี หนี
ลั่น (หลั่น)	เกินกำหนด เกินพอดี เช่น ข้างลั่นขอ กระจกลั่นน้ำ ปลาลั่นฮอย ฝุ่นลั่นผู้ใหญ่
ลูก	ขึ้น
ลุ่ม (หลุ่ม)	ว. ใต้ ข้างล่าง ที่ต่ำ
เลียง	หน่อ งดงาม ทำให้กลมกลึงงดงาม
แดง	น. เวลาเย็น
แวน	ยิ่ง มาก
สบสอก	ก. พบ ปะ พอดีกัน
สน	ก. รอย สอด
สลาด	ฉลาด
สวด	ว. หนุนขึ้น ยื่นออกมา
สะพาด	สะพรั่ง
ลักเทื่อ (จัก)	ว. ลักหน ลักครั้ง ลักคราว
ด้งฮอม	รวบรวม

ฉนั้น	ฉนั้น
สารคอน	ทองน้ำ ห่วงน้ำ สาร
สรีกาย	เก้อสำหรับใส่คานหาม เกี้ยว สรีกา
เลิกละ	สรระเสริญ
หยากยาย	แจกจ่าย แยก กระจาย เรียงราย
หอน	ว. ไรที่ ไม่ บ
หลาก	ว. ต่าง ๆ แปรลก ประหลาด มากฉดปกติ
หลิง	ก. เล็ง ฦ
หัวที่	ส่วนของสิ่งของบางอย่างที่อยู่ข้างต้นหรือข้างหน้า หรือแรกมี
เหิง	ว. นาน ช้า เช่น ไปอย่าเหิงเท่าคีน เมื่อบ้าน
อนตาย	น. เป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย หรือพังทลายฉิบหายไป
	ฉนทราย
อรหาย	สูญหาย หายไป สูญไป
อวย	หมุน หัน, เช่น อวยหน้า
ฉนั้น	ฉนั้น
อาย	ฝ้าย
อุมทุม (อุมทุม - อุม)	น. อุมทุมอุมไม่ ว. อุม เขียวอุม
เอ็งฉน	ฉฉฉน
เอฉ	ร้องเรียก
เอฉ (เอฉ)	ฉนหุดตก เช่น ฉนตกฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ
อุมเฟิง	ก. ไร่เฟิง ฉ่าเฟิง หรือ ไร่เฟิง ก็ว่า
ฮอด	ก. ถึง รอด เช่น ไปฮอด คือไปถึง
ฮอย	ว. จำนวนนับสิบ 10 หน คือ หนึ่งร้อย
ฮัก	ก. ชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยฉฉฉฉฉฉ หรือ รัก
ฮักปาก	รับปาก รับคำ โต้ตอบ
ฮัว	น. เครื่องฉฉฉฉฉฉของบ้านเป็นต้น ไร่

๑
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

น. รูป โคร่ง คัว
 ก. ๑ คำ ว่าให้
 ก. พุทธ ๑ ๑
 รำรอก
 รุ่งเรือง สว่าง สุกใส แจ่ม
 รูปโฉม
 น. ไร่ (ไร่) ที่ปลูกพืชในป่าดอน ไร่
 นว ขึ้นสำหรับปลูกข้าว

การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน

บทคัดย่อ

ของ

สันหนี่ อามัวรัตน์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาโทบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2528

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน ในด้านรูปแบบ กลวิธีการนำเสนอ การใช้สำนวนโวหาร เนื้อหา ตลอดจนศึกษาสภาพสังคมอีสานในอดีต และสภาพสังคมยุคพระศรีอริย์ที่ปรากฏในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน

ผลของการศึกษาพบว่า มาลัยหมื่นมาลัยแสนใช้กลวิธีการนำเสนอตามรูปแบบของวรรณกรรมศาสนา คือใช้คาถาภาษาบาลี และแปลเป็นภาษาไทยเชิงปุจฉา - วิสัชนา แต่งเป็นร้อยยาวเหมาะสำหรับใช้เทศน์เป็นทำนอง ด้านสำนวนโวหารมีการใช้โวหารอุปมาอุปลักณ์ อติพจน์ และบุคลาธิษฐาน

ด้านเนื้อหานั้น มาลัยหมื่นมาลัยแสนมีที่มาจากมาลัยสูตร หรือมาลัยยเทวทัตเถร-วัตถุ เนื้อหาได้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างของความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมอีสานในอดีต ที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางพุทธศาสนา เชื่อในกฎแห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด เนื้อเรื่องมุ่งสั่งสอนให้ทุกคนทำความดี สังสมบุญบารมีเพื่อหวังจะได้ไปเกิดในโลกพระศรีอริย์ ซึ่งเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ มนุษย์ไม่ต้องประกอบอาชีพ ไม่ต้องสะสมทรัพย์ ไม่เอาโรคเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทุกคนควรอยู่กันอย่างมีความสุข

A STUDY OF THE NORTH - EASTERN THAI LITERATURE,
MALAIMEUN MALAISEAN

AN ABSTRACT

BY

SANTANEE ARBUARAT

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University
February 1985

The purpose of this thesis was to study Malaimeun Malaisean the story of Phra Malai, in terms of form, technique of presentation, figures of speech, the content as well as to study about the living and social conditions of the Northeast people in the past. The living and social conditions of the people in the ideal society, 'The Sriaraya' could also be learned from this story.

It was found that the technique of presentation of Malaimeun Malaisean was in the form literary style of religious writing. The origin was in questions and answers, written in Pali first and then translated into Thai, in poetry form suitable for reading aloud or chanting. The figures of speech used were simile, metaphor, hyperbole and personification.

The story of Phra Malai mainly came from Maleyyadeva-theravatti, is found throughout Thailand. Their contents have been adapted to suit the social conditions in each region.

Besides that Malaimeun Malaisean reflexed the northeast social conditions in the past in which Bhuddist beliefs and teachings had great influence. People believed in 'The law of Actions' and 'The life after Death.' People tried to do good deeds and made merits as to attain perfiction and accumulated virtue to spend their next lives in the Society of 'Sriaraya', the ideal society everyone was dreaming of. The 'Sriaraya' society was full of fertility. People need not

have neither occupation nor accumulated wealth. It was the place where people would not take advantage over one another. Every family will live happily in peace.